

**Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы**

**Министерство образования и науки Республики Казахстан
Национальная академия образования им. И. Алтынсарина**

**ШЖМ БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ КӘСІПКЕ ӨЗІНДІК
БЕЙІМДІЛІГІН АНЫҚТАУЫ БОЙЫНША
ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

**МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ
ПО ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ САМООПРЕДЕЛЕНИЮ
ОБУЧАЮЩИХСЯ МКШ**

Нур-Султан
2020

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясының Ғылыми кеңесі баспаға ұсынды. (2020 жылғы 16 қыргүйектегі № 7 хаттама).

Рекомендовано к изданию Ученым советом Национальной академии образования им. И. Алтынсарина (протокол № 7 от 16 сентября 2020 года)

ШЖМ білім алушыларының кәсіпке өзіндік бейімділігін анықтауы бойынша әдістемелік ұсынымдар. Әдістемелік ұсынымдар – Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2020. – 288 б.

Методические рекомендации по профессиональному самоопределению обучающихся МКШ. Методические рекомендации. – Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2020. – 288 с.

Әдістемелік ұсынымдарда ШЖМ жағдайындағы кәсіптік оқытудың ерекшеліктері ашылған. ШЖМ жағдайында кәсіби бағдарланған білім беру технологиялары сипатталағн, ШЖМ-да болашақ кәсіпке бағдарланған оқыту үдерісін ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар қарастырылған.

Жинақ шағын жинақты мектеп педагогтарына, сынып жетекшілеріне, педагог-психологтарға, тәрбие жұмысын ұйымдастырушыларға арналған.

В методических рекомендациях раскрыты особенности профессиональной подготовки в условиях МКШ. Описаны профессиональноориентированные образовательные технологии в условиях МКШ, представлены методические рекомендации по организации процесса обучения в МКШ с ориентацией на будущую профессию.

Сборник адресован педагогам малокомплектных школ, для классных руководителей, педагогов-психологов, организаторов воспитательной работы.

© Ы.Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2020
©Национальная академия образования
им. И.Алтынсарина, 2020

КІРІСПЕ

Қазақстан Республикасындағы қазіргі заманғы экономикалық және саяси жағдай адамның жеке психофизиологиялық ерекшеліктеріне барынша жоғары талаптар қоюда. Нарықтық қатынастар еңбек сипаты мен мақсаттарын түбегейлі өзгертеді: оның қарқындылығы артады, шиеленіс күшейеді, жоғары кәсібилік, шыдамдылық пен жауапкершілікті қажет етеді.

Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде басым міндеттердің бірі экономиканың қажеттіліктеріне және өңірлік ерекшеліктерге сәйкес оқытудың, кәсіптік даярлаудың сабақтастығы мен үздіксіздігін қамтамасыз ету болып табылады. Тиісінше, ауылдық жерде білім алушыларды оқыту мен тәрбиелеудің, кәсіптік оқытудың мақсаттары да өзгереді. Осыған байланысты ауыл жастары мен мектеп оқушылары арасында мақсатты кәсіптік бағдар беру жұмыстарын жүргізуге үлкен назар аудару қажет. Ауыл мектептерінің білім алушыларына экономикалық жағдайдағы өзгерістер елеулі әсерін тигізді, олардың қызығушылықтары, ең алдымен, табыс деңгейі жоғары және мүмкіндігінше аз күш жұмсайтын жұмыс орнына бағытталған. Мәселе қиындығы, жастарды жұмыспен қамту жағдайы бүгінгі таңда мектептің жоғары сынып оқушыларының ойлауы ауылдағы, қаладағы және өңірдегі еңбек нарығындағы нақты жағдаймен сәйкес келмейтіндігін көрсетеді. Бүгінгі уақытта кәсіптік бағдар берудің дәстүрлі әдістері өздерін ақтамайды, оның себебі жастарды көбінесе бос жұмыс орны немесе беделді емес еңбек орындарына шақыру болып табылады. Қазіргі қоғамда бір қалыптан тыс ойлау қабілеті бар, қоғамның әлеуметтік және өндірістік өміріне жаңа жаңалық енгізе білетін, "өзінің" өмір салты мен ойларын ашық қолдана алатын мектеп түлектеріне деген қажеттілік (сұраныс) артты. Заманауи қоғам талабы бойынша мектеп түлектерінде жоғарғы деңгейдегі кәсіби құзыреттіліктің болуы аса маңызды.

Бұл білім беру мазмұнын айтарлықтай түзету қажеттілігіне, сондай-ақ ауыл мектептерінің оқу-тәрбие жұмысында қолданылатын оқу-әдістемелік кешеннің барлық компоненттерін: оқу жоспарларын, оқу және әдістемелік құралдарды әзірлеудің белгіленген тәсілдерін қайта қарауға міндеттейді.

Зерттеудің өзектілігі қазіргі кезеңде ауылдық жерде білім алушыларды даярлаудың мазмұны мен сапасына қойылатын талаптармен; олардың нақты кәсіби қызметіне даярлау сапасын арттыру қажеттілігімен анықталады. Білім алушылардың өзін-өзі ерте анықтау кезіндегі қасиеттерін қалыптастыру қажеттілігі мен қазіргі заманғы ауыл мектебінде оқытуды ұйымдастырудың формалары мен әдістерінің арасында қайшылық бар. Ауыл мектебінің білім алушыларында қазіргі заманғы мамандықтарды игеру үшін қажетті бірқатар білім мен біліктіліктің жеткіліксіз екендігі байқалады. Мұғалімдер ауылдық жердегі мектептердің материалдық-техникалық базасының әлсіз дамуы мен оқытушылар құрамының толық болмауына байланысты өзінің негізгі оқыту міндеттерін де орындай алмайтындығына және ауыл шаруашылығы саласы

үшін жұмысшы кадрларды кәсіби даярлаудың өзіне тән емес функцияларына байланысты проблеманы одан әрі ушықтыратынына сілтеме жасайды.

"Рухани жаңғыру" бағдарламасын іске асыру жағдайында тәрбиенің тұжырымдамалық негіздеріндегі маңызды мақсаттардың бірі кәсіби өзін-өзі анықтауға саналы көзқарасты қалыптастыру, тұлғаның экономикалық ойлауын және экологиялық мәдениетін дамыту болып табылады. Білім алушылар ауылдағы қандай да бір өзгерістердің жақсы жағына қарай екендігін, олардың жартысына жуығы тіпті шаруашылыққа қандай кадрлар қажет екендігі туралы білмейді; бұдан басқа, ауылда мамандық таңдаудың шектеулі болғандығы көңілдерінен шықпайды, бұл ретте ауыл мен АӨК-ге қажетті әртүрлі мамандықтардың спектрі барған сайын қарқынды кеңеюде. Түлектер мен ауыл еңбеккерлерінің өздері аграрлық өндірістегі еңбек уақытына наразы (негізінен, олар механизатор, малшы, жүргізуші және т.б. жұмыс істегісі келетіндер), бірақ ондағы кадрлардың тапшылығы осындай жағдайға жеткізеді. Жастардың жұмыс жасамауына оларға сәйкес келмейтін еңбекақы төлеу деңгейі үлкен әсерін тигізеді. Қажетті кәсіптік бағдар беру жүйелері, ең алдымен, кәсіпорындар мен аудандар деңгейінде, яғни жастар тұратын, білім алатын және өз жоспарларын құратын жерде қалыптасуы тиіс екені анық. Әрбір ауылдық округте барлық жұмыстарды үйлестіруге және ұйымдастыруға арналған кәсіптік бағдар беру кеңесі немесе орталық жұмыс істеуі тиіс. Оның негізгі міндеті ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының, ауыл мектептерінің, колледждердің, мекемелер мен қоғамдық ұйымдардың күш-жігерін біріктіру және өзара келісу болып табылады.

Қазіргі уақытта жалпы білім беретін мектеп адам өмірінің сапасына тікелей жауап беретін қоғамдық ұйым ретінде әрекет етеді. Осыған байланысты білім алушының жеке тұлғалық әлеуетін, оның шығармашылық қабілеттерін дамыту бірінші орынға шығады.

Қазіргі кезеңдегі білім беру жүйесі педагогикалық ғылым мен практиканың интеграциясын, оқу үдерісін қарқындатуды, оқытудың шығармашылық, зерттеу формаларын енгізуді, тұлғалық-әрекеттік және практикаға бағытталған тәсілдерді бағдарлауды ұсынады. Білім алушылардың жеке мүмкіндіктерін, қабілеттері мен мүдделерін дамытуға бағытталған білім беру арнайы педагогикалық технологиялар негізінде дамушы білім беру кеңістігін ұйымдастыруды көздейді, ол мыналарды қамтуы тиіс:

* оқытудың тиімді технологияларын таңдау;

* бейімделген бағдарламаларды және оқу құралдарын қоса алғанда, тиісті оқу-әдістемелік материалдарды әзірлеу.

Мақсаты: педагогтарды ШЖМ білім алушыларын оқытуда әдістемелік тұрғыдан қолдау мен көмекпен қамтамасыз ету, әр тұлғаның жеке ерекшеліктеріне және кәсіптік кадрлар бойынша қоғамның сұраныстарына сәйкес кәсіби өзін-өзі анықтауды қалыптастыру.

Мақсатқа сәйкес келесі міндеттер жүзеге асырылды:

* Білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауы бойынша халықаралық және отандық тәжірибе зерделенді.

* Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында ШЖМ білім алушыларының кәсіби өзін-өзі анықтауы үшін педагогикалық жағдайлар жасауға талдау жүргізілді.

* Өз мүмкіндіктеріне, қабілеттеріне сәйкес және еңбек нарығының талаптарын ескере отырып, қызмет саласын таңдау еркіндігі жағдайында ШЖМ білім алушыларының кәсіби өзін-өзі анықтауы бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірленді және ұсынылды.

Ғылыми жаңалық төмендегілерден (мыналардан) тұрады: тиімді технологиялар анықталды, ШЖМ-да оқу жағдайында білім алушылардың кәсіби дайындығы мен өзін-өзі анықтауын іске асыруға бағытталған бағдарлама жасалды. Бұл технологиялардың педагогикалық әлеуеті жеке тұлғаны дамытудың тиімді құралы ретінде анықталды.

Практикалық маңыздылығы - әзірленген ұсынымдар ауылдық шағын жинақты мектеп жағдайында сәтті қолданылуы мүмкін. Ұсынымдар шағын жинақталған мектептердің мұғалімдеріне, сынып жетекшілеріне, педагог-психологтарға, тәрбие жұмысын ұйымдастырушыларға арналған.

1 Білім алушылардың кәсіпке өзіндік бейімділігін анықтау бойынша халықаралық және отандық тәжірибелер

Мамандық таңдау әр уақытта барлық адамның өміріндегі ең басты шешімдердің бірі болды және солай болып қала береді. Себебі, сүйікті іспен айналысу қоғам үшін қажет, өзіңе арналған іс көп жағдайда адамның табысқа жетуіне, дамуына ықпал етеді, адамның қоғамда өзін-өзі көрсетуінің негізі болып табылады.

XX ғасырдың 70-жылдарында білім алушылардың кәсіптік бағдар беру мәселесіне назар аудару КСРО-да айтарлықтай өсті. Бұған халық шаруашылығының кадрларға, оларды іріктеуге және орналастыруға деген қажеттіліктерінің артуы себеп болды. 1975 жылы Кеңес Одағының барлық республикаларының аудандық және қалалық білім бөлімдерінің, мұғалімдердің білімін жетілдіру институттарының штаттарына кәсіби бағдарлау бойынша әдіскер лауазымы енгізілді. XX ғасырдың 70-80-жылдарында кәсіптік бағдарлау мәселелерінің өзектілігін және оларды шешу бойынша жұмыстың мазмұнын анықтайтын ең маңызды мемлекеттік құжаттар жасалды. Осының арқасында дәл осы жылдары білім алушыларға кәсіби бағдар беру жүйесі қалыптасты. Кәсіптік бағдарлау жас тұлғаның жан-жақты дамуы шеңберінде жүзеге асырылды, оның шарттарының бірі оқу мен еңбек арасындағы байланыс. Маңызды мемлекеттік құжаттардың қатарында "КСРО халық шаруашылығын дамытудың 1971-1975 жылдарға арналған бесжылдық жоспары бойынша КОКП XXIV съезінің Директивалары" (1971 ж.), КОКП ОК мен КСРО Министрлер Кеңесінің 1972 жылғы 20 маусымдағы № 463 "Жастардың жалпы орта білім алуына көшуді аяқтау және жалпы білім беретін мектепті одан әрі дамыту туралы" қаулысы болды»; КСРО Министрлер Кеңесінің 1974 жылғы 23 тамыздағы № 662 "Оқушыларды еңбекке даярлау мен кәсіптік бағдар беру бойынша мектепаралық оқу-өндірістік кешендерін ұйымдастыру туралы" қаулысы, КОКП ОК және КСРО Министрлер Кеңесінің 1977 жылғы 22 желтоқсандағы № 1111 "Жалпы білім беретін мектеп оқушыларын оқытуды, тәрбиелеуді және оларды еңбекке даярлауды одан әрі жетілдіру туралы" қаулысы және т.б. Алға қойылған міндеттерді шешу үшін орта мектептердің кәсіптік-техникалық училищелермен, кәсіпорындармен өзара байланысы ұйымдастырылды.

Осылайша, кәсіптік бағдар беру жұмысы әртүрлі атқарушы билік өкілдері қатысқан әлеуметтік-педагогикалық қызмет ретінде қарастырылды. Бұл жұмысты үйлестіру үшін КСРО Білім Министрлігі жанынан оқушы жастарға кәсіптік бағдар беру жөніндегі ведомствоаралық әдістемелік кеңес құрылды. Кәсіби бағдарлаудың маңызды құрамдас бөлігі оның практикалық бөлігі. Дәл осы компонент кәсіптік бағдар беру жүйесін дамытудың алғашқы жылдарынан бастап мектептердің материалдық-техникалық базасын нығайтуды талап етті. Мектептерде оқушыларды өндірістік оқыту үшін оқу цехтары мен шеберханалар құрылды. Халықтық білім беру жүйесінде қосымша құрылым пайда болды – ол мектепаралық оқу-өндірістік комбинаттары, еңбекке баулу және білім алушыларды кәсіби бағдарлау [1, 2]. Олар оқушыларды еңбекке

баулумен кәсіптік бағдарлауды ұйымдастырудың жетекші формасына айналды. Мектепаралық оқу-өндірістік комбинаттарының оқу цехтары, жалпы білім беретін мектептердегі еңбек және өндірістік оқытудың оқу-материалдық базасы кәсіпорындардың қатысуымен құрылды және нығайтылды, олардың көпшілігі жалпы білім беретін мектептер үшін негіз болды саналды. Өндірістік оқыту үшін мамандықтарды таңдау өңірдің кадрларға қажеттілігін ескере отырып жүзеге асырылды. Кәсіби бағдарлау жүйесі дамыды. Оның ең маңызды жетістігі - мамандықты дұрыс таңдау үшін адамның психологиялық және медициналық-физиологиялық ерекшеліктері туралы біліміне сүйену керек екенін түсіну. Кәсіби диагностика кәсіби бағдарлау жүйесінің қажетті және көп жағдайда анықтайтын бөлігі ретінде қарастырылды.

Білім алушының алғашқы кәсіби өзін-өзі анықтауы мен білім алуына бағыттау қазіргі білім беру кеңістігінің барлық жүйелерінің жұмыс істеуі өзекті қағидалардың біріне айналуға болады. Бұл тенденцияны Ресей Федерациясы, АҚШ, Германия, Франция және басқа елдердегі мектептерден де байқауға болады. Біздің қоғамда болып жатқан әлеуметтік-экономикалық процестер, экономикадағы нарықтық қатынастарға көшу ауылдық шағын мектептің әлеуметтік функцияларында (қызметтерінде) сәйкесінше өзгерістер туғызады.

Отандық және шетелдік психология мен педагогикада мамандық таңдау жағдайы дәстүрлі түрде еңбек психологиясы мен кәсіптік оқыту аясында қарастырылады. Психологиялық сөздікте кәсіптік бағдар беру (кәсіби бағдар) "жастарға мамандық таңдауда көмек көрсетуге бағытталған жүйе". Бұл іс жүзінде жастардың кәсіби өзін-өзі анықтауын, олардың қызығушылықтарына, қалауларына, бейімділіктеріне, қабілеттеріне сәйкес және әртүрлі саладағы мамандарға әлеуметтік қажеттіліктерді ескере отырып, саналы түрде мамандық таңдауға дайындығын қалыптастыруға бағытталған шаралар жүйесі. Осыған байланысты негізгі ұғымдардың анықтамасы ерекше мәнге ие: «кәсіп» және «мамандық».

Кәсіп (лат. Profession – өз ісім) – белгілі бір дайындықты, білімдер мен машықтарды талап ететін және тіршілік көзі болып табылатын адамның еңбек қызметінің, кәсібінің бір түрі [3]. Әрбір нақты бір жағдайда кәсіптің атауы жұмыстың сипаты және мазмұнымен, қолданылатын еңбек құралдарымен, заттарымен байланысты. «Кәсіп» деген жалпы ұғыммен қатар "мамандық" деген түсінік те бар.

Мамандық (лат. specialis- ерекше, арнайы) - бұл белгілі бір кәсіп шеңберінде қызмет түріне қажетті арнайы дайындық пен жұмыс тәжірибесі арқылы алынған білім, білік және дағдылар кешені. Сондай-ақ, әр адамның өзіндік құлшынысы болуы керек, бірінші – себеп, ол әрине әрекетке, белсенділікке ынталандырады, итермелейді. Екіншісі – мақсат, адамның белгілі бір жұмысты орындауға деген ұмтылысы, мақсаты.

Осылайша, өзіндік қажеттіліктері түсініліп, иерархиясы құрылады, артықшылықтары бөлінеді, қызығушылықтары пайда болып және олардың динамикалық дамуы бейімділікке айналып, құндылықтар қалыптасып, себептер, мақсаттар анықталады, мақсатқа жетуге ықпал ететін немесе кедергі жасайтын сыртқы жағдайлар зерттеледі. Осыдан кейін қызмет туралы шешім

қабылданады яғни өзін-өзі анықтау пайда болады. Кәсіптік бағдар беру жұмыстарын сауатты жүргізу үшін оқушының қызығушылығына әсер ету өте қиын, оларды өзгерту тіпті қиын екенін ескеру қажет. Құндылықтардың қызығушылықтан айырмашылығы, адамның өмір сүру барысында ұлттық негізде ерекшеленеді, қоғамның бір әлеуметтік-экономикалық формациядан екіншісіне ауысуы кезінде өзгереді. Құндылық бағдарлар жүйесі мүлдем реттелген және қозғалмайтын нәрсе емес, ол қарама-қайшы және динамикалық, жеке тұлғаның әлеммен өзара байланысының, тәуелділігінің негізгі, маңызды, айналмалы өзгерістерін де, ағымдық, жедел, белгілі бір дәрежеде кездейсоқ өмірлік жағдайлардың да өзгеруін көрсетеді. Себептер мен мақсаттар құндылықтарға қарағанда икемді.

Сондықтан мектептегі кәсіби бағдарлау жұмысы қызығушылықтарды дамытуға, құндылықтарды, себептерді түзетуге және мақсаттарды қалыптастыруға бағытталуы керек. Бұл тұрғыда кәсіптік бағдар беру жұмысында білім алушының жеке басын зерттеу үлкен рөл атқаруы тиіс. Жоғары сынып оқушысы қандай құндылық бағдарларын басшылыққа алатындығын, оның қабілеттері, мамандық таңдау себептері, кәсіби қызығушылықтары қандай екенін уақытында анықтау қажет. Кәсіби өзін-өзі анықтау мақсатында білім алушының жеке басын зерттеу процесінде оның кәсіби қызығушылығы үлкен мәнге ие. Кәсіби қызығушылық деп "мамандыққа тікелей эмоционалды практикалық-танымдық қарым-қатынас, қолайлы жағдайларда тұлғаның нақты кәсіби қызметке бағытталуына ауысады, оның себептері мен мақсаттары сәйкес келеді" деп түсіндіріледі [4]. Кәсіби қызығушылық іс-әрекетте пайда болатындықтан және дамитындықтан, оның маңызды сипаттамаларының бірі - тұлғаның мақсатты қызметі. Кәсіби қызығушылық тұлғаның кәсіби бағытын қалыптастыруға ықпал етеді. Алайда, өздеріңіз білетіндей, адамның іс-әрекеті сөздің тура мағынасында – қажеттіліктермен, себептермен, мақсаттармен, қызығушылықтармен ғана емес, сонымен қатар біліммен, дағдылармен де анықталады. Білімге, дағдыларға және дағдыға қатысты адамдар қабілеттері кейбір мүмкіндік ретінде әрекет етеді. Әдетте, оқушы неғұрлым бейім сабақтарға көп уақыт жұмсайды және сонымен қатар өз қалауымен жұмыс істейді. Егер адам осы іс-әрекеттер арқылы белгілі бір нәтижелерге қол жеткізсе, онда біз осы әрекеттің мүмкіндігі туралы айта аламыз. Қабілеттің негізгі көрсеткіші - жаңа білімді игерудің жеңілдігі (қарапайымдылығы), біліктілікті жоғарылату жылдамдығы немесе жоғары нәтижелерге қол жеткізу деп санау қажет. Оқушылардың кәсіптік бағдар беру қабілеттерін анықтау туралы айта отырып, біз мектеп бағдарламасындағы білімді ғана емес, сонымен қатар белгілі бір мамандықтарды игерудегі бейімділікті де айтамыз.

Ғылымда қабілеттер туа біткен және жүре пайда болған деп жіктеледі. Қабілеттер дегеніміз - белгілі бір іс-әрекетті сәтті (ойдағыдай) жүзеге асырудың шарттары болып табылатын адамның дара психологиялық ерекшеліктері. Кәсіптік бағдар беру жұмысының тиімділігін анықтау үшін білім алушылардың динамикадағы кәсіби өзін-өзі анықтауы («кіру» мен «шығу» күйі) жағдайын қарастыру керек, жасөспірім мен бойжеткеннің (қыздың) санасында қандай

маңызды өзгерістер болғанын ескеру қажет. Құндылықтарды қалыптастыру, себептер (мотивтер) мен мақсаттарды, қызығушылықтар мен қабілеттерді дамыту процесінің қалай жүріп жатқанын бақылау өте маңызды. И.С.Конудың айтуынша, кәсіби өзін-өзі анықтау балалық шақтан басталып, ерте жастық шағында аяқталады, сол кезде адамның бүкіл болашақ өміріне әсер ететін шешім қабылдау қажеттігі туындайды. Бұл зерттеу үшін мектеп кезеңінде кәсіптік бағдар беру жұмысы арқылы кәсіби өзін-өзі анықтауды қалыптастыру процесін қарастыру маңызды [5]. Кәсіби бағдар беру жұмысы сабақта да, сабақтан тыс уақытта да жүзеге асырылуы мүмкін. Барлық дерлік оқу пәндері білім алушыларға әртүрлі кәсіби қызмет туралы ақпарат бере алады. Дәл осы сабақта мұғалім білім алушыларға мамандықтар туралы белгілі бір мәліметті хабарлауы қажет; мамандықтардың әлеуметтік, экономикалық және психологиялық аспектілерін ашуы; білім алушыларға таңдаған мамандықтарын игеру жолдары туралы хабардар етуі; мамандық бағдарларын, тұрақты кәсіби қызығушылықтары мен мамандық таңдау уәждерін қалыптастыруы керек. Сабақтағы кәсіптік бағдар беру жұмысының жетістігі көбінесе мұғалімнің кәсіптік бағдарлау материалын бағдарламалық жасақтамамен байланыстыра білуінде, жоғары сынып оқушыларының белгілі бір қызмет түріне, оның білімі мен оқыту әдістерін игеруіне оң көзқарасын қалыптастыру қажет.

Кәсіби өзін-өзі анықтау - бұл өмірдің одан әрі бағытын түбегейлі өзгертетін оқиға. Бұл процесс оның кәсіби компонентіне ғана емес, сонымен қатар ерлі-зайыптылық және отбасы келешегіне, материалдық әл-ауқатқа, өзін-өзі бағалауға, өз-өзімен қарым-қатынас жасауына және т.б. әсер етеді. Мамандық таңдау жағдайында түлектердің басынан кешіретін қиындықтары - мамандық таңдаудың қажеттілігі мектепті бітірумен тығыз байланысты. Яғни, жас түлекке әлеуметтік, экономикалық шындық жағдайында емес, білім беру жүйесі аясында таңдау жасауы керек. Осыдан мынадай қателіктер туады: "компания үшін" таңдау, мамандықты мектеп пәнімен сәйкестендіру, адамға (мысалы, мұғалімге) деген қарым-қатынастың кәсіпке ауысуы, мамандық алу жолдарын анықтай алмау және тағы басқалар. Көбінесе ауыл мектеп түлектерінің еңбек нарығының жай-күйі туралы түсініктері жоқ, олардың сұраныстарының оларды қанағаттандыру мүмкіндіктеріне сәйкестігін бағалай алмайды. Дегенмен, осыған қарамастан, мектеп өмірінің кезеңін аяқтай отырып түлек алдағы жолын анықтауы керек, ал таңдау үшін жауапкершілік өз мойнына түседі. Оқушылардың көпшілігі таңдауға да, ол үшін жауапкершілікті қабылдауға да дайын емес.

Мектеп психологтары мен сынып жетекшілері көптеген жастар үшін белгілі бір мамандықты игеру байыпты күш жұмсау қажеттілігі және қатал бәсекелестіктің болуы күтпеген жағдай екенін айтады. Бұл жерде "түлек синдромының" болуы туралы айтуға да болады (өз-өзіне күмәндану, көңілсіздік және т.б.), оның салдары адамның кәсіби тағдырына кері әсерін тигізуі мүмкін. Сондай-ақ, олар өмір бойы мамандықты немесе біліктілікті өзгерту ниеті немесе қажеттілігі туындауы мүмкін екенін түсінбейді. Бұл үшін оқу кезеңінде алған білім мен дағдылардың жеткіліксіз болуы мүмкін екендігіне дайын болу

қажет. Өмір бойы бірнеше рет қайта оқып, өз білімін жетілдірумен, өзін-өзі тәрбиелеумен айналысу керек екендігін түсіну керек.

Түлектің жас ерекшеліктеріне құндылық-мағыналық саланы өзектендіруді де жатқызуға болады. Жаңадан пайда болған кәсіптердің біздің қоғамның кәсіби мәдениетінде тамыры жоқ.

Мамандық таңдауды екі жақтың: адамның өзінің жеке ерекшеліктерімен және мамандықтың (кәсіптің) адамға қоятын талаптарымен өзара байланысы ретінде қарастыруға болады.

Н.С.Пряжниковтың көзқарасы бойынша кәсіби өзін-өзі анықтаудың басты мақсаты - оқушылардың саналы түрде өзін-өзі құруға, дамытуға деген ішкі дайындығының болуын біртіндеп қалыптастыру, олардың даму перспективаларын түзету және іске асыру, белгілі бір кәсіби қызметке байланысты жеке маңызды мағыналарды өз бетінше іздеу.

Дж.Холландтың теориясы бойынша адамдар өздерінің жеке типтеріне сәйкес келетін кәсіпті таңдайды. Дж.Холланд жеке тұлғаның алты түрін бөліп көрсетеді және жеке ерекшеліктеріне қарай мамандық таңдауды ұсынады.

Реалистік түрі. Құралдарға, заттарға, нақты объектілерге және оларды практикада қолдануға байланысты әрекеттерді артық санайды (көреді). Қызметте ол қатаң белгіленген мерзімде нақты нәтижеге қол жеткізуге бағытталған. Дж.Холланд теориясында реалистік типке сәйкес келетіндер: практикалық, функционалды тұрақтылық, табандылық, үнемділік, қайсарлық, жеткілікті өзін-өзі бағалау, кейбір қарапайымдылық пен ұялшақтық бар, өйткені байланыс саласы маңызды емес. Әдетте, осы типтегі адам қол шеберлігіне, техникалық, математикалық қабілеттерге ие, кеңістікке жақсы бағдарланған (үйренген). Бұл типтегі адамдарға механик, электрик, инженер, агроном, бағбан, кондитер, аспаз және т. б. сияқты мамандықтар тән.

Зерттеу түрі. Ақпаратпен жұмыс істегенді жөн көреді, идеяларға бағдарланған: ақпаратты жинайды, талдайды, қайта өңдейді және синтездейді. Талдау және синтез - осы типтегі негізгі ойлау операциялары. Ғылыми және зерттеу жұмыстары теориялық та, қолданбалы да - осы типтің күшті жақтары болып табылады. Жеке қасиеттері: ізденіске деген бейімділік, қызығушылық, өзіндік ерекшелік. Әдетте бұл типтегі адамдар көбінесе индивидуалистер болып табылады, олар ерікті және тәуелсіздікке ұмтылады. Ең бастысы: құбылыстардың себебі мен мәнін табу. Олардың ғылыми қабілеттері, талдауға деген бейімділігі, математикалық қабілеттері бар. Олар өз қабілеттерін жүзеге асыру үшін орта таңдайды, бұл әдетте табиғи, биологиялық, әлеуметтік және мәдени құбылыстарды жүйелі және шығармашылық зерттеумен байланысты. Осы типтегі адамдар ғылыми-зерттеу бағытындағы мамандықтарды таңдайды: ботаник, философ, физик, бағдарламашы және басқалары, олардың қызметі шығармашылық және стандартты емес ойлауды қажет етеді. Қызмет құрылымындағы тұлғааралық қатынастар елеусіз рөл атқарады.

Әртістік түрі. Әр түрлі өнер (өнер, музыка және т.б.) саласындағы қызметті артық санайды (көреді). Әдетте бұл адамдар қиялға, шығармашылыққа бай, өнер арқылы өзін көрсетуге тырысатын, жарқын, тәуелсіз, еркін сипатқа ие эмоционалды адамдар. Олар нормалар мен

стандарттарды сақтауды, күнделікті жұмысты орындауды ұнатпайды. Айналасындағы адамдармен қарым-қатынасты өздерінің сезім, эмоция, қиял, адами түйсіктеріне сүйеніп құрады. Олар жақсы әрекетке, үйлестіруге, жеткілікті дамыған қабылдауларға ие. Қарым-қатынас қабілеттері жақсы деңгейде дамыған.

Әлеуметтік түрі. Адамдарға көмек көрсетуге, оқытуға, қызмет көрсету саласына бағытталған. Адамдарға бағытталудың арқасында олар тілтабысқыш, досшыл және олар ашықтығымен, сенімшілдігімен ерекшеленеді, бұған қоса олар жауапты, шыдамды, жанашырлықты сезіне алады, топта жұмыс істеуге бағытталған, бірақ сонымен қатар олар көшбасшылық дәрежесін алмауға тырысады. Коммуникативті қабілеттері жоғары деңгейде дамыған. Олар көптеген адамдармен байланысқа мұқтаж. Математикалық қабілеттері әлсіз дамыған. Негізінен, осы типтегі адамдар еңбекке бағытталған, оның негізгі мазмұны адамдармен өзара әрекеттесу болып табылады. Мүмкін болатын қызмет салалары: оқыту, емдеу, қызмет көрсету және адамдармен үнемі байланыста болуды, қарым-қатынасты қажет ететіндер.

Кәсіпкерлік түрі. Мәселелерді немесе міндеттерді шешуге бағытталған. Кәсіпкерлік типтегі адамдар өз жұмыстарында жоғары белсенділік танытады, сонымен бірге мәртебеге, билікке ұмтылады және адамдармен жұмыс істеуге бағытталған. Олар көбінесе жақсы коммуникативті қасиеттерге, жоғары әлеуметтік батылдыққа, өзіне деген сенімділікке ие, тәуекелге барудан қорықпайды. Өте жақсы ұйымдастырушылық қабілет, сөзге шешен, жағдайдың одан әрі дамуын көре білу, тапқырлық, қиын ортада жылдам ойлау қабілеті, өз бетінше шешім қабылдауға бейімділік, шытырман оқиғаларға құштарлық сияқты қасиеттерге ие. Қызметі: ұйымдастырушылық, басқарушылық, кәсіпкерлік, сату саласы, сауда. Бұл типке қатысты мамандықтар: тауар сарапшысы, директор, журналист, телерепортер және тағы басқа, басшылыққа, әртүрлі жағдайларға байланысты адамдарды басқару және олармен қарым-қатынас жасау, адамдардың сенімдеріне әсер ету және т.б.

Шартты түрі (кеңсе немесе дәстүрлі). Бұл типте алдын-ала анықталған шарттар бойынша бағытталған және жүзеге асырылатын ережелер, ұқыптылықты қажет ететін қызметтер алдын-ала белгілі болады: есептермен, сандармен жұмыс, схемаларды дайындау, диаграммалар, кеңсе техникасымен жұмыс, бухгалтерлік есеп, өндіріс. Тәртіп - басты мәселе. Адамдар ұқыпты және үнемшіл, олар бастаған істі соңына дейін жеткізуге тырысады, жауапкершіліктерінің жоғары болуымен ерекшеленеді. Қарым-қатынас байланысы шектеулі және жетекші емес, бұл жеке тұлғаның осы түріне өте ыңғайлы. Қарым-қатынас пен ұйымдастырушылық қабілеттері әлсіз дамыған, бірақ өте жоғары атқарушылық қасиеттері жеткілікті. Бұл тип математикалық қабілеттерге ие. Шартты типтегі адамдар практикалық, нақты, өз ойлағанын іске асырмай артқа шегінуді ұнатпайды, жігерлі, әлеуметтік нормаларға бағытталған. Негізінен олар іс-жүргізу және есеп айырысу жұмыстарына, құжаттардың жасалуы мен рәсімделуіне, сандар, шартты белгілер жүйелері арасындағы сандық қатынастарды орнатумен байланысты мамандықтарды таңдайды: бухгалтер, патент маманы, нотариус, топограф, корректор және

басқа шартты белгілер түрінде берілген ақпаратты өңдеуге бағытталған; сандар, формулалар, мәтіндер [6].

Әдетте әр адамға бірнеше түрдің тіркесімі тән: ашығына келгенде, бір немесе бірнеше түрдің өкілдері іс жүзінде кездеспейді. 2-3 айқын типтің тіркесімі тұлғаның кәсіби «кодын» құрайды. Бұл кодты біле отырып, адам өзінің қалауына, қабілеттеріне және мансаптық үміттеріне сәйкес келетін қызмет саласын таңдай алады.

Кәсіби өзін-өзі анықтау - бұл мамандық таңдаумен бірге іздеу процесін бейнелейтін жеке таңдау түрі. Өзін-өзі анықтау кәсіби талаптарға байланысты жеке мүмкіндіктерді, қабілеттерді талдау процесінде жүзеге асырылады. Қазіргі уақытта кәсіби өзін-өзі анықтауды түсіну жеке тұлғаның өмірлік өзін-өзі анықтауымен өзара байланысты мәселелерін ескереді, сонымен қатар жеке тұлғаның әлеуметтік ортасына және оның белсенді ұстанымына әсер етуін қамтиды. Нарықтық экономика жағдайында мамандық таңдау еркіндігі және қызметкердің бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ету проблемасы туындайды.

Білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауы – бұл тұлғаның кәсіби қызметке деген көзқарасын қалыптастыру процесі және оны әлеуметтік-кәсіби жеке қажеттіліктерін үйлестіру арқылы жүзеге асыру тәсілі. Білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауы – бұл өмірді анықтаудың бір бөлігі, өйткені ол мамандық пен өмір салтын таңдаудың әлеуметтік тобына кіреді.

Кәсіби өзін-өзі анықтаудың әртүрлі тәсілдері бар:

- социологиялық – қоғам жеке тұлғаға міндеттер қойғанда,
- әлеуметтік-психологиялық – адамның шешім қабылдауы, сондай-ақ қоғам қажеттіліктері мен жеке қалауының үйлесімділігі;
- дифференциалды-психологиялық – өмірдің жеке тәртібін қалыптастыру.

Білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауының өзара байланысты кезеңдері символикалық түрде ажыратылады:

- мектепке дейінгі кезең, оның ішінде алғашқы еңбек дағдылары мен қабілеттерін қалыптастыру;
- бастауыш мектеп, оның ішінде әр түрлі іс-шараларға қатысу арқылы жеке адамның өміріндегі еңбектің рөлін түсіну: оқу, ойын, еңбек.

Кәсіби таңдаумен байланысты олардың қабілеттері мен қызығушылықтарын түсіну 5-7 сыныптарда жүреді, ал кәсіби өзін-өзі тануды қалыптастыру 8-9 сыныптарда болады.

Білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауында отбасы мен мемлекет, қоғамдық құрылым (кәсіптік және жалпы білім беру мекемелері; қосымша білім беру мекемелері, жұмыспен қамту қызметтері) маңызды рөл атқарады.

Оқушылардың өзін-өзі анықтауын психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету, мамандықты саналы түрде таңдауды жүзеге асыруға бағытталған. Негізгі ғылымдарды оқыту процесінде, сондай-ақ кәсіби дайындық кезінде мамандық таңдау арқылы білім алушылар анықталады.

Сонымен, білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауы тұлғаның еңбек саласына жеке көзқарасын қалыптастыру процесін, сондай-ақ оның кәсіби және жеке тұлғалық қажеттіліктерін үйлестіру арқылы өзін-өзі жүзеге асыру әдісін қамтиды.

Болашақ мамандығы бар жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтауы жеке өзін-өзі анықтау формаларының бірі болып табылады, сондай-ақ мамандық іздеумен, жеке мүмкіндіктерді талдаумен, мамандықтың талаптарына сәйкес қабілеттермен сипатталады.

Он бес жастағы орта мектеп оқушысына мамандық таңдау өте қиын. Көбіне кәсіби ниеттері, ойлары бұлыңғыр және шашыраңқы болып келеді, ал кәсіби бағдарланған армандар мен романтикалық ұмтылыстарды жүзеге асыру мүмкін емес.

Ойдағыдай болмаған болашақ адамның өзіндік ішкі «менің» тануға іс-әрекет жасайды. Орта мектеп оқушысы "ойланады": ол кім, оның қабілеттері қандай, өмірлік ұстанымы қандай, кім болғысы келеді. Өзін-өзі талдау - бұл кәсіптік мектеп оқушыларының көпшілігі үшін кәсіби өзін-өзі анықтаудың кешіктірілген психологиялық негізі.

Жалпы орта білім алатын орта мектеп оқушылары өздерін жайлы сезінеді. Мектеп бітірер кезде оқушылар фантастикалық, қиял-ғажайып кәсіптердің ішінен өздеріне ең қолайлы және нақты нұсқаларды таңдайды. Балалар өмірдегі жетістік пен амандық, ең алдымен, мамандықты дұрыс таңдауға байланысты екенін түсінеді.

Жоғары сынып оқушылары өздерінің мүмкіндіктері мен қабілеттерін, мамандықтың беделін, әлеуметтік-экономикалық жағдайын бағалай отырып, кәсіби білім алуда өздерін анықтайды.

Осылайша, жоғары сынып оқушылары үшін оқу және кәсіби өзін-өзі анықтау кәсіби білім беру мен кәсіби дайындық жолдарын саналы таңдау ретінде әрекет етеді.

Психологтардың кәсіби және жеке өзін-өзі анықтауы адамның кәсіби еңбек саласына жеке көзқарасын қалыптастыру процесіне, сондай-ақ әлеуметтік-кәсіби және жеке тұлғалық қажеттіліктерді үйлестіру арқылы өзін-өзі жүзеге асыруға байланысты.

Жеке тұлғаның қалыптасуының әртүрлі кезеңдерін қоса алғанда, кәсіби өзін-өзі анықтауды қарастырайық.

Мектепке дейінгі балалық шақта балалар ойын іс-әрекетінде ересектерге еліктейді және олардың әрекеттерін қайталайды. Сюжеттік-рөлдік ойындар мектепке дейінгі жаста кең таралған, олардың кейбіреулері кәсіби бағытталған. Балалар ойнап жүріп сатушылар, дәрігерлер, құрылысшылар, тәрбиешілер, аспаздар, көлік жүргізушілерінің рөлдерін өздеріне жақын тартады.

Кәсіби өзін-өзі анықтауда алғашқы еңбек әрекеттері үлкен маңызға ие, яғни өсімдіктерге, киімге, үй-жайларды тазартуға арналған қарапайым әрекеттерді орындау. Бұл әрекеттер балалардың ересектердің жұмысына деген қызығушылығын дамытуға ықпал етеді. Кәсіби рөлдік ойындар, қарапайым еңбек түрлерін орындау, ересектердің жұмысын бақылау мектеп жасына дейінгі балалардың өзін-өзі анықтауына ықпал етеді. Бастауыш мектеп жасында балалар ересектердің іс-әрекеттеріне еліктейді және осыған сүйене отырып, туыстарының, ата-аналарының, мұғалімдерінің, жақын таныстарының мамандықтарына назар аударалы. Мектеп оқушыларының маңызды ерекшеліктері - білім беру қызметінде жетістікке жету мотивациясы болып

саналады. Баланың өзінің мүмкіндіктерін, сонымен қатар ойын, оқу, еңбек іс-әрекетіндегі тәжірибе негізінде қабілеттерін білуі болашақ мамандығы туралы түсініктерін қалыптастырады.

Жасөспірімдік кезең әртүрлі еңбек түрлеріне моральдық көзқарастың негізін қалаумен белгіленеді, жасөспірімде мамандықтарға қатысты талғауды (*талғамдылық, таңдаушылық, іріктеу*) анықтайтын жеке құндылықтар жүйесі қалыптасады. Психологтар бұл кезеңді тұлғаның дамуына жауапты деп санайды.

Романтикалық мамандықтарға олар "нағыз ересектер" үлгілерін тарататын бұқаралық ақпарат құралдарының әсерінен бағытталады. Мұндай кәсіби романтикалық бағдар жасөспірімдердің өзін-өзі танытуға және өзін-өзі көрсетуге деген ықыласына ықпал етеді. Үйірмелердегі, оқу пәндеріндегі әртүрлі сабақтарға сараланған көзқарас балалардың ниеттері мен армандарын қалыптастырады. Олардың арманы мен қалаған болашақтың үлгілері - өзін-өзі анықтаудың алғышарттары.

Ерте жастағы адамның кәсіби өзін-өзі анықтауы маңызды міндет болып табылады. Көбінесе жасөспірімнің жоспарлары өте аморфты, бұлыңғыр, арман сипатында болады.

Жасөспірім көбінесе өзін әртүрлі эмоционалды тартымды рөлдерде бейнелейді және мамандықты психологиялық тұрғыдан таңдау жасай алмайды. Бұл проблема негізгі жалпы білім беретін мектептен орта және бастауыш кәсіптік білім беру мекемелеріне кеткен ұлдар мен қыздарда болады. Олар ересек жасөспірімдердің үштен бірін құрайды, ал басқалары еңбек жолын өз бетінше бастауға мәжбүр.

Психологтар көбінесе колледждерде білім алатын студенттер түпкілікті шешім қабылдамағанын және олардың оқу орнын таңдауы психологиялық тұрғыдан негізделмегенін анықтады.

16-23 жас аралығындағы жастардың басым көпшілігі оқу орындарында білім алады немесе мекемелерде немесе кәсіпорындарда кәсіби дайындықтан өтеді. Жиі романтикалық ұмтылыстар, армандар өткеннің еншісінде қалады, ал өзінің қалаған болашағы шындыққа айналады және көптеген адамдар өз таңдауына қанағаттанбайды. Кейбіреулер кәсіби стартқа түзетулер енгізуге тырысса, ал көптеген ұлдар мен қыздар оқу кезінде өз таңдауының дұрыстығына сенімді болады.

27 жаста адамның әлеуметтік-кәсіби белсенділігі артады. Сонымен қатар бұл жаста белгілі бір жұмыс орны мен жеткен жетістіктері бар. Кәсіби өсу мен жетістіктер өзекті болып келеді. Алайда, басым көпшілігі психологиялық ыңғайсыздықты сезіне бастайды, бұл іске асырылмаған жоспарларға, байланысты.

Мансап перспективаларының белгісіздігі, жетістіктердің жетіспеушілігі жеке өмірді бейнелейді, бұл «Мен-тұжырымдаманың» өзін-өзі бағалауын және өз әрекеттеріне деген ішкі көзқарасты тудырады. Бұл кезеңде кәсіби өмірді қайта қарау жаңа маңызды мақсаттарды анықтауға итермелейді. Олардың кейбіреулері кәсіби біліктілікті арттыру мен жетілдіруді қамтиды; сондай-ақ

жұмыс орнын ауыстыру және мансаптық өсуді бастау; жаңа мамандықты немесе байланысты мамандықты таңдау.

Көптеген адамдар үшін 30 жасқа қарай кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесі тағы да өзекті болады. Мұның екі жолы болуы мүмкін: бірі өзін таңдаған мамандығы бойынша одан әрі өсу және кәсіпқой болу, немесе жұмыс орнын, тіпті кәсібін өзгерту.

60 жасқа дейінгі кезең ең тиімді болып саналады. Бұл кезең өзін тұлға ретінде жүзеге асырумен ерекшеленеді, сонымен қатар кәсіби және психологиялық әлеуетті қолданумен сипатталады. Дәл осы кезеңде өмірлік жоспарлар жүзеге асырылады, адам өмірінің мәні артады. Мамандық адамға ерекше мүмкіндік береді: оның қабілеттерін еңбек жағдайында қолдана отырып, ол тұлға болу қажеттілігін сезіне алады, сонымен қатар жеке іс-әрекет стилін дамыта алады.

Зейнеткерлік жасқа жеткеннен кейін адам жұмысынан кеткенімен, өзінің әлеуетін толығымен сарқып үлгермейді. Бұл кезең қорқыныш, үрей сияқты сезімдермен ерекшеленеді, өйткені ондаған жылдар бойы қалыптасқан стереотиптер, сондай-ақ жылдар бойы үйренген өмір салты бір уақытта тоқтайды. Дағды, білім, маңызды қасиеттер – бәрі қажетсіз болады. Мұндай жағымсыз жағдайлар әлеуметтік қартаюды жеделдетеді. Зейнеткерлердің көпшілігі психологиялық абыржушылықты бастан өткереді, олар өздерінің пайдасыздығын сезінеді. Өзін-өзі анықтау мәселесі қайтадан туындайды, бірақ бұл жолы қоғамдық пайдалы тұрғыдан, әлеуметтік өмірде пайда болады.

Осы немесе басқа мамандықты таңдай отырып, адам өзінің болашақ кәсіби мәртебесін өмірлік құндылықтармен байланыстыра отырып, өзінің өмір сүру жолын жоспарлайды.

Бұл жөнінде М.Р. Гинзбург, К.А. Абулханова-Славская, Н.С. Пряжников, Е.И. Головахи, Е.Ф. Зеер, Е.А. Климов сияқты зерттеушілер зерттеу жұмыстарын жүргізді

Н.С. Пряжников, Е.А. Климов, Э. Ф. Зеердің еңбектерінде субъектінің кәсіби өзін-өзі анықтаудың мәселелері жан-жақты зерттелді. Е.А. Климов кәсіби өзін-өзі анықтауды адам дамуының психикалық көрінісінің сапасымен байланыстырды. Өз өмірінде жеке адам еңбектің әртүрлі салаларына белгілі бір көзқарасты қалыптастырады, оның мүмкіндіктері, мамандықтары туралы түсініктер қалыптастырады, артықшылықтары ерекшеленеді.

Е. А. Климовтың айтуынша, өзін-өзі анықтаудағы маңызды компонент - өзін-өзі танудың қалыптасуы.

Кәсіби өзін-өзі тану құрылымы мыналарды қамтиды:

- белгілі бір кәсіптік қоғамдастыққа жататындығы туралы хабардар болу («біз құрылысшымыз»);
- мамандық бойынша өзіңіздің орныңызды және стандарттарға сәйкестігін бағалау (ең жақсы мамандардың бірі, жаңадан бастаушы);
- жеке тұлғаны оның әлеуметтік топта танылуы туралы білімі («Мені жақсы маман ретінде таниды»);
- күшті және әлсіз жақтарын, жеке тұлғаны, сондай-ақ әрекеттің сәтті тәсілдерін және өзін-өзі жетілдіру тәсілдерін білу;

• өзіңіз туралы, сонымен қатар болашақтағы жұмысыңыз өзіңіздің жеке ойыңыз.

Е.А. Климов кәсіби өзін-өзі анықтаудың екі деңгейін атап өтеді:

- гностикалық (өзіндік сана мен сананы қайта құру);
- практикалық (адамның әлеуметтік мәртебесінің өзгеруі).

Е.Ф. Зеер қолданбалы психология аясында тұлғаның өзін-өзі анықтауы проблемасын бөліп көрсетеді, мұнда кәсіби өзін-өзі анықтау:

- мамандықтар әлеміне жеке адамға қатысты селективтілік;
- адамның жеке қасиеттері мен ерекшеліктерін, сонымен қатар мамандықтағы әлеуметтік-экономикалық жағдайлар мен талаптарды ескере отырып таңдау;

- өмір бойы субъектінің өзін-өзі анықтауы;
- сыртқы оқиғаларды анықтау (тұрғылықты жерін өзгерту, бітіру);
- өзін-өзі жүзеге асырудың тығыз байланысы бар жеке тұлғаның әлеуметтік жетілуінің көрінісі.

Өзін-өзі анықтау міндеттері кәсіби дамудың әр кезеңінде әртүрлі жолмен шешіледі. Олар ұжымдағы тұлғааралық қатынастармен, әлеуметтік-экономикалық жағдайлармен, кәсіби және жас дағдарыстарымен анықталады, бірақ жетекші рөл жеке тұлғаның белсенділігінде және оның жеке дамуы үшін жауапкершілігінде қалады.

Е.Ф. Цир өзін-өзі анықтау – бұл тұлғаның белгілі бір кәсіпте өзін-өзі тануының маңызды факторы деп санайды.

Х.С.Пряжников келесі компоненттерді қамтитын өзін-өзі анықтау моделін ұсынды:

- қоғамдық пайдалы еңбек құндылықтары, сондай-ақ кәсіби дайындық қажеттілігі туралы жеке хабардарлық;

- әлеуметтік-экономикалық жағдайдағы бағдар, сонымен қатар таңдалған жұмыстың беделін болжау;

- кәсіби арман мақсатын анықтау;
- болашақтағы мақсаттарға қол жеткізу кезеңдері ретінде кәсіби жақын мақсаттарды бөліп көрсету;

- оқу орындары мен жұмыс орындарына сәйкес келетін мамандықтар мен кәсіптер туралы ақпарат іздеу;

- жоспарларды жүзеге асыруға қажетті жеке қасиеттерді, сондай-ақ мақсатқа жетудегі қиындықтарды түсіну;

- өзін-өзі анықтаудың негізгі нұсқасымен сәтсіздікке ұшыраған жағдайда мамандық таңдауда резервтік нұсқалардың болуы;

- жоспарларды түзете отырып, жеке көзқарасты практикалық іске асыру.

Н. С. Пряжников бойынша кәсіби өзін-өзі анықтау келесі деңгейлерде жүреді:

- еңбектегі өзін-өзі анықтау, нақты функция (қызметкер іс-әрекеттің мағынасын операцияларды немесе жеке еңбек функцияларын сапалы орындауда көреді, бұл кезде жеке тұлғаның әрекеттерін таңдау еркіндігі шектеулі);

- белгілі бір жұмыс орнында өзін-өзі анықтау (жұмыс орны шектеулі өндірістік ортамен белгіленеді, оған белгілі бір құқықтар, еңбек құралдары, міндеттер кіреді), ал әр түрлі функцияларды орындау орындалатын іс-әрекеттің өзін-өзі жүзеге асыруына мүмкіндік береді, ал жұмыс орнының өзгеруі жұмыс сапасына кері әсер етіп, жұмысшылардың наразылығын тудырады;

- белгілі бір мамандық деңгейінде өзін-өзі анықтау жұмыс орындарының өзгеруін көздейді, бұл жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндіктерін кеңейтуге мүмкіндік береді;

- нақты мамандық бойынша өзін-өзі анықтау;

- өмірді өзін-өзі анықтау демалыс пен өзін-өзі тәрбиелеуді қамтитын өмір салтын таңдаумен байланысты;

- жеке өзін-өзі анықтау І-дің бейнесін табу және оны қоршаған адамдар арасында бекіту арқылы анықталады (индивид әлеуметтік рөлдерден, кәсіптен жоғары көтеріліп, өзінің жеке өмірінің қожайыны болады және айналасындағы адамдар оны жақсы маман және беделді, ерекше тұлға ретінде жіктейді);

- адамның мәдениеттегі өзін-өзі анықтауы адамның басқа адамдарда өзін "жалғастыруға" бағытталуымен ерекшеленеді және мәдениеттің дамуына елеулі үлес қосады, бұл адамның әлеуметтік өлместігі туралы айтуға мүмкіндік береді.

Кәсіби консалтингтік жұмыс тәжірибесі көрсеткендей, мамандық таңдамаған студенттер көбінесе психологтың көмегіне жүгінеді, олар қай жерде ең қабілетті болатынын анықтайды. Мұның артында өмірлік мәселені шешуді басқа индивидке ауыстыруға деген бейсаналық ниет жатыр. Мұндай қиындықтар көбінесе мектеп оқушылары арасында кәсіби жарамдылық туралы жеткілікті идеялардың болмауынан, олардың қабілеттері мен мүмкіндіктерін бағалай алмауынан, сондай-ақ оларды мамандықтар әлемімен байланыстыра алмауынан туындайды.

Көптеген студенттер мынадай сұрақтарға жауап бере алмайды: «олар қандай қызметпен айналысқысы келеді?», «Олар өз бойларынан қандай қабілеттерді көреді?»; «Болашақ мамандықты игеруде жетістікке жету үшін қандай қасиеттер маңызды?»

Білімнің төмен мәдениеті, сондай-ақ қазіргі заманғы кәсіптерді білмеу жоғары сынып оқушыларының өмір жолын таңдауын қиындатады.

Мектептегі кәсіптік бағдарлау жұмысы диагностикадан қалыптастырушы, дамытушы, диагностикалық және түзету жұмыстарына айналуы керек. Консультациялық жұмыс кезеңдері білім алушыларды өздері туралы алған білімдерін ескере отырып, саналы, өз бетінше мамандық таңдауға деген ұмтылысты қалыптастыруға бағытталуға тиіс.

Е.А. Климов кәсіптік бағдар беру жұмысының маңыздылығын атап көрсетеді: "жасөспірімге мамандықтар әлемінде кең бағдар алуға барынша көмектесу керек. Ол жобаның авторы және өзінің өмір жолын салушы болуы тиіс". Е. А. Климов мамандық таңдаудағы келесі негізгі қиындықтар мен қателіктерді анықтайды. Қазіргі кезде көптеген зерттеушілер орта мектеп оқушыларының кәсіби таңдау мәселесімен айналысуда, және бұған қарамастан, мәселе өзекті болып қала береді. Мұның себебі – орта мектеп оқушыларының

болашақ мамандық таңдау кезінде жіберген қателіктері. Міне, олардың кейбіреулері:

1. Мамандық таңдауға деген көзқарас мамандықтар әлемінде тұрақты баспана таңдау ретінде. Өмір өзгертетінін, адам жақсарып, дамитынын, өмірге, мамандыққа деген көзқарас сәйкесінше өзгертетінін түсіну маңызды, нәтижесінде мансап сатысында өсу, өзін-өзі тәрбиелеу және тіпті өз жұмысының профилін өзгерту қажет.

2. Абыройға нұқсан келтіру. Бұл кейбір мамандықтар "екінші дәрежелі" адамдарға арналған "ұят" деп саналған кезде пайда болады. Осындай сәтте тіпті жалақысы жақсы болса да, адам сантехник немесе шахтер болып жұмыс істеуге ұялады. Кез келген мамандықтың қоғам үшін маңызды екенін түсіну керек.

3. Жолдастардың тікелей немесе жанама әсерінен мамандық таңдау. Көбінесе жігіттер өздерінің жолдастарының немесе "компания үшін" пікірінің әсерінен мамандық таңдайды. Өзіңіз үшін таңдауыңызды негіздеу және дұрыс шешім қабылдау маңызды.

4. Адамға деген қарым-қатынастың өзгеруі – сол мамандықтың өкіліне өзгеруі. Мәселен, жасөспірім жеткіншектің ғылыммен айналысатын керемет ересек танысы бар делік. Жасөспірімде барлық ғалымдар керемет адамдар деген түсінік қалыптасады. Шын мәнінде, шығармашылық мамандықтарда әртүрлі адамдар жұмыс істейді, бұл көбінесе еңбек ұжымдарында күрделі қарым-қатынастарды тудырады. Сонымен қатар мамандықтың өзі өз қатарына ең жақсы адамдарды жинамайды және әр мамандықта әдемі (ақылды, лайықты) адамдар болады.

5. Кәсіптің сыртқы немесе жеке жағына деген құштарлық. Мысалы, білім алушы мұғалім кәсібінде балаларды оқытуға және олармен қарым-қатынас жасауға деген ынтаны қызықтыруы мүмкін, бірақ бұл ретте мұғалімнің сабаққа дайындалуға, есептер жазуға және тапсыруға және т.б. байланысты күнделікті жұмысы көп екендігі ескерілмейді.

6. Мектеп пәнін мамандықпен сәйкестендіру (немесе шынайы өмірде бұларды ажырата алмау). Көптеген оқушылар мамандықты сүйікті мектеп пәнімен байланыстыру керек деп санайды. Егер мен биологияны жақсы көрсем, онда осы бағытта мамандықтар спектрін таңдау керек. Әрине, оқу пәндері оқушыларды тиісті кәсіби қызметке бағыттауы керек. Бірақ көптеген оқу пәндері теориялық тұрғыдан және іс жүзінде шындықтан алыс деуге болады.

7. Материалдық өндіріс саласындағы еңбек сипаты туралы ескірген идеялар. Бұрын көптеген мамандықтар қол еңбегін қажет етті және қолайсыз жағдайлармен байланысты болды (ластану, шу, жарақат алу және т.б.). Қазіргі уақытта көптеген заманауи өндірістер автоматтандырылған, бұрынғыға қарағанда әлдеқайда ыңғайлы жағдайлар жасалған.

8. Түсіну мүмкін еместігі, жеке қасиеттерін түсіну әдетінің болмауы (бейімділік, қабілет, дайындық). Өз ерекшеліктерін, қабілеттерін, білімін ескерусіз тандалған мамандық өз жұмысына қанағаттанбауы мүмкін. Содан кейін денсаулық проблемалары, әріптестермен және басшылықпен қақтығыстар туындауы мүмкін, бұл кейде түбегейлі шешуге тура келетін белгілі бір қиындықтарға әкеледі.

9. Мамандықты таңдауда маңызды физикалық ерекшеліктер мен кемшіліктерді білмеу және бағаламау. Олардың физиологиялық ерекшеліктерін ескеру мамандық таңдауда маңызды емес. Көптеген мамандықтар үшін денсаулыққа қарсы көрсетілімдер бар, егер бұл ескерілмесе, бұл жүйке бұзылуларына ғана емес, сонымен қатар өндірістегі апаттарға да әкелуі мүмкін, бұл тек өзіне ғана емес, басқаларға да өте ауыр зардаптарға әкелуі мүмкін.

10. Мамандық таңдау туралы мәселені шешу, ойлау кезінде негізгі әрекеттерді, операцияларды және оларды орындау тәртібін білмеу. Бұл жерде мамандардың жеке кеңестері мен кеңестері ғана емес, сонымен қатар жүйелі кәсіптік бағдарлау жұмыстары да көмектесе алады. Өзін-өзі анықтайтын адам тарапынан дұрыс кәсіби және өмірлік таңдауда білікті көмек көрсете алатын мамандарды іздеу маңызды.

11. Консультанттар мен кеңесшілерді іздеуде адамдар көбінесе клиенттерден (мектеп оқушылары мен олардың ата-аналары) жоғары ақы алатын коммерциялық психологиялық орталықтарға жүгінеді. Мамандар да қателесіп, тіпті ақша үшін дұрыс емес кеңестер бере алады. Мамандықты таңдауға көмектесетін сауатты адамды табу маңызды.

12. Кәсіби психологтарға шамадан тыс сенім. Кейде, кәсіби консультанттар баланың жеке ерекшеліктерін ескерместен, кейбір нормалар мен талаптарға сүйеніп, адамның кәсіби өзін-өзі анықтауына дұрыс жол сілтемейді.

13. Қоғамның (және өндірістің) даму перспективалары туралы ойлауға қабілетсіздігі және келмеуі. Көптеген түлектер және олардың ата-аналары, өкінішке орай, болашақ үшін мамандық таңдауға тырыспайды және болашаққа талап етеді. Қазіргі уақытта кез-келген мамандықтың танымал болуы белгілі бір саладағы мамандардың шамадан тыс көбеюіне әкеп соқтырады. Сондықтан, толыққанды өзін-өзі анықтау көбінесе адам өз орнын таба алатын қоғамның проблемалары туралы ойлау қорқынышын жеңу болып табылады.

Ата-аналардың «дұрыс» таңдау туралы идеялары көбінесе өмірден артта қалады және елдің дамуының өткен элеуметтік-экономикалық кезеңдерімен көбірек байланысты болады. Мұның себебі – еңбек нарығында көптеген жаңа мамандықтардың пайда болуы. Ата-аналар әрдайым балалардың қызығушылықтары мен қабілеттерін білмейді және объективті түрде бағалайды. Көбінесе олардың кеңестері белгілі бір мамандықтың «беделіне» негізделген. Қазіргі жасөспірімдердің ата-аналарында көбінесе өзгерген жағдайда өмірдің оң тәжірибесі болмайды, олар жалпы сәтсіздік жағдайында болады. Бүгінгі жасөспірімдердің ата-аналары үшін ертеңгі күні қандай құндылықтар барабар болатынын болжап қана қоймай, өздері ұстанбайтын және әрқашан толық қабылдай алмайтын құндылық-нормативті модельдерді баласына жеткізу қиын. Осыдан келіп оқушылардың ата-аналарымен кәсіби бағдар беру жұмысы қажет.

Мамандық таңдау барысында ата-аналар мен жоғары сынып оқушылары тең дәрежеде болады, бұл мамандықтар туралы жеткіліксіз хабардар болғандықпен және өз мүмкіндіктерін білмеуімен байланысты. Социологтар мен психологтардың зерттеу мәліметтері көрсеткендей, ата-аналар баланың

мамандық таңдауына тікелей де, жасырын да әсер етеді. Мәселен, жоғары сынып оқушыларына (9-11 сынып оқушылары) сауалнамаға сәйкес, қалалықтардың 78% -ы және ауыл балаларының 84% -ы өздерінің болашақ мамандықтары туралы ақпарат көздерінің бірі ретінде ата-аналарын, туыстарын және ересек таныстарын атайды. Алайда, тәжірибе көрсеткендей, ата-аналардың көпшілігі мамандықтар әлемін балаларынан әлдеқайда жақсы білмейді немесе мамандықтар туралы түсініктері ескірген. Ата-аналар балаларының кәсіби мүмкіндіктерін де нашар біледі деуге болады.

Ата-аналар мен орта мектеп оқушылары арасындағы өзара қарым-қатынас көбіне ересектер тұрғысынан құрылады, өйткені ата-аналар баланың орнына өзін-өзі анықтау мәселесін шешуге тырысады, өйткені олар оны әлі тәжірибелі емес деп санайды. Ата-аналардың шектен тыс категоризміне байланысты қателіктерден басқа, мамандық таңдау көбінесе беделді оқу орнын таңдаумен ауыстырылады. Ата-аналар мен жоғары сынып оқушылары арасындағы өзара іс-әрекеттегі қайшылықтардың нәтижесі мамандық таңдау кезінде сәтсіздіктер кейде ұзақ уақытқа созылып, мүдделер қақтығысы болуы мүмкін. Бірақ жоғары сынып оқушылары мен ата-аналар келісімге келген күннің өзінде, олар таңдаудың өлім-жітіміне, мамандықтың беделіне қатысты ойларға байланысты қателіктер жіберуі мүмкін. Жоғары сынып оқушылары мен олардың ата-аналарына көмек көрсету, адамдарға кәсіби өзін-өзі анықтауда психологиялық көмек көрсетуге бағытталған кәсіби кеңес беру барысында өтеді. Кәсіби кеңес берудің бірнеше түрі бар: диагностикалық тәсіл, білім беру тұжырымдамасы және дамып келе жатқан кеңес. Жоғары сынып оқушыларына кәсіби консультациялық көмек ұйымдастырудың бағыттары: анықтамалық-ақпараттық бағыт және ұйымдастырушылық-басқарушылық тәсіл. Өзін өзі анықтайтын адамға көмек ұйымдастырушы ретінде педагог-психологты мыналар деп санауға болады:

- орта мектеп оқушысы мен мамандық әлемі арасындағы делдал;
- адам мен нақты ұйым арасындағы делдал;
- адам мен белгілі бір әлеуметтік және кәсіби топ арасындағы делдал;
- адам мен нақты мемлекеттік-әкімшілік жүйе арасындағы делдал;
- адам мен бүкіл мәдениет арасындағы делдал.

Педагог-психологтың өзін-өзі анықтайтын орта мектеп оқушысының отбасымен өзара әрекеттесуінде, әдетте, өзара әрекеттесу деп түсінетін нәрсені анықтау бірден маңызды. Бұл жалпы әңгімелер ғана емес, көзделген мақсатқа жетуді қамтамасыз ететін нақты мәселелердің нақты шешімі, яғни орта мектеп оқушысының кәсіби таңдауы.

Білікті көмек мұғалім-психологтың орта мектеп оқушысына өзінің кәсіби қызығушылығы мен бейімділігінің, кәсіптік жұмыстың белгілі бір саласын игеруге қажетті жеке және іскерлік қасиеттерінің болуы мен бағытын анықтауға көмектесуінен тұрады; оған қызығушылық тудыратын мамандықтағы жұмыс мазмұны мен шарттары туралы хабарлайды; шешім қабылдау және олардың кәсіби жолын жоспарлау ережелерімен таныстырады [8]. Жоғары сынып оқушыларының кәсіби таңдауы бойынша зерттеулер жүргізді. Диагностика көрсеткендей, субъектілердің көпшілігінде мамандық

таңдауда күрделі мәселелер бар. Мамандық таңдаудың негізгі мотиві ең жақын шеңбердің пікірі немесе таңдалған мамандықтың сыртқы, елеусіз сипаттамалары болды. Жоғары сынып оқушылары арасында «адам-адам» және «адам-техник» мамандықтары басымдыққа ие болды. Алайда, бұл мамандықтардың талаптары оқушыларға әрдайым белгілі бола бермейтін. Бәрінен бұрын, субъектілер арасында адамдармен жұмыс жасауды қамтитын тип түрі кең таралған. Сонымен бірге, назар аударуды, жоғары жауапкершілікті және шығармашылық көзқарасты қажет ететін мамандықтар субъектілердің көпшілігінің темпераментіне сәйкес келмейді. Ата-аналар мен орта мектеп оқушыларына психологиялық-педагогикалық көмек бағдарламасын жасау диагностика нәтижелерін ескере отырып жүргізілді. Бағдарлама орта мектеп оқушыларын кәсіби таңдаудың сыртқы факторларынан олардың ішкі жағдайына бағыттауға бағытталған. Бұл бағдарлама орта мектеп оқушысының маңызды қатынастар жүйесін және кәсіптік таңдаудың барлық субъектілерінің белсенділігін өзгерте отырып, оның жақын даму аймағын ескере отырып, оны біртұтас дамытуға бағытталған. Бағдарламалық іс-шаралар тек кәсіби таңдау жағдайында тұрған мектеп оқушыларымен ғана емес, олардың ата-аналарымен де өткізіледі. Жоғары сынып оқушыларымен сабақ өткізген кезде олардың диагностикада төмен нәтиже көрсеткендеріне ерекше назар аударылады.

Ұсынылған бағдарлама 2 кезеңде жүзеге асырылады. Оны іске асырудың бірінші кезеңінде ата-аналармен диагностика нәтижелерімен таныстыруға және балаларының мамандық таңдау ерекшеліктерін талқылауға бағытталған әңгіме жүргізіледі. Бұл әңгіме барысында білім беру психологының міндеті ата-аналарға балаларының болашақ өмірі үшін кәсіби таңдаудың маңыздылығын түсінуге көмектесу болып табылады. Бағдарламаның екінші бөлімі жоғары сынып оқушыларымен өткізіледі. Сабақтар балаларға өзіндік қасиеттерін сезінуге көмектесуге бағытталған. Жаттығуларды орындау барысында қатысушылар әр түрлі мамандықтардың талаптарымен танысады, кәсіби таңдауға қатысты өзіндік ұстанымын дамытады және сол туралы ой қорытуға үйренеді. Сонымен, мамандық таңдау кезеңіндегі ата-аналар мен орта мектеп оқушылары арасындағы өзара байланыс балалардың өсіп-өнуіне және тәуелсіздіктерінің өсуіне байланысты анықталады. Осы кезеңдегі басты проблема ата-аналардың өсіп келе жатқанын мойындағысы келмейтіндігімен және оны қабылдаумен байланысты. Жоғары сынып оқушылары мен олардың ата-аналарына көмек адамдарға кәсіби өзін-өзі анықтауда психологиялық көмек көрсетуге бағытталған кәсіби кеңес беру барысында өтеді. Кәсіби кеңес берудің бірнеше түрі бар: диагностикалық тәсіл, білім беру тұжырымдамасы және дамып келе жатқан кеңес. Диагностикалық зерттеу нәтижесінде субъектілердің көпшілігінде мамандық таңдауда күрделі мәселелер бар екендігі анықталды. Мамандық таңдаудың негізгі мотиві ең жақын шеңбердің пікірі немесе таңдалған мамандықтың сыртқы, елеусіз сипаттамалары болды. Диагностикалық нәтижелер бағдарламаның дамуына ықпал етті. Бұл бағдарлама жоғары сынып оқушыларын кәсіби таңдаудың сыртқы факторларынан олардың ішкі жағдайына бағыттауға бағытталған. Бағдарлама орта мектеп оқушысының маңызды қатынастар жүйесін және кәсіптік

таңдаудың барлық субъектілерінің белсенділігін өзгерте отырып, оның жақын даму аймағын ескере отырып, оны біртұтас дамытуға бағытталған.

Кәсіби өзін-өзі анықтау сонымен қатар жеке тұлғаның әлеуметтік-мәдени және кәсіптік-өндірістік жағдайларға саналы қатынасын қалыптастырумен қатар, мансап таңдауды, жеке мүмкіндіктерді қолдану аясын және өзін-өзі дамытуды болжайды. Эстониялық әріптестердің пікірінше, мансап, мансап сатысында көтерілу деген түсінік әлдеқашан ескірген. Мансап адамның бүкіл өмір жолын алады. «Мансап» сөзі өзін-өзі тану, кәсіп таңдау, еңбек нарығына шығу, оқуға қатысу, зейнетке шығу және зейнет жасындағы іс-әрекеттерді қамтиды. Қазіргі уақытта мансапты жоспарлау табысты адам болудың маңызды алғышарты болып табылады. Технологиялық және ақпараттық прогресс дәуірінде адамнан өзінің жеке қасиеттерін, білімі мен дағдыларын үнемі талдап отыру, сонымен қатар еңбек нарығында бағдарлай білу қажет. Мансапты жоспарлау – бұл адам өзінің кәсіби және жеке өмірінде не істейтіні туралы тиісті шешімдер қабылдайтын процесс.

Адам өзінің жеке ерекшеліктеріне сәйкес келетін мамандық таңдағанда, өзін нәтижелі сезінеді. [9, б. 328]. Эстонияда студенттер арасында мансапты жоспарлау құзыреттіліктерін дамыту соңғы онжылдықта белсенді түрде жүргізілуде. Мансапты жоспарлау дағдылары 2020 жылға арналған «Өмір үшін білім алу» мемлекеттік стратегиясының негізгі құзыреттерінің бірі болып табылады, сонымен қатар Эстонияның негізгі, орта және кәсіптік білім туралы заңында бекітілген. Мансапты жоспарлаудың ұлттық бағдарламасы үш негізгі тақырыпты басшылыққа алады: мен кіммін (сәйкестілік); кім болуым керек және қайда баруым керек (өзімнің әлеуетті мүмкіндіктерімді анықтау және талдау); мақсатыма қалай жетуге болады (шешім, жоспарлау, мақсатқа жету) [10]. Мансапты жоспарлаудың басты міндеті - кәсіптік бағдарлауға оң көзқарас қалыптастыру, жастардың өзін және қоршаған еңбек нарығын түсінуге үйренуіне, оларды адам өмірі мен мамандықтарының әр түрлі салаларымен, олардың маңыздылығымен және қарым-қатынастарымен таныстыруға қолдау көрсету. Эстонияда мансаптық қызмет көрсету жүйесін ұсынудың мақсаты - мансаптық жоспарлаудың құзыреттілігін арттыру, мектепте ерте кетіп қалудың алдын алу, болашақта жастардың тәуелсіздігін арттыру, күнделікті өмірде және еңбек нарығында бәсекеге қабілеттілікті арттыру. Эстонияда мансаптық жоспарлаудың бүкіл саласын дамыту үйлестірушісінің рөлі 2008 жылы "мансаптық қызметтер жүйесін дамыту" бағдарламасын іске қосқан innovative нысаналы қорына берілді, оның мақсаты – мансаптық қызметтердің сапасы мен қолжетімділігін жақсарту. Осы бағдарлама барысында мансап мамандары үшін оқулар өткізіліп, әдістемелік және ақпараттық материалдар шығарылды, Раджалеиджа мансап жоспарлау порталы жасалды, 2014 жылдан бастап 17 округтік ақпараттық-кеңес беру орталықтары (Раджалеиджа орталықтары) ашылды. Раджалеиджаның мансаптық қызметтері 7-26 жас аралығындағы жастар үшін ақысыз және екі негізгі қызметті қамтиды:

1. Мансап туралы ақпарат - бұл оқу және еңбек ету мүмкіндіктері, мамандықтар және еңбек нарығының талаптары туралы ақпарат. Мансап туралы ақпарат нәтижесінде жас адам ақпаратты іздеп, оның өзектілігін бағалай

алады; сонымен бірге оның барлық қол жетімді мүмкіндіктердің арасынан мамандықты саналы түрде таңдау дайындығын арттырады. Мансап туралы ақпарат әртүрлі формада, мысалы, веб-сайттарда, брошюраларда, кітаптарда беріледі. Ақпарат ағынында сіз кейде шатасып, маңызды бөлшектерді жіберіп алуыңыз мүмкін. Мансап бойынша ақпарат маманы әрқашан шешім қабылдағанда маңызды және тәуелсіз көздерді табуға көмектеседі.

2. Мансап бойынша кеңес беру - адамға негізделген шешімдер қабылдау мен жүзеге асыруға қолдау көрсету. Консультант өзін-өзі түсінуге және білім мен жұмыстың мүмкін таңдауын түсінуге көмектеседі. Кәсіби кеңес беру нәтижесінде адам өзін-өзі жақсы талдай алады, білім беру мен еңбек нарығындағы өз мүмкіндіктерін көреді, мақсат қояды және оған жету үшін қадамдар жоспарлайды.

Көбінесе мансаптық қызметтер жеке форматта өтеді, бірақ көбінесе мамандар топтармен жұмыс істейді. Мұндай сабақтарда қозғалған негізгі тақырыптар жас санаттары бойынша бөлінген. Топтардағы сабақтар формалды мектептен ерекшеленеді, өйткені мансап пен кәсіптік бағдар беру тақырыбымен танысу интерактивті әдістер арқылы жүзеге асады. Интерактивті әдістердің бір мысалы - Мансаптық Компас, оның басты міндеті - жас адамды болашақта не нәрсеге қол жеткізгісі келетіндігі және оны қалай жасай алатындығы туралы ойлау. Сабақ барысында жас жігіт өз ойларын айтуды, шығармашылық ойлауды, құрдастарымен командада сөйлесуді және өз дағдылары мен дағдыларын талдауды үйренеді. "Мансаптық компас" әдісі жастарға өз болашағын қалай жоспарлауға, мақсат қоюға және оларға қол жеткізуге бағдар береді. Сыныпта сонымен қатар 9-12 сынып оқушыларына арналған арнайы әзірленген дәптерлер қолданылады, оларда жұмыс парақтары, сауалнамалар және мансаптық жоспарлаудың әртүрлі тақырыптары бойынша ақпарат көздері бар. Rajaleidja-ның мансаптық қызметтері өмірдегі адамдарды таңдау саналы түрде жасалады және тиісті ақпаратқа сүйенеді.

Rajaleidja уездік орталықтарынан басқа, мансаптық жоспарлау және кәсіптік бағдарлау гимназия сыныптарында (10-12 сыныптар, 16-19 жас) және кәсіптік мектептерде мансаптық оқыту деп аталатын шеңберде жүргізіледі, ол оқушының мансапты жоспарлауға қажетті білім мен дағдыларды қалыптастыруына және өмір бойы оқуға дайын болуына бағытталған. Мансаптық оқыту нәтижесінде жас адам:

- өз тұлғасын талдай алады,
- оқуға ынталы,
- еңбек нарығы, мамандықтар және оқу мүмкіндіктері туралы ақпаратты таба алады, оны өзінің білім беру жолын жоспарлау кезінде пайдаланады және ақылға салынған шешімдер қабылдауға дайын.

Эстонияның барлық кәсіптік оқу орындарында мансаптық оқыту міндетті пән және гимназияда таңдау пәні болып табылады. Мансаптық оқыту мен Rajaleidja орталықтарынан басқа, мансаптық және мансаптық қызметтер университеттік мансап орталықтарында, кейбір кәсіби оқу орындарында, сондай-ақ еңбек нарығы департаментінің аудандық бөлімдерінде көрсетіледі, онда барлық адамдар үшін мансаптық ақпараттық бөлмелер ашық. Олар жұмыс

іздеген кезде бағыт бере алады, қажетті құжаттарды жинауға және сұхбатқа дайындалуға көмектеседі. Осылайша, мансаптық қызметтер адамның кездейсоқ таңдаған біліміне мемлекет шығындарын азайтады; адамдар өздерінің дағдылары мен тілектеріне сәйкес келетін іспен айналысып, бақытты және нәтижелі бола бастайды және бұл әрдайым мемлекет экономикасының жақсаруына әкеледі [10].

Америка Құрама Штаттарында кәсіптік кеңес беру туралы арнайы заңнама бар, оған сәйкес мектептерде бұл жұмыс оқушының бүкіл білім беру кезеңінде жүзеге асырылады. Әр мектепте бұл жұмыспен арнайы дайындалған кәсіби кеңесші айналысады. Ол әр оқушыға жеке файл жасайды, оны бітіргеннен кейін жұмысқа орналастыру қызметіне жіберуге болады. Оқушыларға мамандықтардың мазмұны және оларға қойылатын талаптар туралы ақпарат табуға, ал ата-аналарға - балаларының қызығушылықтары мен бейімділіктерін дамытуға көмектеседі [11]. Орта және жоғары сыныптарда оқушылар жазғы демалыста өздерін қызықты мамандық бойынша сынап көруге және таңдау жасауға мүмкіндік алады. Бұл елдегі мансаптық бағдарлаудың қызықты түрі-өндірістегі екі апталық тәжірибе. Онда оқушылар толыққанды жұмыс істеп, тіпті нақты ақша таба алады.

Эстония, Америка Құрама Штаттары сияқты, ХХІ ғасырдың басынан бастап «мамандық» ұғымынан «мансап» ұғымына ауысып, бірқатар жаңа білім беру бағдарламаларының пайда болуы, мысалы, «Академия Х» және «мектептен жұмысқа», олардың мақсаты жастарды сапалы даярлау болып табылады тәуелсіз жұмыс өміріне [12].

Беларуссияда балалармен және оқушылармен кәсіптік бағдар беру жұмысы ресурстық орталық негізінде шешіледі. Ресурстық орталықтың мақсаты - студенттерге, мұғалімдерге, ата-аналарға ақпараттық-анықтамалық қолдау көрсету, жеке тұлғаның жеке психологиялық ерекшеліктерін, оқушылардың кәсіби қызығушылықтары мен бейімділіктерін зерттеуді жеңілдету, еңбек нарығындағы жағдай, ауылда, қалада, ауданда сұранысқа ие мамандықтар туралы ақпарат беру, мамандықтар әлемімен танысу (кітап қоры мен бұқаралық ақпарат құралдарына ашық қол жетімділікті қамтамасыз ететін, тақырыптық көрмелер туралы және басқа да кәсіптік бағдар беру мекемелерінен тыс маңызды іс-шаралар туралы ақпарат беретін, кәсіби қызметтің әртүрлі салалары, ұлттық экономика салалары бойынша анықтамалық ақпарат).

Жұмыс бағыттары: мектепшілік жұмыс, оқу орындарымен, кәсіпорындармен, еңбек, жұмыспен қамту және халықты әлеуметтік қорғау бөлімдерімен өзара әрекеттесу, жергілікті бұқаралық ақпарат құралдарымен жұмыс. Ресурстық орталықтың басшысы сынып жетекшілеріне оқушыларға және олардың ата-аналарына өзін-өзі анықтау және кәсіптік білім беру бойынша кәсіптік бағдар беру іс-шараларын дамыту бойынша кеңес береді. Мектепшілік жұмыс шеңберінде психофизикалық даму ерекшеліктері бар тұлғаларға ілесіп жүруге арналған бағдарламалар жасалды, бұл олардың әрі қарайғы жұмысқа орналасуын анықтауға мүмкіндік береді. Сондай-ақ 14 жасқа толған оқушыларға уақытша жұмыс ұсынылды. Еңбек, жұмыспен қамту және

халықты әлеуметтік қорғау департаментімен ынтымақтастық шеңберінде ресурстық орталықтың жұмыс бағдарламасы студенттерді әртүрлі академиялық пәндер бойынша орталықтандырылған тестілеуден өткізуге дайындауды және студенттерді орта арнаулы білім беру ұйымдарына түсуге бағыттауды көздейді. Ресурстық орталықтың базасында «Беларусь Республикасында кәсіптік білім алу жолдары» кәсіптік бағдарлаудың бұқаралық күндері өткізіледі, оған жоғары және орта арнаулы оқу орындарының өкілдері шақырылады. Осы іс-шара аясында студенттер факультеттер мен мамандықтардың тізімімен, қабылдау ережелерімен, білім беру ұйымдарына өту балдары мен қабылдау шарттарымен танысады, жеке кеңестер алады. Студентті мамандық таңдауға дайындау барлық сабақтарда жүзеге асырылады, өйткені әрбір оқу пәні белгілі бір кәсіптік бағдар беру мүмкіндіктерін қамтиды. Осы мүмкіндіктерді анықтау және оларды сабақта енгізу үшін ресурстық орталық «Оқу пәндері мен кәсіби саланың өзара байланысы» ақпараттық бюллетендерін ұсынады.

Француз мектептерінде бастауыш сыныптардың балаларын тәлімгерлер қадағалайды (баланың қызығушылықтарын анықтау үшін). Барлық деректер бастауыш мектепте басталатын жеке файлға енгізіледі. Бітіруші сыныптарда мамандар оқушыларды еңбек нарығында сұранысқа ие мамандықтармен таныстырады және осы немесе басқа саланы таңдауға көмектесу үшін қабілеттерін дамыту бойынша ұсыныстар береді. Сондай-ақ, Францияда мемлекеттік кәсіптік бағдар беру орталықтары бар, егер сізде мамандық таңдауда қиындықтар туындаса, оларға жүгінуіңізге болады.

Жапонияда кәсіби бағдарлаудың өзіндік бірегей әдістемесі бар - "үш кит" әдісі: өзін-өзі талдау, мамандықтарды бағалау және кәсіби сынақтар. Жетінші сыныптан бастап оқушылар өздерін 16 түрлі мамандықта сынап көреді. Осыдан кейін оқушылар мен психологтар егжей-тегжейлі интроспекцияны есептейді. Оның нәтижелері негізінде бала үшін ең қолайлы мамандықты ескере отырып, әр адам үшін жеке оқу жоспары жасалады.

Германиядағы кәсіптік бағдарлау тесттер мен кеңестердің көмегімен жүзеге асырылады. Әр оқушы туралы барлық мәліметтер дәптерге енгізіледі, онда тестілеу нәтижелерінен басқа, отбасы, қызығушылықтар мен бейімділіктер туралы ақпарат бар. Осы жазбалардың негізінде мамандар Мамандық таңдау бойынша кеңес береді. Мектеп бітіргеннен кейін түлектер әлеуетті жұмыс орнында мамандандырылған мамандандырылған оқытуды жалғастырады.

Канадада әр мемлекеттік университетте жасөспірімдерге таңдау жасауға көмектесетін өзіндік "таңдау орталықтары" бар. Мұнда олар семинарлар, тесттер, сондай-ақ мектеп оқушыларына арналған Өзін-өзі анықтаудың қысқаша курстарын өткізеді, өз қабілеттерін талдайды, таңдалған мамандықтың өзектілігін бағалайды, балама нұсқаларды іздейді, мамандықта өзін сынайды. Канадада өндірістік тәжірибе, тағылымдама, қосымша жұмыс және түпкілікті шешім қабылдау жиі кездеседі. Әрине, мұның бәрінде оларға кәсіби кеңесшілер мен психологтар көмектеседі.

Сәйкес канадалық мамандарға кәсіби бағдар беру, алгоритмі кәсіби өзін-өзі анықтау адам тұрады бірнеше негізгі кезеңдері:

- ✓ таңдаудың дұрыстығына алаңдаушылық пен белгісіздікпен бірге жүретін тәуелсіз шешім,
- ✓ өзін-өзі табысты жүзеге асыру үшін дамытылуы қажет өзіндік қабілеттер мен қасиеттерді талдау,
- ✓ еңбек нарығында таңдаған мамандықтың өзектілігін бағалау,
- ✓ балама нұсқаларды іздеу,
- ✓ мамандық бойынша өзін сынау: өндірістік тәжірибе, тағылымдама, қосымша жұмыс,
- ✓ түпкілікті шешім қабылдау.

Шағын кәсіпорындар құру бойынша ағылшын тәжірибесі де назар аударуға тұрарлық. Мектептерде нақты өндірістердің аналогтары жасалады, онда оқушылар өндірістік процеске қатысады. Директор да, кеңесші де, жай жұмысшы да бар — әр баланың өзіне әр түрлі мамандықтарды "сынап көруге" мүмкіндігі бар. Бұл тәжірибе оларға қызығушылықтары мен бейімділіктерін дамытуға көмектеседі. Оқушылар болашақ кәсіби қызметінде ғана емес, күнделікті өмірде де пайдалы дағдыларды игереді.

Міндеті кәсіптік бағдар беру тұрады ғана емес, жасөспірімдерге өмір жолын табу, бірақ қалыптастыру жүйесін жұмыспен қамту болашақта, өйткені бүгінгі оқушылар — бұл мамандар, олар емдейді, үйретеді және салады ертең.

Сондықтан экономикасы дамыған елдердің көпшілігінде кәсіптік бағдар беруге көп көңіл бөлінеді. Жасөспірімге өз кәсібін табуға бағытталған бағдарламаларды мамандар әзірлейді және теориялық және практикалық бөліктерді қамтиды. Бұл жүйе қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандыру және табысты мамандарды даярлау үшін үнемі жетілдіріліп отырады.

2 Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында ШЖМ білім алушыларының кәсіпке өзіндік бейімділігін анықтау үшін педагогикалық жағдай жасау

Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың мазмұны 5 білім беру саласы: Денсаулық, қарым-қатынас, Таным, Шығармашылық және қоғам бойынша құзыреттерді қалыптастыруға бағытталған. Мектептер кезең-кезеңмен кең ауқымды дағдыларға баса назар аудара отырып, жаңартылған бағдарламаларға көшеді: білімді функционалдық және шығармашылық қолдану, сыни ойлау, зерттеу жұмыстарын жүргізу, АКТ пайдалану, коммуникацияның әртүрлі тәсілдерін қолдану, топта және жеке жұмыс істей білу, проблемаларды шешу және шешім қабылдау. Техникалық және кәсіптік және орта білімнен кейінгі білім беруде бағдарламалар білім алушылардың кәсіптік құзыреттерін дамытуға бағытталған. Жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім алу кезінде студент оқытудың 5 нәтижесін көрсетуі тиіс: оқытылатын саладағы білімі мен түсінігі; кәсіби деңгейде қолданылуы, аргументтерді тұжырымдау және проблемаларды шешу; Ақпаратты жинау мен интерпретациялауды жүзеге асыру; ақпаратты, идеяларды, шешімдерді хабарлау; оқуды өз бетінше жалғастыру дағдылары.

Осылайша, білім берудің әртүрлі деңгейлерінде алынған негізгі дағдылар мен құзыреттер жиынтығындағы айырмашылықтар мен сәйкессіздіктер өмір бойы оқыту жүйесін (lifelong learning) құруға кедергі жасайды. Мектепке дейінгі білім беруден жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруге дейінгі білім беру бағдарламаларының сабақтастығын қамтамасыз ету мәселелерін пысықтау қажет.

Үздіксіз білім беру проблемалары студенттерге кәсіптік бағдар беруде бірыңғай тәсілдердің болмауымен күшейтіледі. Қазіргі уақытта мектеп оқушылары арасында кәсіптік бағдар беру жұмысы негізінен жарнама түрінде жүргізіледі, колледждер мен ЖОО-лар мектептерге баруды ұйымдастырып, олар бойынша даярлықты жүргізетін мамандықтар туралы хабардар етеді. Аталған іс-шаралардың негізгі мақсаты контингентті тарту болып табылады. Нәтижесінде 2016 жылғы "Болашақ – менің таңдауым" (Білім – Орталық Азия) әлеуметтік зерттеу нәтижелері бойынша жоғары сынып оқушыларының 15% - дан астамы болашақ кәсіби қызметін айқындай алды. 11-сынып оқушыларының 75% - ы бейінді оқыту бағытын дұрыс таңдамағанын көрсетті.

Кәсіптік бағдарлаудың нашар жұмысы жұмысшы кәсіптерінің беделінің төмендігімен қатар жастарды ТжКБ жүйесімен төмен қамтудың себебі болып табылады, бұл өз кезегінде кадрларды даярлау сапасына теріс әсер етеді. ДЭФ ЖБИ-2018 сәйкес жұмыс берушілер ТжКБ жүйесінің сапасын 3,7 балға (орташадан төмен) бағалайды. Нәтижесінде, жұмыс берушілер болашақ кадрларды оқытуға инвестиция салуға мүдделі емес. 2018 жылы жұмыс берушілер есебінен оқитын студенттердің үлесі білім алушылардың жалпы контингентінің 0,2% - ын ғана құрады. Колледж студенттерін дуальді оқытумен қамту да жоғары емес-8 %.

Жоғары білім беру тиімділігінің көрсеткіштерінің бірі оны интернационалдандыру және жоғары оқу орындарының Дүниежүзілік

рейтингтердегі өкілдігі болып табылады. 2016-2019 жж. бағдарламасын іске асыру кезеңінде жоғары білім беру жүйесіндегі шетелдік студенттердің үлесі 4% - ға дейін өсті. Қазақстандық жоғары оқу орындары алғаш рет TimesHigherEducation рейтингтік басылымымен танылды. QSWUR рейтингінде атап өтілген қазақстандық жоғары оқу орындарының саны 10-ға дейін өсті.

Алайда, жоғары білім беруде ДЭФ ЖБИ-2019-да "түлектердің дағдылары" индикаторы бойынша Қазақстан 141 елдің ішінде 95-орынды иеленеді. Әлеуметтік сауалнама көрсеткендей, жұмыс берушілердің 70% - ы түлектердің дағдыларына қанағаттанбайды. Бұл ретте колледждер мен ЖОО түлектерін жұмысқа орналастыру мониторингі статистикалық деректер негізінде жүргізіледі және түлектерден кері байланысты көздемейді.

Жоғары білім сапасы студент жастардың шетелдік жоғары оқу орындарына кетуіне әсер етеді. Қазақстанда соңғы 7 жылда шетелге шығатын студенттер саны 2 есеге өсті. Әлемнің 130 елінде 100 мыңнан астам қазақстандық жоғары білім алууда.

Аталған проблемаларды шешу үшін кәсіптік бағдарлау қызметіне бірыңғай тәсілдерді тұжырымдау, мамандарды даярлау және кәсіптік білім беруді интернационалдандыру процесіне жұмыс берушілерді тарту қажет [13].

Кәсіптік бағдарлау-білім алушыға білім беру және кәсіптік мүмкіндіктер саласындағы өз құқықтарын іске асыруда, кәсіби қызығушылықтарына, жеке қабілеттері мен психофизиологиялық ерекшеліктеріне сәйкес мамандық пен оқу орнын еркін және саналы түрде таңдауда ақпарат пен консультациялық көмек беру [14].

Кәсіптік бағдарлау-бұл жастардың әлеуметтік бейімделу процесінің маңызды бөлігі. Оның жетістігі көбінесе адамның белсенді рөлін қамтамасыз етеді. Бұған кәсіби ақпарат, кәсіби насихат, сондай-ақ кәсіптік бағдар беруді жүзеге асыруда пәнаралық тәсілдің күшеюі ықпал етеді. Жеке мектепте кәсіптік бағдар беруді жүзеге асырудағы пәнаралық тәсіл бұл жұмысқа басқа оқу орындары мен кәсіпорындардың мамандарымен өзара іс-қимыл жасау кезінде әртүрлі оқу пәндерінің мұғалімдерін қосу есебінен қамтамасыз етілді.

Қазіргі уақытта кәсіптік бағдар беру жүйесі келесі бағыттар бойынша қызметтерді қамтиды:

- * кәсіби ақпарат, кәсіби насихат және кәсіби оқытуды қамтитын кәсіби білім;

- * жеке тұлғаның белгілі бір кәсіпке деген қызығушылықтары мен қабілеттерін анықтауға бағытталған алдын-ала кәсіби диагностика;

- * кәсіби консультант-мамандар тарапынан Мамандық таңдауда жеке көмек көрсетуге бағытталған кәсіби кеңес;

- * осы мамандықты сәтті игере алатын және онымен байланысты Еңбек міндеттерін орындай алатын адамдарды таңдау мақсатында кәсіби іріктеу (таңдау) ;

- * әлеуметтік-кәсіптік бейімделу.

Оқушының оқу-жаттығуы мен практикалық қызметінің барлық аспектілері оның тәлімгерінің жұмысында көрініс табады, мұғалімнің міндеттеріне қатысты. Кәсіби білім білім алушылардың бойында парыз,

жауапкершілік, кәсіби ар-намысы мен қадір-қасиетін қалыптастыру мақсатын қояды. Балаларға таңдау жасауға кім көмектеседі?

Мектептегі кәсіптік бағдарлау жұмысын жүргізу бойынша педагогикалық ұжымның қызметін үйлестірушінің рөлі директордың тәрбие жұмысы жөніндегі орынбасарына беріледі.

Үйлестірушінің функцияларына мыналар жатады:

* олардың қызметін келісу және үйлестіру мақсатында білім алушылардың өзін-өзі айқындауын педагогикалық қолдауға жауапты субъектілердің өзара іс-қимыл стратегиясын әзірлеу;

* жалпы орта білім беру мекемесінің тұжырымдамасы мен білім беру бағдарламасына сәйкес білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауға дайындығын қалыптастыру бойынша педагогикалық ұжымның жұмысын жоспарлау;

* осы бағыт бойынша педагогикалық ұжымның қызметін талдау және түзетуді жүзеге асыру (білім алушылардың өзін-өзі анықтауына бағытталған оқу-тәрбие жұмысы жүйесін ұйымдастыру бойынша пән мұғалімдерінің, сынып жетекшілерінің консультациялары;

* кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесі бойынша педагогикалық кеңестер, өндірістік кеңестер өткізу;

* білім алушылардың өзін-өзі билеу мәселесі бойынша сынып жетекшілерінің, пән мұғалімдерінің, педагог-психологтың біліктілігін арттыру жүйесін ұйымдастыру;

* білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесі бойынша сынып жетекшілерінің, пән мұғалімдерінің, педагог-психологтың жұмысын бақылау функцияларын жүзеге асыру.

Кәсіптік бағдар беру жұмысын сынып жетекшілері, пән мұғалімдері, әлеуметтік педагог, педагог-психолог, кітапханашы, медицина қызметкері жүзеге асырады.

Жетекшісі:

➤ оқу жоспары белгілі бір сынып оқушыларының танымдық және шығармашылық белсенділігін белсендіретін әртүрлі нысандарды, әдістерді, құралдарды қамтитын өзін-өзі анықтауға педагогикалық қолдау жасайды;

➤ жеке және топтық кәсіби бағдар беру сұхбаттарын, пікірталастарды, конференцияларды ұйымдастырады;;

➤ білім алушыға жеке білім беру траекториясын жобалауға, кәсіби қалыптасу нұсқаларын модельдеуге, өз жетістіктерін талдауды жүзеге асыруға, өзінің портфолиосын құруға көмектеседі □ ;

➤ кәсіпорындарға білім алушылардың тақырыптық және кешенді экскурсияларын ұйымдастырады;;

➤ өзін-өзі анықтау мәселесі бойынша білім алушылар мен олардың ата-аналарына сауалнама жүргізуде педагог-психологқа көмек көрсетеді.;

➤ білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауға дайындығын қалыптастыру мәселесі бойынша ата-аналар жиналысын өткізеді;

➤ мектеп түлектерімен – кәсіптік-техникалық, орта арнайы және жоғары білім беру мекемелерінің студенттерімен кездесулерді ұйымдастырады.

Пән мұғалімі:

➤ әр түрлі әдістер мен құралдарды пайдалана отырып, білім алушылардың танымдық қызығушылығын, шығармашылық бағытын дамытуға ықпал етеді: жобалық қызмет, іскерлік ойындар, семинарлар, дөңгелек үстелдер, конференциялар, пәндік апталар, олимпиадалар, факультативтер, қабырға газеттерінің конкурстары, үй шығармалары және т. б.;

➤ сабақтың кәсіби бағдарлануын қамтамасыз етеді, білім алушыларда жалпы еңбек, кәсіби маңызды дағдыларды қалыптастырады;

➤ білім алушылардың өзін-өзі бағалауы адекватты болуына ықпал етеді; білім алушылардың бейімділігі мен қабілеттерін анықтау бойынша бақылау жүргізеді;

➤ сынып бейініне, білім алушылардың ерекшеліктеріне байланысты оқу бағдарламаларын бейімдейді.

Әлеуметтік педагог:

➤ білім алушыларға олардың кәсіби және өмірлік өзін-өзі анықтау процесінде педагогикалық қолдау көрсетеді, олардың өзін-өзі бағалауы адекватты қалыптасуына ықпал етеді;

➤ әлеуметтік мәселелер бойынша білім алушыларға кеңес беруді жүзеге асырады;;

➤ сынып жетекшісіне оқушылардың өзін-өзі анықтау процесін қиындататын әлеуметтік факторларды талдау мен бағалауда көмек көрсетеді.

➤ Педагог-психолог білім алушыларға мынадай іс-шараларды қамтитын психологиялық диагностика жүргізеді:

8-сынып: тұлғаның бағыттылығын анықтау (Б.Басс әдістемесі), тұлғаның кәсіби бағыттылығын диагностикалау (голланд әдістемесі) және ойлау түрі ("ойлау түрі" әдістемесі), мамандықтың қалаулы түрін анықтау (дифференциалды-диагностикалық сауалнама (МДҰ) Климова).

9-сынып: кәсіби бейімділіктерді анықтау (сауалнама), таңдауды нақтылау және түзету (Мамандық таңдау матрицасы), әр түрлі мамандықтарға деген көзқарасты анықтау (г.в. Резапкина модификациясындағы А. Голомштоктың "қызығушылық картасы"), оқу мотивациясын диагностикалау және оқуға эмоционалды көзқарас (ч. Д. Спилбергердің әдістемесі).

10-сынып: кәсіби таңдауды нақтылау және түзету (г.в. Резапкинаның Мамандық таңдау матрицасы), мазасыздық диагностикасы (о. Кондаштың "мазасыздық шкаласы" әдістемесі), әр түрлі мамандықтарға деген көзқарасты анықтау (г. в. Резапкинаның модификациясындағы А. Голомштоктың "қызығушылық картасы"), мамандандырылған оқытуға қанағаттану сауалнамасы.

11-сынып жұмысы: білім алушылар мен олардың ата-аналарына сауалнама жүргізу арқылы білім алушының кәсіби өзін-өзі анықтауға дайындығын мониторингілеу, тренингтік әңгімелесу сабақтары, ата-аналар мен педагогтарды таңдау тақырыбына психологиялық ағарту, білім алушылардың жас ерекшеліктерін ескере отырып психологиялық консультациялар беру, білім

алушыларда өзін-өзі барабар бағалауды қалыптастыру, сынып жетекшісіне білім алушылардың қызығушылықтары мен бейімділіктерін талдау мен бағалауда көмек көрсету, кәсіби диагностика бойынша деректер базасын құру.

Кітапханашы:

- кәсіптік бағдар беру жұмысы бойынша мұғалімдер мен білім алушыларға арналған әдебиетті таңдайды;
- оқушылардың оқырмандық қызығушылықтарын зерттейді және оларға мамандық таңдауға көмектесетін әдебиеттерді ұсынады;
- әдістемелік материалдарды, өңірдің кадрларға қажеттілігі туралы анықтамалық деректерді және басқа да қосалқы материалдарды (фотосуреттер, қиындылар, схемалар, проспектілер, бағдарламалар, кәсіптердің сипаттамалары) жинақтайды және жүйелейді);
- ол салалар мен салалар (машина жасау, көлік, құрылыс, Өнер әлемі және т.б.) бойынша мамандықтар туралы әдебиет көрмелерін үнемі ұйымдастырады.

Медицина қызметкері:

- кәсіптік мансаптың табыстылығы мен адам денсаулығының өзара байланысы туралы білім алушылармен әңгімелер өткізеді;
- қызметкер денсаулық жағдайының кәсіби мансапқа әсері туралы кеңес береді;
- білім алушылардың қызметін талдауда сынып жетекшісіне, педагог-психологқа және әлеуметтік педагогқа көмек көрсетеді.

Білім алушылармен кәсіби бағдар беру жұмысының сапасы мектеп педагогтарының сауатты ұйымдастырылған жұмысына тікелей байланысты. Кәсіптік бағдарлау-бұл барлық педагогикалық жұмыстың табиғи жалғасы, белгілі бір мағынада оның логикалық аяқталуы.

Кәсіби білікті педагог бәрін қамти алмайды, бірақ білім алушыларға кәсіптер әлеміне перде ашады, "жерде" бағдарлануға көмектеседі, Мамандық таңдау кезінде адамды не нәрсеге итермелейді, егер таңдау ойланбастан жасалса, оны қандай қиыншылықтар күтіп тұруы мүмкін екенін айтады.

Жасөспірімдермен кәсіби бағдар беру жұмысының маңызды бағыттарының бірі олардың мүдделерін, бейімділіктерін, кәсіби қалауларын, қабілеттерін, жеке ерекшеліктерін, уәждемесін, құзыреттерін объективті диагностикалау болып табылады, олардың өзекті жай-күйін, жеке ерекшеліктерін анықтау, кәсіби өзін-өзі анықтау тұрғысынан одан әрі дамыту үшін проблемалық аймақтар мен ресурстарды анықтау үшін жүзеге асырылады. Кәсіптік диагностика-мектептегі оқытудың барлық сатыларын қамтитын кәсіптік бағдарлау жүйесінің ажырамас құрамдас бөлігі. Диагностикалық жұмыс әр жас кезеңінде әр баланың қажеттіліктерін, мүдделері мен бейімділігін барынша анықтайтын етіп жасалады. Мен өз жұмысымда келесі тесттер бойынша кешенді кәсіби диагностиканы қолданамын: голланд сауалнамасы, Мамандық таңдау матрицасы (г. Резапкинаның әдістемесі), Е. А. Климовтың "DDO" тесті, "Эрудит" тесті және т. б..

Кәсіби диагностика бірқатар мәселелерді шешуге көмектеседі:

білім алушылардың мамандық таңдауға дайындық деңгейі туралы ақпарат алу;

білім алушыларда танымдық саланың дамуын зерттеу;

білім алушылардың қабілеттерін, бейімділіктерін, қызығушылықтарын, сондай-ақ жеке ерекшеліктерін зерттеу;

жеке білім алушылардың даму деңгейін диагностикалау және оның негізінде олармен түзету жұмыстарын ұйымдастыру және т. б.

Диагностикалық зерттеу тұлғаның кәсіби жетілуінің негізгі параметрлерінің қазіргі жағдайы мен даму дәрежесін анықтауға мүмкіндік береді. Нәтижелер оқушының өзін-өзі тануға, өзін-өзі жетілдіруге деген ұмтылысын жандандыру үшін пайдаланылуы мүмкін, осылайша білім алушы өзінің өмірлік және кәсіби жоспарларын құру кезінде өзінің психикалық ресурстарын ескереді.

Неғұрлым мазмұнды ақпаратты ҰБА-ның әдістемелік ұсынымдарынан табуға болады. Ы.Алтынсарин орта мектептің 7-11 сынып оқушыларына кәсіби диагностика жүргізу құралдарын қолдану.

Оқушыларды кәсіптік бағдарлау жүйесіндегі маңызды буын ата-аналармен жұмыс болып табылады. Ата-аналардың қалауы мен мектеп оқушыларының кәсіби ниеттері көптеген жағдайларда сәйкес келмейді. Мұның бәрі балаларды жұмысқа дайындауға және мамандық таңдауға отбасында көмек көрсетуге бағытталған ата-аналармен арнайы жұмысты ұйымдастыру қажеттілігін тудырады. Отбасының әлеуметтік және тәрбие институты ретінде қатысуы кәсіптік бағдарлаудың Әлеуметтік және педагогикалық проблемалар ретінде қосарланғандығын көрсетеді. Мектептегі кәсіптік бағдарлау оқу-тәрбие процесі, білім алушылармен сабақтан тыс және мектептен тыс жұмыстар арқылы іске асырылады. Әрбір кезеңде мектеп кезеңінің қажет іске асыру, әр түрлі мақсаттар мен кәсіптік бағдар беру жұмысының:

– бастауыш мектеп (1-4 сыныптар) - кәсіптер әлемі туралы, әртүрлі қызмет түрлеріне қатысу арқылы адам өміріндегі еңбектің рөлін түсіну туралы түсініктерді қалыптастыру; балалар жаңа кәсіптермен ойындар, жаттығулар, әңгімелер, экскурсиялар, кәсіптер өкілдерімен танысу арқылы танысады.

– негізгі мектеп (5-7 сыныптар) - мамандық таңдаумен байланысты қызығушылықтар мен қабілеттерді дамыту. Сынып сағаттарында білім алушылармен әңгімелесулер, пікірталастар, сауалнама және қызықты адамдармен кездесулер өткізіледі. Топтық жұмыс формалары мамандық таңдауға деген қызығушылықты арттырады, осы таңдаудың негіздерін жақсы түсінуге, оны кеңейтуге және нақтылауға мүмкіндік береді.

– негізгі мектеп (8-9 сынып) – кәсіби мотивацияны қалыптастыру, негізгі қабілеттер мен бейімділіктерді өзін-өзі талдауға дайындық. 9-сыныпта сабақтарда келесі бөлімдерге көбірек көңіл бөлінеді: "Кәсіби қызметтегі өз мүмкіндіктері мен өзін-өзі тану", "Өз мамандығына жол жобалау" және т. б. 8-9 сынып оқушыларымен тренингтер, сауалнама және рөлдік ойындар өткізіледі: "Мен не үшін оқимын?", "Мамандықты тап" және т.б. кәсіби қызметті дұрыс таңдау бойынша жадынамалар әзірленеді.

– орта мектеп (10-11 сыныптар) – өзін-өзі анықтаудың құндылық-мағыналық жағын қалыптастыру, білім алушылардың кәсіби жоспарлары мен ниеттерін айқындау, жекелеген пәндерді тереңдетіп оқыту арқылы қабілеттерін дамыту. "Мамандық таңдаудың дұрыстығы" дөңгелек үстелдер, диспуттар, "мен кәсіптер әлеміндемін", "ересек өмірдің табалдырығында" іскерлік және рөлдік ойындар, сондай-ақ интернет-ресурстарға, кәсіби тестілеуге, жұмыспен қамту орталықтарына, қаланың оқу орындарына бару, олимпиадалық қозғалыс психологиялық-педагогикалық қолдау мамандарымен тығыз ынтымақтастықта диагностикалық және консультациялық жұмыс жүргізіледі.

ШЖМ-да білім беру мазмұнын жанарту жағдайында оқушылардың кәсіби ниеттерін дұрыс таңдауда үлкен жауапкершілік жүктеледі. Сұрақ туындайды: ауыл мектептерінің мұғалімдері оқушыларға кәсіби өзін-өзі анықтауда білікті көмек көрсетуге дайын ба? Бұл сұраққа жауап беру үшін студенттердің кәсіби өзін-өзі анықтау қызметін жүзеге асыруға мұғалімдердің дайындығын зерттеуге бағытталған сауалнама жасалды. Педагогтердің білім алушыларды кәсіби өзін-өзі айқындау жөніндегі қызметті жүзеге асыруға дайындығы өзара байланысты құрамдас бөліктер кешені болып табылады:

- ақпараттық компонент (проблемадағы хабардарлық ,негізгі фактілер, сәттер, оның мәні, оны шешу жолдары туралы түсінік);

- қарым-қатынас, бағалау пікірлері (мәселеге деген көзқарас, эмоционалды қатысу (қабылдау/қабылдамау)

- мотивациялық компонент (қызметтің маңыздылығын түсіну ,оның мақсаттары мен міндеттерін түсіну, жалпы бизнестегі нақты рөлін түсіну, мәселені шешу үшін жұмыс істеуге деген ұмтылыс, алдағы жұмыстан күту);

- операциялық компонент (өз мүмкіндіктерін бағалау, осы жұмысқа дайындығы, осы жұмысты жүзеге асыру үшін жетіспейтін білім, Дағдылар мен оларды алу жолдарын білу);

- әдістемелік құрам (жабдықтар, әдістемелік материалдар, бланкілер, әдістемелер, тесттік және басқа материалдар – олардың болуы және болуы).

Диагностикаға бір мектептің сынып жетекшілері болып табылатын 20 педагог қатысты. Жүргізілген сауалнама нәтижесінде келесі мәліметтер алынды:

1) кәсіби өзін-өзі анықтау туралы пікір сұралған педагогтардың 100%-ында бар.

2) сынып жетекшілерінің 88%-ы үшін білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтау тақырыбы өзекті болып табылады, 12%-ы үшін бұл тақырып өзекті емес.

3) сұралған педагогтердің 94%-ы білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтау проблемасына эмоционалды қатынасын (қабылдау және қызығушылық) оң бағалады.

4) педагогтердің 35% адамның кәсіби өзін-өзі анықтауы басталатын жас кезеңін дұрыс анықтады.

5) " қандай жас кезеңінде кәсіби өзін-өзі анықтау бойынша жұмыс жүргізу орынды?" 18%-ы "7-ден 13 жасқа дейін" деп жауап берсе, 41%-ы "15-тен 17 жасқа дейін" және "13-тен 15 жасқа дейін" деп жауап берді.

6) педагогтер жоғары сынып оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтау процесінде туындайтын мынадай қиындықтарды атап көрсетті: білім алушылардың, олардың ата-аналарының қабілеттері, ерекшеліктері, бейімділігі туралы психологиялық білімінің төмен мәдениеті; білім алушылар мүдделерінің тұрақсыздығы; кәсіптер мен мамандықтар әлемінде нашар бағдарлануы; ата-аналар тарапынан кедергілер.

7) педагогтердің 100% оқушыларға кәсіби өзін-өзі анықтау үдерісінде ересектер көрсете алатын көмектің ықтимал нұсқаларын тұжырымдады. Сонымен қатар, ата – аналарға қаржылық қолдау, өмірлік тәжірибені беру рөлі беріледі; педагогтерге – жеке үлгі, пәндер бойынша қабілеттер мен білімді дамыту, сынып сағаттарында ағарту; психологқа-қызығушылықтарды, бейімділіктерді диагностикалау, білім алушыларға жеке кеңес беру.

8) сынып жетекшілерінің 94%-ы кәсіптік өзін-өзі анықтауда білім алушыларға көмек көрсету бойынша қандай да бір қызметті жүзеге асырады. Олардың 64%-ы мамандықтар туралы Жеке және топтық әңгімелесулер өткізеді, білім алушыларға жоғары оқу орындарына түсу бойынша кеңестер береді. Педагогтардың 30% кәсіпорындарға, оқу орындарына экскурсия жүргізеді; ата-аналарға сауалнама жүргізеді; сынып сағаттары, қандай да бір кәсіпке бейімділікті анықтауға арналған тесттер. Педагогтердің 6% - ы кәсіптік өзін-өзі айқындауда білім алушыларға көмек көрсету бойынша ешқандай қызмет жүргізбейді.

9) педагогтердің 53% - ы білім алушыларға кәсіптік өзін-өзі анықтауда көмек көрсетудің теориясы мен практикасында өздерін жеткілікті Құзыретті деп санайды. Педагогтердің 47% - ы өздерінің біліктілігінің жеткіліксіздігін атап өтті.

10) психологиялық — педагогикалық әдістемелерді білу және әдістемелік және диагностикалық аспаптарда жоғары бағдарлауды педагогтердің 18%-ы, орташа - 29%-ы, төмен - 53%-ы көрсетті (осы проблема бойынша жұмыс істей бастады).

Педагогикалық ұжымның үйлесімді жұмысы түлектерге мамандық таңдауда қателіктерден аулақ болуға мүмкіндік береді. Қоғамның әсері үлкен мәнге ие: жоғары, орта арнайы және кәсіптік білім беру мекемелері, жұмыспен қамту орталықтары, мектеп оқушыларының Ашық есік күндеріне, өндіріске экскурсияларға қатысуы және т.б. бұл жастарды кәсіптік бағдарлау тек педагогикалық қана емес, сонымен бірге қоғамдық проблема болып табылады. Тиісінше, критерийлердің бірі қоғаммен өзара әрекеттесу дәрежесі болуы керек.

Кәсіптік бағдар беру жұмысының тиімділігін бағалаудың негізгі критерийлеріне келесілерді жатқызуға болады.:

1. Мамандықтар және оларды алу жолдары туралы хабардар болу. Таңдалған мамандықтың мазмұны мен еңбек жағдайлары туралы нақты түсінік болмаса, студент оның дұрыс таңдауын жасай алмайды.

2. Мамандықты дұрыс таңдау қажеттілігі. Негізделген кәсіби таңдау қажеттілігінің қалыптасу көрсеткіштері-бұл оқушының белгілі бір мамандық туралы қажетті ақпарат алу бойынша өз бетінше көрсететін белсенділігі, белгілі

бір қызмет салаларында өз күштерінің ұмтылысы (міндетті түрде жүзеге асырылмайтын, бірақ көрінетін).

3. білім алушының еңбектің әлеуметтік маңыздылығына деген сенімі, яғни.оған өмірлік құндылық ретінде қалыптасқан көзқарас.

4. Білім алушының өзін-өзі тану дәрежесі. Оның таңдауының негізділігі оның кәсіби маңызды қасиеттерін қаншалықты терең зерттей алатындығына байланысты болады. Тек білікті маман ғана оқушыға өзінің кәсіби маңызды қасиеттері туралы жеткілікті толық және жеткілікті ақпарат бере алатындығын есте ұстаған жөн.

5. Білім алушыда кәсіптің адамға қойылатын талаптары өзінің жеке ерекшеліктерін, олардың кәсіби қызметтегі табысқа тікелей әсер ететіндерін білумен сауатты арақатынаста болатын негізделген кәсіби жоспардың болуы.

Критерийлері туралы айта бағалау кәсіптік бағдар беру жұмысы, өте жиі білдіреді шарттары, себептері, салдары не жай ғана ұсыну мағынасы туралы осы жұмыс.

Кәсіптік бағдарлау жұмысының тиімділік жағдайларына барлық әлеуметтік институттардың мектеп оқушыларымен кәсіптік бағдарлау жұмысына қатысуын көздейтін жүйелілік қағидасы жатады: отбасылар, білім беру мекемелері, ұйымдар мен кәсіпорындар, медициналық мекемелер, жұмыспен қамту орталықтары, психологиялық орталықтар, бұқаралық ақпарат құралдары, қоғамдық ұйымдар және т. б.

Кәсіптік бағдар беру жұмысының тиімділігін қамтамасыз ету кезінде сабақтастық принципіне сүйену қажет, өйткені алдыңғы деңгейлердегі міндеттердің шешілмеуі осы жұмысты әрбір келесі деңгейде қиындатады.

Әрине, оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауында жеке көзқарас принципін ескеру қажет.

Алайда, ШЖМ-де кәсіптік бағдарлау жұмысының өлшемшарттары жүйесін әзірлеу кезінде маңызды бағдар олардың мемлекеттің кадр саясатының басты міндеттерімен арақатынасы болуы тиіс екенін ұмытпау керек. Білім берудің әрбір деңгейіндегі оқыту мазмұны жалпы әдіснамалық шеңбермен біріктірілмеген әртүрлі мақсаттар мен күтілетін нәтижелерге негізделеді. Білім, Дағдылар мен құзыреттердің тиісті жиынтығы бар Қазақстан азаматының үлгісін (бейнесін) айқындайтын өмір бойы оқытудың бірыңғай тұжырымдамасы қажет. Білім алушылардың қабілеттерін анықтау негізінде кәсіптік бағдарлау саясатына көшу қажет. Бұл саясат орта білім берудің ұлттық стандартының негізі болуы керек [15]. Қазір мамандықтар емес, мамандандыру емес, жұмысшылардың құзыреттілігі бірінші орынға шығады. Кәсіби құзыреттілік кәсіби міндеттерді шешуде практикалық тәжірибе, Дағдылар мен білім негізінде сәтті әрекет ету қабілеті әрқашан тиімді мінез-құлықпен байланысты. Алайда, құзыреттердің көрінісі келесіге байланысты:

Қызметкердің қандай қабілеттері бар. Бұл, мысалы, қабілеттер: логикалық, кеңістіктік, ауызша, сандық. Олар бір қызметкерге басқаларға қарағанда тезірек білім алуға мүмкіндік береді. Бұл жағдайда белгілі бір лауазымда қандай қабілеттер қажет екенін нақты түсіну керек.

Ішкі мотивация. Қызметкер әрекеттерді жасағысы келуі керек. Мотивацияға байланысты қызметкер әртүрлі құзыреттерді көрсете алады.

Жеке ерекшеліктер құзыреттіліктің көрінісінде де көрініс табуы мүмкін. Бұл темперамент, тұлға түрі және т. б. болуы мүмкін.

Құзыреттілікті көрсету үшін талап етілетін білім мен дағдылар. Қызметкер бір нәрсені білмеуі мүмкін және жұмысты орындау кезінде қажетті құзыреттерді көрсетпеуі мүмкін.

Құзыреттілік модельдерін қалыптастырудағы ең үлкен қиындық білім мен дағдыларды тудырды. Кәсіби құзыреттілікті қалыптастыру тәсілі пайда болғаннан кейін-білімді біз кәсіби құзыреттілікке жатқызамыз. Ал қызметкер өзінің білімін қалай басқарады және оны тәжірибеде қалай қолданады-біз корпоративтік (басқарушылық) құзыреттерге жатқызамыз.

Адами қасиеттер мен жеке даму – құзыреттіліктің негізін құрайтын бір өлшемді сипаттамалар. Олар «бар» және оларды жұмысқа қарамастан өлшеуге болады. Құзыреттер жұмысты орындау маңыздылығына қарай анықталады. Бұл ұйым үшін өте маңызды: алға қойылған мақсаттарға қол жеткізілді, қызметкер құзыреттерді пайдаланды және тиімді болды. Көбінесе құзыреттілік әмбебап. Олар әр түрлі жастағы, білім деңгейі әр түрлі адамдарға және т. б. қолданыла алады.

Кәсіби өзін-өзі анықтау қазіргі қоғамның өте маңызды мәселесі болып табылады. Әлемде 40 000-ға жуық мамандық бар, Қазақстанда олардың саны 5000-нан асады. Жыл сайын әлемде 25 млн. адам жұмыс орнын ауыстырады, оның 12% – ы қайта өз орнына келеді.

Ресейде «СКОЛКОВО» Мәскеу басқару мектебі мен стратегиялық бастамалар агенттігі экономиканың 19 саласында сұранысқа ие мамандықтарды анықтау үшін 2500-ден астам ресейлік және халықаралық сарапшылар қатысқан «Форсайт құзыреттілігі 2030» ауқымды зерттеуін жүргізді. Сарапшылар жұмыс міндеттемелерінің құрылымына әсер ететін технологиялық өзгерістерді, әлеуметтік және экономикалық үдерістерді талқылады және жаңа құзыреттілікке сұранысты анықтайтын, жаңа мамандықтардың бейнесін құратын салалық «болашақ карталарын» құрды. Зерттеу нәтижелері «жаңа мамандықтар атласына» жиналды. Әрбір сала үшін жұмыс міндеттері қысқаша сипатталған жаңа кәсіптер тізбесі келтіріледі. Бұл кәсіптердің тізімі нақты және кешенді емес (басқа мамандықтар мен мамандандырулар да пайда болуы мүмкін), бірақ ол саланың жақын жылдары күтетін маңызды өзгерістерін көрсетеді.

Жаңа мамандықтардың атласы – бүгінде бүкіл ел бойынша мыңдаған үйірмелер, мектептер мен жоғары оқу орындары пайдаланатын кәсіптік бағдар беру құралы. Ол жасөспірімдермен болашақ туралы әңгіме бастауға, оларды жаңа мүмкіндіктерге қызықтыруға, өзінің білім беру және мансаптық траекториясын саналы түрде құруға үйретуге көмектеседі.

Форсайт (ағылш. «foresight» – болашаққа көзқарас, болжам) - бұл 30 жыл бұрын шетелде құрылған және бизнес пен мемлекеттік басқару саласында белсенді қолданылатын әлеуметтік технология. Бұл технология қатысушыларға саланың, аймақтың немесе елдің даму болжамын бірлесіп жасауға және осы

болжам негізінде қалаған болашаққа қол жеткізу бойынша іс-әрекеттер туралы келісуге мүмкіндік береді.

Мамандандыру түрі:

Кросс-сала – әртүрлі салаларда / салалар тоғысында жұмыс табуға мүмкіндік беретін білім, білік және дағды жиынтығы.

Салааралық – бір салада жұмыс істеуге мүмкіндік беретін білім, білік және дағды жиынтығы.

Кәсіби дағдылар мен біліктілік.

Бұл дағдылар әмбебап және әртүрлі салалардың мамандары үшін маңызды. Оларды игеру қызметкерге өз саласындағы кәсіби қызметтің тиімділігін арттыруға, сондай-ақ сұранысқа ие бола отырып, салалар арасында ауысуға мүмкіндік береді. Төменде жұмыс берушілер болашақ жұмысшылар үшін ең маңызды деп белгілеген кейбір кәсіби дағдылардың тізімі берілген.

Бұл:

✓ Жүйелік ойлау (күрделі жүйелерді анықтай білу және олармен жұмыс істей білу. Оның ішінде жүйелік инженерия).

✓ Салааралық қарым-қатынас дағдылары (әр түрлі сабақтас және сабақтас емес салалардағы технологияларды, процестерді және нарықтық жағдайды түсіну).

✓ Жобалар мен үдерістерді басқара білу.

✓ АТ шешімдерін бағдарламалау / күрделі автоматтандырылған кешендерді басқару / жасанды интеллектпен жұмыс.

✓ Клиентке бағдарлану, тұтынушының сұраныстарымен жұмыс істей білу.

✓ Көптілділік және мультимәдениеттілік (ағылшын тілін еркін меңгеру және екінші тілді білу, әріптес елдердің ұлттық және мәдени контекстін түсіну, басқа елдердегі салалардағы жұмыстың ерекшелігін түсіну).

✓ Ұжымдармен, топтармен және жеке адамдармен жұмыс істей білу.

✓ Жоғары белгісіздік режимінде жұмыс істеу және тапсырмалар шарттарын тез өзгерту (тез шешім қабылдау, жұмыс жағдайларының өзгеруіне жауап беру, ресурстарды бөлу және уақытты басқару мүмкіндігі).

✓ Шығармашылық қабілеті, дамыған эстетикалық талғамының болуы.

✓ Үнемді өндіріс.

Сондай-ақ, «атласта» әр сала бойынша ұсыныс бөлімі ұсынылған:

- Ресейдің қандай жоғары оқу орындары бірнеше жылдан кейін болашақ мамандардың бірінші құрамына кіруге мүмкіндік беретін базалық білім береді;

- Ресей нарығында қарастырылып отырған салаларда қандай ірі жұмыс берушілер бар, жаңа технологияларды енгізуге дайындалып жатыр, демек, қазір олар болашақ мамандарға деген сұранысты анықтайды;

- салалардағы еңбек нарығы туралы түсініктемелер.

Технологиялар жанартылады, жабдықтар ескіреді, құралдар металл сынықтарына айналады. Мамандықтар да қартайып, өледі. Бұл табиғи процесс, ол технологиялық циклдердің кез-келген өзгерісінде орын алды және алады, мысалы, кучерлерді таксистер, пошташыларды пошта серверлерінің әкімшілері алмастырды. Бірақ егер бұрын циклдар ондаған, тіпті жүздеген жылдар бойы

ұзақ болса, қазір олардың ұзақтығы 10-15 жылдан аспайды. Кәсіптердің «қартаюы» бірден болмаса да, «зейнетке үміткерлер» туралы «зейнетақы картасын» алған кезде емес, мүмкіндігінше ертерек білу керек [16].

Дүниежүзілік Ғаламтор желісін де елемей кету мүмкін емес. Сондықтан жастармен кәсіптік бағдар беру жұмысында ақпараттық технологияларды қолдану саласында Ғаламтор жетекші орындардың бірін ала алады.

Бүгінгі таңда оқу орындарының көпшілігінде ғаламторда өз парақтары бар және оларды табу іздеу жүйелерінің немесе білім беру порталдарындағы мәліметтер базасының көмегімен өте оңай. Жаһандық желіні пайдалану жастардың білім беру мекемелеріне назарын күрт арттырады, жалпы кәсіби бағдарға деген қызығушылықты көтереді. Өзінің жеке сайтының (web-беттің, web-ресурстың) болуы мекемеге ақпаратты жедел ұсынуға, әріптестерімен тәжірибе алмасуға, конференциялар өткізуге, кері байланысты жүзеге асыруға, баспасөз хабарламаларын жариялауға және жарнамалық акциялар өткізуге мүмкіндік береді. Болашақта электронды энциклопедия құруға, тікелей желіде түрлі іс-шаралар өткізуге болады. Оқу орнының жеке сайтында сіз қабылдау ережелері, дайындалған кәсіптер мен мамандықтар, қосымша білім беру қызметтері және басқалар туралы толық және анық ақпаратты біле аласыз. Соңғы уақытта ғаламтор ақпарат көзін пайдалану үшін тиімді және қол жетімді бола бастады. Білім беру және кәсіптік бағдар беру мәселелері бойынша ақпараттық материалдардың үлкен көлемі педагогтардың, психологтардың жұмысында елеулі ынталандыру бола алады, сондай-ақ жоғары сынып оқушылары мен олардың ата-аналарына мектепте оқу және білім беру мекемелеріне түсуге дайындыққа байланысты мәселелерді оңтайлы шешуге көмектеседі [17,18].

3 ШЖМ білім алушыларының кәсіпке өзіндік бейімділігін анықтау бойынша әдістемелік ұсынымдар

Міндет бойынша еңбек – бұл жұмыс, ал бейімділік бойынша жұмыс – бұл бос уақыт.

Б. Шоу

Жасөспірімдер көп нәрсеге қызығады, көбінесе бірден бірнеше бағытта жүреді, әртүрлі секциялар мен үйірмелерге қатысады. Көбінесе олар өздері қызығатын мамандықтарда өз мүмкіндіктерін асыра бағалайды. Үйірмелердегі сабақтар жасөспірімге өзінің бейімділігін, мүмкіндіктері мен кемшіліктерін түсінуге көмектеседі. Өзінді іс-әрекетте тексеру – бұл арманды жүзеге асырудың да, сәтсіздіктің алдын алудың да ең жақсы тәсілі. Кейбіреулер армандарын іске асыруға тырысады, ал басқалары өздерін болашақтың әртүрлі нұсқаларында елестетеді. Басқалары өз мүмкіндіктерінің мамандық талаптарына сәйкестігі туралы ойлайды, төртіншілері – қызығатын мамандықтары пен оны алатын оқу орны туралы ақпарат жинайды. Жасөспірімдер сыныптастарының жоспарларына қызығушылық танытады, күмәндары мен сәтсіздіктерді талқылайды, олар бұрынғы «балалалық» армандарынан бас тартады. Көпшілі беделді немесе ересек достарының ықпалына түсіге бейім. Уақыт өте әр түрлі мамандықтарға мен қай жерде оқуды жалғастыратынына қатысты даулар мен келіспеушіліктер туындайды.

Қазақстандық және халықаралық білім беру жүйесіндегідей, білім алушылардың академиялық табыстары, олардың белгілі бір оқу пәндерін оқуға, белгілі бір қызмет түрлерімен (өнермен, спортпен, қолөнермен және т.б.) айналысуға бейімділігі тек зияткерлік қана емес, сонымен қатар жеке тұлғаның психологиялық ерекшеліктеріне де негізделген деген тұрақты түсінік бар.

Екінші жағынан, білім берудің жаңа мазмұнын енгізу психологиялық мектептер қызметінің нәтижелеріне негізделген ұғымдардың танымалдылығының артуымен қатар жүреді, мысалы: "көшбасшылық", «позитивті ойлау», «сана», «эмоционалды интеллект», «soft skills» және т.б. Бұл тұрғыда педагогикаға арналған "құндылықтар", «рефлексия» сияқты дәстүрлі ұғымдардың кейбір «қайта ойлауы» байқалады.

Алайда, өкінішке орай, кәсіби бағдарлаудың психодиагностикалық кезеңінде, мамандар белгілі бір қызмет түріне бейімділікті анықтауы керек болған кезде, бірқатар өзекті мәселелер қалады. Мысалы, қазіргі заманғы мектепте осы ұрпақтың ерекшелігіне тән проблемаларды бастан кешіретін "Z" ұрпағының балалары оқиды. Олар:

1. Интернетке тәуелді, сондықтан олар оңай басқарылады.
2. Оқуға бағытталмаған, сол себепті де барлығы дерлік өзін-өзі тану мәселесіне ие.
3. Олар логикаға емес, сандық визуализацияға негізделген "клип" ойлауына ие.

4. Іс-әрекеттерді жоспарлау мен шешім қабылдау кезінде қиындықтарға тап болады.

5. Олардың көпшілігі социофобтар: оларға ата-аналармен шынайы қарым-қатынас жасаудан гөрі «Google» - ден сұрау оңайырақ.

Өңірлердің кәсіби бағдар беру тәжірибесі мынаны анықтады.

Ақмола облысында кәсіптік бағдар беру жұмысының тиімділігін арттыру мақсатында «Менің мамандығым Ақмола» мобильді қосымшасы әзірленді. Мобильді қосымша жоғары сынып оқушыларына түрлі заманауи мамандықтар шоғырында бағдарлануға көмектеседі. Алыс орналасқан ауылдық елді мекендерді қамтитын «мамандықтар автобусы» жылжымалы кәсіптік бағдар беру орталығы - кәсіптік бағдар беру жұмысын жүргізудің жаңа форматы әзірленді. «Мамандық автобустары» білім алушылардың кәсіби бағытын анықтау үшін диагностикалық жүйемен және кәсіби бағдаршылардың таңдаған штатымен жабдықталған. Осы бағытқа қосымша оқу орындарымен жабдықталған және жұмысшы мамандықтары бойынша дидактикалық материалдармен қамтамасыз етілген жылжымалы мобильді оқу орталықтарының жұмысы қосылған. 2019-2020 жылдары 395 кәсіби сынама өткізілді.

БҚО-да 87 кәсіптік бағдарлау кабинеті жұмыс істейді. Мамандандырылған дайындық жүйесін құру және әртүрлі бағыттағы колледждер мен жоғары оқу орындарында оқуды жалғастыру үшін өңір мектептерінде 6 бағыт бойынша 15 мектепте 2017 жылдан бастап «Агрокласс», «Педагогикалық сынып», «IT-сынып», «Медициналық сынып», «Инженерлік сынып», «Техникалық сынып» эксперименттік алаңы жұмыс істейді. Экспериментке барлығы 8-11 сыныптардан 385 білім алушы қатысады.

Қарағанды облысында «Umay.BePro» жүйесіне іс-шараның табыстылығын, тиімді мониторингті, сондай-ақ барлық ниет білдірушілер үшін барынша мүмкін болатын жайлылықты қамтамасыз ету мақсатында «Білімал». Электрондық мектеп» (бұдан әрі - АБЖ) автоматтандырылған басқару жүйесімен біріктірілген «BePro» кәсіби бағдарлаудың сандық жүйесінің авторлық әдісі жұмыс істейді. Осылайша, сауалнамаға қатысушылар жүйенің интерфейсінде тікелей типтендіруден өту мүмкіндігіне ие болды. Сонымен қатар, сол жерде (АБЖ) нәтижелерді талдау және әдістемелік жүктеме үшін жағдайлар жасалды.

Бүгінгі таңда жүйе Қарағанды облысының жүздеген мектептерін, ондаған колледждері мен кәсіпорындарын қамтиды. Жүйе аясында білім беру саласы қызметкерлері, ата-аналар мен білім алушылар арасында ағартушылық жұмыстары, кәсіби бағдар беру диагностикасы жүргізіледі. Авторлық бағдарлама сонымен қатар Қарағанды облысының білім беру мекемелерінде жұмыс істейтін психологтарға, сынып жетекшілеріне, тәрбиешілерге, әлеуметтік педагогтарға көмек көрсету, лайықты мамандықты анықтаудың авторлық тәсілін меңгеру міндетіне ие.

Педагогтар ұсынған тәсілдер сынып жетекшілері, тәрбие жұмысын ұйымдастырушылар және мектеп психологтары үшін диагностикалық және

оқу-әдістемелік материалдарын жүйелеуге мүмкіндік берді. 1-қосымшада ауыл мектебіндегі кәсіптік бағдар беру бағдарламасының үлгісі келтірілген.

Кәсіптік бағдарлауды қолдау білім алушылармен оқу және оқудан тыс сабақтарда жүзеге асырылады. Ауыл мектептерінің жоғары сынып оқушылары арасында диагностикалық әдістер мен зерттеу нәтижелері келтірілген.

Мамандық таңдауда кететін бірнеше қателіктерді көрсетуге болады:

- * өз қабілеттері мен мамандық таңдау себептерін бағалап, анықтай алмау;

- * біліксіз тұлғалардың әсерінен мамандық таңдауда өз шешімінің болмауы;

- * мамандықтың тек сыртқы немесе бір ғана жағына әуестену;

- * осы мамандықтың өкілі болып табылатын адамға деген көзқарасты мамандықтың өзіне ауыстыру (бұл қателіктің кері әсері ретінде: беделді мамандықты таңдаған адам кейде адамдардың осы жұмысқа деген жақсы көзқарасы автоматты түрде оның өзіне ауысады деп санайды);

- * бірден жоғары білікті мамандыққа бағдарлау;

- * оқу пәнін кәсіппен сәйкестендіру (мысалы: мектеп пәндерінің бірінен болған бестікті мамандықты сәтті таңдаудың жалғыз және жеткілікті шарты деп санайды);

- * қоғам үшін маңызды кейбір мамандықтарды ескермеу.

Мамандықты саналы таңдау тек оның оған деген ынтасы жоғары болғанда ғана болады: білім алушы өзінің мүмкіндіктерін дұрыс бағалайды және өзі жүзеге асырғысы келетін қызметтің мазмұнын біледі.

Ауылдық шағын жинақты мектеп педагогтарына кәсіби өзін-өзі анықтау мазмұнын құрайтын объективті және субъективті факторларды білу өте маңызды.

Объективті факторларға мыналар жатады:

- * объективті әрекет ететін заңдылықтар жүйесі,

- * субъектінің өмір сүру шарттары,

- * орта,

- * тәрбие,

- * экономикалық орта және басқалар.

Субъективті факторларға мыналар жатады:

- * субъектінің мүмкіндіктері, бейімділігі, қызығушылықтары,

- * қабілеттер, бейімділіктер,

- * ниеттер, уәждер,

- * мінез, темперамент және тұлғаның басқа аспектілері.

Мамандықты таңдау шынымен тиімді болуы үшін жоғарыда аталған екі фактордың мәнін түсіну өте маңызды.

Жеке тұлға өмірінден алынған қасиеттерге де, салыстырмалы тұрақтылықпен сипатталатын биологиялық қасиеттерге де ие (бейімділік, жүйке жүйесінің түрі және т.б.).

Кәсіби бағдарлауды басқару студенттердің жеке психологиялық ерекшеліктерін ескере отырып құрылған кезде ғана ғылыми, тұлғаның динамикалық функционалды құрылымын білуге негізделген.

Әрбір оқушыны зерттеу талабы баршаға мәлім. Алайда, іс жүзінде мұғалім өзінің бір-екі тәрбиеленушісін ғана егжей-тегжейлі сипаттай алатын жағдайлар жиі кездеседі, ал қалғандарына тек жалпы сипаттама бере алады.

Мұғалім білім алушыны жақсы білетін, бірақ оның жеке басына қатысты тұтас сипаттама беруге қиналатын жағдайлар болады (бейімділікті, қызығушылықты, қабілеттерді, мінез-құлық мотивтерін, мінез-құлық белгілерін бөліп көрсету). Білім алушы ұжымда қандай орын алады, оның сыныптастары арасындағы беделі қандай, жолдастары, мұғалімдері қалай оны бағалайды, ол өзін қалай бағалайды – мұндай сұрақтар көбінесе жеке педагогтарға қойылмайды.

Бұл бірқатар себептермен түсіндіріледі:

* кәсіптік бағдар беру мақсатында білім алушыларды оқытудың болмауы;

* мұғалімдердің әлсіз психологиялық-педагогикалық дайындығы;

* қосымша жұмыстармен айналысқысы келмеу;

* білім алушыларды оқытудың қолжетімді әдістері мен әдістемелерінің болмауы.

Қазіргі мектеп түлегіне жеке қасиеттерін бағалау толық және дәл болатын сипаттама қажет. Сипаттамада жеке тұлғаның даму перспективасын көрсетіп, оның болашағын болжау қажет. Білім алушының мінездемесінде оның үлгерімі, оқу бағалары мен жалпы белсенділігін көрсетумен шектелмеу керек.

Білім алушылардың қызығушылықтарының динамикасына, оқу үдерісіндегі бейімділігіне ерекше назар аудару керек. Сонымен қатар, оқу үдерісінде қабілеттерді дамыту мүмкіндіктерін жобалау өте маңызды. Егер мұғалім білім алушының кәсіби қызығушылықтарының белгілі бір бағытын, оның көрсеткен қажырлығы мен табандылығын байқаса, онда ол мұны сипаттамада көрсетуге және тәрбиеленушінің азғана қабілеттермен де жетістікке жете алатындығына сендіруге міндетті. Жас жігітке немесе қызға кәсіби өзін-өзі анықтауға көмектесу әрдайым оңай емес, дегенмен, мектеп бітіргеннен кейін оқушы өзінің не нәрсеге қабілетті екенін, өзінің жанына не жақын екенін білмесе, бұл жағдайды қалыпты деп тануға болмайды. Жеке тұлғаны тану, оқушының қабілеттері мен бейімділіктерін ашуға көмектесу мұғалімнің, сынып жетекшісінің құзырында. Білім алушыларды зерттеу - дұрыс кәсіби өзін-өзі анықтау мақсатында жеке-психологиялық ерекшеліктерді анықтаудың қажетті шарттарының бірі.

"Мамандық таңдаудың сегіз бұрышы".

Е. А. Климовтың айтуынша, мамандық таңдау жағдайының 8 бұрышы бар. Өйткені, жоғары сынып оқушысы әртүрлі мамандықтардың ерекшеліктері туралы ғана емес, сонымен қатар басқа да көптеген ақпаратты ескереді.

1) Отбасының аға мүшелерінің ұстанымы.

Әрине, отбасындағы үлкендердің баласының болашақ мамандығына деген алаңдаушылығы түсінікті; олар оның өмірінің қалай қалыптасатынына жауап береді.

Көп жағдайда ата-аналар балаға одан дербестік, жауапкершілік, ынта талап ете отырып, толық таңдау еркіндігін береді. Ата-аналар оларды әлі кішкентай деп санап, олардың жоспарларын қайта қарауды және басқа таңдау

жасауды ұсына отырып, баланың таңдауымен келіспейтін жағдайлар да болады. Көбінесе ата-аналарының өздерін толық көрсете алмаған салалардағы кемшіліктерін болашақта балалары қалпына келтіргенін қалайтын ұстанымдары мамандықты дұрыс таңдауға кедергі келтіреді. Олардың ата-анасына қарағанда "мамандық әлеміне енетін трамплині жоғары" болғандықтан ата-аналарына дәл өзінің ұлы немесе қызы өзін көрсете алатын сияқты көрінеді.

Бақылаулар көрсеткендей, көп жағдайда балалар кез-келген оқу орнына түсу кезінде ата-аналардың көмегіне сүйене отырып, ата-аналардың таңдауымен келіседі. Осыдан кейін балалар, әрине, осы мамандық бойынша жұмысты ата-аналары емес өздері істейтіндігін ұмытып кетеді.

Мұндай жағдайлардан шығудың жанжалсыз болуын тек болжауға болады.

2) Жолдастары, достарының (құрдастар) позициясы.

Жоғары сынып оқушыларының достық қарым-қатынасы өте күшті және құрдастарының кәсіби болашағына назар аудару да артатындығына қарай олардың мамандық таңдаудағы әсері жоққа шығарылмайды. Кәсіби өзін-өзі анықтауда шағын топтың позициясы шешуші болуы мүмкін.

3) Мұғалімдердің, мектеп педагогтарының, сынып жетекшісінің позициясы.

Әрбір мұғалім білім алушының мінез-құлқын тек оқу іс-әрекетінде ғана бақылай отырып, үнемі "адамның сыртқы көріністерінің қасбетіне ой салады, оқушының қызығушылығына, бейімділігіне, ойына, мінезіне, қабілетіне, дайындығына қатысты өзіндік диагноз қояды". Мұғалім тіпті білім алушының өзіне белгісіз көптеген ақпаратты біледі.

4) Жеке кәсіби жоспарлар.

Адамның мінез-құлқы мен өмірінде жақын және алыс болашақ туралы ойлар өте маңызды рөл атқарады. Кәсіби жоспар немесе бейне, ақыл-ой идеясы, оның ерекшеліктері адамның ақыл-ойы мен мінезіне, тәжірибесіне байланысты. Ол болашаққа деген басты мақсат пен мақсаттарды, оларға жетудің жолдары мен құралдарын қамтиды. Бірақ жоспарлар мазмұны жағынан әр түрлі және оның қалай болатыны адамға байланысты.

5) Қабілеттер.

Жоғары сынып оқушыларының қабілеттері мен таланттарын тек оқуда ғана емес, сонымен қатар қоғамдық белсенділіктің барлық басқа түрлерінде де қарастырған жөн, өйткені дәл осы қабілеттер болашақ кәсіби жарамдылықты қамтиды.

6) Қоғамдық тануға талап қою деңгейі.

Жоғары сынып оқушысының талаптарының шынайылығы - кәсіби дайындықтың алғашқы сатысы

7) Хабардар болу – маңызды, бұрмаланбаған ақпарат – мамандық таңдаудың маңызды факторы.

8) Бейімділік іс-әрекетте көрінеді және қалыптасады. Адам іс-әрекеттің әр түрлі түрлеріне саналы түрде қатыса отырып өзінің қызығушылығын, демек, бағыттарын да өзгерте алады. Жоғары сынып оқушысы үшін бұл өте маңызды, өйткені кәсіби қызығушылықтар - болашаққа жол.

Кәсіптердің жіктелуі

Кәсіптердің бес түрін ажыратуға болады.

Бірінші типтегі кәсіптердің тақырыбы басқа адамдар болып табылады. Сондықтан оларды «адам – адам» мамандықтар типі деп атайды. Осы типтегі мамандықтар қызметкердің іскерлік байланыстарды орнату және қолдау, адамдардың жағдайын түсіну, басқаларға әсер ету, шыдамдылық, сабырлық пен мейірімділік таныту, сөйлеу қабілеттерін көрсету сияқты қасиеттеріне жоғары талаптар қояды. «Адам – адам» мамандықтар типіне медициналық қызмет көрсетумен, оқытумен, адамды құқықтық қорғаумен және т. б. байланысты мамандықтар жатады: дәрігер, медбике, фельдшер, оқытушы, психолог, референт, гувернер, менеджер, сатушы, даяшы, жарнама агенті, экспедитор, заңгер, тергеуші, МАИ инспекторы және т. б.

«Адам – техника» түріне техникалық құрылғыларды құрумен, монтаждаумен, құрастырумен және баптаумен, техникалық құралдарды пайдаланумен, техниканы жөндеумен байланысты мамандықтар кіреді. Мұнда жұмысшылар жансыз, техникалық еңбек объектілерімен жұмыс жасайды. Кәсіптің бұл түрі қызметкерден көрнекі-бейнелі ойлауды, кеңістіктік көріністерді, техникалық хабардарлықты және тез тапқырлықты, жақсы дағдыны, ептілікті дамытудың жоғары деңгейін талап етеді. «Адам – техника» түріне газ-электр дәнекерлеуші, токарь, инженер, конструктор, слесарь, монтажшы, жүргізуші, механик, машинист, технолог және т. б. мамандықтар жатады.

«Адам – белгі жүйесі» типі мәтіндермен, сандармен, формулалармен және кестелермен, сызбалармен, карталармен, схемалармен, дыбыстық сигналдармен байланысты кәсіптерді біріктіреді. Осы типтегі мамандықтар адамнан абстрактілі ойлау, сандармен жұмыс істеу, ұзақ және тұрақты назар аудару, табандылық қабілеттерін талап етеді. «Адам – белгі жүйесі» түріне келесі мамандықтарды жатқызуға болады: аудармашы, бағдарламашы, есепші, экономист, маркетинг маманы, геодезист, телефонист, салық инспекторы, сызушы және т. б.

«Адам – көркем бейне» түрі көркем шығармаларды жасауға, жобалауға, модельдеуге, эскизге, үлгіге сәйкес әртүрлі бұйымдарды шығаруға, өндіруге байланысты мамандықтарды қамтиды. Осы типтегі кәсіптердегі адамнан дамыған көркемдік талғам, жоғары эстетикалық сезімталдық, бай және жарқын қиялды қажет етеді. Бұл түрге келесі мамандықтарды жатқызуға болады: журналист, суретші, сәнгер, кескіш, зергер, дизайнер, сәулетші, шаштараз, гримші, декоратор, әртіс және т. б.

«Адам – табиғат» түріне тірі және жансыз табиғатты зерттеумен, өсімдіктер мен жануарларға күтім жасаумен, өсімдіктер мен жануарлар ауруларының алдын-алу және емдеумен байланысты мамандықтар кіреді. Кәсіптің бұл түрі адамның жақсы байқағыштығының, нәтижелердің алдын-ала болжанбауы және кешіктірілуі жағдайында бағдарлану қабілетінің болуын, жағдайға байланысты мақсаттарын өзгерте алуын, жайсыздық орнаған кезде табандылық пен төзімділік қасиетінің болуын қамтамасыз етеді. Бұл түрге микробиолог, геолог, көкөніс өсіруші, орнитолог, зоотехник, ветеринар, эколог,

агрохимик, мелиоратор, орман өсіруші және т. б. мамандықтарды жатқызуға болады.

Мамандық таңдау мотивтері

Адам мамандықты бірінші рет таңдаған кезде, өкінішке орай, бұл мамандық жұмыс берушілер арасында сұранысқа ие бола ма, жұмыс табу оңай ма, жоқ па деп сирек ойланады. Содан кейін оқу орнын бітіріп, диплом алғаннан кейін мамандығы бойынша бір күн де жұмыс істемей, жұмыссыз қалады. Жоспарлы экономика жағдайында оқу орындары мемлекет кейін қаншасын жұмысқа орналастыра алатын болса, сонша білім алушыларды алады. Қазір экономика нарықтық болып табылады және жұмыс берушілердің белгілі бір мамандық өкілдеріне деген сұранысы ғана жұмысқа орналасуға кепілдік бере алады.

Адамдарды белгілі бір жұмыста жұмыс істеуге мәжбүр ететін мүмкін себептер қандай? Адамдар өздерінің кәсіби қызметтерінен не алғысы келеді, нені күтеді?

Жетекші мүдделер мен құндылықтарды талдағаннан кейін әйгілі американдық психолог А. Маслоу адамның негізгі қажеттіліктерінің жалпы жүйесін жасады. Негізінен тамақтану, тұрғын үй және т.б. физиологиялық қажеттіліктерге негізделген, содан кейін қорғаныс, өмір тұрақтылығы қарастырылады. Әрі қарай, адам қарым-қатынас, әлеуметтік қатынастар және басқалармен қарым-қатынас қажеттілігін көрсетеді. Соңғы екі жоғары қажеттілік - бұл құрметтеу және мойындау қажеттілігі, сонымен қатар өзін-өзі тану қажеттілігі (өз қабілеттерін өзін-өзі тану).

Қазіргі заманғы адам өмірінің көп бөлігін жұмыста өткізетінін ескере отырып, ол оларды еңбек қызметінде қанағаттандыруға тырысады деп сеніммен айтуға болады.

Мотив – (лат. *movere* – әрекетке әкелу, итермелеу) субъектінің қажеттіліктерін қанағаттандырумен байланысты қызметке ынталандыру; субъектінің белсенділігін тудыратын және оның бағытын анықтайтын сыртқы немесе ішкі жағдайлардың жиынтығы; ол жүзеге асырылатын қызмет бағытын таңдауды ынталандыратын және анықтайтын объект;

Мамандық таңдау мотивтерінің бірнеше тобы бар:

* Әлеуметтік (өз еңбегімен қоғамдық процеске ықпал етуге, мүдделер мен мүмкіндіктерге сәйкес қоғамда лайықты орын алуға ұмтылу);

* Моральдық (адамдарға пайда әкелу, оларға көмек көрсету, қарым-қатынас);

* Эстетикалық (сұлулыққа, үйлесімділікке ұмтылу, әдемілікке байланысты мамандық бойынша жұмыс істеуге деген ұмтылыс);

* Танымдық (арнайы білімді игеруге ұмтылумен, кәсіби қызметтің мәніне енумен байланысты);

* Шығармашылық (түпнұсқа, қайталанбас болу мүмкіндігі);

* Материалдық (жоғары ақы төленетін жұмысқа ұмтылу, жеңілдіктер);

* Беделді (қоғамдағы көрнекті позицияға жетуге деген ұмтылыс, қызметте тез алға жылжуды қамтамасыз ететін мамандықты таңдау, достар мен таныстар арасында бағаланатын мамандық);

* Утилитарлық (қалада жұмыс істеу мүмкіндігі, "таза жұмыс", үйге жақын, жоғары оқу орнына түсу, жұмысқа орналасу жеңілдігі, достар мен таныстардың кеңестері мен мысалдары).

Жоғары және бітіруші сыныптарда негізгі назар нақты таңдауға аударылуы керек. Сонымен қатар, студенттерге дайын ұсыныстар берудің қажеті жоқ, бірақ біртіндеп өз бетінше таңдау жасауға дайын болу керек. Тек осы жағдайда ғана нақты кәсіби таңдау және өзін-өзі анықтау туралы айтуға болады.

Жұмысшы кәсіптерінің беделі өте төмен екенін ескеру керек. Жас ұрпақ өз таңдауын беделді мамандықтардың пайдасына қарай жасайды, тіпті жұмысшы мамандығын алған жастар да жұмыс берушілердің талаптарына сәйкес келмейді. Адамдарда жұмысшы кәсіптеріне деген теріс көзқарасты жеңуге не түрткі болуы мүмкін? Олардың ойларын өзгертуге және "жаппай" жоғары білімнің орнына кәсіби білімді таңдауға не себеп болуы мүмкін? Көптеген қызықты, қажетті жұмысшы мамандықтары бар. Егер мектепте кәсіби бағдарлау сауатты жүргізілсе және оның барысында баса назар кәсіптердің беделіне емес, сұраныс, тұрақтылық және мансаптық өсу мүмкіндігіне аударылса, онда оқушының жұмысшы мамандығын таңдауы шарасыздықтан емес саналы түрде болар еді. Мамандықтар туралы дұрыс ақпарат беру, даму және жұмысқа орналасу перспективалары – түлектердің жұмысшы мамандықтарына кәсіби өзін-өзі анықтауға көмектесетін жұмыстың үлкен бөлігі.

Қазіргі экономикаға жоғары білімі бар мамандар көп қажет болмағанымен, жоғары кәсіби дағдылары мен біліктілігі бар білікті мамандар өте қажет. Сондықтан жоғары білікті жұмысшыларды лайықты марапаттау керек. Мектеп оқушыларының кәсіби өзін-өзі анықтауы жұмысшы мамандығына бағытталуы үшін ата-аналардың, мектеп пен қоғам-мемлекеттің жоспарлы бірлескен жұмысы жүргізілуі керек. Әлеуметтік жарнама да, жұмысшы мамандығын насихаттайтын фильмдер мен бағдарламалар да қажет, дегенмен білікті жұмысшының жоғары әлеуметтік мәртебесі ең жақсы жарнама бола алады. Маңызды кезең - оқушылардың жұмыс кәсібіне кәсіби өзін-өзі анықтау мақсатында технологиялық сабақтарда кәсіптік бағдар беру жұмыстарының нысандары мен әдістерін зерттеу.

Білім алушылардың сәтті кәсіби өзін-өзі анықтауы, негізінен, оларда өзін-өзі танудың, өзін-өзі бағалаудың және өзін-өзі дамытудың психологиялық әрекеттерін қалыптастырумен байланысты. Бұл психологиялық іс-әрекеттерді жүзеге асыру балалардың жеке және ақыл-ой белсенділігін арттырудың арнайы психологиялық-педагогикалық жағдайларын ұйымдастыру; олардың дербестігі мен бастамашылдығының жеке қасиеттерін дамыту, сондай-ақ өзін-өзі талдау, өзін-өзі бақылау, өзін-өзі тану және болжау жағдайында мүмкін болады. Бала мамандық таңдау шешімін қабылдағанына қарамастан, оны болашақ мамандық туралы да, өзі туралы да хабардар ету өте маңызды. Көбінесе жас ұрпақ таңдауды қажет ететін мамандықтар шеңберін, сондай-ақ таңдау кездейсоқ болатын әр кәсіптің ерекшеліктерін өте нашар біледі. Көбінесе ерте кәсіби таңдау жасаған студенттер оны өз тұжырымдарына негіздеп емес, мамандық

туралы аз хабардарлыққа байланысты үлкендердің пікірінің нәтижесінде жасайды.

Мектептегі кәсіптік бағдарлау әдістерінің төрт тобын бөлуге болады:

- 1) ақпараттық-анықтамалық, ағартушылық;
- 2) кәсіби психодиагностика;
- 3) моральдық-эмоциялық қолдау;
- 4) нақты таңдау мен шешім қабылдауда көмек көрсету.

Әдістердің бірінші тобы:

1) Профессиограммалар немесе кәсіптердің қысқаша сипаттамасы. Жұмыс тақырыбы аясында мысал ретінде кәсіптердің кең тізіміне профессиограмманы келтіруге болады.

2) Анықтамалық әдебиеттер, кітаптар қоры және мамандықтар туралы медиаресурстар, білім алушыға жеке басының қасиеттері туралы ақпарат алуға және өзі туралы көбірек білуге көмектесетін танымал психологиялық әдебиеттер.

3) Ақпараттық-іздістіру жүйелері, Ғаламтордың ғаламдық ақпараттық желісі. Қазір ғаламторда құрылған виртуалды кәсіптік бағдарлау кабинеттері өте танымал болды. Мұндай кабинеттер студенттерді әр түрлі мамандықтармен, олардың ерекшеліктерімен және осы мамандықты қай оқу орнында алуға болатындығы туралы ақпаратпен таныстыру мақсатында құрылады. Сондай-ақ, тестілеуден өтуге, маманның психологиялық деректері туралы және мамандық таңдау кезінде оларды қалай ескеру керектігі туралы кеңес алуға мүмкіндік бар, сонымен қатар тестілеу нәтижелері бойынша диагностика беріледі.

4) Мектеп оқушылары үшін сенімді, жедел және қызықты кәсіби жарнама және үгіт. Білім алушыларды қаланың еңбек нарығындағы жағдай, облыстың және жалпы Қазақстанның еңбек нарығының даму перспективалары туралы хабардар ету маңызды.

5) Кәсіпорындарға және оқу орындарына экскурсиялар. Экскурсиялар үшін ақпаратты сенімді, қызықты және тартымды жеткізе алатын мамандарды таңдау маңызды.

6) Мамандармен кездесулер. Олар жан-жақты болуы мүмкін:

- Кәсіптік бағдар беру бойынша іс-шараларға әртүрлі кәсіпорын өкілдерін тарту.
- Кәсіпорын мамандарымен бірлескен іс-шаралар өткізу.
- Білім беру мекемесінің бұрынғы оқушыларымен, атап айтқанда, қазіргі уақытта жұмыс беруші болып табылатындармен өзара әрекеттесу;

7) Сабақтар жүйесі ретінде қарастырылатын кәсіптік бағдар беру сабақтары жеке іс шараларға жатпайды. Бұл кәсіптер туралы әңгіме сабақтарының циклі болуы мүмкін, тек бірінші топтың ғана емес, сонымен қатар басқа топтардың әдістерін қамтитын "мамандық таңдау негіздері" сияқты сабақтар болуы мүмкін.

8) Оқу фильмдері мен бейнефильмдер. Көптеген фильмдер мен бейнефильмдерді кәсіби оқу орындарының талапкерлерін ақпараттандыру үшін

жасалады. Оларды ғаламтордан табуға және кәсіби бағдар материалы ретінде сатып алуға болады.

9) Бұқаралық ақпарат құралдары (БАҚ). Бұқаралық ақпарат құралдары көбінесе кәсіптің мағынасын бұрмалайды, сондықтан оларға сүйену әрдайым ұтымды емес, бірақ бір нұсқа ретінде бұл әдіс те мүмкін.

10) Мамандықтар жәрмеңкесі (және олардың модификациялары) жақында өздерінің кәсіби бағдар беру тиімділігін көрсетті. Мамандықтар жәрмеңкесі жас маманға кәсіпорындар мен фирмалардың өкілдеріне тікелей шығуға, барлық қызықтаратын сұрақтарының жауабын білуге мүмкіндік береді.

Әдістердің екінші тобы

Екінші топ – бұл өзін-өзі тануға көмектесу:

1) қатаң белгіленген мәселелер бойынша жабық әңгіме-сұхбат.

2) ашық әңгіме-сұхбат – сұрақ қоюдың дәстүрлі шеңберімен шектелмей, тақырып бойынша баламен сөйлесуге мүмкіндік беретін сұхбат.

3) Кәсіби уәждеме сауалнамалары. Бұл әдіс оқушылардың белгілі бір мамандыққа деген нақты ұмтылыстарын анықтауға мүмкіндік береді. Бұл көбіне жаппай "көпшілікке жарамды" кәсіптерге қатысты.

4) Кәсіби қабілеттер сауалнамасы. Негізінен, бұл әдісті тестілеу нәтижелерін жеткілікті түрде түсіндіре алатын арнайы дайындығы бар адамдар қолданады. Бұл тестілеу нақты еңбек жағдайлары бар мамандықтарға қатысты болады.

5) Жеке сауалнамалар – бұл әдісті қолдану әдеттегі жағдайда әрдайым тиімді бола бермейді. Бұл сынақтармен жұмыс істеу үшін осы техниканың шектеулерін білетін мамандар қажет. Шын мәнінде, жеке тұлғаны "есептеу" мүмкін емес, көптеген проблемалар осыған байланысты.

6) жеке жобалық тесттер – оларды өткізу үшін кәсіби кеңесшінің арнайы дайындығы мен тағылымдамасы қажет.

7) Бақылау әдісі – ең кең таралған және қол жетімді әдістердің бірі. Бірақ бұл әдіс зерттелетін тұлғамен ұзақ уақыт байланыста болған кезде ғана тиімді. Міндетті түрде бақылау құралдарын жасау керек: кім және қандай мақсатта зерттейміз, зерттеу әдістері, нәтижелерді бекіту, түсіндіру және қорытындылау.

8) Жақын ортадан оқушы туралы жанама ақпарат жинау: таныстар, ата-аналар, жолдастар, сондай-ақ мұғалімдер, дәрігерлер және т.б. Сауалнама кедергісіз болуы керек.

9) Психофизиологиялық тексеру – ерекше еңбек шарты бар мамандықты таңдаған адам үшін.

10) Оқу процесіндегі кәсіби сынамалар. Бұл әдіс қызықты, бірақ уақытты қажет ететін және материалдық тұрғыдан қымбат, барлық білім беру мектептері бұған қол жеткізе алмайды. Ол мектеп базасында кәсіби жағдай жасауды, ағаш бұйымдарын, ат алжапқыштарын тігу шеберханаларын немесе фирмалар құруды көздейді.

11) Еңбек қызметі процесінде кәсіби қарым-қатынас немесе моральдық шешім қабылдау жағдайларын модельдейтін ойындар мен тренингтер.

Жасөспірімнің одан әрі кәсіби мінез-құлқын қалыптастыруға мүмкіндік береді. "Өмірден бір күн" кәсіби бағдар ойынын 3-қосымшада қарастыруға болады.

12) Еңбек дағдыларын игеруге қызмет ететін тренажерлердің көмегімен жана кәсіби іс-әрекеттерді игеруге дайындықты зерделеуге және болжауға болады.

Әдістердің үшінші тобы

Бұл әдістер тобы мыналарды қамтиды:

1) Қарым-қатынас топтарын құру. Ыңғайлы психологиялық жағдай аясында кәсіби бағдарлау мәселелерін тікелей тиімді қарастыруға болады. Бірақ бұл топтар кәсіптік кеңес мәселелерін шешпейді.

2) Қарым-қатынас тренингтері жұмысқа орналасу кезінде, емтихандарда, іскерлік қарым-қатынаста және т. б. қажетті кейбір коммуникативтік дағдыларды меңгеруге көмектеседі.

3) Жеке және топтық психотерапияның күрделі әдістері (нейролингвистикалық бағдарламалау, гештальт топтары, логотерапия және т.б.); бұл әдісті арнайы дайындығы бар кеңесшілер ғана пайдаланады. Бұл әдістер кәсіби өзін-өзі анықтау процесінде туындаған мәселелерді шешуге, сонымен қатар таңдалған мамандықтың мәнін түсінуге көмектеседі.

4) "Жалынды" түрде көпшілік алдында сөйлеу өзін-өзі анықтау үшін елеулі уәждемелік базаны қалыптастыруға ықпал етеді.

5) Өзін-өзі анықтаудың сәтті мысалдары. Олар балаға өзіне деген сенімділікті арттыруға, болашақ мамандық пен жұмысқа орналасуына байланысты мәселелердің сәтті шешілуін көрнекі мысалдармен көруге мүмкіндік береді. Мұнда кәсіби салада жақсы жетістіктерге жеткен тұлғаларды мысал ретінде көрсету маңызды.

6) Еңбек мерекелері – бұл іс-шаралар нақты кәсіптердің беделін арттыруға ықпал етеді. Бірақ аудиторияның ерекшелігін ескере отырып салтанатты жиналыс емес, мереке (ойын-сауық, буфет) жағдайын жасайтын ұйым құрады. Өз өмірін жұмыс мамандығымен байланыстырғысы келетін тұлғаларды экскурсияға апару өте пайдалы.

Әдістердің төртінші тобы

1) Балаға мүмкін болатын өмірлік көріністерді көрнекі түрде (парақшада) ұсынуға мүмкіндік беретін, қойылған мақсаттар мен көріністердің іске асырылуын қамтамасыз ететін негізгі дәйекті іс-қимылдар алгоритмін құру. Көбінесе нақты іс-қимыл бағдарламасының болмауы балаға мамандық таңдауға мүмкіндік бермейді. Сондықтан кәсіптік бағдар беру жұмысымен айналысатын мамандардың балаға кәсіби мақсатта іс-қимыл жоспарына қол жеткізуге көмектесуі қажет.

2) Перспективалардың неғұрлым оңтайлы нұсқаларын бөліп көрсетуге мүмкіндік беретін, белгілі бір мақсатқа жетелейтін әртүрлі іс-қимыл нұсқаларының (өзіндік "ағаштар" және "бұтақтар" түрінде) жүйесін құру.

3) Белгілі бір мекемедегі мамандық, оқу орны немесе мамандық таңдауының қолда бар нұсқаларынан балама таңдаудың әртүрлі үлгілерін пайдалану (әдетте кеңес берудің соңғы кезеңдерінде пайдаланылады). Бұл

баланы белгілі бір мамандыққа немесе бір оқу орнына бағыттауға емес, қауіпсіздік үшін бірнеше нұсқаны ұсынуға мүмкіндік береді.

Білім алушылардың кәсіптік бағдарлау жұмысы мен іс-шараларын іске асыру үшін өте қолайлы жағдайлар туғызатын "Көркем еңбек" немесе "Технология" пәндерін оқытуды мысалға алуға болады. Егер технология мұғалімі оқушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын қалыптастыруды сабақ сайын мақсат етіп қойса, онда әр сабақ адамдардың кәсіби қызметі, қандай да бір операцияны орындалуымен байланысты кәсіптердің ерекшеліктері туралы пайдалы ақпарат ала алады. Осылайша балаларға еңбекке және болашақ мамандықты таңдауға саналы көзқарасты қалыптастыруға көмектеседі. Мұғалімнің оқыту процесінде технологияны қолдануға болатын мансаптық бағдарлау жұмыстарының формалары мен әдістерін қарастырайық:

- Мамандықтар туралы әңгімелесу, дәрістер, бейнероликтер көру
- Білім алушылардың жақын маңдағы білім беру мекемелері мен кәсіпорындарына экскурсиялары, виртуалды экскурсиялар;
- Мастер-кластарда білім алушылардың "күштерді белсенді сынамалау", материалдармен жұмыс істеудің әртүрлі техникаларын көрсету, өнімді дайындау бойынша негізгі операцияларды орындау және т. б.;
- Кәсіби шеберлік байқаулары;
- "Мамандықтар жәрмеңкесіне" бару;
- Ауыл, ауданның "білім беру картасымен" танысу;
- Мамандықтар бойынша шығармашылық жұмыстар көрмесі.
- "Біз таңдаған жол" тақырыптық апталығы.

Экскурсия өткізер алдында білім алушыларға кәсіби білім беру, мамандық таңдау туралы топтық және жеке әңгімелесу ұйымдастырылады. Байқау, тестілеу, сауалнама әдісімен білім алушылардың жеке басын, қызығушылықтары мен бейімділіктерін зерделеу бойынша жұмыс жүргізіледі. Өндіріс озаттарымен, жұмысшылар мен ауыл шаруашылығы кәсіптерінің табысты өкілдерімен, еңбек ардагерлерімен сұхбат ұйымдастырылады. Білім алушылардың ауыл шаруашылығындағы сұранысқа ие мамандықтар мен өндірістегі жұмыстың ерекшеліктері туралы айтып беретін мамандармен кездесулері ұйымдастырылады. Түлектер заманауи аграномия мен мал шаруашылығы негізінде модернизацияланған сүт-тауар фермаларында еңбекті ұйымдастырумен танысады.

Мысалы, "Мал дәрігері және зоотехник мамандығы: ерекшелігі, мәселелері, болашағы" тақырыбында әңгіме жүреді; оқушылармен сүт-тауар фермасына экскурсиясы өткізіледі. Оның барысында балалармен "Қазіргі заманғы сүт-тауар фермасы – бұл механизация және жұмысшылардың кәсібилігі" атты өзекті тақырыпта әңгіме болады. Оқушылар ата-аналарының қалай жұмыс істейтінін көре алады. Ауылдың дамуы экономиканың агроөнеркәсіптік секторын дамытусыз мүмкін емес және бұл даму көбінесе жас ұрпаққа, ауыл мектептерінің түлектеріне байланысты. Тура соларға, ауылда өмір сүру және жұмыс істеу жүктеледі. Бірақ егер біз оларға саналы кәсіби

таңдау жасауға, олардың қабілеттері мен таланттарын дамытуға көмектесетін болсақ, олар өз бетінше жемісті өмір сүре алады.

Кәсіптік бағдар беру апталығы аясында номинациялар бойынша байқаулар өткізілуі мүмкін:

- Мамандықтың компьютерлік презентациясы;
- Отбасылық кәсіби ағаш;
- Суреттегі мамандық;
- Мамандық туралы эссе, рөлдік ойындар, бейне сабақтар және т.б.

Қазіргі уақытта бұл формалар мен әдістерді іске асыру қиын емес.

Ғаламтордан сіз әрқашан көмек пен кеңестер таба аласыз. Көптеген нұсқалар бар: мамандықтар туралы бейнероликтерді таңдау, әртүрлі мамандықтардың ерекшеліктерін көрсететін фильмдерді жүктеу, шеберлік сыныптарын табу және т.б. Үй тапсырмалардың тізімі де шектеусіз. Олар тақырыпқа сай шығарма, сұхбат өткізу мен оның нұсқаулары, кәсіптік бағдар бойынша қабырға газеттері, "Менің ата-анамның кәсібі" тақырыбында зерттеу жұмысы және т.б. болуы мүмкін. Бұл іс-шаралар тиімді болуы үшін балаларды қызықтыру, олардың сұраныстары мен мүдделерін анықтау, олардың белсенділігін дұрыс бағытқа бағыттау маңызды. Білім алушылар пәнді оқу кезінде тақырыптарды таңдау мүмкіндігін пайдалана алады. Мысалы, "Технология" пәнін қарастырайық.

Тақырыбы: *Дизайн және технологиялық құжаттама негізінде ағаш және сәндік материалдардан бұйымдар жасау дизайны мен технологиясы.* Осы тақырып бойынша кіріспе нұсқама кезінде әңгіме түрінде мынандай түрлі ерекше кәсіптің түрлерін ашуға болады: жиһаз құрастырушы, ағаш шебері, шебер ағаш оюшы, ағаш ұстасы және т.б. Өңірде сұранысқа ие кәсіп түріне баса назар аудартуға болады. Бұл әдісті қолдану оқушылардың жұмысшы мамандықтарының әртүрлілігі туралы хабардарлығын арттыруды көздейді. Ү/ж – айтылған мамандықтардың біріне эссе жазу.

Тақырыбы: *Сәндік-қолданбалы өнер:* конструкторлық және технологиялық құжаттама негізінде металдардан бұйымдар жасау технологиялары. Металдарды өңдеумен байланысты мамандықтар туралы бейнероликтерді көрсету келесі мамандықтар туралы нақты айта алады: токарь, дәнекерлеуші, прокатшы, құюшы, болат балқытушы, фрезерші, штамптаушы, термист және т.б. т. б. осы тақырып бойынша қорытынды сабақта қолданылуы мүмкін. Ү/ж – бейнероликтерді қарап, қорытындысы бойынша кроссворд құрастыру. Бұл әдіс мамандықтар туралы ой-өрісті кеңейтуге, металдарды өңдеумен байланысты кәсіптердің ерекшеліктерімен танысуға мүмкіндік беріп, оқушылардың көзімен жұмысшы кәсіптерінің мәртебесін арттыруға ықпал етуі мүмкін.

Тақырыбы: *Электротехникалық жұмыстар.* Осы тақырып аясында профессиограмманы қолдана отырып, келесі мамандықтардың ерекшеліктерін атап өтуге болады: электромонтер, электротехник, электрослесарь, автоэлектрик және т.б. практикалық жұмыстар кезінде профессиограммалармен таныстыру өзекті. Ү/ж – ғаламтор көмегімен **автоэлектрикаға** профессиограмма құру. Профессиограмма әр түрлі мамандықтар туралы нақты

және толық түсінік алуға, кез-келген мамандықтың жалпы сипатын уақтылы және дұрыс анықтауға, оның жарамдылығын нақтылауға мүмкіндік береді.

Тақырыбы: *Бейнелеу өнері*. Ауылдың, қаланың өндірістік кәсіпорындарына экскурсия; колледждерде "Ашық есік күніне" бару. Осы формалардың көмегімен белгілі бір тақырып бойынша сабақтарды тиімді өткізуге болады. Экскурсиялар тәжірибеде белгілі бір мамандықтың ерекшелігін нақты көрсетуге, өндіріс техникасымен және технологиясымен танысуға, еңбекті ұйымдастыруды бағалауға мүмкіндік береді. "Ашық есік күніне" бару мамандықты таңдауға, таңдаған мамандық бойынша қай жерде білім алуға болатындығын шешуге көмектеседі. Жобалау процесінде оқушылар өздерін бірнеше кәсіп бойынша сынап көре алады. Мысалы, тігін бұйымын жасай отырып, білім алушылар модельер, конструктор, пішуші және тігінші рөлінде болады.

Осы жұмыс түрлері мен әдістері білім алушыларды қызықтыруға, мамандық таңдау процесіне тартуға мүмкіндік береді. Жүзеге асыру үшін Кәсіби бағдар беру мақсаттарын жүзеге асыруда технология сабақтарында кабинет қажетті жабдықтармен жасақталуы қажет: мультимедиялық проектормен экранмен, компьютермен, МФУ. Қазіргі заманғы еңбек бір жағынан заманауи технологияларды, автоматтандырылған өндірісті кеңінен қолданумен, екінші жағынан көптеген салаларда ауыр қол еңбегін қолданумен сипатталады. Білім алушыны қол еңбегіне де, жаңа технологияларды игеруге де, шығармашылық сипаттағы еңбекке де дайындау қажет. Бұл ретте жұмысшы мамандықтарына деген немқұрайлылықты жою, олардан қорқудың алдын алу қажет. Технология сабақтары білім алушыларды ауылдағы жаппай жұмысшы мамандықтарына бағдарлауға, олардың еңбексүйгіштігін және басқа да кәсіби маңызды жеке қасиеттерін тәрбиелеуге үлкен мүмкіндіктерге ие. Бұл мүмкіндіктер іске асырылады ма, жоқ па, ол тікелей мұғалімнің өзіне, оның қызығушылығы мен жауапты көзқарасына байланысты болады.

WorldSkills жарыстары технологиялық өзгерістер контекстінде заманауи маманның кәсіби дағдылары мен жұмыс функцияларының өзгеруін айқын көрсетті. Болашақ дағдыларының ландшафтын цифрландыру айқындайды және одан әрі айқындайтын болады, ол бүгінде қызметтің барлық салаларына екпінді еніп, олардың дамуын талап етеді. Роботтандыру, бір жағынан, жойылып бара жатқан мамандықтарды еңбек нарығынан белсенді түрде ығыстырады, бірақ сонымен бірге жаңа құзыреттерді қалыптастыру үшін қоректік ортаға айналады. Бұған жарқын мысал – WorldSkills қозғалысы; әлем чемпионатының бағдарламасына жоғары технологиялық өндіріс және Future Skills сандық экономикасы жағдайында сұранысқа ие перспективалы мамандықтар бойынша жарыстар кірді.

Өзін-өзі кәсіби анықтау бойынша студенттерге келесі ұсыныстарды беруге болады.

Адам өзінің болашағына қалай қараса, оның әлеуметтік жетілу деңгейіне солай баға беруге болады. Болашаққа деген байыпты көзқарас болмаса, қазіргіге жауапкершілікпен қарау мүмкін емес. Болашақты терең

ойлаусыз(жақын және алысты ойламай) – адам өмірдегі сәттілікке сене алмайды.

Сондықтан біз білім алушының жеке кәсіби жоспарын құру схемасын ұсынамыз, ол негізделген және нақты кәсіби жоспарды құруға көмектеседі:

1.Басты мақсат (нен не істеймін, қандай боламын, қайда боламын, неге жетемін, өмір мен қызмет идеалы);

2.Жақын және алыс нақты мақсаттар тізбегі (нені және қайда оқу керек, шеберлікті арттыру перспективалары);

3.Жақын мақсаттарға жетудің жолдары мен құралдары (адамдармен әңгімелесу, күшiңді сынау, өздігінен білім алу, оқу орнына түсу, дайындық курстары);

4.Мақсаттарға жетудің сыртқы шарттары (алдағы кедергілердің қиындығы, белгілі бір адамдардың ықтимал қарсылығы);

5.Ішкі жағдайлар (оның мүмкіндіктері: денсаулық жағдайы, теориялық немесе практикалық оқыту қабілеті, табандылық, шыдамдылық, осы мамандық бойынша жұмыс істеу үшін қажетті жеке қасиеттер);

6.Мақсаттардың және оларға қол жеткізу жолдарының қосалқы нұсқалары (негізгі нұсқаларды іске асыру үшін еңсерілмейтін кедергілер туындаған жағдайда).

Мамандық таңдау – маңызды және жауапты іс! Мамандықты таңдағанда, ең алдымен сіздің мүдделеріңізді, бейімділіктеріңізді, қабілеттеріңізді, тілектеріңізді, содан кейін ғана отбасылық дәстүрлер мен мүдделерді ескеру қажет. Жоғары сынып оқушыларына өз мүмкіндіктерін жүзеге асыруға көмектесетін бірнеше кеңестер:

1. Ата-анаңызбен сіз таңдаған мамандықтың "оң" және "қарсы" жақтарын талқылаңыз.

2. Болашақ мамандықты таңдауды материалдық пайда тұрғысынан ғана емес, моральдық қанағаттану тұрғысынан да қарастырыңыз.

3. Болашақ мамандықты таңдауда сол мамандыққа сай өз жеке қасиеттеріңізді ескеріңіз.

4. Егер мамандық таңдауда келіспеушіліктер туындаса, кәсіби кеңесшілермен кеңесу мүмкіндігін пайдаланыңыз.

5. Ата-аналарға мамандық таңдауда қысым жасамаңыз, әйтпесе бұл тұрақты қақтығыстарға айналуы мүмкін.

6. Ата-аналар мен мұғалімдерден көмек пен қолдау сұраңыз. Егер сізде шыдамдылық пен ниет болса, онда арманыңыз орындалады.

7. Егер сіз мамандық таңдауда қателескен болсаңыз, бұл үшін өзіңізді қараламаңыз. Қатені түзетуге болады.

8. Егер сіз қандай да бір кәсіппен ерте айналыссаңыз, әдебиет, үйірмелердегі сабақтар және т. б. көмегімен осы қызығушылықты сақтауға тырысыңыз.

9. Есіңізде болсын, балалар ата-аналарының мамандығына деген қарым-қатынас дәстүрін қабылдайды.

Салмақты шешімге жеті қадам

1. Сізге ұнайтын, қызықты, жұмыс істегіңіз келетін, сізге сәйкес келетін мамандықтардың тізімін жасаңыз.

2. Таңдаған мамандыққа қойылатын талаптардың тізімін жасаңыз. Өз талаптарыңыздың тізімін жасаңыз:

- таңдалған мамандық және болашақ кәсіп;
- таңдалған мамандық және өмірлік құндылықтар;
- таңдалған мамандық және өмірлік мақсаттар;
- таңдаған мамандық және менің бүгінгі проблемаларым;
- таңдалатын мамандық және сол мамандық бойынша нақты жұмысқа орналасу;
- кәсіби дайындықтың талап етілетін деңгейі;
- таңдаған мамандық және менің бейімділігім мен қабілеттерім;
- жұмыстың талап етілетін мазмұны, сипаты және шарттары.

3. Барлық аталған талаптардың қаншалықты маңызды екенін анықтаңыз. Мүмкін, маңызды емес талаптар бар, оларды ескермеуге де болады.

4. Таңдаған мамандық бойынша өзіңіздің сол салаға қоятын талаптарыңыздың сәйкестігін бағалаңыз. Сіздің қояр талаптарыңыздан бөлек, мамандықтың да жеке өз талаптары бар. Сіздің кәсіби қасиеттеріңіз дамыған ба, зияткерлік қабілеттеріңіз, психологиялық ерекшеліктеріңіз, денсаулық жағдайыңыз мамандықтың талаптарына сәйкес келетіндігін талдаңыз.

5. Барлық тізімдегі қай мамандық сізге бар жағынан сәйкес келетінін талдаңыз.

6. Нәтижелерді тексеріңіз. Ойларыңыздың дұрыс екеніне көз жеткізу үшін шешіміңізді достарыңызбен, ата-анаңызбен, мұғалімдермен, психологпен, кәсіби кеңесшімен талқылаңыз.

7. Сонымен, сіз шешім қабылдадыңыз, ал енді қай оқу орнында кәсіби білім ала алатыныңызды, өзіңізде кәсіби маңызды қасиеттерді қалай дамыту керектігін, осы мамандық бойынша практикалық жұмыс тәжірибесін қалай алуға болатынын, еңбек нарығында өзіңіздің бәсекеге қабілеттілігіңізді қалай арттыруға болатынын анықтау маңызды.

Алайда, білу маңызды, мамандық таңдау кезінде ескеру керек қате кетуі мүмкін, болашақта ондай қателікке бой алдырмау керек. Мамандық таңдауға өзгеріссіз қараудың қажеті жоқ. Кез-келген қызмет саласында адамның біліктілігі өскен сайын сабақтар мен лауазымдар өзгереді. Сонымен қатар, бастауыш сатыдан жақсы өткен адам үлкен жетістікке жетеді.

Еңбек нарығындағы жағдайды талдаңыз. Жыл сайын жаңа мамандықтар пайда болатынына назар аударыңыз. Үнемі біліктілікті арттыруға, мамандықтарды игеруге дайын болыңыз. Қазір 11-сыныпта мамандық таңдау сіздің бүкіл тағдырыңызды қауіпті түрде анықтайды деп қорықпаңыз. Таңдауды өзгерту, жаңа мамандықты игеру сізді пәнаралық салада сұранысқа ие құнды маман етеді. Бірінші мамандық, егер сіз өз ойыңызды өзгертсеңіз және одан да тартымды нәрсе тапсаңыз да, күтпеген жағдайларда пайдалы болады. Мысалы, өнер тарихшысының алғашқы білімі бар заңгерге, екінші білімі бойынша

антиквариат құндылықтарын мұрагерлеудің күрделі мәселелерін түсінуге көмектеседі.

Мамандықтың беделі туралы қолданыстағы пікірлерге ерекше назар аударудың қажеті жоқ. Кәсіпке қатысты алалаушылық қоғам үшін маңызды кейбір мамандықтар, кәсіптер лайықсыз, әдепсіз болып саналады (мысалы: тазалаушы). Экономист немесе психолог қоғам үшін химик немесе слесарьдан гөрі пайдалы емес. Мамандықтың беделі ескерілуі керек, бірақ сіздің қызығушылықтарыңыз бен қабілеттеріңізді ескергеннен кейін ғана. Әйтпесе, сіз "сәнді" мамандыққа ие боласыз (егер болсаңыз), бірақ ләззат әкелмейтін мамандыққа ие боласыз немесе негізгі жұмыс функцияларын орындауға жарамсыз болып қаласыз.

Мамандық таңдауда бір университетке және мамандыққа "компания үшін" доспен бірге баруға деген үлкен қызығушылық бар. Бірақ біз мамандықты киім мен аяқ киім сияқты "талғамымыз" және "өлшеміміз" бойынша таңдайтынымызды ұмытпауымыз керек. Топтың сезімі, құрдастарына икемделу – ұлдар мен қыздардың өте жағымды ерекшеліктері. Олар қоғамдағы мінез-құлық нормаларын дамыту, "мен" имиджін және өзін-өзі бағалауды қалыптастыру үшін қажет. Сондықтан, басқаларға тек салыстырмалы түрде (өзіңізді өзгелермен) қарайлауға болады, соқыр түрде қайталай – қателік. Бұл өзіңіздің өзгелерден айырмашылығыңыз бен ұқсастығыңызды байқауға көмектеседі. Мысалы егер Арман полиция мамандығына барады делік (ал ол – тәуекелшіл адам), Азаматқа ол мамандық ұнамауы мүмкін (ол тым сақ).

Сондай-ақ, мамандық таңдағанда, ең алдымен, осы қызмет түрінің ерекшеліктерін ескеру керек және мамандықты тек сол қызмет түрімен айналысатын адамды ұнататындықтан немесе ұнатпайтындықтан таңдамау керек. Әсересе мұғалімнің сүйкімділігіне қызғып таңдау өте қауіпті (егер физика мұғалімі әсерінен сол сала ұнаса, физика пәнмімен мұғалімі "жиынтықта" жүреді деген сөз емес). Сонымен қатар, жастар көбінесе өздері пұт тұтатын тұлғалардың – спортшы, саясаткер, журналист, суретші мамандығын алуға тырысады. Оның үстіне кәсіптің сыртқы немесе жеке жағына ғана қызығушылық қате. Актер сахнада бейнені жасайтын жеңіл көрінетін жұмыстың артында ауыр, күнделікті жұмыс тұр. Журналистер әрдайым телешоуларда бола бермейді – көбінесе олар көптеген ақпаратты, мұрағаттарды жинайды, ондаған адамдармен сөйлеседі. Олар 10 минуттық хабарлама дайындамас бұрын, оны басқа адам – тележүргізуші айтады. Стюардессалар әр түрлі елдерге ұшып, жолаушыларды сусындармен сый көрсетіп қана қоймайды – ұшу кезінде борттағы барлық адамдар үшін олардың артында үлкен жауапкершілік бар, сонымен қатар қарапайым өмірде уақыт белдеулерінің үнемі өзгеруінен ұйқы проблемалары байқалады.

Сонымен қатар, мектеп пәнін мамандықпен теңестіруге болмайды. Мысалы, шет тілі сияқты пән бар, бірақ тіл қабілеті қажет мамандықтар көп: аудармашы, гид, халықаралық байланыс телефоншысы және т.б. сондықтан мамандық таңдағанда осы пәннің артында қандай нақты кәсіптер мен мамандықтар тұрғанын ескеру қажет. Ол үшін профессиограммаларды немесе кәсіптер сөздіктерін оқып қана қоймай, еңбек биржасындағы бос жұмыс

орындары бар газеттерді талдау қажет (әдетте нақты жұмыс үшін қандай білім қажет екенін көрсетеді). Мысалы, лингвистикалық білімі бар адам ("орыс тілі мен әдебиеті", "Мектептегі шет тілі") мұғалім, аудармашы, редактор және хатшы-референт болып жұмыс істей алады. Оның үстіне, мектеп пәндерінен гөрі мамандықтар саны көп. Сіз заңгер, маркетингші, аппаратшы бола аласыз. Мамандықтар әдетте бірнеше мектеп пәндерімен байланысты болуы мүмкін (Әдетте осы мамандыққа түсу кезінде университетке түсу емтихандарына сәйкес келеді). Айталық, мектептегі болашақ экономист математика мен географияны да үнатуы мүмкін.

Материалдық өндіріс саласындағы еңбек сипаты туралы ескірген идеялар мамандық таңдауға теріс әсер етуі мүмкін. Барлық мамандықтарға, ең алдымен жұмысшыларға күрделі және қызықты техника енгізіледі, еңбек мәдениеті артады. Сондықтан, қандай да бір мамандық толығымен тек ауыр қол еңбегіне сүйенетіні туралы алаңдамау керек.

Сонымен қатар, мамандық таңдауда маңызды физикалық ерекшеліктерді, мүмкіндіктерді білу және дұрыс бағалау қажет. Қарсы болуы мүмкін мамандықтар бар, өйткені олар денсаулықты нашарлатуы мүмкін. Мұндай мамандықтар аз және оларға негізінен белгілі бір физиологиялық жүйелердің ұзақ кернеуін қажет ететіндер жатады. Компьютер ойыншылары көздерін қатты қысады, ал ұшқыштар – жүрек. Мамандықты таңдау кезінде негізгі әрекеттерді, операцияларды және олардың тәртібін білмеу теріс рөл атқаруы мүмкін.

Сонымен, қандай мамандықты таңдау керек? Бүгінде Қазақстанның сұранысқа ие мамандықтары IT – тен сатылымға дейін түрлі салаларда шоғырланған. Бірақ дамып келе жатқан нарықтық экономика саудаға, қызметтерге және қаржылық қызметке басымдық береді. Қазір мамандықтардың тізімін тұтынушыға тауарларды жеткізу тізбегіне сүйене отырып бағалауға болады. Бұл қойма басшылары, жүргізушілер, сауда өкілдері, сатушы кеңесшілер және кассирлер. Әрине, жұмыс біліктілігі неғұрлым аз талап етілсе соғұрлым аз төленеді.

Жақында бұл сату тізбегіне нарықты, оның негізгі тенденцияларын зерттейтін және сатуды көбейтуге, бизнесті жүргізудің ерекше тәсілін жасауға тырысатын – маркетинг мамандар кірді. Бүгінде олар сұранысқа ие болуда.

Егер Қазақстандағы ең танымал бос жұмыс орындарын тізімдеуді жалғастыра берсеңіз, бухгалтерлерді атап өтпеуге болмайды. Өйткені ұйымға салық төлеу және қызметкерлерге жалақы есептеу әрқашан қажет. Көп жылдар бойы бухгалтерлер ең сұранысқа ие «бестіктің» ішіне енетін мамандық иелері. Бизнеске қызмет көрсететін басқа мамандықтардың ішінде заңгерлер сұранысқа ие. Олардың елде шамадан тыс болуына қарамастан, жақсы маман табу қиынға соғады.

Ағылшын тілі мамандары кеңінен танылуда. Жұмысқа орналасу кезінде көптеген компаниялар үміткерлерден ағылшын тілін білуді талап етеді, көп жағдайда бұл қалыпты жағдайға айналды. Елде білгірлер көп емес, сонымен қатар ата-аналар кішкентай кезінен бастап балаларға тіл үйрету үшін ақы төлеуге дайын. Ия, басқа сала мұғалімдері де бүгінде бағаға ие.

Қазақстандағы ең сұранысқа ие мамандық – сату бойынша менеджер. Дағдарыс кезінде әр компания жақсы сату маманына көп ақша төлеуге дайын, әрине, егер адам жақсы нәтиже көрсетсе. Менеджерлердің жалақысының негізгі бөлігі сату пайызы болып табылады.

Бірақ әлем өзгеруде. Бүгін Қазақстанда қандай мамандықтар сұранысқа ие, ал ертең қандай мамандықтар сұранысқа ие болмақ? 2050 жылы жақсы табыс табу үшін қазір қайда оқуға баруға болады?

1. IT біріншіден, алдағы жарты ғасырда IT-технологиялар саласының мамандары сұранысқа ие болады. Жоғары ақы төленетін бұл мамандық қазір танымалдық толқынында. Білім беруден бастап саудаға дейін барлығы онлайн режимінде өтеді. Желіде бар барлық ұйымдар біреуге қызмет етуі керек. Өзірлеушілер ағылшын тілін және тағы бірнеше бағдарламалау тілдерін жетік білуі керек. Веб-дизайнерлер беделге ие. Сайттар мен әлеуметтік медиа мамандары, компьютерлік және интернет-процестерге қатысы бар барлық адамдарды осы топқа жатқызуға болады.

2. Энергетика

Адамдардың энергияға деген қажеттілігі ешқашан қажетсіз қалмайды. Ондаған жылдан кейін мұнай-химия өнеркәсібінің инженерлері әлі де сұранысқа ие болады.

Барлығына қарамастан, мұнай бүгінгі күнге дейін әлемдегі негізгі энергия көзі болып табылады. Бірақ уақыт өте келе оның қорына қол жеткізу қиынға соғады. Болашақ мұнайшылар мұнай құмдарымен және субұрқақтармен емес, сөрелердегі кен орындарымен күресуге мәжбүр болмақ.

Келесі мамандық әлемдегі көмірсутек қорларының шектеулі болуымен байланысты: ол – баламалы энергия көздері бойынша сарапшы. Қазірдің өзінде табиғат күштері өндіретін электр энергиясының мөлшері жалпы санның 5%-на жақын. Күн, жел және мұхиттық толқындар Еуроодақты 6% және АҚШ – тың Калифорния штатын 20% энергиямен қамтамасыз етеді. Өзірше осы саладағы мамандарға деген сұраныс бүкіл әлемде аз, ал Қазақстанда тек бірнеше компания "жасыл" электр энергиясын алуға арналған жабдықты орнатады, бірақ жүзжылдықтың ортасына қарай баламалы энергия өндіру мүмкіндігі қажеттілікке айналуы мүмкін.

3. Өндіріс

Импортты алмастыруға және өз өндірісін дамытуға деген ұмтылыс қазірдің өзінде инженерлер мен технологтарға деген сұранысты туындатып отыр. Жұмысшы мамандықтар, орта буын мамандары да жаңа және қайта өркендеген кәсіпорындарда сұранысқа ие болады.

4. Медицина

Дәрігерлер өмір сүру ұзақтығын арттыра алады. Әлем халқының орташа жасы бүгінде 29 жасты құрайды, болжам бойынша ширек ғасырдан кейін ол 38 жасқа дейін артады. Бұл дегеніміз, адамдар ұзақ өмір сүреді, бірақ сонымен қоса олар ұзақ қартайды да. Геронтологтар сияқты дәрігерлер әр екінші науқасқа қажет болады. Технологияның арқасында ағзаның табиғи қартаю процесі маманның үнемі бақылауында болады.

Қазақстанда жеке клиникалар дәрігерлерді жиі жұмысқа тартады. Бүгінгі таңда ең жоғары жалақы алатын мамандар – стоматологтар, гинекологтар, дерматологтар.

Дәріхана қызметкерлері (фармацевттер мен провизорлар) да болашақта сұранысқа ие мамандықтардың тізімінде

5. Білім

Болжам бойынша Қазақстанда туу көрсеткіші өсе беретін болады, ал ақпарат басқарылатын әлемде әркім лайықты білім алуға тиіс. 30 жылдан кейін ештеңе өзгермейді: сәттілік мектеп үстелінен басталады. Сондықтан мұғалім мамандығы жоғары технологиялармен айналысатындармен қатар жүреді.

6. Сауда

Бұл сала алдағы 2-3 онжылдықта өзінің танымалдылығын жоғалтпайды. Сату бойынша мамандар бұрынғысынша IT-инженерлерге көшбасшылық ұстанымдарын берсе де, көшбасшылар үштігінде болады. Сатушылар да, қоймашылар да, маркетингтік мамандар да сұранысқа ие болады. Бұл мамандықтарға тауарлар ағынын басқаратын және оның қозғалысын оңтайландыратын логисттер қосылады.

7. Қызметкерлермен жұмыс жөніндегі мамандар

Жоғарыда аталған барлық мамандарды жұмысқа қабылдау қажет. Егер бүгінде көптеген шағын компанияларда мұны маман емес мамандар жасаса, болашақта жоғары бәсекелестік жағдайында қызметкерлерді іріктеу процесіне жедел және жауапкершілікпен қарау керек. Сонымен қатар, компанияның имиджіне оның корпоративтік мәдениеті әсер етеді. Ал оны әзірлеу және енгізу – қызметкерлермен жұмыс жөніндегі мамандардың міндеті.

8. НЕО-мамандықтар, әлемде сәттілік туралы айтатын болашақтағы ерекше мамандық.

Кейбір зерттеушілер ширек ғасырдан кейін энергия проблемалары минималды болады деп санайды, бірақ барлық өнімдер жеткіліксіз болуы мүмкін. Осыған байланысты селекционерлерде көп жұмыс болады: олар аз уақыт ішінде үлкен көлемде өнімді қалай өсіру керектігін ойластыруы керек. Бұл маман иелері жаңа сорттар мен тұқымдарды ойлап тауып, ауыл шаруашылығына жаңашылдық енгізеді.

Заман талабы бойынша қалаларға көшу жалғасады. "Урбанист" сөзі бүгінде қалалық өмірді жақсы көру дегенді білдіреді, бірнеше ондаған жылдан кейін оны танымал мамандық деп атауға болады. Логистикалық көзқарасы бар сәулетші немесе сәулет білімі бар логист. Өмір сүруге және жұмыс істеуге ыңғайлы болатын қалалық ортаны дамыту жөніндегі маман.

Болашақтың жетілген балаларына көмектесу үшін ақпаратты сүзу мамандары қажет болады. Бүгінгі таңда адам күніне 30 жыл бұрынғыға қарағанда 5 есе көп деректерді алады және олар әрқашан қажет ақпарат болмауы мүмкін (жай ғана спам). Болашақта "ақпараттық диетолог" деп аталатын маман хабарламалар мен жаңалықтарды теңгерімді тұтынуды үйрете алады, осылайша нақты өмірге уақыт қалады.

Қазіргі адамдар кәсіби негізде еңбек қызметінің ұқсас түрімен айналысатын мамандар тобына біріктіріледі. Яғни, мамандық таңдау адамды

белгілі бір топқа оның ережелерімен, этникалық нормаларымен, құндылықтарымен, қағидаларымен, өмір салтымен қабылдау сияқты жұмыс таңдауды білдірмейді.

Бүгінгі таңда алты мыңнан астам мамандық бар, олардың әрқайсысы өтініш берушілерге белгілі бір талаптар қояды. Кейбір мамандықтар үшін ептілік пен күш маңызды, ал басқалары үшін – негізінен дәлдік пен ақыл, басқалары үшін – ұстамдылық пен әдептілік.

Шын мәнінде, мамандық таңдау – бұл жұмыс іздеудің бастауы. Бұл мамандықтың қажет екеніне көз жеткізу керек. Ең алдымен, белгілі бір мамандықты таңдаудың себептерін анықтау керек, сонымен қатар оған қойылатын талаптарды анықтау керек:

- Сізге қызмет түріне қарамастан жоғары еңбекақы маңызды ма?
- Сіз қоғамда мойындалатын беделді мамандық алғыңыз келе ме?
- Сіз қызықты мамандық іздеп жүрсіз бе?
- Сіз тек мамандық алудың жеңілдігіне назар аударасыз ба?
- Сіз лайықты еңбек жағдайымен сипатталатын мамандықты таңдайсыз ба?

• Мамандық таңдағанда, сіз басқа адамдардың мысалын немесе кеңесін басшылыққа аласыз ба?

Сұрақтар өте көп. Бірақ олар одан әрі жұмысқа орналасу мүмкіндіктерін ашпайды. Оқу орнын бітіргеннен кейін және диплом алғаннан кейін тиісті лауазымға орналаса аласыз ба? Сонымен, таңдалған мамандықтың мүмкіндіктері сәйкес келе ме? Сіз таңдаған мамандыққа байланысты жауапкершілікті өз қолыңызға аласыз ба?

Кәсіби жарамдылық дегеніміз-адамның кәсіби қабілеттеріне, оның біліктілігі мен денсаулық жағдайына қойылатын талаптар. Бұл адамның осы мамандыққа жарамдылығын сипаттайтын үш маңызды кәсіби қасиеттері.

Психологтарды бәрінен бұрын қабілеттер қызықтырады. Қабілетпен, сондай-ақ денсаулықты сақтай отырып, сіз әрқашан білім, тәжірибе, дағдылар мен біліктілікке ие бола аласыз.

Сонымен, мамандықты дұрыс таңдау үшін нәрсеге бағдарлануды білдіреді:

• Өзіңіздің кәсіби мүдделеріңізді, яғни белгілі бір міндеттерді орындауға деген ниетіңізді, тілектеріңізді, қажеттіліктеріңізді, нәтижеге ғана емес, сонымен бірге қызметті жүзеге асыру процесіне де назар аударыңыз. Жұмысқа деген қызығушылық, оның тартымдылығы осыған байланысты. Шартты түрде, «Мен қалаймын» өрнегі мүдделерді білдіру үшін қолданылады.

• Жұмыс берушілер арасында үлкен сұранысқа ие мамандықтарды анықтау. Басқаша айтқанда, нақты «қажет» деп анықтаңыз.

• Кәсіби жарамдылығын анықтау үшін қажетті кәсіби қасиеттерді бағалаңыз. Біліктілік пен денсаулықтан басқа, адамның қабілеттерін, жеке қасиеттерін табысты жүзеге асыруға мүмкіндік беретіні маңызды (мысалы, темперамент). Қабілеттерді белгілеу үшін «Мен істей аламын» өрнегі қолданылады (суретті қараңыз).

1-сурет. Мамандықты саналы таңдау үшін бағдарлар

Қазіргі мектепте жалпы білім беру процесін ұйымдастыруда білім алушылармен кәсіптік бағдарлау маңызды орын алады, өйткені ол білім беру жүйесін еңбек нарығымен және қоғамның мамандықтарға деген қажеттіліктерімен, ал студенттердің жеке мүдделері мен қажеттіліктерін олардың болашағымен байланыстырады. Жасөспірім дұрыс таңдау жасауы үшін оны диагностикалау және белгілі бір мамандық туралы айту жеткіліксіз. Ол бұл оның мүмкіндіктеріне, қабілеттері мен ұмтылыстарына сәйкес келетін барлық мүмкін болатын ең жақсы таңдау екеніне сенімді болуы керек. Қоғамның әлауқаты үшін мектептің әр түлегі өзінің мүдделерін, бейімділіктерін, қабілеттерін неғұрлым толық қолдана білуі керек, өз кәсібін іздеуде уақытты, күш-жігерді (және құралдарды) ысырап етпеуі керек, мұнда ол үлкен пайда әкеліп, өз жұмысынан терең қанағат ала алады.

ҚОРЫТЫНДЫ

Қазақстан Республикасы Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі мемлекеттік бағдарламалардың басымдықтары мен кадрлық қажеттілікті болжаудың негізінде 2025 жылға дейін сұранысқа ие 100 сервистік және индустриялық кәсіптердің тізбесін әзірледі. Кәсіптер тізбесі Елбасының "Жасмаман" бағдарламасын әзірлеу жөніндегі тапсырмасын орындау шеңберінде жасалған. Оған жоғары білім талап етілетін 35 және техникалық және кәсіптік білім талап етілетін 65 мамандық кірді, оған сондай-ақ 10 жаңа мамандық енгізілді, оның ішінде IT-мамандар, 3D-модельдеу және толықтырылған нақтылық бойынша, машинааралық оқыту жүйелері бойынша, жанартылатын энергия көздері бойынша, өндірістің аддитивті технологиялары бойынша инженерлер, "ақылды" қала құрылысы инфрақұрылымының, пилотсыз авиациялық жүйелердің сәулетшілері мен жобалаушылары және өндірісті автоматтандыру кезеңінде сұранысқа ие графикалық және мультимедиялық дизайнерлер.

Мамандықтарды таңдау үш параметрді қолдануға негізделген.

Бірінші өлшем бойынша Қазақстан Республикасында іске асырылатын стратегиялық, мемлекеттік және салалық бағдарламалардың негізгі басымдықтары ескерілді. Оның ішінде ҚР 2025 жылға дейінгі Стратегиялық даму жоспары, ҚР индустриялық-инновациялық дамуының мемлекеттік бағдарламасы, "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасы, "Нұрлы жол" көлік инфрақұрылымын дамыту бағдарламасы, "Нұрлы жер" құрылысы, "қарапайым заттар экономикасын" дамыту шеңберінде өңдеу өнеркәсібі және басқалары бар.

Екінші параметр шеңберінде ҚР еңбек нарығында ұсынылған 1300-ге жуық кәсіптің ішінен ұлттық кәсіптер сыныптауышына сәйкес үш жүзден астам индустриялық және сервистік кәсіптер анықталды.

Үшінші параметрдің негізіне Еңбек министрлігінің 2025 жылға дейінгі кадрларға қажеттілігін болжау нәтижелері, сондай-ақ ҚР Білім және ғылым министрлігінің, "Атамекен" ҰКП және оқу орындарының бірлескен күш-жігерімен сұралған жұмыс берушілердің 700-ге жуық сауалнамасын талдау кірді.

Сұранысқа ие сервистік және индустриялық мамандықтар тізбесі "Жасмаман" бағдарламасы шеңберінде 200 оқу орнын ҚР БҒМ жаңғырту үшін негіз болады.

Қазіргі қоғамда студенттерге кәсіби өзін-өзі анықтауға көмектесу мәселесі өзекті және өткір болып табылады. Бұл жағдайда мұғалімнің міндеті - адамға кәсіби өзін-өзі анықтауға байланысты жеке мәселелерін шешуге мүмкіндік беру. Мұны диагностика негізінде де жасауға болады, бұл ауыл оқушысына кәсіби таңдау жасауға көмектеседі және болашақта осы таңдауды жүзеге асырудың алғышарттарын қамтамасыз етеді. Әрине, қай мамандық сәйкес келетіні және жеке тұлғаның кәсіби өзін-өзі анықтауына сәйкес келмейтіні туралы ұсыныстар беру жеткіліксіз. Мектеп адамның өсуін ынталандыратын жағдайларды қамтамасыз етуі керек, нәтижесінде Кеңес

берушінің өзі белгілі бір кәсіби таңдау үшін жауапкершілікті өз мойнына ала алады. Мұғалім, ең алдымен, түлекке өз проблемаларын көруге және түсінуге көмектеседі, жеке тұлғаның дамуын ынталандырады, проблемаларды шешудің ықтимал іс-қимыл аймағын анықтайды, жеке тұлғаның күшті және әлсіз жақтарын көрсетеді, табысқа жетудің нақты қадамдарын белгілейді. Кәсіби кеңес берудің маңызды сәті – әр адамның нақты психологиялық проблемасына сәйкес келетін жеке әсерді іздеу.

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі

1. Об организации межшкольных учебно-производственных комбинатов трудового обучения и профессиональной ориентации учащихся: постановление Совета Министров СССР, 23 августа 1974 г., № 662.
2. Положение о базовом предприятии общеобразовательной школы: утверждено постановлением Совета Министров СССР, 30 августа 1984 г., № 928.
3. Психология. Словарь/Под общ. Ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошенко. М.: Политиздат. 1990. 494 с.
4. Громкова М. Т. Психология и педагогика профессиональной деятельности / М. Т. Громкова. М. 2003. 415 с.
5. Кон И. С. Психология ранней юности / И. С. Кон. М.: Просвещение. 1989. 254 с. 5. Методика воспитательной работы / Под ред. В. А. Сластенина. М. 2002. 144 с.
6. Источник про Холланда <http://alma-mater-spb.ru/wp-content/uploads/2015/04/Профессиональные-типы-по-Джону-Холланду.pdf>
7. Климов Е. А. Как выбрать профессию / Е. А. Климов. М.: Просвещение. 1990. 150 с.
8. Практическая психология образования [Текст] / Под ред. Дубровиной И. В. - М. 2007. - 470 с.
9. Черникова, Т. В. Профориентационная поддержка старшеклассников. [Текст] / Т. В. Черникова — М.: Глобус, 2006. — 328 с.
10. Greenhaus, J. Encyclopedia of Career Development / J. Greenhaus, G. Callanan. – SAGE Publications, 2006.
11. Гриншпун, С.С. Профессиональная ориентация школьников в США / С.С. Гриншпун //Педагогика. – 2005. - №9. – С. 65 – 72.
12. Гриншпун, С.С. «Академия Х»: подготовка американских школьников к жизни и труду / С.С. Гриншпун // Педагогика. – 2006. - №4. – С. 103 – 108.
13. В рамках реализации Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы, от 27.12.2019 №988
14. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года «Об образовании»;
15. Послание Главы государства от 2 сентября 2019 года
16. Атлас новых профессий 3.0. / под ред. Д. Варламовой, Д. Судакова. — М.: Интеллектуальная Литература, 2020. — 456 с.
17. Организация профориентационной работы в школе: Е. С. Романова — Санкт-Петербург, Academia, 2013 г. — 304 с.
18. Профориентационная поддержка самоопределения старшеклассников: Т. В. Черникова — Санкт-Петербург, Планета, 2011 г. — 304 с.
19. Гурова, Е. В. Профориентационная работа в школе : метод. пособие / Е. В. Гурова. – М. : Просвещение, 2007.
20. Резапкина, Г. В. Психология и выбор профессии / Г. В. Резапкина. – М. : Генезис, 2007.

1-қосымша

**БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМЫНЫҢ ЗАҢДЫ АТАУЫНЫҢ ҮЛГІСІ
«Бекітемін»**

№ _____ Бұйрық

Директор

_____ АЖТ

**КӘСІПТІК БАҒДАР БЕРУ ЖӘНЕ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ
КӘСІБИ ӨЗІН-ӨЗІ АНЫҚТАУЫ БОЙЫНША
БАҒДАРЛАМА**

_____ ЖЫЛ

Педагогикалық кеңес отырысында
қаралды

№ _____ хаттама

« ____ » _____ 20

Мазмұны:

I. Бағдарламаны Нормативтік-құқықтық қамтамасыз ету

II. Кәсіптік бағдар беру бағдарламасының ПАСПОРТЫ

1. Түсінік хат

2. Бағдарламаның мақсаттары мен міндеттері

3. Жұмыстың негізгі бағыттары мен мазмұны

4. Үздіксіз білім беру жағдайындағы кәсіптік бағдар берудің мазмұны

5. Жұмыстың бағыттары мен формалары

6. Бағдарламаны іске асыру тиімділігін бағалау

III. Бағдарламаны іске асыру кезеңдері

IV. Бағдарламаны іске асыру жөніндегі іс-шаралар

Глоссарий

Қосымша

I. Бағдарламаны Нормативтік-құқықтық қамтамасыз ету

1. Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319- III "Білім туралы" Заңы

14 бап. Білім беру бағдарламалары

29) кәсіптік бағдарлау-білім алушыға кәсіптік мүдделеріне, жеке қабілеттері мен психофизиологиялық ерекшеліктеріне сәйкес білім беру және кәсіптік мүмкіндіктер саласындағы өз құқықтарын іске асыруда, кәсіп пен оқу орнын еркін және саналы таңдауда ақпарат пен консультациялық көмек беру;

16 бап. Бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім берудің жалпы білім беретін оқу бағдарламалары.

Негізгі орта білім берудің жалпы білім беретін оқу бағдарламалары білім алушылардың ғылым жүйесінің базистік негіздерін меңгеруіне, оларда тұлғааралық және этносаралық қатынастың жоғары мәдениетін қалыптастыруға, жеке адамның өзін-өзі айқындауына және кәсіптік бағдарлануына бағытталған.

2. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 - 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 Қаулысы

Міндет 5. Экономиканың қажеттіліктеріне және өңірлік ерекшеліктерге сәйкес оқытудың, кәсіптік даярлаудың сабақтастығы мен үздіксіздігін қамтамасыз ету.

3. 15.04.2019, № 145 "Рухани жаңғыру" бағдарламасын іске асыру жағдайындағы Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері

Еңбек, экономикалық және экологиялық тәрбие.

Мақсаты: кәсіби өзін-өзі анықтауға саналы көзқарасты қалыптастыру, тұлғаның экономикалық ойлауы мен экологиялық мәдениетін дамыту.

"Рухани жаңғыру" бағдарламасы аясында осы бағытқа сәйкес "Саналы азамат" базалық бағытын қарастыру қажет.

Мыналар арқылы қамтамасыз етіледі: кәсіптік бағдарлы қолдау және білім алушылардың болашақ мамандығын таңдау процесінде өз даралығы мен жеке ресурстарын ұғынуы; көркем және сәндік-қолданбалы өнер арқылы білім алушылардың ішкі шығармашылық әлеуеті мен жеке мүмкіндіктерін дамыту; "Қазақстан – алма мен қызғалдақтың отаны" қазақстандық флорасын зерделеу; экожобаны жетілдіру, зерделеу және баламалы энергияны пайдалануды танымал ету.

Бағалау критерийлері: кәсіби білімді игеруге және өнімді еңбекке жауапкершілікпен қарау; мамандық таңдауға жауапкершілікпен қарау; еңбек қызметіндегі мақсатқа қол жеткізу; экономикалық және экологиялық даму саласындағы мемлекеттік саясатқа, атап айтқанда, "Жасыл экономика" бағдарламасына оң көзқарас; өсімдіктерге, экологиялық сауаттылыққа, табиғатқа, қоршаған адамдарға және өзіне ұқыпты қарау; табиғатты пайдалану және қоршаған ортаны қорғау саласындағы қызметтің алуан түрлері; нарықтық экономика заңдарын түсіну; экологиялық қауіпсіз мінез-құлық нормаларын сақтауға саналы көзқарасын көрсету, қоршаған ортаға ұқыпты қарау.

Іске асыру тетіктері:

1. Сабақтардағы, технология сабақтарындағы еңбекке тәрбиелеу, қосымша білім беру, мектептен тыс, сабақтан тыс іс-шаралар. Сенбіліктер, кәсіпорындарға экскурсиялар, тәлімгерлермен, жаңашылдармен, табысты кәсіпқойлармен кездесулер, тәлімгерлік, дуальды білім беру, кәсіби шеберлік конкурстары, студенттік құрылыс және педагогикалық отрядтардың қызметі. "Өмір мен мансапты жоспарлау", "кәсіби сынамалар" жобаларын іске асыру. "Технология" пәнінің материалдық-техникалық базасын, оқу шеберханалары мен зертханаларын нығайту. Туған өлке бойынша экспедицияларда, туристік жорықтарда, сенбіліктерде, білім беру ұйымдарын, ауданды, қаланы көгалдандыру мен абаттандыруда, жасыл желектерді отырғызуда, "Жасыл ел" қозғалысында және "өзін-өзі тану" адамгершілік-рухани білім беру бағдарламасы шеңберінде волонтерлік қозғалысқа, экологиялық форумдарға, ғылыми экологиялық жобаларға, табиғи аймақтарды қоқыстан тазартуға қосымша білім беру.

2. "Мамандықтар әлемі "(кәсіби бағдар беру, болашақ мамандықты таңдау); "Ұлы Даланың ежелгі металлургиясы" (қазақ жерінде металл алу тәсілдерінің өнертабысы жаңа тарихи дәуірді ашты және адамзаттың даму барысын мәңгі өзгертті),"Алтын қазына" (көркем және сәндік-қолданбалы өнерді дамыту), "Ұлы өнертабыстарға алғашқы қадам" (техникалық шығармашылық пен робототехниканы дамыту), "Дарындылар" (театрлық қызмет және музыкамен таныстыру), "Кітап – білім бұлағы "(кітаптың беделін арттыру," оқуға арналған сән", өмір бойы өз бетінше білім алу мен білім алуды қолдау)," Business "(кәсіпкерлік ойлауды қалыптастыру)," отбасы "(отбасылық құндылықтарды сақтау, отбасы культін құру)," Ұлы дала жастары "(жоғары оқу орындары жүйесі мен"Болашақ" бағдарламасы жастарының азаматтық сана-сезімін трансформациялау) атты жобалар іске асырылуда.

Түйінді оқиғалар: 1)" бір апта ауылда "қалаларда тұратын білім алушыларға арналған жоба; 2)" бір апта қала "ауылдық жерлерде тұратын білім алушыларға арналған жоба; 3)"Мерей". Қалалық және ауылдық мектептердің жоғары сынып оқушылары үшін табысты азаматтар кәсібінің Мастер-кластары; 4)"шеберлік". Қолөнер шеберлерінің республикалық фестивалі; 5) "Нәтиже". Білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын сүйемелдеу процестерінің нәтижелілігін мониторингілеу, сауалнамалар; 6) "Жаңару". Бейіналды және бейінді элективті курстардың мазмұнын жаңарту; 7)"Ізденіс". Кәсіптік бағдар беру бағытындағы зерттеу жобаларының конкурсы; 8)"Тәжірибе алаңы". 9) білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтауын психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу.

4. "Цифрлық Қазақстан" мемлекеттік бағдарламасы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2017 жылғы 12 желтоқсандағы № 827 Қаулысы.

Цифрландыру еңбек нарығында жұмыс істейтін кәсіптердің құрамына қойылатын өндіріс талаптарының қолданыстағы жүйесінен едәуір озады. Еңбек нарығы мен білім беру жүйесі арасында жедел байланыстың болмауы бір мезгілде сұранысқа ие емес кадрларды даярлауға және "өліп бара жатқан" мамандықтар бойынша кадрларды босатуға алып келуі мүмкін. Барлық

мамандардың цифрлық дағдыларын дамыту арқылы білім берудің барлық деңгейлерінің мазмұнын толық қайта қарау қажет.

5. Қазақстан Республикасының орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды диагностикалауды жүргізу және кәсіптік бағдарлауды айқындау жөніндегі әдістемелік ұсынымдар Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 19 желтоқсандағы № 692 бұйрығымен бекітілген Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2019 жылғы "15" сәуірдегі № 150 бұйрығына қосымша.

II. БАҒДАРЛАМАЛАРДЫҢ ПАСПОРТЫ

Түсіндірме жазба

Қазақстан Республикасындағы қазіргі заманғы экономикалық және саяси жағдай адамның жеке психофизиологиялық ерекшеліктеріне барынша жоғары талаптар қоюға мәжбүрлейді. Өзгерістерге сәйкес ауылдық білім алушыларды оқыту және тәрбиелеу мақсаттары өзгереді. Осыған байланысты, ауыл жастары мен мектеп оқушылары арасында мақсатты кәсіптік бағдар беру жұмыстарын жүргізуге үлкен көңіл бөлу қажет. Ауыл мектептерінің оқушылары экономикалық жағдайдың өзгеруіне өте сезімтал, олардың мүдделері, ең алдымен, табыс деңгейі жоғары және жұмыс күшін пайдалануды күшейту мүмкіндігі аз Жұмыспен қамту салаларына бағытталған.

Жас ұрпақтың кәсіби өзін-өзі анықтауының практикалық мәселелерін шешуге ықпал ететін бірқатар бағыттарды бөліп көрсетуге болады. Оларға мыналар жатады:

* Жүйесі кәсіптік бағдар беретін, қаруландыратын оқушылардың қажетті изнаниям және бағдарлау үшін әлемде кәсіптер, іскерліктерімен объективті бағалауға, өзінің жеке ерекшеліктері,

* Мамандық таңдауда жеке көмек көрсету мақсатында оқушылардың тұлғасын зерттеудің диагностикалық әдістері,

* Кәсіби кеңес берудің теориялық және әдістемелік негіздері, кәсіби сынамалар.

Кәсіби білім өзінің негізгі мақсаттарына қол жеткізе алмайды-білім алушыларда әр адамның жеке ерекшеліктеріне және қоғамның кадрларға деген қажеттіліктеріне, оның қазіргі жұмысшыға қойылатын талаптарына сәйкес келетін кәсіби өзін-өзі анықтауды қалыптастыру.

Әлеуметтік-экономикалық қайшылықтар бар: қазіргі маманға қойылатын талаптардың артуы және кадрлармен қамтамасыз етудің қолданыстағы нысандары мен әдістері; жастардың кәсіби жоспарлары, экономиканың қажеттіліктері мен аймақтық ерекшеліктері арасында. Стандартты емес ойлау қабілеті бар, қоғамның әлеуметтік және өндірістік өміріне жаңалық енгізетін, "өз" өмір салты мен ойларын ашық түрде қолдана алатын мектеп түлектеріне деген қажеттілік туындады. Қазіргі қоғамның жағдайы мектеп түлектерінің жоғары деңгейдегі кәсіби құзыреттілігінің болуын талап етеді. Жастық шақта оқу кезеңінде алған білім мен дағдылардың барлығын ескеру қажет, бірақ бүгінгі таңда маманның құзыреттілігі –білім мен дағдылардан басқа – дербестік, кез-келген бизнеске шығармашылық көзқарас, өз білімін үнемі үйреніп, жаңарта білу, "өтпелі" дағдыларды игеру: компьютерде жұмыс істеу, мәліметтер базасы мен мәліметтер банкіні пайдалану, бизнес экономикасын түсіну және т. б. Мұның бәрі білім мазмұнын түзету және ауылдық білім алушыларды олардың нақты кәсіби қызметіне даярлау сапасын арттыру, сондай-ақ ауыл мектептерінің оқу-тәрбие жұмысында пайдаланылатын оқу-әдістемелік кешеннің барлық компоненттерін: оқу жоспарларын, оқу және әдістемелік құралдарды, мазмұнына әзірлеудің белгіленген тәсілдерін қайта қарау қажеттілігіне алып келеді. Білім беру сапасын арттыру талап етілетіні

және оның маңызды құрамдас бөлігі – білім алушыларды кәсіби өзін-өзі анықтауға дайындау екені даусыз.

Кәсіптік бағдар беру жүйесі мектеп оқушыларын еңбекке даярлаудың, үздіксіз білім беру мен тәрбиелеудің жалпы жүйесінің кіші жүйесі болып табылады, олардың мақсаты – жеке тұлғаны барлық жағынан дамыту, барлық шығармашылық күштер мен қабілеттерді үйлесімді ашу, өскелең ұрпақтың рухани мәдениетін қалыптастыру. Ол студенттердің кәсіби өзін-өзі анықтауын қамтамасыз ететін жоғарыда аталған міндеттер кешенін шешу арқылы жүзеге асырылады. Кәсіптік бағдарлау мақсаттардың ортақтығымен, міндеттер мен функциялардың бірлігімен біріктірілген өзара байланысты кіші жүйелерден (құрауыштардан) тұрады.

Кәсіби өзін-өзі анықтау процесі студенттердің шығармашылық, әлеуметтік маңызды (еңбек, танымдық, ойын, коммуникативті) іс-әрекетін тереңдетумен, адамгершілік, эстетикалық және экологиялық мәдениетті қалыптастырумен байланысты. Кәсіптік бағдарлау жүйесі диагностикалық, оқыту, қалыптастыру және дамыту функцияларын орындайды.

Кәсіптік бағдарлау үздіксіз процесс болып табылады және барлық жас кезеңдерінде мақсатты түрде жүзеге асырылады.

Кәсіби өзін-өзі анықтау әлеуметтенудің маңызды бөлігі ретінде қарастырылады. Табысты кәсіби өзін-өзі анықтау келесі жағдайларда мүмкін:

- А) жеке тұлғаның мотивациялық-қажеттілік саласының қалыптасуы, дамыған мүдделердің, бейімділіктер мен қабілеттердің болуы;
- б) мектеп түлегінің өзін-өзі тануының жеткілікті деңгейі;
- с) түлектің нақты және әлеуетті Еңбек және білім нарығы жағдайында кәсіби таңдау мүмкіндіктеріне бағдарлануы.

Кәсіби өзін-өзі анықтау мәселесін білім алушылар 14-15 жас аралығында ұғына бастайды. Бұл жас үшін бұл мәселе маңызды және өзекті. Үлкен жасөспірімдер өздерін түсінуге, Қазіргі әлемдегі, оның ішінде кәсіби әлемдегі мүмкіндіктерін бағалауға тырысады.

Бүгінгі таңда жастардың жұмыспен қамтылу проблемалары мен перспективаларының жай-күйі жоғары сынып оқушыларының мектеп идеялары ауылдағы, қаладағы және өңірдегі еңбек нарығындағы нақты жағдайға сәйкес келмейтіндігін көрсетеді.

Бүгінгі таңда кәсіби бағдарлаудың дәстүрлі тәсілдері өзін ақтамайды, олардың мәні жастарды бос, көбінесе беделді жұмыс орындарына шақыру болып табылады.

Қазіргі жағдайда кәсіби өзін-өзі анықтау мансапты, жеке мүмкіндіктерді қолдану және өзін-өзі дамыту саласын таңдауды, сондай-ақ адамның әлеуметтік-мәдени және кәсіби және өндірістік жағдайларға саналы көзқарасын қалыптастыруды қамтиды.

Сондықтан кәсіби бағдар беру жүйесін жетілдіру, оны уақыт талаптарына сәйкес келтіру қажет.

Демек, білім алушылардың кәсіби бағдары – бұл шын мәнінде өзекті, маңызды мәселе, оны білім беру процесіне қатысушылардың бірлескен күш-жігерімен шешу қажет.

2. Бағдарламаның мақсаттары мен міндеттері

Мектептерде кәсіби білім беруді қамтамасыз ету және әр адамның қалауына, қабілеттеріне, жеке ерекшеліктеріне және экономика қажеттіліктері мен аймақтық ерекшеліктеріне сәйкес саналы кәсіби өзін-өзі анықтауға ықпал ету.

1. Қызығушылықтарға, жеке қабілеттерге және психофизиологиялық ерекшеліктерге сәйкес болашақ кәсіби қызметті оқыту орнын саналы түрде таңдау үшін жағдай жасау.

2. Мамандық бойынша мүмкіндіктерді еркін және саналы таңдау үшін білім алушыға Ақпарат және консультациялық көмек көрсету.

3. Жас ерекшеліктеріне сәйкес оқытудың барлық кезеңдерінде білім алушыларды кәсіби ақпараттандырудың жүйелілігін қамтамасыз ету.

3. Жұмыстың негізгі бағыттары мен мазмұны

Кәсіптік бағдар беру қызметінің негізгі бағыттары: білім беру, диагностика және түзету.

Бағдарламаны іске асырудың барлық кезеңдерінде *ағартушылық жұмыс* маңызды. Оны сынып жетекшісі, пән мұғалімдері, кітапханашы жүргізеді. Оның басты мақсаты-білім алушылар мен олардың ата-аналарының мамандықтар туралы білімдерін кеңейту, талқыланатын мәселенің өзектілігін және туындайтын проблемаларды шешу жолдарын көрсету.

Психологиялық-педагогикалық диагностика білім алушылар мен ата-аналарда туындайтын проблемалар мен мәселелерді анықтайды, осы бағыттағы жұмысты неғұрлым талап етілетін және маңызды етуге мүмкіндік береді, білім алушылардың жеке ерекшеліктерін зерделейді және олардың кәсіби мүмкіндіктерін бағалайды.

Түзету жұмыстары мамандық таңдауда қателіктерден аулақ болуға, өз мүмкіндіктерін көрсетуге, сонымен қатар өзін-өзі анықтаудың оңтайлы жолын табуға көмектеседі.

Осыны ескере отырып, оқушылардың психологиялық және жас ерекшеліктерін келесі кезеңдері мен мазмұны кәсіптік бағдар беру жұмысына бөлуге болады:

1-4 сыныптар: төменгі сынып оқушыларының еңбекке деген құндылық қатынасын қалыптастыру, оның адам өміріндегі және қоғамдағы рөлін түсіну; оның әртүрлі түрлеріне, оның ішінде әлеуметтік, еңбек, ойын, зерттеу түрлеріне практикалық қатысуға негізделген оқу-танымдық іс-әрекетке деген қызығушылығын дамыту.

5-7-сыныптар: білім алушылардың танымдық тәжірибе мен кәсіби қызметке деген қызығушылықты игерудегі жеке мағынасын дамыту; өз мүдделері мен мүмкіндіктері туралы түсініктерін ("мен" бейнесін қалыптастыру); әлеуметтік-кәсіптік практиканың әртүрлі салаларында: техника, өнер, медицина, ауыл шаруашылығы, экономика және мәдениет салаларында бастапқы тәжірибені алу.

8-9-сыныптар: элективті курстарға және таңдау бойынша басқа курстарға бару барысында білім беру сұранысын нақтылау; оқыту бейінін таңдау туралы барабар шешім қабылдауды анықтау және қалыптастыру мақсатында топтық

жеке консультация беру; мүдделерге, қабілеттерге, құндылық бағдарларына сәйкес келетін білім беру сұрауын қалыптастыру.

10-11 сыныптар: өзін-өзі дайындау және өзін-өзі дамыту бойынша іс-әрекеттерге оқыту, таңдалған еңбек түріне кәсіби қасиеттерді қалыптастыру, жеке кәсіби жоспарларды түзету, таңдалған қызметке дайындықты бағалау.

4. Үздіксіз білім беру жағдайындағы кәсіби бағдар мазмұны.

Кәсіптік бағдар беру міндеттерін шешу білім алушылардың әр түрлі қызмет түрлерінде (танымдық, қоғамдық-пайдалы, коммуникативтік, ойын, өнімді еңбек) жүзеге асырылады.

Осы мақсатта білім беру ұйымдарында жыл сайын Кәсіптік бағдар беру бойынша жұмыс жоспары жасалады. Бұл бағытты әр сынып жетекшісінің жоспарында байқауға болады. Колледждермен, жоғары оқу орындарымен, мектептен тыс мекемелермен, кәсіпорындармен байланыс қамтамасыз етіледі.

5. Жұмыстың бағыттары мен формалары.

Ұйымдастыру-әдістемелік қызмет

1. Білім алушылармен қарапайым жұмыс бойынша директор орынбасарларының жұмысы.

2. Материалдар мен диагностикалық карталарды таңдауда мұғалімдерге әдістемелік көмек.

Білім алушылармен жұмыс

1. Мансапты жоспарлау бойынша кәсіптік диагностикалық іс-шаралар, сабақтар мен тренингтер түріндегі кәсіптік бағдарлау қызметтерінің кешені

2. Оқыту бейінін таңдау бойынша консультациялар (жеке, топтық)

3. Экскурсияларды ұйымдастыру және өткізу (оқу орындарына, кәсіпорындарға)

4. Әр түрлі деңгейдегі кәсіпорындар, оқу орындарының өкілдерімен кездесулер.

Ата-аналармен жұмыс

1. Ата-аналар жиналысын өткізу (жалпы мектептік, сыныптық).

2. Мұғалімдердің оқушылардың ата-аналарымен жеке сұхбаттары.

3. Білім алушылардың ата-аналарына сауалнама жүргізу.

4. Оқушылардың алдында әңгімелесу үшін оқушылардың ата-аналарын тарту.

5. Үйірмелер, спорт секциялары, көркемөнер студиялары, оқушылар театрлары, қоғамдық оқушылар ұйымдары жұмысына қатысу үшін білім алушылардың ата-аналарын тарту.

6. Каникул уақытында білім алушыларды уақытша жұмысқа орналастыруды ұйымдастыруға ата-аналарға көмек.

7. Мектептің қамқоршылық кеңесінің мектептің педагогикалық ұжымымен ынтымақтастығы.

Жұмыс формалары жас ерекшеліктеріне сәйкес анықталады

Кезең	Жас ерекшеліктері	Жұмыс түрі
<p>Пропедевтикалық 1-4 сыныптар</p>	<p>Сыртқы әсерлерге жоғары сезімталдық. Жетекші қызмет –оқу. Білімді игеруде қызығушылық мотиві,қызығушылық, ересектердің мақұлдауына қол жеткізуге деген ұмтылыс басқарады. Ерікті сала жеткіліксіз дамыған, ойлау өзін-өзі бағалаудың көрнекі және тиімді сипатына ие, өзіне деген сенімділік ересектерге әсер ету кезінде қалыптасады. Бала өз жұмысының маңыздылығы мен орындылығын сезінуі керек.</p>	<p>1.Қызықты мамандықтар туралы мысалдармен қызықты әңгімелер,ата-аналардың жұмысы ерекше қызығушылық тудырады. 2.Мамандықтарды ойнату, рөлдік ойындар. 3."Кім болу" әдісі сурет салу ,кім болғыңыз келсе, суреттің астына қол қойыңыз. Проф ағарту - балалардың өз ісінің шеберлерімен (әжелер, аталар) кездесуі) - еңбек үлгілерін көрсету, Еңбек туралы суреттер конкурсы, балалар қолөнерінің көрмесі-кәсіптердің костюмді карнавалдары - "маған үйретсін" тақырыбындағы шығармалар» - "бұл кімнің құралы?» - еңбек тапсырмалары - біздің үйде қандай мамандықтар тұрады(экскурсиялар) сынып сағаттарының тақырыптары - біздің мектепте жұмыс?(экскурсия) - жұмыс орнын қалай ұйымдастыруға болады?(практикалық минут) - әңгіме: сіздің міндетіңіз-мектеп шеберханаларына экскурсия - әңгіме: бос уақытты жақсы көру. Сынып сағаттарының тақырыптары - жұмыс орнын қалай ұйымдастыруға болады?(практикалық минут) - әңгіме: сенің мектептегі</p>

		және үйдегі еңбек міндеттерін - мектеп шеберханаларына экскурсия - әңгіме: менің бос уақытымдағы сүйікті ісім.
Іздеу-зондтау 5-7 сыныптар	Ересектер сезімі қалыптасады. Жасөспірімдер өздерін ұжымда көрсетуге тырысады. Қарым-қатынастың моральдық негізі қалыптасады. Кәсіби өзін-өзі анықтау үшін мейірімділік, басқаларға, кіші және қарт адамдарға қамқорлық көрсетумен байланысты әлеуметтік пайдалы қызмет түрлері маңызды. Бұл жас кәсіби бағдарланған білімді, дағдыларды қалыптастыруға жарамды.	1. Қызықты адамдармен (кәсіпқойлармен) кездесу) 2. Экскурсиялар 3. Рөлдік ойындар 4. Сайыстар 5. Практикалық, еңбек, қоғамдық маңызы бар жұмыс Сынып сағаттарының тақырыптары 1. Біздің ауданның, қаланың, аймақтың кәсіпорындары (жорықтар, экскурсиялар) 2. Әр еңбекті құрметтеу керек
Кәсіби өзін-өзі анықтаудың даму кезеңі 8-9 сыныптар	Кәсіби өзін-өзі танудың даму кезеңі, мамандық таңдаудың жеке мағынасын қалыптастыру Өзін-өзі анықтаудың жеткілікті деңгейінің қалыптасу көрсеткіші-өзін-өзі бағалау	- элективті курстар, технология сабақтары, мектеп психологтарының жұмысы - халық шаруашылығы мамандықтары, кәсіби қала құрылысының және шеберліктің перспективалары туралы ақпарат - Мамандық таңдау ережелерімен танысу - кәсіби сынақтар - таңдалған мамандықтың талаптарына сәйкес жеке ерекшеліктерін барабар бағалау қабілетін қалыптастыру Сынып сағаттары: 1. Мамандық таңдау кезінде нені білу керек. 2. Мамандық таңдауда қарсы көрсетілімдер. 3. Мамандықтар пайда болады және жоғалады 4. Қалай сөйлесуге болады өсімдіктер, ең соңғы жол (ата-ана қауымдастығы)
Жеке кәсіби	Кәсіби өзін-өзі анықтау үшін маңызды	- Кеңес беру

<p>жоспарды құру 10-11 сыныптар</p>	<p>күзiретiлiктердi қалыптастыру кезеңi. Нақты таңдалған мамандықтар мен дайындық бағыттарының ерекшелiктерiмен танысу. Бiлiм беру - кәсiптiк жоспарларды түзету және iске асыру. Өзiн-өзi тәрбиелеу және өзiн-өзi дамыту құндылығын қалыптастыру.</p>	<p>- диагностика - стратегияларды әзiрлеу - Бейiндiк оқу пәндерiнiң кәсiптiк бағдар беру әлеуетiн пайдалану Сынып сағаттары: 1. Кәсiптiк бағдарлау және медициналық кәсiптiк консультация 2. Үлкен перспективасы бар мамандықтар 3. Өз болашағыңызды жасаңыз.</p>
---	--	---

6. Бағдарламаны iске асыру тиiмдiлiгiн бағалау

Бағдарламаны орындаушылар әрбiр жартыжылдық үшiн жұмысты талдай отырып, жоспарланған iс-шараларды уақтылы орындау жөнiнде шаралар қабылдайды.

Бағдарламада көзделген iс-шараларды iске асыру:

- бiлiм алушылардың өзiн-өзi анықтау уәждемесiн арттыру;
- бiлiм алушыларға болашақ мамандығын саналы таңдауда атаулы психологиялық көмек көрсету;
- жасөспiрiмдердi кәсiби мансапты құрудың негiзгi қағидаттарына және еңбек нарығындағы мiнез-құлық дағдыларына үйрету;
- бiлiм алушыларды нақты әлеуметтiк жағдайларда өз ойларын iске асыруға бағыттау.

III. Бағдарламаны iске асыру кезеңдерi

Бағдарламаны iске асыру мерзiмi: 20 ... -20 ... жылдар

I кезең: жобалық-20 ... -20 ... оқу жылы.

Мақсаты: кәсiптiк бағдар беру жұмысының шарттарын дайындау

Мiндеттерi:

1. Нормативтiк базаны зерттеу.
2. Бiлiм алушыларды кәсiптiк бағдарлау бағдарламасын әзiрлеу, талқылау және бекiту.
3. Бағдарламаны iске асырудың материалдық-техникалық, педагогикалық жағдайларын талдау.
4. Бағдарламаның негiзгi бағыттары бойынша диагностикалық әдiстердi таңдаңыз.

II кезең: практикалық–20...-20...оқу жылы.

Мақсаты: кәсiптiк бағдар беру бағдарламасын iске асыру.

Мiндеттерi:

1. Қызметтiң мазмұнын пысықтау, неғұрлым тиiмдi Тәрбиелiк әсер етудiң формалары мен әдiстерi.
2. Кәсiби бiлiм мазмұнын байыту.
3. Оқушылардың өзiн-өзi басқаруын дамыту.

4. Кәсіптік бағдар беру бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірлеу.

5. Мектептің жергілікті кәсіпорындармен байланысы мен қарым-қатынасын кеңейту және нығайту.

6. Білім беру қызметінің барлық субъектілерінің өкілдерін кәсіптік білім беру жүйесіне тарту.

7. Бағдарламаның іске асырылуына мониторинг жүргізу.

III кезең:аналитикалық-2019-2020 оқу жылы.

Мақсаты: бағдарламаны іске асыруда талдау.

Міндеттері:

1. Мектеп жұмысының нәтижелерін қорытындылау.

2. Бағдарламаны іске асырудағы қиындықтарды түзетуді жүргізу.

3. Келесі кезеңге жұмысты жоспарлаңыз.

IV. Бағдарламаны іске асыру жөніндегі іс-шаралар

пп	Мазмұны	Өткізу мерзімі	Жауапты
Ұйымдастырушылық-әдістемелік қолдау			
1.	Педагогикалық ұжымның жұмысын үйлестіру		Директор
2.	Ауылдық округтің, ауданның кәсіптік білім беру мекемелерімен және кәсіпорындарымен ынтымақтастық туралы шарттар жасасу және т. б.		Директор
3.	Жалпы білім беретін мекеменің ауылдық округ, аудан және т. б. кәсіптік білім беру мекемелерімен және кәсіпорындарымен өзара іс-қимыл жоспарын бекіту		Директор
4.	Кәсіптік бағдарлау жұмысы бойынша нормативтік құжаттама мен әдістемелік материалдарды жаңарту		Директор Директордың тәрбие ісі жөніндегі орынбасары
5.	Өткен оқу жылындағы кәсіптік бағдар беру нәтижелерін талдауға арналған жиналыс өткізу		Директордың ТЖ жөніндегі орынбасары
6.	Педагогтардың тәрбие жұмысы бойынша жоспарларды талқылау		Директордың ТЖ жөніндегі орынбасары
7.	Білім алушыларға, педагогтарға және ата-аналарға кәсіптік бағдар беру бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірлеу: - мамандық таңдау психологиясы - кәсіптік бағдар беру жұмыстарында ойын жаттығуларын қолдану - еңбек тәрбиесі жоғары сынып оқушыларын кәсіптік бағдарлаудың тиімділігінің шарты ретінде - өзін-өзі кәсіби анықтау		Директордың ТЖ жөніндегі орынбасары Сынып жетекшілері

	қайшылықтары		
8.	Педагогтарға, білім алушылар мен ата-аналарға кәсіптік бағдар беру бойынша әдістемелік ұсынымдар әзірлеу: - "Мамандық таңдау психологиясы» - "Кәсіби бағдар беру жұмысында ойын жаттығуларын қолдану» - "Еңбек тәрбиесі жоғары сынып оқушыларын кәсіби бағдарлаудың тиімділігінің шарты ретінде» - "Мамандық таңдау кезінде ата-аналар мен студенттер арасындағы қақтығыстар»		Педагог- психолог
Нормативтік-құқықтық базаны құру			
1.	Білім алушыларды кәсіптік бағдарлау бойынша бағдарламаны әзірлеу және бекіту		Директордың ОТЖ жөніндегі орынбасары
2.	Қаланың оқу орындары туралы деректер банкін құру		Директордың ОТЖ жөніндегі орынбасары
3.	Пән мұғалімдерімен, сынып жетекшілерімен кәсіптік бағдар беру жүйесіндегі олардың рөлін анықтау және жоспарлау бойынша нұсқаулық-әдістемелік кеңес		Директордың ОТЖ жөніндегі орынбасары
4.	Білім алушыларды кәсіптік бағдарлау бағдарламасын іске асыру бойынша сынып сағаттарын, ойындарды және ұсынымдарды әзірлеу.		Директордың ОТЖ жөніндегі орынбасары, Сынып жетекшілері
5.	Бастауыш сынып мұғалімдеріне арналған «Бастауыш сынып оқушыларымен кәсіптік бағдар беру жұмысын жоспарлау, ұйымдастыру» семинар-практикумы		Директордың ОТЖ жөніндегі орынбасары
6.	Кітапханада студенттерге кәсіптік бағдар беру бойынша		Кітапханашы

	тақырыптық көрмелер ұйымдастыру.		
Кәсіптік бағдарлау жұмысын жетілдіру жөніндегі іс-шаралар			
1. Кәсіби білім			
Кәсіптік бағдар беру бойынша бағдарламаны іске асыру:			
1.	Аймақтың кәсіпорындарына экскурсиялар.		Сынып жетекшілері
2.	Аймақтың оқу орындарына экскурсиялар		Сынып жетекшілері
3.	"Болашаққа қадам" Мамандықтар жәрмеңкесі.		Сынып жетекшілері
4.	Акцияларға қатысу		Директордың ТЖ жөніндегі орынбасары
5.	Сәндік шығармашылықтың көрме-конкурсына қатысу		Технология мұғалімдері
6.	Бейнелеу өнері, ән шығармашылығы көрмелері мен конкурстарына қатысу.		Бейнелеу өнері, Музыка, Технология мұғалімдері
Бағдарламаны іске асыру:			
1.	Сабақта оқушыларды кәсіптік бағдарлау		Пән мұғалімдері
2.	«Біздің мамандықтың тарихы» қызықты мамандықтар өкілдерімен кездесу		Директордың ТЖ жөніндегі орынбасары Сынып жетекшілері
3.	Шығармашылық жобалар байқауы		Пән мұғалімдері
4.	Тақырыптық сынып сағаттарын өткізу: Біз шеберлік жасаймыз – ата-аналар шеберлік жасайды (1-сынып). Менің ауылымның, қаламның мамандықтары (2 сынып). Менің отбасымның еңбек шежіресі (3 сынып). Біздің ауылдың, қаланың танымал адамдары (4 сынып). Мамандықтар әлемі (5 сынып). Өз қабілеттеріңізді қалай үйренуге болады (6-сынып). Мен және менің болашақ		Сынып жетекшілері, кітапханашы

	мамандығым (7 – сыныптар) Ішкі мәдениет-табысты бизнестің кепілі (8-сыныптар). Табысқа жету формуласы-кәсіп бойынша жұмыс. Білім алушылардың кәсіби өзін-өзі анықтау мәселелері (9-сынып). Біз таңдаған жолдар (10 сыныптар). Кәсіби өзін-өзі анықтау, емтихан тапсыруға дайындық (9,11 сыныптар).		
5.	Кәсіптік бағыттағы арнайы курстар, элективті курстар өткізу		Мектеп әкімшілігі
6.	Ақпараттық-тәрбие жұмысы: Кәсіптік бағдар беру стендін рәсімдеу: «Сіздің кәсіби болашағыңыз» «Мамандық түрлері» «Оқуға қайда бару керек» «Еңбек қызметінің құрылымы» Ауылдық аймақтағы мамандықтарға қажеттіліктер Өңірдің өндірістік кластерлері Әлеуметтік әріптестік Біздің аймақтың оқу орындары		Директордың ОТЖ жөніндегі орынбасары
7.	Ата-аналар жиналысы <ul style="list-style-type: none"> • Балалар әлемі және ересектер әлемі: байланыс нүктелері. • Баланың бейімділігі мен қабілеттерін зерттеу. • Оқушылардың жазғы демалысын ұйымдастыру және жұмысқа орналастыру. • Ата-аналарға арналған парақ. • Қорытынды емтихандарды дайындау және тапсыру кезіндегі көмек. 		Сынып жетекшілері, әкімшілік
8	Білім алушылардың кәсіптік бейімделуі.		Сынып жетекшілері

	Мектеп ішінде білім алушылардың сабақтан тыс іс-әрекетін ұйымдастыру (конкурстарға, көрмелерге, жобаларға қатысу): <ul style="list-style-type: none"> • Ұжымдық шығармашылық істер мектеп газетін шығару • Мектеп ауласын тазалау бойынша сенбіліктер • ҚТД " Бұл менің мектебім» • «Күздің сыйы» көрмесі 		
2. Диагностика және кеңес беру.			
1.	Білім алушыларға диагностика және кеңес беру: <ul style="list-style-type: none"> • "Қызығушылық картасы" • "Бейімділік және кәсіби бағдар" • Кәсіби бейімділік 	Жыл сайын	Педагог – психолог, Сынып жетекшілері
2.	Кәсіби бағдар беру мәселелері бойынша ата-аналарға кеңес беру	Жыл сайын	Сынып жетекшілері
3. Кәсіби бейімделу			
1.	Түлектердің алдын-ала және нақты жұмысқа орналасуы туралы мәліметтер банкін құру.		Сынып жетекшілері
2.	Қамқорлықтағыларды және «тәуекел тобының» балаларын жұмысқа орналастыруға көмек көрсету.		Директордың ОТЖ жөніндегі орынбасары
Кәсіптік бағдар беру жұмысының сапасына Мониторинг жүргізу			
1.	Студенттерге кәсіптік бағдар беру туралы аналитикалық есеп		Директордың ОТЖ жөніндегі орынбасары
2.	Білім алушылардың бейіндік өлшемдерінің сәйкестігін және олардың таңдау бойынша үйірмелерге, секцияларға, факультативтерге, курстарға қатысуын талдау		Сынып жетекшілері
3.	Белгілі бір кәсіптің қажетті ақпаратын, нақты қызмет салаларында өз күштерінің		Педагог-психолог

	сынамаларын алу бойынша білім алушылардың белсенділігін талдау		
4.	Жас ерекшеліктері мен денсаулық жағдайын ескере отырып, білім алушылардың кәсіби бейімділіктерін, қызығушылықтарын, қабілеттерін талдау		Педагог-психолог Медицина қызметкері
5.	Мамандыққа қойылатын талаптар, оны алудың нақты орны, қоғамның осы мамандарға қажеттіліктері туралы түсінік		Сынып жетекшілері
6.	Өз кәсіби жоспарын өз бетінше құру		Сынып жетекшілері

«Мамандықтар әлемі» кәсіптік бағдар беру жұмысын өткізудің жоспар үлгісі

Іс-шаралар	Сынып	Күні	Жауапты
Сынып сағаттары			
"Мектепте кездесетін мамандықтар»	5		Сынып жетекшілері
"Барлық мамандықтар маңызды, барлық мамандықтар қажет» "Адамдарды емдеу деген мамандық бар»	6		Сынып жетекшілері
"Мамандықтар әлемі» "Біздің ата-анамыздың мамандықтары»	7		Сынып жетекшілері
"Өмірде өз орнын қалай табуға болады»	8		Сынып жетекшілері
Сынып сағаты «Менің болашақ мамандығым. Мен оны қалай көремін?» (Мамандықтар әлеміне саяхат)	9-11		Сынып жетекшілері
Шығармашылық шеберханалар, кабинеттерді безендіру			
Л. Калининаның «Мамандықтар» кітабы бойынша «ой - өрісімізді кеңейтеміз» атты әңгіме және шығармашылық тапсырмаларды орындау	1	бір ай ішінде	Кітапханашы
«Сықырлы түйін» қолөнер көрмесі	2		Сынып жетекшілері
«Үй салатын мамандықтар» қабырға газетін шығару	3		Сынып жетекшілері
Кәсіби бағдар бойынша стенд ресімдеу	9-11		Еңбек мұғалімдері
"Менің оқулығым" акциясы, мектеп кітапханасындағы кітаптарды жөндеу	4		Кітапханашы
«Ата-анамның мамандығы» суреттер байқауы	1-2	бір ай ішінде	Сынып жетекшілері
«Мен кім боламын?» суреттер көрмесі	3-4	бір ай ішінде	Сынып жетекшілері
Сынып іс-шаралары			
Оқу және сөйлеуді дамыту	1	бір ай	Мұғалім

сабақтарындағы мамандықтар әңгімелер	әртүрлі туралы		ішінде	
«Қажетті мамандықтар туралы» әңгіме (мектеп бойынша сырттай экскурсия)		2		Сынып жетекшілері
Адамдардың еңбегі мен кәсіптері туралы әңгімелер мен өлеңдер оқу		3-4		Мұғалім
«Мен және Мамандықтар әлемі» әңгімесі		5		Сынып жетекшілері
Еңбек туралы әдеби минуттар, кітаптар көрмесі		6-8		Сынып жетекшілері
«Сен тұратын үй» тақырыбындағы танымдық әңгімелер		9-11	бір ай ішінде	Сынып жетекшілері
Сыныптан тыс іс-шаралар				
Тұсаукесер (кітап көрмесі) «Барлық мамандықтар қажет, барлық мамандықтар маңызды»		1-11		Кітапханашы
«Мамандықтар туралы көңілді викторина»		1-2		Сынып жетекшілері
Саяхат ойыны «Қолөнер иісі қандай?»		3		Сынып жетекшілері
«Мамандықтар туралы жұмбақтар» викториналық презентациясы		4		Сынып жетекшілері
«Сүйікті шығармалардың беттерінен» викторинасы		5		Сынып жетекшілері
«Мамандықтар әліппесі» викторинасы		6		Сынып жетекшілері
«Адамдардың мамандықтары» дидактикалық ойыны		7		Сынып жетекшілері
«Сен және сенің болашақ мамандығың» атты сыныптан тыс іс-шара		8		Сынып жетекшілері
Білім алушылардың кәсіби бейімділігін диагностикалау		9		Сынып жетекшілері
«Сүйікті кітаптарды оқи отырып, мамандықты таңдаймыз» кітапханалық сабақ		2-4		Кітапханашы

Жалпы мектептік іс-шаралар			
«Кәсіби бағдар беру қонақ бөлмесі» (мамандарды шақырумен консультациялар)	оқытушы ата-аналарға	бір ай ішінде	Әкімшілік
«Мамандықтар жәрмеңкесі» станциялары бойынша ойын	5-9		Директордың ОТЖ жөніндегі орынбасары Сынып жетекшілері
Арнайы пәндердің пәндік онкүндігі	1-9		Директордың ОТЖ жөніндегі орынбасары

Глоссарий

Кәсіби білім мектеп оқушыларының бейімділігі мен кәсіби мүдделерін қалыптастыруды қамтиды. Кәсіптік білім беру бойынша педагогикалық жұмыстың мәні білім алушыларды оқу және сыныптан тыс жұмыстардың әртүрлі нысандарына қатысуға, әлеуметтік пайдалы және өндірістік еңбекке, күштердің белсенді сынағына шақыру болып табылады. Бұл практикалық тәжірибе арқылы сіздің бейімділіктеріңіз бен қабілеттеріңізді білуге және анықтауға мүмкіндік береді. Бейімділік қызмет процесінде дамиды, ал кәсіби білім кәсіби мүдделер болған кезде сәтті жинақталады. Білім алушының өзін әр түрлі қызмет түрлерінде сынап көруі маңызды (1-қосымша)

Кәсіби өзін-өзі анықтау дегеніміз-іздеу процесін, сондай-ақ белгілі бір мамандықты алуды қамтитын жеке тұлғаны таңдау нысаны. Әдетте ол өзінің білімі мен дағдыларын талдау, белгілі бір кәсіби міндеттің талаптарына қатысты қабілеттерін бағалау кезінде жүзеге асырылады.

Кәсіптік бағдарлау, мамандық таңдау немесе мамандыққа бағдарлау (лат. professio-кәсіп және фр. orientation — қондырғы) - жастарды мамандық таңдауға дайындауға (жеке басының ерекшеліктері мен халық шаруашылығының кадрларға қажеттілігін ескере отырып), жастарға кәсіби өзін-өзі анықтауға және жұмысқа орналасуға көмек көрсетуге бағытталған ғылыми негізделген іс-шаралар жүйесі

Кәсіби сынақтар дегеніміз - бағалау, оның орындалуын өзін-өзі бағалау туралы саналы және негізделген шешім қабылдауға ықпал ететін аяқталған түрі бар кәсіби қызметтің белгілі бір түрінің элементтерін модельдеу; бұл оның жеке ерекшеліктерін оның талаптарына сәйкес белгілі бір жұмысқа «сынап көру». Кәсіптік сынақтар барысында білім алушыларға кәсіптік қызметтің нақты түрлері туралы базалық мәліметтерді хабарлайды; кәсіптік қызметтің әртүрлі түрлерінің негізгі элементтері модельденеді; білім алушылардың сынақтарды орындауға дайындық деңгейі анықталады; қызмет үшін жағдайлар қамтамасыз етіледі. Мақсатты кәсіптік бағдарлау кезінде сөздік-көрнекі әдістердің практикалықпен үйлесуі маңызды (2-қосымша).

Диагностикалық қызмет - білім алушылардың психологиялық диагностикасын, білім алушылардың өздері үшін де, мектеп, орталық әкімшілігі үшін де қорытындылар мен ұсынымдарды талдамалық дайындауды білдіреді. Бұл қызмет білім алушылардың оқу бейінін таңдауға қатысты кәсіби өзін-өзі анықтауына, білім алушылардың кәсіби мүдделерін, бейімділіктерін, психологиялық ерекшеліктерін анықтауы мониторинг жүргізу арқылы іске асырылады. Диагностикалық қызметтің нәтижелері білім алушылар үшін бағдарланған сипатта болады (3-қосымша).

Даму ортасы баланың жеке басын қалыптастырудың маңызды факторы болып табылады. Даму тек мектеп сағаттарында ғана емес, сонымен қатар сыныптан тыс уақытта да дамушы іс-әрекет жағдайында жүреді. Тақырыптық

іс-шараларды өткізу - кәсіптік бағдар беру айлары, кәсіптік бағдар беру онкүндіктері, кәсіптік бағдар беру ойындарын, квест ойындарын жүйелі түрде өткізу, дамушы ортаны құруға ықпал етеді, онда әр оқушы өзінің күш-қуатын тексере алады, ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынас жасауды үйренеді және кәсіптік бағдарлау процесін белсендіреді (4.5-қосымша) ...

Әлеуметтік серіктестер

Кәсіптік бағдарлау жұмысының бағыттары әлеуметтік әріптестік шеңберінде іске асырылады:

Күтілетін нәтиже.

- Мамандықтар әлемі туралы түсінігі бар, кәсіби өзін-өзі анықтауға қабілетті түлек.
- Білім алушыларды кәсіптік бағдарлау мен психологиялық қолдаудың бірыңғай ақпараттық ортасы қалыптастырылады.
- Педагогтердің кәсіби құзыреттілігінің деңгейі артады.
- Білім алушылар мен олардың ата-аналарының қабілеттері, қызығушылықтары, бейімділігі туралы хабардар болу деңгейі артады, бұл кәсіптік мүмкіндіктерді бағалауға және одан әрі оқытудың траекториясын құруға мүмкіндік береді.
- Ағартушылық және кеңес беру қызметімен қамтылған ата-аналар саны артады.

1-қосымша

№	Іс-шараның атауы	Қысқаша аңдатпа
Бастауыш мектеп жасындағы білім алушыларға арналған іс-шаралар		
1	Мамандықтар жәрмеңкесі «Кәсіптік бағдар беру ойыны»	Білім алушылардың мамандықтар туралы білімдерін жандандыру, толықтыру.
2	Тұлға суретшісі «Кәсіби бағдар беру сабағы»	Аквагримердің жұмысымен танысу. Оқушылар гримді әр түрлі стильде қолдану техникасын игереді
3	«Электр әлемінде» (3-4 сыныптар)	Энергетикаға байланысты мамандықтар туралы бастапқы түсінік
4	«Фиксиктер елі» (1-2 сыныптар)	Аспаптар мен жабдықтарды жөндеумен, Монтаждау құралдарымен, қауіпсіз жұмыс әдістерімен байланысты кәсіптермен танысу.
5	«Мен мамандықтар туралы не білемін?» ойын – саяхат.	Білім алушыларға Мамандықтар әлемі туралы түсінік қалыптастыру
6	«Ақ халаттағы адамдар: олар кім?»	Медицина саласының мамандықтарымен танысу
7	«Сұлулық күні»	Шаштараз, актер мамандықтарын насихаттау
Орта буын білім алушыларына арналған іс-шаралар		
8	Ойын – сайыс «Еңбек. Мамандық. Адам»	Бұл ойын болашақ мамандығын таңдауға, көшбасшылық қасиеттерін дамытуға, жарыс режимінде тез дұрыс шешім қабылдауға мүмкіндік береді
9	«Филология мамандықтары әлеміне саяхат» викторинасы	Филология мамандықтарымен танысу: журналист, корректор, редактор
10	«Менің мамандығым-суретші-безендіруші» кәсіптік бағдар беру іс-шарасы	«Суретші» мамандығы туралы оқушылардың білімі мен идеяларын кеңейту және жүйелеу. Оқушылар адам өміріндегі еңбектің маңыздылығын түсінуге, «суретші» мамандығының ерекшеліктерін ажырата білуге үйренеді.
11	«Ақылды көмекші»	Компьютерді кәсіби қызметтің инженерлік салаларында пайдалану

12	«Энергетика мамандықтарымен танысу»	Мамандықтар туралы түсінік қалыптастыру: БӨАЖА слесарі, энергетик, электрослесарь, электромонтер, монтажшы
13	«Медициналық мамандықтарға Вектор»	Медициналық мамандықтар, кәсіптер формуласы, психологиялық және медициналық қарсы көрсеткіштер туралы түсінік қалыптастыру
14	«Мамандық және мансап» диагностикалық кешеніндегі тестілеу	Оқу профилін сәтті таңдау мақсатында кәсіптік бағдар беру диагностикасы
Жоғары буын білім алушыларына арналған іс-шаралар		
15	Кәсіптік бағдар беру ойыны «Не? Қайда? Қашан? »	Жаңа мамандықтар қызметінің мазмұнымен танысу.
16	«Интернет-технологиядағы болашақ»	Веб-технологиялармен тығыз байланысты мамандықтармен танысу: веб-бағдарламашы, веб-дизайнер, веб-әкімші.
17	Афродита «Сұлулық салоны» іскерлік ойыны»	Адам-көркем образ қызметінің жаңа салаларымен танысу: сурет салушы-костюм суретшісі, Шаштараз-стилист, жарнама маманы.

2-қосымша

Кәсіби сынамалар тізбесі

1	Аспазшы-кондитер мамандығы бойынша кәсіби байқау	19	Сәндік-қолданбалы өнер шебері мамандығы бойынша кәсіби байқау
2	Инфографика мамандығы бойынша кәсіби байқау	20	Автослесарь мамандығы бойынша кәсіби байқау
3	Мамандық бойынша кәсіби байқау ландшафт дизайнері	21	Офис-менеджер мамандығы бойынша кәсіби байқау
4	Психолог мамандығы бойынша кәсіби байқау	22	Жүйелік бағдарламашы мамандығы бойынша кәсіби байқау
5	Суық цехтың аспазы мамандығы бойынша кәсіби байқау	23	Суши-аспаз мамандығы бойынша кәсіби байқау
6	Аспазшы мамандығы бойынша кәсіби байқау	24	Фотограф мамандығы бойынша кәсіби байқау
7	Мамандығы бойынша кәсіби байқау туризм менеджері	25	Суретші-безендіруші мамандығы бойынша кәсіби байқау
8	Кәсіби маникюр және тырнақ дизайны	26	Фармацевт мамандығы бойынша кәсіби байқау
9	Шаштараз мамандығы бойынша кәсіби байқау	27	Зертханашы (медицина)
10	Фельдшер мамандығы бойынша кәсіби байқау	28	Электромонтер мамандығы бойынша кәсіби байқау
11	Эколог мамандығы бойынша кәсіби байқау	29	Аниматор мамандығы бойынша кәсіби байқау
12	Театр актері мамандығы бойынша кәсіби байқау	30	Медиафильм операторы мамандығы бойынша кәсіби байқау
13	Визажист мамандығы бойынша кәсіби байқау	31	Пиццайоло мамандығы бойынша кәсіби байқау
14	Бармен мамандығы бойынша кәсіби байқау	32	Тәрбиеші мамандығы бойынша кәсіби байқау
15	* Мәдени-бұқаралық іс-шараларды, театрландырылған қойылымдарды ұйымдастырушы және қоюшы мамандығы бойынша кәсіби байқау	33	Радиомеханик мамандығы бойынша кәсіби байқау
16	Массажист мамандығы бойынша кәсіби байқау	34	Персонал жөніндегі менеджер бойынша кәсіби байқау
17	Филолог мамандығы бойынша кәсіби байқау	35	Электрик мамандығы бойынша кәсіби байқау

Психологиялық құралдар

1. "Ориентир" - автоматтандырылған экспресс-кәсіптік бағдар (9-11 сынып).
2. "Гилфорд тесті" - әлеуметтік интеллект диагнозы (9 жастан бастап).
3. "Торренс тесті" - шығармашылық диагностикасы.
4. "Кеттеллдің факторлық жеке сауалнамасы" - тұлғалық белгілердің диагностикасы (6-17 жас аралығында).
5. "Силвер сурет тесті" - тұлғаның танымдық және эмоционалды сфераларының диагностикасы (5 жастан бастап).
6. "Темперамент қасиеттерінің акцентациясын тексеру" - темпераменттің қасиеттері мен түрлерін диагностикалау.
7. "Сонди тесті" - тұлғаның ерекшеліктерін диагностикалау: эмоционалды жағдай, тартулар мен қажеттіліктер".
8. "ММРІ жеке сауалнамасы" - тұлға құрылымының диагностикасы (16 жастан асқан).
9. Л.А. Ясюкованың «Жоғары сынып оқушыларын оқыту және кәсіптік бағдарлау мәселелерін болжау және алдын ал» әдістемесі (7-11 кассада): «Еңбек және өмірлік құндылықтардың құрылымы», «Фидлердің әлеуметтік қабылдау тесті», «Кәсіби таңдау уәждемесі», «Кеттеллдің жеке сауалнамасы».
10. Оқу бейінін таңдау бойынша Экспресс-диагностика (Г. В. Резапкина):
11. «Басса-Дарканың эмоциялық тесті».
12. «Ойлау түрін анықтау тесті».
13. «Темперамент және мамандық» тесті.
14. «Мазасыздық деңгейін анықтау» тесті.
15. «Болашақ мамандықтың түрін анықтау» тесті.
16. «Профиль» тесті.
17. «Тұлғаның кәсіби түрін анықтау» тесті.
18. «Мамандық және денсаулық» тесті.
19. «Кәсіби бейімділік сауалнамасы».
20. Техникалық қабілеттерін анықтау.
21. «Эрудит» әдістемесі.
22. Әлеуметтік типтегі мамандықтарға қабілеттілікті анықтау.
23. Эстетикалық қабілеттерін анықтау.
24. «Кәсіби қызметтің себептері» тесті.
25. «Кәсіби таңдау матрицасы».
26. «ПРОФИ-II»

4-қосымша

1 - сынып		
N	Мазмұны	Қызмет түрлері
1	Ақпараттандыру (әңгімелер)	1.Білім алу құқығы. Еңбек ету (әңгімелесу) құқығы 2.Мектеп бойынша Экскурсия. (Мектепте кім жұмыс істейді). 3. Мектепте және үйде жұмыс орнын қалай дұрыс ұйымдастыруға болады. 4. Сабақты қалай дұрыс оқыту керек. (Ата-
2	Психологиялық және медициналық	1. СӨС мәні 2. Еңбек және демалыс режимін сақтау 3. Дене және киім гигиенасы4. Қоғамдық орынларда өзін-өзі ұстау
3	Медициналық диагностика	1. Денсаулық топтарын анықтау 2. Егу күнтізбесін сақтау
4	Тәрбиелік іс-шаралар	1.Астықтан нанға дейін (әңгіме) 2. Жылдың кез келген уақытында адамдардың еңбегі туралы 3. Еңбек туралы суреттер сайысы 4. «Мен мұны істей аламын» қолөнер сайысы 5. «Жыл мезгілдерін қорғау» байқауы 6. Біздің жасып досымыз (сыныпты қағаландыру)
2- сынып		
1	Ақпараттандыру (әңгімелер)	1. Мектептегі білім алушының құқықтары мен міндеттері (әңгімелесу) 2. Әр нәрсе еңбекпен жасалды. (Мектеп жабдықтарына ұқыпты қарау туралы) 3. Отбасының мәдени және еңбек дәстүрлері (ата-ана жиналыс)
2	Психологиялық және медициналық	1. Жеке гигиена. Шынығу. 2. Еңбек гигиенасы. Жарықтың көру қабілетін сақтауға әсері Желдету
3	Медициналық диагностика	1. Медициналық тексерулер. 2. Егу күнтізбесін сақтау

4	Тәрбиелік іс-шаралар	<ol style="list-style-type: none"> 1. Уақыт - көңілді сағат. (Дастархан шәйін әзірлеу ережесі) 2. Аналар мен әжелерге сыйлықтар жасау. 3. «Мен кім болғым келеді» композициясы 4. «Таланттар аукционы» ойын-сайысы 5. Мектеп және қалалық конкурстарға,
3-сынып		
1	Ақпараттандыру (әңгімелер)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Біздің негізгі жұмысымыз-оқу. 2. Туған өлкенің мәдени дәстүрлері. Өлкетану мұражайына саяхат. 3. Көрнекі құралдар жасау 4. Білім алушылардың бос уақыты. Оны пайдалы, тиімді өткізу. (ата-аналар жиналысы)
2	Психологиялық және медициналық	1. Бастауыш мектеп жасындағы балалардың қызығушылықтары мен бейімділіктерін
3	Медициналық	1. Егу күнтізбесін сақтау
4	Тәрбиелік іс-шаралар	<ol style="list-style-type: none"> 1. Мамандық тақырыбы бойынша "Ғажайыптар алаңы" ойыны 2. Мамандықтар күнтізбесі 3. Мектеп және қалалық конкурстарға
4 -сынып		
1	Ақпараттандыру (әңгімелер)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Мектептегі білім алушылардың еңбек жетістіктері 2. Қала және облыс мамандықтары 3. Кіші және үлкенге көмек көрсету, үй тапсырмасын орындау 4. Бастауыш мектеп білім алушысының білімі, іскерлігі дағдылары (ата-анапар жиналысы)
2	Психологиялық және медициналық	1. Зейіннің дамуы. (Тренинг)
3	Медициналық	1. Балалар аурулары (дәрігердің әңгімелері) 2. Егу

4	Тәрбиелік іс-шаралар	1. Еңбектің маңыздылығы туралы шығармалар 2. Еңбек туралы мақал-мәтел сайысы 3. Менің бос уақытым (газет шығару) 4. Ата-аналар кәсіптерінің альбомы
5 -сынып		
1	Ақпараттандыру (әңгімелер)	1. Білім, білік, дағдының рөлі және адамның мамандық алуы 2. «Менің мамандығым» альбомын жүргізу 3. Мамандықтар бойынша саяхат (ойын, дөңгелек үстел) 4. Жасөспірімдердің қызығушылығы мен бейімділігін дамыту. (ата-аналар жиналысы)
2	Психологиялық және медициналық	1. Қызығушылық картасы (тестілеу) 2. Ұл мен қыздың жеке гигиенасы. Шаш үлгісі. Киім.
3	Медициналық	1. Егу күнтізбесін сақтау 2. Медициналық тексеру
4	Тәрбиелік іс-шаралар	1. Техникалық еңбек кәсіптері (сынып сағаты) 2. Қызмет көрсету еңбегінің мамандықтары (сынып сағ.) 3. Сынып сағаттары 4. Қала бойынша экскурсиялар 5. Мектеп және қалалық конкурстарға,
6 -сынып		
1	Ақпараттандыру (әңгімелер)	1. "Еңбектегі Бақыт" сынып сағаты (дана адамдардың еңбек туралы айтқан сөздері) 2. Менің арманым мамандығының керемет адамдары 3. Ата-аналардың білім алушылармен кездесулері ("ата-аналардың мамандықтары") 4. Оқушының кәсіби ниеті мен денсаулығы (ата-аналар)
2	Психологиялық және медициналық	1. Психодиагностика. Мінез түрлері.
3	Медициналық	1. Егу күнтізбесін сақтау

4	Тәрбиелік іс-шаралар	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зауытқа саяхат. 2. Үйді қалай жайлы және таза етуге болады 3. Отбасылық қатынастардағы Этика және әдептілік. 4. Іскерлік қарым-қатынас стилі
7-сынып		
1	Ақпараттандыру (әңгімелер)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Мамандық таңдау кезінде не білу керек. Мамандық таңдауда қарсы көрсетілімдер 2. Мамандықтар пайда болады және жоғалады
2	Психологиялық және медициналық	<ol style="list-style-type: none"> 1. Гигиена және косметика құралдарын пайдалану ережесі 2. Есте сақтау, ойлау қабілетін анықтау және дамыту
3	Медициналық	<ol style="list-style-type: none"> 1. Егу күнтізбесін сақтау
4	Тәрбиелік іс-шаралар	<ol style="list-style-type: none"> 1. "Ғажайып алаң" ойыны (мамандықтар туралы) 2. Мұражайға саяхат 3. Отбасылық жайлылық. Қонақтарды қабылдау. 4. Телефонмен сөйлесудегі Этикет. 5.
8-сынып		
1	Ақпараттандыру (әңгімелер)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Білім алу-мамандық таңдаудың негізі 2. Элективті курстар туралы ақпараттандыру. 3. «Мамандықты таңдаймын» жадынамасы. Мамандық таңдаудағы қателіктер
2	Психологиялық және медициналық кеңес беру	<ol style="list-style-type: none"> 1. Болашақ мамандық үшін танымдық қызығушылықтарды анықтау ("қызығушылық картасы») 2. Кәсіптердің жіктелуі (Тест " дифференциалды диагностикалық сауалнама») 3. Кәсіби мотивация 4. Диагностика қорытындысы бойынша білім

3	Медициналық диагностик	1. Егу күнтізбесін сақтау 2. Балалардағы әртүрлі тәуелділіктерді анықтау және алдын алу (ата-аналар жиналысы)
4	Тәрбиелік іс-шаралар	1. Мектеп және қалалық конкурстарға, жарыстарға қатысу 2. Мұнажайға саяхат
9-сынып		
1	Ақпараттандыру (әңгімелер)	1. Оқу орындарына түсу кезіндегі конкурстар туралы 2. Қаланың білім беру қызметтерінің нарығы 3. Жастар жұмыссыздығы. Бұл не (ата-аналар жиналысы) 4. Емтихан тақырып кәсіби мамандығы ретінде
2	Психологиялық және медициналық кеңес беру	1. Кәсіби қызметтегі тұлғааралық қатынастар («Эмпатия», «Диалог», «Жанжалдан шығу стратегиясы») әдістері 2. Адам қарым-қатынас жүйесі ретінде 3. Қазіргі заманғы кәсіпқойдың әлеуметтік-психологиялық портреті 4. Емтихан алдындағы
3	Медициналық диагностик	1. Медициналық тексеру 2. Егу күнтізбесін сақтау
4	Тәрбиелік іс-шаралар	1. «Өмірдің мақсаты мен мәні. Өмірден не күту керек» 2. Бірін-бірі сөзсіз ұғу (тренинг) 3. Мектеп және қалалық конкурстарға, жарыстарға қатысу 4. Жұмыс іздеу кезінде қажетті дағдылар (тренинг)
10-сынып		
1	Ақпараттандыру (әңгімелер)	10-сыныптар 1. Орта мектепте оқу ерекшеліктері 2. Сенің еңбек мұраттарың
2	Психологиялық және медициналық кеңес беру	1. Жанжал жағдайларында өзін қалай ұстау керек
3	Медициналық диагностика	1. Медициналық тексеру

4	Тәрбиелік іс-шаралар	Жаңа мамандықтар қызметінің мазмұнымен танысу
11-сынып		
1	Ақпараттандыру (әңгімелер)	1. Қорытынды аттестаттау 2. Қорытынды аттестаттау үшін пәндерді таңдау мотивациясы 3. Еңбек нарығының жағдайы және түлектердің нарықтық
2	Психологиялық және медициналық кеңес беру	1. Өзін сыни бағалау 2. Өз бетімен жұмыс істей білу (тренингтер) 3. Емтихан алдындағы стрессті болдырмау.
3	Медициналық	1. Медициналық тексеру
4	Тәрбиелік іс-шаралар	1. "Qazproftec" ЖШС - мен танысу, "Өнімді инновацияларды ынталандыру" жобасы аясында "кәсіптік бағдар берудің бірыңғай ақпараттық жүйесі, мамандықтар қажеттілігін талдау және болжау- Bagdar.kz» 2. Біз таңдайтын, жолдар 3. Кәсіби сынамалар тізбесі 4. Кәсіби өзін-өзі анықтау, оқуға дайындық, мемлекеттік емтихан тапсыру.

Білім алушының кәсіби картасы

_____ мектептің _____ сынып оқушысы

ІСТЕГІМ КЕЛЕДІ	<p>«ДДС» дифференциалды-диагностикалық сауалнамасы</p> <p>(Е. А. Климовтың әдістемесі; А. А. Азбельдің модификациясы.)</p>	<p>Кәсіби бағыттылықты зерттеу әдістемесі</p> <p>(Дж. Холланд, а. а. Азбельдің модификациясы, А. Г. Грецовтың қатысуымен)</p>	<p>«Профиль» әдістемесі</p> <p>(Г. В. Резапкина модификациясындағы А. Е. Голомштоқтың "қызығушылық картасы")</p>	<p>Кәсіби бейімділік тесті</p> <p>(Л. Йовайшидің кәсіби бейімділік сауалнамасы</p> <p>Г. В. Резапкинаның түрлендіруі бойынша)</p>
ІСТЕЙ АЛАМЫН	<p>Г. Айзенканың жеке сауалнамасы</p>	<p>Ойлау түрі " әдістемесі»</p> <p>(Г. Резапкина модификациясындағы әдіс)</p>	<p>«Коммуникативтік және ұйымдастырушылық қабілеттер» Тест-сауалнамасы</p> <p>)</p>	<p>«Эрудит Әдістемесі»</p> <p>(Г. Резапкина модификациясындағы ШТУР әдісі)</p>
КЕРЕК	<p>Оқу бейінін таңдауға дайындық дәрежесінің өзін-өзі диагностикалау картасы</p>		<p>Мамандық таңдауға дайындығын анықтау сауалнамасы</p> <p>((В. Б. Успенский)</p>	

МАМАНДЫҚТАР ФОРМУЛАСЫ	<u>Еңбек мақсаттары</u>	<u>Еңбек пәні</u>	<u>Еңбек құралдары</u>	<u>Еңбек жағдайлары</u>
	<p>Бағалау, тексеру.</p> <p>Бірнәрсені зерттеңіз.</p> <p>Адамдарды, жүктерді тасымалдау.</p> <p>Заттарды дайындау.</p> <p>Үйрету, тәрбиелеу.</p> <p>Құру өндіріс. өнер.</p> <p>Басшылық адамдар.</p> <p>Кез-келген адамға қызмет көрсету</p>	<p>Адам.</p> <p>Ақпарат.</p> <p>Қаржы.</p> <p>Техника.</p> <p>Өнер.</p> <p>Жануарлар және өсімдіктер.</p> <p>Өнімдер мен өнімдер.</p> <p>Табиғи ресурстар.</p>	<p>Қолмен.</p> <p>Механикалық.</p> <p>Автоматты.</p> <p>Компьютерлік.</p> <p>Ойлау.</p> <p>Дауыс, мимика мәнep.</p> <p>қозғалыс</p> <p>Дененің физикалық мүмкіндіктері..</p> <p>Сезім мүшелер</p>	<p>Тұрмыстық микроклимат.</p> <p>Үлкен бөлме. адамдар саны.</p> <p>Сапарлар мен іссапарлар.</p> <p>Ашық ауа.</p> <p>Экстремалды жағдайлар.</p> <p>Үйде жұмыс істеу.</p> <p>Ерекше шарттар.</p> <p>Моральдық жауаптың жоғарылауы.</p>

Қорытынды

Кәсіби бағдар бойынша стендтерді безендіруге арналған тақырыптар:

1. ХХІ ғасыр мамандықтары
2. Мамандық әліппесі
3. Жүз жол, сенікі-біреу
4. Өз таңдауыңды жаса
5. Мамандықтар әлемінде
6. Мектептегі кәсіптік бағдар-табысқа жол!
7. Өмірге жол таңда!
8. Колледжді (ЖОО) таңдаймыз.
9. Сіз мамандықты таңдайсыз-тағдырды таңдайсыз.

Технология кабинетінде қажетті тақырыптық жинақтау папкалары (кәсіби бағдар беру жұмысы):

1. "Жоғары білім»
2. "Мамандық таңдау»
3. "Емтихандар»
4. "ЕАО оқу орындары»
5. "Талапкер назарына»
6. Кәсіби бағдарлау тестілері мен сауалнамалар жинағы.

Шағын нысандағы жәрдемақылар

Буклеттер:

1. «Білім беру сайттары бойынша нұсқаулық»;
2. «Мамандық әліппесі»;
3. «Мамандыққа көмек»;
4. «А-дан Я-ға дейінгі мамандықтар» және т. б.

Жаднамалар:

1. Мамандығын таңдау
2. "Талапкерге жадынама»;
3. "Жастарға мамандық таңдауға көмек»;
4. "Қабылдау емтихандарына дейінгі кеңестер»;
5. Емтихан қорқынышын қалай жеңуге болады»;
6. "Болашақ талапкерге пайдалы кеңестер" және т. б.

Жарияланымдардың библиографиялық көрсеткіштері:

1. "Білім беру және жұмысқа орналастыру саласындағы жастар саясаты»;
2. "Заңгер болғым келеді!" және т. б.

Дайджесттер:

1. "Болашақ офицерге»;
2. "Кәсіп іздеуде»;
3. "Еңбек нарығындағы инженерлер»;
4. "Компьютер-бұл сәнді естіледі!»;
5. "Мамандығы – экономист»;
6. "Болашақ ландшафт дизайнері" және т. б.

Кітапханадағы көрмелер келесі атаулармен:

1. «Мансапқа жол»;
 2. «Ата-анадан сұраймыз»;
 3. «Шақыру туралы сөз»;
 4. «Анықтама бюросы» (мамандық тарихының беттерімен);
 5. «Адамдардың түрлері және кәсіптердің түрлері»;
 6. «Мамандықтар әлемі» (көркем әдебиет, күнделікті ғалымдардың, сынаушылардың материалдары, сирек кездесетін, қызықты және романтикалық мамандықтар туралы);
 7. «Мамандық таңдау-маңызды іс»;
 8. «Көптеген жақсы және әртүрлі мамандықтар»;
 9. "Қолөнердің дәмін біліңіз»;
 10. «Мамандық таңдау-жол таңдау»;
 11. «Қайда оқуға болады»;
 12. «Сізге, талапкер!»;
 13. «Таңдауды қалай жасауға болады»;
 14. «Менің болашақ мамандығым».
- Көрме үш бөлімнен тұруы мүмкін:
- «Мен қалаймын» (мамандықты қалай таңдауға болады; қызығушылықтар мен бейімділіктер);
- «Мен аламын» (адам мен мамандық, денсаулық және мамандық таңдау, өзіңізді тексеріңіз);
- «Керек» (қазіргі еңбек нарығындағы жаңа мамандықтар, ЕАО-да өзекті мамандықтар));
15. «21 ғасырдағы білім». Материал «өмір бойы білім алу...», «Оқытудың заманауи модельдері»;
 16. «Кім болу керек және қайда оқу керек, жұмыс істеуге ләззат алу үшін»
 17. «Студенттік жылдар» (студенттер күні 25 қаңтар)
 18. «Саналы таңдау»
 19. «Біз танысуға кеңес береміз: ЖОО, колледждер»
 20. «Сізге, талапкер!""Сіздер үшін, талапкерлер!»,
 21. «Кәсіби бағдар. Балалық шақтан кейін кім болу керек»
 22. «Талапкер-20..»
 23. «ЖОО-ларды ұсынамыз»
 24. «Колледжді таңдау»
 25. «Сіздің болашағыңыз-жоғары технологиялар»
 26. «Жоғары білім: кәсіппен танысу»
 27. «Мамандықты таңдайсың-тағдырды таңдайсың»

Кәсіби бағдар берудің әртүрлі формаларын өткізу әдістемесі **Вербальды формалар**

Кәсіптік бағдар беру сабақтары, кәсіптік бағдар беру сағаттары:

"Мамандыққа саяхат", "Мен мамандық таңдаймын", "Жұмыспен қамту сабағы", "Қаржылық сауаттылық сабағы", "Құқықтық сауаттылық сабағы".

Дәрістер, кәсіби әңгіме білім алушыларды кәсіптер әлемімен, кәсіби өзін-өзі анықтау бағдарларымен, кәсіптік оқыту және өңірдегі даярлау жүйесімен, халықтың жұмыспен қамтылу ерекшеліктері мен жағдайларымен таныстыру мақсатында өткізіледі.

Әңгімені дайындау кезінде талқылауға арналған сұрақтар тізімі, ұсынылған әдебиеттер тізімі, көрнекі материалдар, қорытынды жасау нысаны қарастырылған.

Әңгімеге қатысу үшін Сіз мамандық өкілін, әртүрлі әлеуметтік қызметтердің мамандарын, кәсіби оқу орындарының қызметкерлерін, студенттерді және т. б. шақыра аласыз.

Ауызша журнал білім алушылардың белгілі бір тақырыпқа хабарламалары бар баяндамаларын білдіреді, әр хабарлама журналдың бір бетін құрайды.

Журналды қызықты ету үшін оған бейнематериалдар, слайдтар көруге, әртүрлі кәсіп өкілдерімен кездесулер ұйымдастыруға болады.

Ауызша журналдардың тақырыптары: "Ақ халаттағы адамдар", "Сенің мамандығың", "Бізді кім киіндіреді", "Мамандықтар әлемінде" және т. б.

Дөңгелек үстел

Жұмыстың бұл формасының басты ерекшелігі-белгілі бір мәселеге арналған ұжымдық әңгіме. Мұндай кездесуге қатысушылардың саны шектеулі, бір сыныптан аспайды. Жоғары сынып оқушыларының "дөңгелек үстелге" қатысуы, қазіргі заманның өзекті мәселелері бойынша еркін пікір алмасуы қатысушылардың дайындығының жоғары деңгейін көздейді. Жұмыстың бұл түрін белгілі бір тәжірибесі бар жоғары сынып оқушыларына ұсынуға болады. Клубтың әр отырысына бағдарлама жасалады, онда отырыстың барысы, қатысушыларға қойылатын сұрақтар егжей-тегжейлі сипатталады, қажетті мамандық алуға болатын оқу орындары көрсетіледі.

Үлгі тақырып: "Таңдалған мамандықтың болашағы: мен жүзеге асыра аламын ба?", " Шығудың жолы бар ма? Сіздер, еліміздің болашағы мен өз болашақтарыңды қалай елестетесіңдер?", "Біз таңдаған жол"; " Өмірде өзінді еңбекпен бекітіңіз", " Өзгермелі әлемдегі білім мен мамандық";

Пікірталас қызықты, өйткені ол әлі оған дайын емес адамдарды кәсіби таңдау мәселесі туралы ойлануға мәжбүр етеді, сонымен қатар даулы мәселелер бойынша алқалы шешім қабылдауға ықпал етеді. Пікірталас тақырыптары: "Кім болу керек, қандай болу керек?", "Барлық құралдар өз мақсатына жету үшін жақсы ма", "Жұмыссыздық-бұл тығырық немесе шатасу", "Мансап-бұл мансап немесе кәсіби өсу", " Менің мақсатыма жету үшін не істеймін", " Мамандықтың беделі. Бұл не?" және т. б.

"Кім болу керек, қандай болу керек?»:»:

1. "Өмірдің мәні "және"мамандық таңдау". Бұл ұғымдар бірдей ме?
2. "Кім болу керек "немесе"қандай болу керек"?
3. Мамандық адамды немесе адамды мамандықты бояй ма?
4. Олар кез-келген мамандыққа үйренуге болады дейді. Бұл солай ма?
5. Мамандықты еркін таңдау. Бұл не деген сөз?
6. Мамандықты таңдау аттестаттағы бағаларға байланысты ма?
7. Мамандықты дұрыс таңдау үшін не білу керек?

"Мамандық ашу" пікірсайыс сағаты. Сағат-пікірсайыста мамандықтың сыртқы немесе жеке жағы ғана әуестенбейтініне назар аударылады. Мамандықты таңдау кезінде қандай жағдайларды ескеру керек, ең алдымен, өз таңдауыңызды тек белгілі бір кәсіптің нақты өкіліне деген жеке жанашырлыққа негізделмеу керек;

"Мамандықтар әлемі"сағаты.

Мамандықтар туралы байланысты ақпараттың үлкен қабатын көтеруге көмектеседі:

- өндірісті басқару, адамдарды басқару,
- адамдарға материалдық-тұрмыстық, сауда қызметін көрсету, - адамдарға ақпараттық қызмет көрсету,
- медициналық қызмет көрсету.

Қызығушылықтары бойынша клубтар, үйірмелер

Клубтар оқу процесінің шеңберінен тыс білім беру және тәрбие міндеттерін шешуге бағытталған. Әр клубтың жұмыс бейініне сәйкес өз бағдарламасы бар, білім алушылардың конкурстық іріктеуін жариялайды, өзіндік бейіндік қызметті жүргізеді, бітіру сынақтарын ұйымдастырады.

"Біздің қаламыздың адамдары" және оқу орындарының өкілдерімен қызықты адамдармен кездесу;

Кәсіптік бағдар беру тақырыбы бойынша ата-аналар жиналысы

"Емтихандарға психологиялық дайындық", "Емтихандағы мінез-құлық", "Оқу орнына түсу кезінде құжаттарды ресімдеу" консультациясы»;

Практикалық Нысандар: белсенді (үйірмелер, клубтар, шеберханалар, лагерьлер) **дәстүрлі тапсырмалар** үлгі іс-тапсырмалар: сынып бойынша кезекшілер, санитарлар, немесе Айболиттер, кітапханашылар, немесе кітаптың достары, гүл өсірушілер, немесе Табиғат достары, Физоргтар, Затейниктер, әртістер, журналистер немесе газетшілер.

Кәсіби бағдар бойынша жұмыстың ең белсенді түрі конкурс болып табылады (мысалы, "Мамандық таңдау - болашақты таңдау", "Кітапхана - өмір жолын таңдаудағы көмекші"). Конкурсар әртүрлі болуы мүмкін және дербес іс-шаралар ретінде ("мамандық бойынша үздік" конкурсы) немесе басқа іс-шаралар барысында, мысалы, сынып сағаты барысында өткізілуі мүмкін.

Білім аукционы "барлық мамандықтар маңызды! Барлық мамандықтар қажет пе?"; "Жол таңдау" кәсіби

рулетка»;

Шығармалар, эсселер, өлеңдер сайысы.

Сурет сайысы. Ең қызықтысы шығармашылық жұмыстар конкурстары ("техникалық шығармашылық кәсіби Шеберлікке қадам ретінде"), фотобайқаулар ("мамандық"), "тағдырды анықтайтын таңдау" кәсіптерінің конкурс-презентациясы болып табылады»;

"Мен жұмысшыларға бардым!" Білгірлер турнирі

Жәрмеңкелер мен аукциондар аукционға балалардың өз қолдарымен жасалған бұйымдар қойылады. Аукцион ересек аукционның бейнесі мен ұқсастығы бойынша құрастырылады.

Кәсіптік бағдар беру ойындары

"**Мамандықты тап**", "Таңдалған мамандықты қорғау", "Көру", "Әркім өз жолын таңдасын", "Бизнес және мансап", "Өзі адвокат", "Мектептен өмірге»;

"**Қабілеттерді анықтау және саналы таңдау**", "Өз жолыңды таңда", "Сапалы оқыту - сенімді болашақ" рөлдік ойындары»;

"**Кәсіби**" жаттығу ойыны. Ойынның ережелері-өзіңізді белгілі бір кәсіптің өкілі ретінде елестетіп, пантомима өнерінің көмегімен жұмыста өзін көрсету керек, ал қатысушылар ойыншылардың кімді бейнелейтінін білуі керек.

"Кәсіби ринг»

Ұсынылған әдістерді қолданудың мәні – жоғары сынып оқушыларымен (немесе тіпті ересек клиенттермен) әдеттегіден гөрі тыныш, мейірімді және табиғи жұмыс атмосферасын құру, сонымен қатар кәсіби, өмірлік және жеке өзін-өзі анықтаудың жеке элементтерін модельдеу. Бүкіл сыныппен жұмыс істеуге арналған мансаптық бағдарлау ойындарымен салыстырғанда, мансаптық бағдарлау жаттығулары қарапайым және динамикалық, дегенмен олардың кейбіреулері кәсіби бағдарлаудың нақты ойындарына жақындайды.

Тақырыптық ертеңгілік немесе кеш бір мамандыққа немесе бүкіл салаға арналуы мүмкін.

1. Менің қызығушылықтарымның әлемі.
2. Барлық жұмыстар жақсы-қалауыңды таңдаңыз.
3. Біздің ата-аналарымыздың мамандықтары.
4. Әр түрлі, қажетті және маңызды мамандықтар туралы.
5. Мамандыққа жол мектепте басталады.
6. Менің арманым-болашақ мамандық.
7. Өзіне және адамдарға қуаныш сыйлайтын еңбек.
8. Өзінді біл.
9. Мамандық таңдау себептері.
10. Олар біздің мектепте оқыды.
11. Мектеп түлектері-мұғалімдер.
12. Үлкен болашағы бар мамандықтар.
13. Келер ғасыр бізге не дайындайды?
14. Еңбек пен шығармашылық өмірдің басты мәні ретінде.
15. Өз болашағыңды жаса.
16. Не? Қайда? Қашан?

Экскурсия-кәсіби ақпарат алудың кең таралған түрлерінің бірі. Олар бекер айтпайды, жүз рет естігеннен гөрі бір рет көрген дұрыс. Экскурсия барысында студенттер кәсіптік оқу орындарымен, кәсіпорындармен, мекемелермен, жұмыспен қамту қызметінің аймақтық бөлімдерінің, кәсіптік бағдарлау орталығының жұмысымен танысады.

Еңбек істері

"Мастер-класс" Шоу-бағдарламалары: Менің мамандығым – макияж суретшісі, косметолог, шаштараз". "Жағымды тәбет" (аспаз мамандығы туралы).

Кәсіптік бағдар беру жұмысының дәстүрлі емес нысандарына: **электрондық деректер базасына ("ЕАО оқу орындары") қол жеткізуді ұсыну, компьютерлік тестілеу жатады.**

Кәсіптік бағытты анықтау мақсатында мұғалімдерді тестілеу мен сауалнаманы ұйымдастыру. Кәсіби кеңес. Кәсіптік бағдар беру жұмысының нәтижесінде дербес дерекнама құрастырылады, соның негізінде мектеп түлектеріне кәсіптік-ұсынымдар беріледі. Кәсіби бағдарлау бойынша құжаттар әдетте отбасы, үлгерім, медициналық куәландыру нәтижелері, мінез ерекшеліктері, тестілеу нәтижелері бойынша қабілеттер мен мүдделерді бағалау туралы ақпаратты қамтиды. Пән мұғалімдері мен сынып жетекшілері кәсіптік бағдар беру жұмысына белсенді қатысады (негізінен кәсіптік бағдар беру бойынша іс-шараларды өткізудің бастапқы кезеңдерінде), кәсіби консультанттарға түлектерге досыені құруға көмектеседі.

Кәсіптік бағдар беру қызметі бойынша жұмыстың инновациялық нысандары:

Фнықтама бюросы "Өзіңді тексер!». Білім деңгейін, жеке қабілеттерін бағалауға бағытталған психологиялық семинар. Мамандықтар әлеміне зор, және жасөспірімдерге, барлық қиын және қиын таңдау ісі өз өмірі - мен дәмі, және иық, және ең бастысы түсіну әрбір, ол қандай өзі, ол мүмкін;

Кешенді формалар

Мамандықтар әлемі «мамандықтар күндері»;

"Менің хоббиім - Менің мамандығым", "Өзіңізді таныстырыңыз", Жұмыс? Мамандық? Шақыру? Хобби?»;

Мамандыққа саяхат " Кәсіби бағдар беру күндері»

Ақпарат күндері " мектеп... ал, әрі қарай?", "А-дан Я-ға дейін", " оқу орындары туралы мәліметтер»;

Кәсіби мансапқа жол «Кәсіби бағдарлы онкүндік»

Кәсіби бағдар айлығы "Болашақ – бұл сен"

"Мамандық барлық уақытта" кәсіби бағдар беру аптасын өткізу өте маңызды. Қазіргі уақытта кәсіптік бағдар берудің әртүрлі нысандарының кешені қолданылады. Дәстүрлі көрмелерден басқа, Жұмыспен қамту орталығының кәсіби консультант-маманымен кездесулер ұйымдастырылады; бейнефильмдер, мысалы, "Кәсіби бағдар Әліппесі", "Жұмыс іздеймін", сондай-ақ буклеттер, бетбелгілер, парақшалар әзірленеді.

"Мамандықты ашу" Мамандықтар шеруі;

**Кәсіптер жәрменкесі "Жұмысты өз қалауыңыз бойынша таңдаңыз"
Жобалары "Таңдау уақыты", "Кәсіби бағдар биржасы"**

10-қосымша

"Мамандық таңдау негіздері" ПҚК мысалы (бұл әртүрлі жастағы үлкен жасөспірімдер тобы болуы мүмкін).

Адам саны - 10-нан 25-ке дейін.

Мақсаты: мамандық таңдау негіздерімен таныстыру және кәсіби өзін-өзі анықтау мәселелері бойынша қосымша ақпарат алуға қызықтыру.

Міндеті:

1) кәсіптік бағдар берудің негізгі ұғымдары туралы түсінік беру және кәсіптік кеңес берудің мақсатын түсіндіру;

2) е. а. Климовтың кәсіптерінің жіктелуімен және кәсіби еңбек белгілерімен таныстыру;

3) Мамандық таңдау ережелерімен және кәсіби өзін-өзі анықтаудағы типтік қателіктермен таныстыру;

4) балалардың кәсіби өзін-өзі анықтау деңгейін анықтау.

Сабақтың жоспары:

Сәлемдесу. Танысу. Кіріспе бөлім.

Негізгі ұғымдарды талқылау (мамандық, кәсіптік бағдар, кәсіби өзін-өзі анықтау, оптант, профессиограмма, лауазым, мамандық, бос орын, мансап).

Мамандық таңдау формуласын түсіндіру, мамандық таңдаудың негізгі ережелері мен типтік қателіктер туралы әңгіме.

"Ассоциация" кәсіби бағдар беру ойынын өткізу.

Е. А. Климов кәсіптерінің жіктелуімен танысу

"Мен қалаймын" дифференциалды диагностикалық сауалнамасын жүргізу.

Сабақтың қорытындысын шығару.

Қажетті материалдық-техникалық қамтамасыз ету: орындықтары бар үй-жай (үстелдер міндетті емес), көрнекі материалдарды орналастыруға арналған тақта немесе стенд. Егер еденге (кілем немесе кілем) орналасу мүмкіндігі болса жақсы. Қатысушылардың санына сәйкес қаламдар, маркерлер, бейджиктер, қағаз парақтары, сауалнама бланкілері және т.б. алдын ала дайындау қажет.

Мазмұны:

1. Сәлемдесу. Танысу. Кіріспе бөлім. Педагог балаларды қолдайды, ұсынылады. Бір топ балалар мұғалімге таныс емес жағдайда, ол әрқайсысына өз атына қол қойып, адамға ыңғайлы және оңай жүгіну үшін сабақтың барлық уақытында бейджик киюді ұсынады. (Бейдждер, қағаз парақтары, маркерлер алдын-ала дайындалуы керек). Әрі қарай, мұғалім сабақтың тақырыбын жариялайды және балаларды сабақта не күтетіні және ең бастысы оның мақсаты мен міндеттері туралы қысқаша сипаттама береді. Мұнда бастысы-мұғалімнің жетекші сұрақтарының көмегімен балаларды осы мақсатты өз бетінше тұжырымдауға бағыттау. Мысалы, сіз:"Мамандық таңдау негіздері"

сабағынан не күтесіз (және сіз бәріне сұрақ қоя аласыз, сіз белгілі бір балаға аты-жөнімен хабарласып, жібере аласыз) немесе сұрақ: "Кәсіби болашақта әлі шешім қабылдамағандар бар ма?" немесе: "Сізде кез-келген адам өзін-өзі анықтауда қиындықтарға тап болды ма? Мысалы, ата-аналар бір нәрсені айтады, бірақ сіз мүлдем басқаша болғыңыз келеді немесе сіз шынымен темто болғыңыз келеді, бірақ сізде бұл қабілет пен талант бар-жоғын білмейсіз". Немесе басқа сұрақтарға жауап бере отырып, балалар әлеуметтік мұғаліммен бірге осы сабақтың мақсатын, ол не үшін өткізілетінін, балаларға пайдалы бола алатындығын айтады.

2. Негізгі ұғымдарды талқылау (мамандық, кәсіптік бағдар, кәсіби өзін-өзі анықтау, оптант, профессиограмма, лауазымы, мамандығы, біліктілігі, бос жұмыс орны, мансап, ҚР Білім беру жүйесі). Әлеуметтік педагог тақтаға немесе стендке бір ұғымды орналастырады (әрбір ұғым А4 форматындағы қандай да бір түсті парақта ірі қаріппен басылған). Балаларға осы құбылыстың мәні туралы өз түсініктерін, түсініктерін білдіруге шақырылады. Тағы да, балалардың тұжырымдарын қолдана отырып, мұғалім осы Тұжырымдаманың нақты анықтамасына әкеледі.

Кәсіп-бұл әдетте өмір сүру көзі болып табылатын және белгілі бір біліктілікті қажет ететін еңбек қызметі.

Кәсіби бағдарлау - бұл еңбек нарығының қажеттіліктерін ескере отырып, мамандық таңдауға және игеруге бағытталған психологиялық, педагогикалық және медициналық шаралар кешені.

Кәсіби бағдар берудің мақсаты - білім алушыны кәсіби қызметті теңгерімді, өз бетінше таңдауға бағыттау, кәсіби өзін-өзі анықтауға психологиялық дайындықты қалыптастыру.

Кәсіптік бағдарлау жүйесі-әр түрлі мемлекеттік және қоғамдық ұйымдардың, кәсіпорындардың, мекемелер мен мектептердің, сондай-ақ отбасының жеке тұлға мен жалпы қоғам мүдделері үшін оқушылардың кәсіби және әлеуметтік өзін-өзі анықтау процесін жетілдіруге бағытталған қызметі.

Кәсіби өзін – өзі анықтау-нақты кәсіби қызметке және онда өзін-өзі жүзеге асыруға қатысты тұлғаның (когнитивті, бағалау, мотивациялық) көзқарастар жүйесі.

Оптант-мамандықты таңдаған адам.

Профессиограмма-мамандық сипаттамасы, онда оның адамға қойылатын талаптары көрсетілген (кәсіпті табысты игеру үшін қажетті сандық өлшенетін медициналық-биологиялық, психофизиологиялық және әлеуметтік-психологиялық қасиеттер мен қасиеттер жүйесі).

Лауазымы - қызметтік міндет, қызмет орны. Бұл белгілі бір адамға жүктелген және оны орындау үшін сөзсіз әрекеттер шеңбері.

Мамандығы-бір кәсіп шеңберіндегі еңбек қызметінің функционалдық оқшауланған саласы. Үш ұғымды талдағаннан кейін: мамандық, лауазым және мамандық, келесі тапсырманы орындау, содан кейін балаларға өз мысалдарын келтіру ұсынылады.

Мамандық, лауазым және мамандықты табыңыз:

Азық – түлік тауарларын сатушы-бөлім меңгерушісі.

Слесарь-құрастырушы-бригадир-слесарь.

Ұшқыш-ұшқыш-тікұшақ командирі.

Тәрбие жұмысы жөніндегі әдіскер - педагог-әдістемелік бөлімнің меңгерушісі. Инженер-инженер-синоптик-бөлім меңгерушісі.

Мамандандыру –

1) қызметтің салыстырмалы түрде тар, арнайы бағыттарға, жекелеген технологиялық операцияларға немесе шығарылатын өнім түрлеріне шоғырлануы;

2) белгілі бір салада (мамандықтың бір бөлігі) арнайы білім алу);

3) еңбек бөлінісі оның жекелеген нысандары, түрлері бойынша.

Біліктілігі –

1) индивидтің кәсіби қызметке дайындық деңгейі;

2) қызметкердің белгілі бір жұмысты орындауы үшін қажетті білімінің, дағдысының және іскерлігінің болуы.

Қызметкерлердің біліктілігі олардың тарификациясында көрсетіледі.

Бос орын-бос орын, бос лауазым

Мансап –

1) адамның саналы еңбек жолы;

2) қызметтік саты бойынша жылжу – қоғамдық, қызметтік, ғылыми, кәсіби немесе өзге де қызметте алға табысты жылжу.

ҚР Білім беру деңгейлері: 1) жалпы негізгі, 2) жалпы орта (Толық), 3) кәсіптік бастауыш, 4) орта, 5) кәсіптік жоғары білім және 6) жоғары оқу орнынан кейінгі кәсіптік білім.

Бастауыш кәсіптік білім беру - Бастауыш кәсіптік білім беру оқу орындарында негізгі жалпы білім негізінде қоғамдық пайдалы қызметтің барлық негізгі бағыттары бойынша білікті еңбек қызметкерлерін (жұмысшыларды, қызметшілерді) даярлау.

Орта кәсіптік білім – орта кәсіптік білім беру мекемелерінде немесе жоғары кәсіптік білімнің бірінші сатысында негізгі жалпы, орта (Толық) жалпы немесе бастауыш кәсіптік білім базасында орта білім беру буынының мамандарын даярлау.

Жоғары кәсіптік білім-жоғары кәсіптік білім беру білім беру мекемелерінде (жоғары оқу орындарында) орта (Толық) жалпы, орта кәсіптік білім базасында мамандарды кәсіптік даярлау және қайта даярлау)

Негізгі жалпы, орта (Толық) білім беру, қосымша білім беру кәсіптік даярлықпен айналысады, яғни балаларға жалпы еңбек дағдылары, іскерліктер және кез келген еңбек үшін маңызды жеке қасиеттер береді. Сонымен, жалпы еңбекке жалпы өндірістік дағдылар, дағдылар саласына, мысалы, жоспарлау, өз жұмысын ұйымдастыру (оқу қызметі), өзін-өзі бақылау, есептеу және т.б. жатады.

Мамандық таңдау формуласын түсіндіру, мамандық таңдаудың негізгі ережелері мен типтік қателіктер туралы әңгіме.

Мамандық әлемін білмеу	Өзін білмеу	Мамандық таңдау ережелерін білмеу
Белгілі бір кәсіптегі еңбек сипаты мен шарттары туралы ескірген идеялар. Мамандықтың беделіне қатысты теріс пікірлер.	Өз қабілеттерін объективті емес бағалау (асыра бағалау немесе төмендету), денсаулығын білмеу. Қабілетсіздік, кейде өз қабілеттерін мамандық талаптарымен байланыстыруды қаламау.	Оқу пәнін кәсіппен сәйкестендіру. Адамға деген көзқарасты мамандыққа ауыстыру. "Компания үшін" мамандығын таңдау. Мамандық алу жолдарын анықтай алмау.

4. "Ассоциация" кәсіби бағдар беру ойынын өткізу.

Мақсаты: балалардың әр түрлі мамандықтарға деген шынайы көзқарасын анықтау және мүмкіндігінше бұл қатынасты түзету. Ойынның шарттары түсіндіріледі (Нұсқаулық): "қазір 3 адам сыныптан шығады, ал сынып қандай да бір мамандық жасайды. Содан кейін 3 адам кіріп, оны ассоциативті сұрақтардың көмегімен табуға тырысады, мысалы: "бұл мамандық қандай түсті?", "Қандай иіс еске түседі?", "Қандай жиһаз қолданылады?" және т.б. білім алушылардан мамандық орнына адам ойлағанда, олар" қауымдастық " ойынын ойнады ма деп сұрауға болады. Тәжірибе көрсеткендей, барлық балалар бұл мәселелерді бірден түсінбейді, сондықтан бір мысалды қолданған жөн. Сіз талдау үшін "терапевт" мамандығын алып, бұл мамандықтың түсі ақ, иісі алкогольмен байланысты (дәрі-дәрмек тым жетекші жауап), жиһаз — шыны шкаф немесе диван екенін көрсете аласыз...

Әрі қарай, баяндамашы болжамды нұсқаулар береді: "әрқайсыңыз осындай 2 сұрақ қоя аласыз. Енді сіз дәлізге шығып, 2-3 минут ішінде сұрақтарыңызды ойластырасыз. Сұрақтар қойғанда, оларды кімге нақты қойғаныңызды нақты көрсетіңіз. Осыдан кейін әрқайсысыңызда мамандықты табуға бір әрекет болады". Үш адам сыныптан шығады. Қалғандары тез арада мамандық жасайды, ал үй иесі бәріне әркім сұрай алатындығын ескертеді, сондықтан Сіз дұрыс, бірақ жетекші емес жауаптарға дайын болуыңыз керек.

Жүргізуші кезек-кезек сұрақтар қоятын үш адамды (болжаушыларды) шақырады. Жүргізуші ойынның динамикасын бақылайды.

Барлық сұрақтар мен жауаптар айтылған кезде, жүргізуші бір минут ішінде үш жауап туралы ойлануды ұсынады.

Болжау олардың жауаптарын атайды. Бұл жауаптар болжамды мамандыққа сәйкес келмеуі мүмкін. Мысалы, "әскери ұшқыш" мамандығы бар, ал жауаптар: "ғарышкер", "полиция қызметкері", "автошеру". Көріп отырғаныңыздай, әскери ұшқыш пен ғарышкер өте жақын. Балалардың мамандықты тапқанын немесе таппағанын анықтау құқығы топқа берілуі керек.

Алайда, бұл мәселе талқылаудан кейін шешіледі. Жасырын мамандық, әрине, аталады.

Ойынды талқылау (ойнау). Ассоциативті сұраққа әр жауаптын дұрыстығы бөлек талқыланады. Егер топ жауаппен келіспесе, сіз жауап берген адамнан түсініктеме беруді сұрай аласыз. Көбінесе бұл түсініктемелер ақылға қонымды. Мысалы, бір ойында "полицей" Мамандығы және " мамандық қандай түсті? " жауап берілді: " көк-ақ". Оқушы полиция машинасын білдіргені белгілі болды.

Егер сәтсіз жауаптар анықталса, балаларға дереу берілген мамандыққа сәйкес келетін жауаптар ойлап табуға шақырылады.

Бұған жүргізуші де қатыса алады, осылайша мамандық туралы идеяларды түзете алады.

Болжамшылардан сіз оларға қандай жауаптар жақсы көмектескенін және керісінше жаңылыстырғанын сұрай аласыз. Жауаптарды түзеткеннен кейін сіз кімнің жеңіске жеткенін анықтай аласыз(мүмкін емес нәтиже).

Ойынның диагностикалық мүмкіндіктері. Ойын әр түрлі кәсіптерге эмоционалды қатынасты анықтауға мүмкіндік береді, және бұл қарым-қатынастың сипаты мамандық таңдауға қатты әсер ететіндіктен, жүргізуші топ туралы және жеке оқушылар туралы өте маңызды ақпарат алады, өйткені көптеген балалар жеке ойынға бір сабаққа белсенді қатыса алады.

Ойынды пайдалану перспективалары. Болашақта сіз жақсы дайындалуға көмектесетін ассоциативті мәселелердің арнайы тізімін жасай аласыз, ал көшбасшы аз белгісіздік жағдайында ойын мен талқылауды жақсы ұйымдастыра алады. Сондай-ақ, ойында бір емес, екі (бәсекелес) болжау тобын қолдануға болады. Сіз тек кәсіптерді ғана емес, нақты жұмыс орындарын, оқу орындарын, белгілі бір кәсіптердің типтік өкілдерінің (типтік жұмысшылардың) бейнесін жасай аласыз.

5. Кәсіптердің жіктелуімен танысу Е. А. Климова әлеуметтік педагог жіктеу схемасын ұсынады, оны түсіндіреді. Балаларға нақты мамандықтарға мысалдар келтіру ұсынылады. Балалар мамандықтарды атайды, олармен бірге мұғалім олардың осы жіктеудегі орнын анықтайды. Балалар белгілі бір мамандықты тек бір типке, түрге немесе сыныпқа біржақты жатқызудың мүмкін еместігі проблемасына тап болады. "Аралас" кәсіптердің болуы талқылануда. Мысалы, "кітапханашы" мамандығын "адам-адам" саласына да, "адам - белгі жүйесі" саласына да жатқызуға болады.

6. "Мен қалаймын" дифференциалды диагностикалық сауалнамасын жүргізу.

Балаларға сауалнама бланкілері таратылады, нұсқаулық беріледі.

Сауалнама барлық қолданыстағы кәсіптерді еңбек процесінде адам өзара әрекеттесетін пән немесе объект негізінде 5 түрге бөлу идеясына негізделген.

Бірінші топқа адам-табиғат сияқты мамандықтар кіреді, онда еңбек объектісі тірі организмдер, өсімдіктер, жануарлар және биологиялық процестер болып табылады. Бұған агроном, зоотехник, ветеринар, бағбан, орманшы және т. б. мамандықтар кіреді.

Екінші типтің негізі - адам-техника қатынастары, еңбек объектісі-техникалық жүйелер, машиналар, аппараттар мен қондырғылар, материалдар мен энергия. Мұндай мамандықтар: радиомеханик, токарь, слесарь, жүргізуші, тракторшы, инженер.

Үшінші топ адам - адам сияқты кәсіптерден тұрады, онда еңбек объектісі адамдар, топтар, ұжымдар болып табылады. Мамандықтар-қызмет көрсету саласы, медицина, педагогика, құқықтану және т. б.

Төртінші топ адам — белгі жүйесі сияқты кәсіптерден тұрады. Нысандар-шартты белгілер, шифрлар, кодтар, кестелер. Бұл салада корректорлар, бағдарламашылар, машинистер, Статистика, экономистер жұмыс істейді.

Адам — көркем образ-бесінші түрдің негізі. Бұл мамандықтардың еңбек объектісі-көркем образдар, олардың рөлдері, элементтері мен ерекшеліктері. Бұл түрге, Мысалы, зергер, фотограф, музыкант, суретші, өнертанушы, жазушы, суретші және т. б. сияқты мамандықтар жатады.

Аталған типтерді қатаң шектеу мүмкін емес, тек осы түрлердің әрқайсысына тән басым белгілер ескеріледі.

Нәтиже алгебралық қосынды ретінде көрсетілуі мүмкін. Бұл нәтижелер субъектінің күштерін неғұрлым орынды қолдану саласын сипаттайды. Алайда, МДҰ нәтижелері қазіргі уақытта оның қабілеттерін қандай-да бір дәрежеде сипаттайтындығын атап өткен жөн.

Сабақтың қорытындысын шығару.

Мұғалім балаларға алғыс білдіреді және олардың осы сабақта қызықты және пайдалы болған әсерлерін сұрай алады.

Өзін-өзі анықтау туралы астарлы сөз

Өз ісінің шебері болу туралы астарлы әңгіме

Таңертең оқушылар мұғалімге дәстүрлі әңгімеге келді. Олар каминнің төсенішіне жайғасып, мұғалімнің сөйлеуін шыдамдылықпен күтті.

— Ал, бүгін не істегеніңізді айтыңыз, - деді оқушылардың толқуын зейінді көзбен көрген мұғалім.

- Мұғалім, кеше кешке бізде қызу пікірталас болды. Біз өз ісінің шебері болу үшін не қажет екенін анықтағымыз келді. Сен сияқты болуға. Біз таңға дейін тартыстық. Аз сағат қана ұйықтасақ та, біз шаршамадық. Біз толқып, жауабыңызды тыңдағымыз келеді.

- Асықпаңыз. Айтпас бұрын, өз дауларыңыздың қорытындысы қандай болды? - күлімсіреп, мұғалім жауап берді және қалтасынан шыққан тастарды сұрыптай бастады. Біз оқуға, өз ісімізде дамуға, өз шеберлігімізді шыңдауға келдік!

— Осы ма бәрі? – деп мұғалім каминнің төсенішіне ыңғайлы отырып жатып, ақырын сұрады.

- Басқа адамдарды оқытып және олармен өз білімі мен тәжірибесімен бөлісу керек! -деп оқушылар бірден жауап берді.

— Осы ма бәрі? — Мұғалім көзін жұмып, терең ойға шомды.

Өз -өзіңізбен күресіңіз! Ең жақсы болуға тырысыңыз!

- Жаман емес. Бірақ одан да маңызды нәрсе бар. - Мұғалім тастарды сұрыптай отырып, көздерін жұмып отыруды жалғастырды.

- Басқа адамдарға көмектесу! Әлемді жақсартуға тырысу! – оқушылар бірауыздан жауап алу ниеттерін көрсетіп, шыдамсыздық танытып шулай бастады.

- Енді! Қазірдің өзінде ояныңыз!

- Бүкіл өмірін өз ісіне арнау! - енді тек жеке Пікірлер естіле бастады. Осыдан кейін мұғалім біраз күтті де, кейін оқушылардың алдына қолымен терген тастарды қойды.

Олардың бірнеше түрі болды: біреуі шеңбер түрінде, екіншісі тегіс тіктөртбұрыш түрінде, үшіншісі — жүрек түрінде, төртіншісі — түсініксіз пішінсіз сынық, бесіншісі — қызғылт кварцының бір бөлігіндей. Оқушылар бесеу болды, ал Шебер әрқайсысына тасты таңдауды ұсынды. Оның үстіне, оқушылардың отырған реті бойынша алдыңғы қатардан бастап кезекпен орындалады.

Бірінші оқушы жүрек тәрізді тасты алды, екіншісі дөңгелек, үшіншісі қызғылт кварцты, төртіншісі тіктөртбұрыш тәрізді тасты, ал бесіншісі пішінсіз сынықты алды.

- Ал енді ойланып, бүгін келген сұрақтарыңызға өздеріңіз жауап беріңіздер, - деп Шебер жымиды.

- Біз білеміз, білеміз! Әрқайсымыз өзімізге ұнайтын тасты таңдадық! Жетілдіруді бастамас бұрын, сүйікті ісіңізді таңдау керек! Өзіңді шабыттандыратын! Және күш беретін!

Оқушылар қуанып, сол жерде отыра алмады.

- Сіз дұрыс айтасыз. Бірақ сәл тереңірек қараңыз. Ең үлкен таңдау кімде болды?

- Кімде бірінші таңдау болды.

- Ал кімде таңдау болмады? - деп жалғастырды шебер.

- Оны соңғы жасаған адам. Оған пішінсіз сынықты тасты алудан басқа ештеңе қалған жоқ .

— Міне, бүгінгі сабақ: біреуге сіздің таңдауыңызды шектеуге жол бермеңіз. Сіз маған қарсы тұрып, бес тасты таңдағыңыз келетінін айта аласыз. Олар сыртқа шығып, сізге ұнайтын басқа тасты алып келуі мүмкін. Сіз бағындыңыз, сіз маған сізді шектеуге рұқсат бердіңіз.

Оқушылар мұғалімге үнсіз қарады.

- Ал енді барып, бүгінгі сабақ туралы ойланыңыз. Әрқашан өз өміріңізде жүрегiңіздің қалауын таңдаңыз. Айналаңызға қарап, ұсынылғаннан да алысқа қарауға батыл болыңыз. Өзіңізді шектемей және жүрегiңіздің қалауымен өмірдің жолын таңдаған кезде, бұл махаббат одағы болады. Бұл дегеніміз, сіз осы қиын жолдан өтіп, Шебер болу үшін күшке толы боласыз. Өз ісінің шебері.

Ақпарат көзі: <https://prosto-coach.ru/stati/pritcha-o-tom-kak-stat-masterom-svoego-dela>

Дұрыс таңдау туралы астарлы әңгіме

Бірде бес саяхатшы орман алқабында адасып кетті. Олардың алдында қайда бару туралы, қиын таңдау болды.

Бірінші саяхатшы жолды білмейтін жерге бармайтынын және кері бұрылатынын айтты.

Олардың екіншісі оңға қарай жүретінін айтты. Өйткені оң жол әрқашан да дұрыс.

Үшінші саяхатшы олармен бірге жүрмейтінін және сол жаққа баратынын айтты.

Күмәндануға дағдыланбаған төртінші саяхатшы әрқашан алға жылжу керек деп мәлімдеді. Ол тікелей жолды таңдап, тікелей жүруді жалғастырды.

Бесінші саяхатшы күмәнданды. Ол айтты:

-Достарым, күте тұрыңыздар, мен қайда бару керектігін білемін. Ол үшін жоғарыдан көру керек.

Ол ең биік ағашқа көтеріліп, сол жерден орман алқаптарына қарады. Алайда, қалғандары оны күтпеді және әрқайсысы өз жолымен кете барды.

Ағашта отырып, саяхатшылардың бесіншісі орманның шетімен жолдастарының таңдаған жолын көрді. Ол ең қарапайым және қысқа жолды көрді, сол арқылы ол орман алқабынан шықты.

Бұл саяхатшыны данагөй деп атауға болады. Себебі ол шешім қабылдауға асықпады және жағдайдан шығу жолын тапты. Бұл оған таңдау жасауға көмектесті.

Ең дұрысы оның таңдауы ма? Тіпті де олай емес. Өйткені, бұл оқиға аяқталған жоқ. Шешім қабылдағаннан кейін салдары пайда болады. Әр саяхатшы өз жолында бір нәрсе тапты.

Қайтып оралғысы келген адам аймақтың картасын жасай алды және оның сұлулығынан ләззат алып, орманда қауіпсіз жүруге болатын бағытты анықтады. Бұл бағытты басқалар да қолдана бастады.

Оңға қарай жүргеннің үлесіне кедергілердің көп болуымен ұзақ және қиын жол түсті. Бірақ ол оларды жеңуді үйренді. Ол өзін жабайы аңдардан қорғап, шебер аңшы бола алды. Нәтижесінде, бұл адам басқаларға табиғатта өмір сүру дағдыларын үйрете бастады.

Сол жаққа барған саяхатшы орманнан өздігінен шыға алмады, бірақ ол қызымен бірге тұрған орманшының үйін тапты. Осылайша саяхатшы махаббат пен отбасылық бақытқа ие болды.

Алға батыл ұмтылған адам бұрын болмаған жерлерде болып, алғашқы ашушылардың бірі болды. Ол адамдарға жаңа керемет жерлерді көрсетті және пайдалы сирек өсімдіктерді тапты.

Олардың біреуі ағашқа көтеріліп, орманнан басқаларға қарағанда оңайырақ және тезірек шықты. Ол проблемаларды шешудің маманы болды. Көптеген адамдар одан кеңес сұрады.

Сонымен, олардың қайсысы дұрыс таңдау жасады? Әрқайсысыда. Қалай болғанда да, жасалған таңдау барлық саяхатшыларды пайдалы нәтижеге әкелді.

Сіздің кез-келген таңдауыңыз дұрыс, өйткені ол сізді бір нәрсеге жетелейді. Сіздің кейбір шешіміңіз қате болып көрінсе де, уақыт өте келе ол сізге көп нәрсе бере алады.

Әрқайсысының өз жолы болады.

Егер сіз өзіңіз үшін ең оңтайлы жолды көре алсаңыз, сіз даналыққа толы боласыз. Бірақ басқа адамдарға олардың жолымен жүруге және біреудің таңдауын құрметтеуге мүмкіндік беру үшін кем дегенде даналық қажет.

Мәре сызығынан тыс қарауды біліңіз. Қашықтықтың әрдайым жалғасы бар.

Ақпарат

көзі: <https://zen.yandex.ru/media/id/5b666d0b28eb1300ac9a8877/mudraia-pritcha-o-pravilnosti-vybora-5d6e486735c8d800add1729f>

"Мүдделер картасы" А. Е. Голомшток

Мақсаты: кәсіби қызығушылықтардың жеке ерекшеліктерін анықтау. Сауалнаманы А. Е. Голомшток әзірледі. Жоғары сынып оқушыларының әртүрлі қызмет салаларындағы қызығушылықтары мен бейімділіктерін зерттеуге арналған. Голомшток физика, математика, химия, астрономия, биология, медицина, ауыл шаруашылығы, филология, журналистика, тарих, өнер, геология, география, қоғамдық қызмет, құқық, көлік, педагогика, жұмыс мамандықтары, қызмет көрсету саласы, Құрылыс, жеңіл өнеркәсіп, техника, электротехника сияқты 23 саланы ажыратады.

Нұсқаулық: жетекші мүдделерді анықтау үшін сізге сұрақтар тізімі ұсынылады. Егер сізге сұрақта сұралған нәрсе ұнаса, жауап бланкісінде оның нөмірінің жанына екі плюс ("++ ") қойыңыз, Егер сізге жай ұнаса - бір плюс ("+"), егер білмесеңіз - нөл ("0"), егер сізге ұнамаса - бір минус (" - "), ал егер сізге мүлдем ұнамаса - екі минус ("--"). Сұрақтардың ешқайсысын бос жіберместен жауап беріңіз.

Сауалнама мәтіні

Сіз жақсы көресіз бе? Сізге ұнайды ма? Сіз қалайсыз ба?

1. Өсімдіктер мен жануарлардың өмірімен танысу.
2. География пәнінен сабақ және кітап оқу.
3. Геологиялық экспедициялар туралы көркем немесе ғылыми-танымал әдебиеттерді оқу.
4. Адам анатомиясы мен физиологиясы бойынша сабақтар мен кітаптар.
5. Күнделікті үй тапсырмасын орындау.
6. Көрнекті физиктердің физикалық жаңалықтары, өмірі мен қызметі туралы танымал ғылыми әдебиеттерді оқу.
7. Химиядағы жаңалықтар туралы немесе көрнекті химиктердің өмірі мен қызметі туралы оқу.
8. Техникалық журналдарды оқу.
9. Электроника және радиотехника саласындағы жетістіктер туралы танымал ғылыми журналдардағы мақалаларды оқу.
10. Әр түрлі металдармен және олардың қасиеттерімен танысу.
11. Ағаштың әртүрлі түрлері туралы және олардың практикалық қолданылуы туралы білу.
12. Құрылыс саласындағы жетістіктер туралы білу.
13. Кітап оқып, әртүрлі көлік түрлерінің (автомобиль, теміржол және т.б.) жүргізушілері туралы фильмдер көру.
14. Кітап оқыңыз, ұшқыштар туралы фильмдер көру

15. Әскери техникамен танысу.
16. Тарихи оқиғалар туралы кітаптарды оқу.
17. Орыс және шетел әдебиетінің классиктерінің шығармаларын оқу.
18. Журналистік мақалалар мен эсселерді оқып, талқылау.
19. Оқу орнында, қалада, елде ағымдағы істер мен оқиғаларды талқылау.
20. Педагогикалық жұмысқа қызығушылық таныту.
21. Кітап оқып, полиция туралы фильмдер көру
22. Жеке заттарының жинақылығымен, бөлмесінің әдемілігін қамтамасыз ету.
23. "Қызықты математика"сериясынан кітаптар оқу.
24. Экономикалық Географияны зерттеу.
25. Шет тілімен айналысу.
26. Көрнекті суретшілердің өмірімен, өнер тарихымен танысу.
27. Көрнекті суретшілердің өмірімен танысу, олармен кездесу, фотосуреттерін жинау.
28. Көрнекті музыканттардың өмірі мен шығармашылығымен, музыка теориясының мәселелерімен танысу.
29. Спорттық газеттер, журналдар, спорт туралы әдебиеттерді оқу.
30. Биология, Ботаника, зоологияны зерттеу.
31. Кітаптар мен телешоулар бойынша әртүрлі елдермен танысу.
32. Атақты геологтардың өмірі мен қызметі туралы оқу.
33. Медицина жетістіктеріне қызығушылық таныту.
34. Жеңіл өнеркәсіп кәсіпорындарына экскурсиямен бару.
35. "Қызықты физика"сериясынан кітаптар оқу
36. Табиғаттағы химиялық құбылыстарды зерттеу.
37. Техниканың соңғы жетістіктерімен танысу.
38. Радиотехника, элекрик жұмысына қызығушылық таныту.
39. Металл өңдеу процесінде қолданылатын әртүрлі өлшеу құралдарымен танысу.
40. Ағаштан жасалған бұйымдарды (мысалы, жиһаз) жасау.
41. Құрылысшылардың жұмысын бақылау.
42. Қозғалыс құралдары туралы әдебиеттерді оқу.
43. Кітап оқыңыз, теңізшілер туралы фильмдер мен телешоуларды көру.
44. Кітап оқу, әскери тақырыптар бойынша фильмдер мен телешоуларды көру, ірі шайқастардың тарихымен танысу.
45. Елдегі және шетелдегі ағымдағы саяси оқиғаларды талқылау.
46. Әдеби-сыни мақалаларды оқу.
47. Радио тыңдау, тележаңалықтары және тақырыптық телешоуларды көру.
48. Қалада, елде болып жатқан оқиғалар туралы білу.
49. Оқушыларға түсіну қиын сұрақтарды түсіндіру.

50. Әдеби кейіпкердің немесе досының іс-әрекетін әділетті талқылау.
51. Отбасын азық-түлікпен қамтамасыз ету, отбасы мүшелерін тамақтандыруды ұйымдастыру.
52. Математика ғылымындағы ашылған жаңалықтармен танымал математиктердің еңбектерін оқу.
53. Теледидардан экономикалық хабарларға қызығушылық таныту.
54. Шет тіліндегі көркем әдебиетті оқу.
55. Мерекелерді көркем безендірумен айналысу.
56. Театрға бару.
57. Опералық немесе симфониялық музыканы тыңдау.
58. Спорттық жарыстарға бару, спорттық бағдарламаларды көру.
59. Биологиядан қосымша сабақтарға қатысу.
60. Географиядан қосымша сабақтарға қатысу.
61. Минералдарды жинау.
62. Адам ағзасының функцияларын, адам ауруларының себептері мен емдеу әдістерін зерттеу.
63. Үйде түскі ас дайындау.
64. Физикалық тәжірибелерді көрсетуді жүзеге асыру.
65. Химиялық заттармен тәжірибе ұйымдастыруға қатысу.
66. Түрлі механизмдерді жөндеу.
67. Аспаптардың (вольтметр, амперметр) көмегімен электр желілерінде өлшеу жүргізу.
68. Металлдан түрлі заттар мен бөлшектерді жобалау.
69. Ағашты көркем өңдеу(кесу, кесу).
70. Эскиздер салу немесе құрылыс нысандарының сызбаларын орындау.
71. Автомобиль көлігіне қызығушылық таныту.
72. Авиамоделизммен, парашюттік спортпен айналысу.
73. Спорттық ату жаттығуларымен айналысу.
74. Әр түрлі халықтар мен мемлекеттердің пайда болу тарихын зерттеу.
75. Өлең жазу.
76. Басқа адамдардың өмірі мен өз өмірін бақылау.
77. Ұйымдастырушылық қоғамдық жұмыстарды орындау.
78. Уақыт өткізу кішкентай баламен айналысуға, және олармен ойнау.
79. Құрдастар арасында тәртіп орнату.
80. Қызмет көрсету саласы қызметкерлерінің (аспаз, даяшы, сатушы) жұмысын бақылау.
81. Математикалық олимпиадаларға қатысу.
82. Газеттер мен журналдарда экономикалық шолуларды қарау.
83. Шет тілінде радио хабарларын тыңдау.

84. Мұражайларға, өнер көрмелеріне бару.
85. Көпшілік алдында сөйлеу.
86. Музыкалық аспапта ойнау.
87. Спорттық жарыстарға қатысу.
88. Жануарлар мен өсімдіктердің өсуі мен дамуын бақылау.
89. География бойынша кітаптар жинау.
90. Өлкетану мұражайына бару.
91. Дәрігер, фармацевт жұмысын білу.
92. Өзіңіз үшін тігу.
93. Физикаға қызығушылық.
94. Химияға қызығушылық.
95. Техникамен жұмыс істеу.
96. Электр аппаратурасының құрылғысымен танысу.
97. Слесарлық іспен айналысу.
98. Ағаш өңдеу жұмыстарын орындау.
99. Өңдеу жөндеу жұмыстарына қатысу.
100. Полицияға көше қозғалысы ережелері бойынша жаяу жүргіншілермен жұмыс істеуге көмектесу.
101. Есу және яхта клубтарының мүшесі болу.
102. Әскерилендірілген ойындарға қатысу.
103. Тарихи орындармен танысу.
104. Әдеби клубтың мүшесі болу.
105. Журналистердің телехабарлар жүргізуін бақылау.
106. Хабарламалар мен баяндамалармен көпшілік алдында сөйлеу.
107. Балалардың жұмысын ұйымдастыру.
108. Адамдардың әрекеттері мен мінез-құлқының жасырын себептерін анықтау.
109. Басқа адамдарға түрлі қызметтер көрсету.
110. Күрделі математикалық есептерді шешу.
111. Өз жеке қаражатыңды тиімді есептеу.
112. Шет тілін оқыту курстарына қатысу.
113. Көркем секцияда жұмыс істеу.
114. Көркем өнерпаздарға қатысу.
115. Музыка мектебіне бару.
116. Спорттық секцияда айналысу.
117. Биологиялық олимпиадалар мен байқауларға қатысу.
118. Саяхат.
119. Геологиялық экспедицияға қатысу.
120. Науқас адамды күту.

121. Аспаздық байқаулар мен көрмелерге қатысу.
122. Физика бойынша конкурстық іс-шараларға қатысу.
123. Химиядан күрделі есептерді шешу.
124. Техникалық схемалар мен сызбаларды түсіну.
125. Бөлшектелуі қиын радиосхеманы түсіну.
126. Жаңа техникамен танысу, өнеркәсіптік жабдықтардың жұмысын бақылау.
127. Өз қолыңызбен ағаштан бірдеңе жасау.
128. Құрылыс жұмыстарына көмектесу.
129. Автокөлікке қызмет көрсетуге және жөндеуге қатысу.
130. Ұшақта өздігінен ұшуды армандау.
131. Күн тәртібін қатаң орындау.
132. Тарихи тақырыптар бойынша көпшілік алдында баяндама жасау.
133. Әдебиет көздерімен жұмыс.
134. Пікірталастарға, конференцияларға қатысу.
135. Ұжымдық іс-шараларды ұйымдастыру және өткізу.
136. Балалар мен жасөспірімдерді тәрбиелеу мәселелерін талқылау.
137. Полиция қызметкерлеріне көмектесу.
138. Әр түрлі адамдармен үнемі сөйлесу.
139. Математикалық олимпиадаларға, конференцияларға қатысу.
140. Баға, жалақы мәселелеріне қызығушылық таныту.
141. Шет тілде қарым-қатынас жасау.
142. Көркем көрмелерге қатысу.
143. Театр қойылымдарына қатысу.
144. Музыкалық байқауларға қатысу.
145. Үнемі жаттығу жасау және спорттық жарыстарға қатысу.
146. Өсімдіктерді өсіру, үй жануарларына күтім жасау.
147. Жергілікті жердің топографиялық түсірілімін жүргізу.
148. Ұзақ, қиын жорықтар жасау.
149. Медицина қызметкерлерінің қызметіне қызығушылық таныту.
150. Тігу, пішу, киім үлгілерін жасау.
151. Физикадан күрделі есептерді шешу.
152. Экскурсиямен химиялық кәсіпорындарға бару.
153. Техникалық шығармашылық көрмелеріне қатысу.
154. Аудиотехниканы жөндеу.
155. Станокта жұмыс істеу.
156. Ағаш шеберлігі жұмыстарын сызба бойынша орындау.
157. Құрылысқа маусымдық қатысу.
158. Жүргізушілерге арналған жол ережелерін үйрену.

159. Теңіз ісін зерттеу.
160. Бас қолбасшылар мен қолбасшылардың естеліктерін оқу.
161. Туған өлкенің тарихи жерлерімен танысу.
162. Әңгімелер жазу.
163. Газетке жазбалар немесе очерктер жазу.
164. Қоғамдық тапсырмаларды орындау.
165. Балалардың ойын және мерекелік іс-шараларын ұйымдастыру.
166. Заңнамалық құжаттарды, азаматтық құқықты зерттеу.
167. Адамдардың белгілі бір қызметтерге деген қажеттіліктерін қанағаттандыру.
168. Формулалар бойынша математикалық есептеулерді орындау.
169. Аймақтық экономика мәселелеріне қызығушылық таныту.
170. Шет тілі бойынша олимпиадаларға қатысу.
171. Өнер мұражайларына бару.
172. Спектакльдерде сахнада ойнау.
173. Классикалық музыканы тыңдау.
174. Дене шынықтыру мұғаліміне сабақ өткізуге көмектесу.

Нәтижелерді өңдеу және түсіндіру.

Жауап бланкісінде әрбір " + " белгісі үшін +1 балл, әрбір "-" белгісі үшін - 1 балл, нөлдік жауап үшін-0 балл қойылады. Жауап бланкісінің 29 бағанының әрқайсысында оң және теріс баллдар саны есептеледі. Жауап бланкісінің құрылымына сүйене отырып, кәсіби қызығушылықтың келесі түрлері анықталады (бағандар бойынша).

Бағандағы оң жауаптар неғұрлым көп болса, кәсіби қызметтің осы түріне деген қызығушылық деңгейі соғұрлым жоғары болады.

Айқындық деңгейлері:

-12 - ден -6-ға дейін-бұл қызығушылықты жоққа шығарудың ең жоғары деңгейі;

-5 - тен -1-ге дейін-қызығушылық жоққа шығарылады;

+ 1 - ден +4-ке дейін-қызығушылық нашар көрінеді;

+ 5 - тен +7-ге дейін-айқын қызығушылық

+8 - ден +12-ге дейін-айқын қызығушылық.

1. Биология
2. География
3. Геология
4. Медицина
5. Жеңіл және тамақ өнеркәсібі
6. Физика
7. Химия

8. Техника
9. Электр және радиотехника
10. Металл өңдеу
11. Ағаш өңдеу
12. Құрылысы
13. Көлік
14. Авиация, теңіз ісі
15. Әскери мамандықтар
16. Қазақстан тарихы
17. Әдебиет
18. Журналистика
19. Қоғамдық қызметі
20. Педагогика
21. Құқықтану
22. Қызмет көрсету саласы
23. Математика
24. Экономика
25. Шетел тілдері
26. Бейнелеу өнері
27. Сахналық өнер
28. Музыка
29. Дене шынықтыру және спорт

Академик Е. А. Климовтың әдістемесі бойынша кәсіптік бағдарлау тесті.

Біз сізге 20 жұп мәлімдеме ұсынамыз. Екі мәлімдемені мұқият оқып шыққаннан кейін, сіздің қалауыңызға сәйкес келетінін таңдаңыз. Таңдау әр жұпта жасалуы керек.

Сұраққа жауап беріңіз: "маған ұнайды...»

1А. жануарларға күтім жасау.	1Б. машиналарға, аспаптарға қызмет көрсету (Бақылау, реттеу)
2а. ауру адамдарға көмектесу, оларды емдеу.	2Б. есептеу машиналарының кестелерін, сызбаларын, бағдарламаларын құрастыру.
3А. кітап иллюстрацияларының, плакаттардың, грампластинкалардың, көркем ашықхаттардың сапасын бақылау.	3Б. өсімдіктердің жай-күйін, дамуын бақылау.
4А. Материалдарды өңдеу (Ағаш, мата, пластмасса және т.б.).	4Б. тауарларды тұтынушыға жеткізу (жарнамалау, сату).
5А. танымал ғылыми кітаптарды, мақалаларды талқылау.	5Б. көркем кітаптарды талқылау.
6А. кез-келген тұқымның жас малдарын өсіру.	6Б. қандай да бір іс-әрекеттерді (еңбек, оқу, спорттық) орындауда құрдастарын (немесе кіші балаларды) жаттықтыру.
7А. суреттерді көшіру, музыкалық аспаптарды баптау.	7Б. қандай да бір жүк, көтергіш, транс тігінші құралдарын (көтергіш кранды, машинаны және т. б.) басқару.
8А. анықтама бюросында, экскурсия кезінде адамдарға қажетті мәліметтерді хабарлау, түсіндіру және т. б.	8Б. көрмелерді, витриналарды көркем безендіру, концерттер, пьесалар және т. б. дайындауға қатысу.
9А. бұйымдарды, заттарды (киім, техника), тұрғын үйді жөндеу.	9Б. мәтіндердегі, кестелердегі, суреттердегі қателерді іздеу және түзету.
10А. жануарларды емдеу.	10Б. есептеулерді орындау.
11А. өсімдіктердің жаңа сорттарын шығару.	11Б. өнеркәсіптік бұйымдардың (машиналар, киім, үйлер және т. б.) жаңа түрлерін құрастыру.
12а. адамдар арасындағы дауларды, жанжалдарды талқылау, сендіру, түсіндіру, көтермелеу, жазалау.	12б. сызбаларды, схемаларды, кестелерді түсіну (тексеру, нақтылау, ретке келтіру).

13а.көркемөнерпаздар үйірмелерінің жұмысын бақылау, зерттеу.	13Б.микробтардың өмірін бақылау, зерттеу.
14А.медициналық аспаптар мен аппараттарға қызмет көрсету, жөндеу.	14б. адамдарға жарақат, көгеру, күйік және т. б. кезінде медициналық көмек көрсету.
15а. бақыланатын құбылыстар, оқиғалар, өлшенетін объектілер және т. б. туралы нақты сипаттамалар, есептер жасау.	15б.байқалатын немесе ұсынылатын оқиғаларды көркем сипаттау, бейнелеу.
16а. ауруханада зертханалық зерттеулер жүргізу.	16б.науқастарды қабылдау, қарау, олармен әңгімелесу, ем тағайындау.
17а. үй-жайлардың қабырғаларын, бұйымдардың бетін бояу немесе сырлау.	17Б.ғимаратты монтаждауды немесе машиналарды, аспаптарды құрастыруды жүзеге асыру.
18а. адамдардың театрларға, мұражайларға, экскурсияларға, туристік саяхаттарға және т. б. жорықтарын ұйымдастыру.	18б. сахнада ойнау, концерттерге қатысу.
19а. сызбалар бойынша бөлшектер, бұйымдар (машиналар, киім) дайындау, ғимараттар салу.	19б.сурет салу, карталарды, сызбаларды көшіру.
20а. өсімдік ауруларымен, орман, бақша зиянкестерімен күресу.	20б. машиналарда жұмыс істеу (жазу машинасы, компьютер, телетайп, телефакс).

Жауаптарыңызды кестеге жазыңыз

Мамандықтар тобы				
Адам-табиғат	Адам–техника	Адам – адам	Адам-маңызды жүйе	Адам-көркем образ
1а	1б	2а	2б	3а
3б	4а	4б	5а	5б
6а		6б		7а
	7б	8а		8б
	9а		9б	
10а			10б	
11а	11б	12а	12б	13а
13б	14а	14б	15а	15б
16а		16б		17а

	176	18a		186
	19a		196	
20a			206	

Тестілеу нәтижелері

Енді әр бағанда қанша нұсқаны таңдағаныңызды есептеңіз.

Жауаптардың ең көп саны болған жерде-сіздің кәсіби салаңыз.

Адам-табиғат. Бұған адам жансыз және жабайы табиғаттың әртүрлі құбылыстарымен айналысатын мамандықтар кіреді, мысалы, биолог, географ, геолог, математик, физик, химик және жаратылыстану ғылымына қатысты басқа мамандықтар.

Адам-техника. Кәсіптердің бұл тобына адам техникамен, оны қолданумен немесе дизайнмен айналысатын әр түрлі еңбек түрлері кіреді, мысалы, инженер, оператор, машинист, механизатор, дәнекерлеуші және т. б.

Адам-адам. Бұған адамдардың өзара әрекеттесуін қамтитын кәсіптердің барлық түрлері кіреді, мысалы, саясат, дін, педагогика, психология, медицина, сауда, құқық.

Адам-бұл белгі жүйесі. Бұл топқа әртүрлі белгі жүйелерін құруға, зерттеуге және қолдануға қатысты мамандықтар кіреді, мысалы, лингвистика, математикалық бағдарламалау тілдері, бақылау нәтижелерін графикалық түрде көрсету әдістері және т. б.

Адам-көркем образ. Мамандықтардың бұл тобы әдебиет, музыка, театр, бейнелеу өнері сияқты көркем және шығармашылық жұмыстың әртүрлі түрлерін білдіреді.

Л. Н. Кабардованың кәсіби дайындығын анықтауға арналған сауалнама

Мақсаты: кәсіби дайындық деңгейін анықтау.

Нұсқаулық: сұрақтарды мұқият оқып шығыңыз. Олардың әрқайсысы үшін Сіз үш жауап беруіңіз керек, оларды баллмен бағалаңыз. Жауап жауап бланкісінің тиісті торына жазылады, онда цифрлармен сұрақтардың нөмірлері, ал әріптермен үш жауап үшін ұяшықтар көрсетіледі.

Алдымен сіз сұрақта жазылған нәрсені қалай жасау керектігін білесіз ("а" ұяшығы):

- мен, әдетте, жақсы істеймін - 2 балл; - орташа жасаймын - 1 балл;
- мен жаман істеп жатырмын, мүлдем білмеймін, ешқашан жасамадым - 0 балл.

Содан кейін сіз жасаған кезде пайда болатын сезімдерді бағалаңыз (жасуша " Б"):

- оң (қызықты, оңай) - 2 балл; - бейтарап (бәрібір) - 1 балл;
- теріс (қызықсыз, қиын) - 0 балл.

Үшінші жауап көрсетілуі керек, сіз сұрақта сипатталған әрекеттің Сіздің жұмысыңызға кіргенін қалайсыз (жасуша "в"):

- иә - 2 балл;
- бәрібір-1 балл; - жоқ - 0 балл.

Сауалнама мәтіні

1. Әр түрлі мәтін үзінділерінен, үзінділер жасаңыз және оларды белгілі бір негізде топтастырыңыз.

2. Физика бойынша зертханалық жұмыстарда практикалық тапсырмаларды орындау (схемаларды құрастыру және жинау, олардағы ақауларды жою, аспаптың жұмыс принципін түсіну және т.б.).

3. Ұзақ уақыт бойы (бір жылдан астам) өсімдіктердің өсуі мен дамуын қамтамасыз ететін барлық жұмыстарды өз бетінше, шыдамдылықпен орындаңыз (суару, ұрықтандыру, трансплантациялау және т. б.)

4. Көптеген қызықты, назар аударуға тұрарлық деп танылған өлеңдер, әңгімелер, жазбалар жазу.

5. Өзіңіз ұстап емес, "құюға" қоршаған ортаға өз тітіркенуі, ашу-ыза, өкпелі, нашар көңіл-күй.

6. Мәтіннен негізгі ойларды бөліп көрсетіңіз және олардың негізінде қысқаша реферат, жоспар, жаңа мәтін жасаңыз.

7. Физикалық процестер мен заңдылықтарды түсіну, физикадағы есептерді шешу.

8. Дамып келе жатқан өсімдікті үнемі қадағалап отырыңыз және бақылау деректерін арнайы күнделікке жазыңыз.

9. Өз қолыңызбен әдемі бұйымдар жасаңыз: ағаштан, матадан, металдан, кептірілген өсімдіктерден, жіптерден.

10. Шыдамдылықпен, ешкімге білгісі келетін нәрсені түсіндіруді тітіркендірместен, тіпті бірнеше рет қайталауға тура келсе де.

11. Орыс тілі мен әдебиетіндегі жазбаша жұмыстарда қателіктерді табу оңай.
12. Химиялық процестерді, химиялық элементтердің қасиеттерін түсіну, химиядағы есептерді шешу
13. Өсімдіктердің көптеген түрлерінің даму ерекшеліктерін және сыртқы ерекшеліктерін түсіну.
14. Кескіндеменің, графиканың, мүсіннің аяқталған туындыларын жасау.
15. Бұған шаршамай, көптеген адамдармен көп және жиі сөйлесіңіз.
16. Шет тілі сабақтарында сұрақтарға жауап беріңіз және оларды сұраңыз, берілген тақырып бойынша мәтіндер мен құрастырылған әңгімелерді қайталаңыз.
17. Кез-келген механизмдерді (велосипед, мотоцикл) жөндеңіз, электр құралдарын (шаңсорғыш, үтік, шам) жөндеңіз.
18. Бос уақытыңызды негізінен жануарларды күтуге және бақылауға жұмсаңыз.
19. Музыка, басқалардың жетістіктеріне ие әндер жазыңыз.
20. Мұқият, шыдамдылықпен, үзіліссіз, адамдарды тыңдаңыз.
21. Шет тіліндегі тапсырманы орындау кезінде шетелдік мәтіндермен жұмыс істеу қиын емес.
22. Электрондық аппаратураны (қабылдағышты, магнитофонды, теледидарды, дискотекаларға арналған аппаратураны) ретке келтіру және жөндеу.
23. Үнемі, ескертусіз, жануарларға күтім жасау үшін қажетті жұмыстарды орындау: тамақтандыру, тазарту (жануарлар мен жасушалар), емдеу, оқыту.
24. Көпшілік алдында, көптеген көрермендер үшін рөлдерді ойнау, еліктеу, біреуді бейнелеу, өлең, проза жазу
25. Кішкентай балаларды іспен, ойынмен, әңгімемен қызықтырыңыз.
26. Әр түрлі заңдарды, формулаларды, теоремаларды қолдана отырып, логикалық әрекеттер тізбегін құруды қажет ететін математика, химия бойынша тапсырмаларды орындаңыз.
27. Жөндеуге құлыптар, крандар, жиһаз, ойыншықтар.
28. Жануарлардың тұқымдары мен түрлерін түсіну, олардың сипаттамалары мен әдеттерін білу.
29. Жазушы, драматург, суретші не істегенін әрдайым анық көру және оны ауызша немесе жазбаша түрде дәлелдей білу.
30. Адамдарды қандай да бір іс-шараларға, іс-шараларға ұйымдастыру.
31. Математикалық формулаларды, заңдарды жақсы білуді және оларды шешуде дұрыс қолдануды қажет ететін математика тапсырмаларын орындау.
33. Жануардың немесе өсімдіктің мінез-құлқындағы немесе сыртқы келбетіндегі ең кішкентай өзгерістерді бірден байқаңыз.
34. Музыкалық аспаптарда ойнау, көпшілік алдында ән, би нөмірлерін орындау.
35. Көптеген адамдармен міндетті байланыстарды қажет ететін жұмысты орындау.

36. Есептеулерді, мәліметтерді есептеуді орындаңыз, соның негізінде әртүрлі заңдылықтар мен салдарды алыңыз.

37. Белгілі бір өнімдерді жинауға арналған типтік бөліктерден өздігінен ойлап тапқан жаңаларын жасаңыз.

38. Биология, анатомия, ботаника, зоологияны тереңдетіп оқыту: ғылыми әдебиеттерді оқу, дәрістер, ғылыми есептер тыңдау.

39. Қағазда және түпнұсқада киімнің, шаштың, зергерлік бұйымдардың, үй-жайлардың интерьерінің жаңа, қызықты үлгілерін жасаңыз.

40. Адамдарға әсер ету: сендіру, конфликтілердің алдын алу, келіспеушіліктерді шешу, дауларды шешу.

41. Шартты белгі ақпаратымен жұмыс істеу: карталар, диаграммалар, сызбалар жасау және салу.

42. Кеңістіктегі заттардың немесе фигуралардың орналасуын ақылмен көрсетуді қажет ететін тапсырмаларды орындаңыз.

43. Ұзақ уақыт бойы биологиялық үйірмелерде, биостанцияларда, зоологиялық үйірмелер мен питомниктерде зерттеу жұмыстарымен айналысыңыз.

44. Басқаларға қарағанда тезірек және жиі әдеттегі ерекше, таңғажайып, әдемі көрінеді.

45. Адамдарға жанашырлық таныту (тіпті жақын емес), олардың проблемаларын түсіну, мүмкін болатын көмек көрсету.

46. "Қағаз" жұмысын ұқыпты және дәл орындаңыз: жазу, жазу, тексеру, санау, есептеу.

47. Мәселені шешудің ең ұтымды (қарапайым, қысқа) әдісін таңдаңыз: технологиялық, логикалық, математикалық.

48. Өсімдіктермен немесе жануарлармен жұмыс істеу кезінде қол немесе физикалық еңбекке, қолайсыз ауа-райы жағдайларына, кірге, жануарлардың ерекше иісіне төзу керек.

49. Құрылған немесе орындалатын жұмыста (шығармашылықтың кез-келген саласында) табандылықпен, шыдамдылықпен жетілуге қол жеткізіңіз.

50. Сөйлеу, бірдеңе айту, өз ойларыңызды дауыстап айту.

А-Б-адам-белгі жүйесі

А-Т-адам-техника

А -Т-адам-табиғат

А-К-адам-көркем образ

А -А-адам-адам

Нәтижелерді өңдеу және түсіндіру

Жауап бланкісіндегі ұяшықтардың әрбір бағаны кәсіп түрлерінің біріне сәйкес келеді. Әріптермен белгіленген бағандар әр сұраққа үш жауаптың бағасын көрсетеді:

а-өз дағдыларын бағалау;

б-эмоционалды қарым-қатынасты бағалау;

в-өзінің кәсіби тілектерін, қалауларын бағалау.

Нәтижелерді өңдеуге кірісе отырып, алдымен жауап нысанын мұқият қарап, жауап беру кезінде тест тапсырушы "шеберлік" бағанында "0"бағасын

қойған сұрақтардың нөмірлерін атап өту керек. Бұл мәселелер өндеуден толығымен алынып тасталуы керек. Мысал ретінде "0-12-11" бағаларының арақатынасы келтірілген. Бұл жағдайда екінші және үшінші бағалар тиісті шәкілдер (эмоциялық қарым-қатынас және кәсіби жағдайлар) бойынша баллдарды есептеу кезінде де алынып тасталады. Олар әр саланы сапалы талдау кезінде ғана ескереді.

Әрі қарай, "шеберлік", "қарым-қатынас" және "кәсіби тілектер" шкаласы бойынша әр Кәсіби саладағы баллдардың сомасы есептеледі. Әрбір кәсіби салада да, әрбір нақты мәселе (қызмет түрі) бойынша да осы шәкілдер бойынша бағалардың арақатынасына назар аударылады.

Ең қолайлы кәсіби саланы (немесе бірнеше саланы) таңдау "кәсіби артықшылық" шкаласы бойынша әртүрлі кәсіби салаларда жинаған баллдардың сомасын салыстыру негізінде жасалады. Осы сомалар ең көп болатын кәсіби салаларға назар аударылады. Содан кейін әр салада үш шкала бойынша жиналған ұпайлар бір-бірімен салыстырылады. Артықшылық – бұл екінші және үшінші шкала бойынша бағалар субъектінің нақты дағдыларын көрсететін бірінші шкала бойынша бағалаумен сандық түрде үйлесетін комбинация. Мысалы, "10-12-11" типті бағалаудың арақатынасы "3-8-12" тіркесімінен гөрі қолайлы, өйткені бірінші жағдайда субъектінің қалауы оның тиісті дағдыларының болуымен негізделген.

Бұдан әрі жеке сұрақтар талданады, оларға жауаптар "2-2-2", сондай-ақ "2-2-1", "1-2-2" баллдарында баға алды. Бұл, біріншіден, кәсіби саланы нақты мамандықтарға дейін тарылту үшін қажет. Мысалы, "адам-белгі" саласындағы жұмыс әріптермен, сөздермен, мәтіндермен (филолог, тарихшы, редактор және т.б.); шетелдік белгілермен, мәтіндермен (техникалық аудармашы, гид-аудармашы); математикалық белгілермен (бағдарламашы, математик, экономист және т. б.) жүзеге асырылуы мүмкін. Екіншіден, бұл әр түрлі салалар арасында аралық орынға ие мамандықтарға бір саладан тыс шығуға мүмкіндік береді, мысалы, математика мұғалімі ("адам-адам" және "адам-белгі" салалары), модельер ("адам-көркем образ" және "адам - техника" салалары) және т. б.

Тақырыптың жауаптарының нәтижелері бойынша ол кәсіби қызметтің қай саласына бейім екендігі туралы қорытынды жасалады.

«Кәсіби ниеттер»

Мақсаты: кәсіби ниеттердің қалыптасу және хабардар болу деңгейін анықтайды.

Күнделікті өмірде адамның ниеті әрекет етуге, іс-әрекеттер жасауға, атап айтқанда, кейінгі кәсіби қызметте болуға деген ұмтылысты анықтайды. Жеке тұлға өзінің жеке ерекшеліктерін дұрыс бағалауы керек, ол көбінесе кәсіби қызметтің сәттілігін анықтайтын нақты кәсіби идеяларға ие болуы керек.

Кәсіби ниеттер көбінесе оның көпшілігіне қарама-қайшы келетін мамандықтың беделімен байланысты. Кәсіби ниеттердің тұрақтылығы студенттердің мамандыққа қойылатын талаптарды білуімен, оның қиындықтары мен оларды жеңуге дайын екендігімен байланысты.

Кәсіптік оқыту процесінде білім алушылардың таңдаған мамандығы бойынша одан әрі жұмыс істеу ниеті өзгеруі мүмкін. Ниет-болжамды нәтижеге қол жеткізуге бағытталған жоспарланған бағдарламаға сәйкес іс-әрекетті аяқтауға саналы ұмтылыс. Ниет-бұл адамның психикалық дамуы процесінде пайда болатын жаңа функционалды білім, онда аффективті және зияткерлік компоненттер ажырамас бірлікте әрекет етеді. Ниет-адамның мінез-құлқы мен іс-әрекетін ынталандыру және жоспарлау функциясын орындайтын саналы шешім. Ол адамның мінез-құлқын ұйымдастырады, оның қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін ерікті түрде әрекет етуге мүмкіндік береді.

Ниет, біріншіден, іс-әрекеттің мақсаты алшақ болған кезде және оған қол жеткізу кейінге қалдырылған кезде, екіншіден, қажеттілікті қанағаттандыруға тікелей қол жеткізу мүмкін болмай, қозғаушы күші жоқ аралық мақсаттарға қол жеткізуді талап еткен кезде қалыптасады.

Кәсіби ниеттер деп кәсіби өзін-өзі анықтауға негізделген белгілі бір қызмет түрін игеруге және оны жетілдіруге саналы ниеттердің жиынтығы түсініледі.

Нұсқаулық: сауалнаманың сұрақтарына таңдалған жауаптарды дөңгелектеңіз және қажет болған жағдайда оларды өзіңіз жазыңыз.

Сауалнама мәтіні

1. Мектеп бітіргеннен кейін не істеуді ойлайсыз?
 - а) ЖОО-да оқуды жалғастыру;
 - б) техникумға түсу;
 - в) колледжге түсу;
 - г) жұмыс;
 - д) ЖОО-да немесе техникумда жұмыс істеу және оқу;
 - е) шешім қабылдаған жоқ.

2. Өзіңізді қандай мамандыққа арнағыңыз келеді?

а) жұмысшы;

б) инженер;

в) оқытушы;

г) заңгер;

д) басқа нұсқа (бланкіге жазыңыз).

3. Сіз таңдаған мамандық өкілі үшін ең алдымен қандай пәндер бойынша білім қажет? Жазыңыз бланкісіне.

4. Таңдалған мамандықтың өкілі үшін қандай жеке қасиеттер қажет? Олардың ішіндегі ең маңыздысы 1 нөмірін, аз мәнді - 2 және т. б.

5. Таңдалған мамандық бойынша жұмыс шарттары туралы сіздің идеяларыңыз қандай?

а) жақсы елестетемін;

б) кейбір ойым бар;

в) ұсынбаймын

6. Болашақ кәсіби қызметке қалай дайындаласыз?

а) мамандық бойынша жұмыс істеу үшін қажетті білімді дамытамын және жүйелеймін;

б) мамандыққа қажетті дағдыларды игеремін, дағдыларды қалыптастырамын;

в) осы мамандық өкіліне қажетті жеке қасиеттерді дамытамын;

г) жетіспейтін қабілеттердің орнын толтыратын қасиеттерді қалыптастырумен айналысамын.

7. Сізде кәсіби маңызды қасиеттер бар ма:

а) оқу іс-әрекеті процесінде?

б) семинарларда, факультативтік сабақтарда?

в) өздік жұмыс кезінде?

г) көріністерін анықтаған жоқ.

8. Сіз таңдаған мамандық бойынша қайда оқуға болатындығын білесіз бе?

а) иә;

б) жоқ.

9. Сіз таңдаған мамандық туралы қайда және не оқыдыңыз?

а) көркем әдебиетте;

б) ғылыми-көпшілік әдебиетте;

в) арнайы әдебиетте;

г) басқа нұсқа (бланкіге жазыңыз).

10. Сіз таңдаған мамандық туралы өз бастамаңыз бойынша кіммен сөйлестіңіз?

- а) ата-аналармен;
- б) құрдастарымен;
- в) оқытушылармен;
- г) ешкіммен емес.

11. Сіз таңдаған мамандыққа жақын немесе туыс мамандықтар бар ма, оларды сәтті игере аласыз ба?

- а) иә, бар;
- б) жоқ;
- в) білмеймін;
- г) 2-3 байланысты мамандықтарды атаңыз.

12. Сіз қай сыныпта кәсіби таңдауыңызды жүзеге асырдыңыз?

- а) 7-сыныпта;
- б) 8-сыныпта;
- в) 9-сыныпта;
- г) 10-сыныпта;
- д) 11-сыныпта.

13. Кәсіби өзін-өзі анықтауға не кедергі?

- а) бір нәрсеге тұрақты қызығушылықтың болмауы;
- б) мамандықтар туралы нашар хабардар болу;
- в) өзіне деген сенімсіздік, өзін-өзі бағалаудың төмендігі;
- г) көптеген істерді орындаудағы сәтсіздік;
- д) басқа себептер (бланкіге жазыңыз).

14. Сіз осы мамандықты таңдау туралы шешіміңізді түпкілікті деп санайсыз ба?

- а) иә;
- б) жоқ.

15. Сіздің мамандық таңдауыңызға кім әсер етті? Ұсынылған жауаптарды реттеңіз.

- а) ата-аналар;
- б) мұғалімдер;
- в) құрдастар;
- г) басқа жауап (бланкіге жазыңыз).

16. Мамандық таңдауда сіз үшін ең маңыздысы не болды?

- а) қоғамға пайда әкелу ниеті;
- б) мамандықтың жоғары әлеуметтік мәртебесі туралы түсінік;
- в) жақсы ақша табу мүмкіндігі;
- г) жұмыста қызығушылық, шығармашылық;
- д) жұмыстың жеке мүмкіндіктеріне сәйкестігі.

17. Жақсы маман болу үшін сізге қажет:

- а) ЖОО-да кәсіби дайындық алу;
- б) техникумды аяқтау;
- в) колледжді аяқтау;
- г) таңдалған мамандықта өзін сынап көру.

18. Мұғалімдер сыныптағы мамандықтар туралы қаншалықты жиі айтады?

- а) жиі;
- б) кейде;
- в) өте сирек;
- г) айтпайды.

19. Сіз қалай жұмыс істегіңіз келеді?

- А) жеке;
- б) ұжымдық.

20. Кәсіби қызмет процесінде сізге не ұнайды?

- а) орындаушы болу;
- б) ұйымдастырушы болу;
- в) басқару.

21. Сіз қандай пәндік факультативтермен айналысқыңыз келеді? Жауапты жауап формасына жазыңыз.

22. Сізді қандай білім саласы қызықтырады?:

- а) табиғат туралы;
- б) өнер туралы;
- в) техника туралы;
- г) адам туралы;
- д) экономика туралы.

Нәтижелерді өңдеу және интерпретациялау

Барлық сұрақтар бес бағыт бойынша топтастырылған, ал жауаптар олардың әрқайсысының қалыптасуы мен хабардар болу деңгейін көрсетеді.

Сапалық талдауға мыналар кіреді:

1. Сыналушылардың өмірлік жоспарлары (1, 2, 6 сұрақтар (в, г)), 12, 13, 16, 17, 20, 22).

2. Хобби және кәсіби ниет (сұрақтар 2, 9, 11, 12, 19, 20, 21, 22)

3. Мамандық туралы Білім (3, 4, 5, 6 (А, г) сұрақтар), 11, 12, 17, 21, 22)

4. Мамандыққа жарамдылығын бағалау (сұрақтар 4, 7, 9, 11, 12, 13, 21)

5. Кәсіптік бағдар беру жұмысының тиімділігі (6 сұрақ (б, в), 8, 9, 10, 12, 13 (б), 14, 15, 18, 22) алынған нәтижелер негізінде кәсіби өзін-өзі анықтауға көмек көрсету мақсатында кәсіби ниеттердің негізділігі белгіленеді.

2-қосымша

САБАҚ ЖОСПАРЫ

Пән	Сынып сағаты
Мұғалімі	Аханова А. Б.
Мектебі, сыныбы	Қарағанды облысы, Рудный Қ., "№ 15 орта мектебі " КММ»
Сабақтың тақырыбы	МЕН ҚАЛАЙМЫН-ҚОЛЫМНАН КЕЛЕДІ-МАҒАН КЕРЕК ... ЖӘНЕ БҰЛ МЕНІҢ ТАҢДАУЫМ!

www.bilimland.kz

«МЕН ҚАЛАЙМЫН-ҚОЛЫМНАН КЕЛЕДІ-МАҒАН КЕРЕК ... ЖӘНЕ БҰЛ МЕНІҢ ТАҢДАУЫМ!» СЫНЫП САҒАТЫ

Мамандықты саналы түрде таңдау мәселесіне арналған сынып сағаты.

Адамдар үшін шынайы қазына-еңбек ету қабілеті.

Эзон

Мақсаты: балалардың түрлі мамандықтар туралы түсініктерін кеңейту; еңбекке, кәсіби өсуге оң көзқарас қалыптастыру; балаларды мамандықтар туралы ақпарат іздеуге, сауалнама жүргізу арқылы саналы кәсіби таңдауға ынталандыру.

Соңғы уақытта еңбек нарығында парадоксальды жағдай қалыптасты: бір жағынан, өнеркәсіпте жұмысшы кадрлар жетіспейді, екінші жағынан, жоғары білімі бар жас мамандар жұмыссыз. Мамандар бұл жастардың кәсіби таңдауындағы қателік нәтижесі деп санайды. Біздің міндетіміз - балаларға қажетті мамандықты табуға көмектесу.

Өткізу түрі: сұхбаттасу сағаты.

Сынып сағатының барысы:

I. "Кәсіби мінездеме" тақырыбы бойынша интерактивті әңгіме»

Сынып жетекшісі:

- Аз ғана уақыттан кейін сіз өмірде өз жолыңызды таңдауыңыз керек. Бұл жол қиылыстан басталады, ол ертегідегідей 3 емес, 50 мың жол – себебі дәл қазір осыншама мамандықтар бар. Жолды таңдауда қателеспеу өте маңызды. Шынында да, көп нәрсе осы таңдауға байланысты: материалдық байлық, қарым-қатынас шеңбері, мүдделер және өмірдегі бақыт. Олар мамандық таңдағанда, адам өз тағдырын таңдайды деп бекер айтпайды.

Мен мамандыққа қатысты бірнеше ұғымдардың қысқаша анықтамаларын беремін.

Мамандық-бұл адамның өмір сүруі мен дамуына мүмкіндік беретін еңбек әрекеті.

Мамандық - бір мамандық шеңберіндегі сабақ түрі.

Біліктілік-бұл кәсіби шеберлік деңгейі.

Лауазым-бұл адамның ұйымдағы орны.

Көріп отырғаныңыздай, бұл сөздердің түсіндірмелерінде адамның кәсіби сипаттамасы бар.

Жоғары оқу орындарын анықтау мақсатында мен сауалнама жүргіздім.

"Менің таңдауым" сауалнамасы.

Сұрақтар:

- 1. Сіз мамандық таңдадыңыз ба?*
- 2. Өзіңіз оқығыңыз келетін университетті атаңыз?*
- 3. Сіз таңдаған мамандықты атаңыз?*
- 4. Сіздің таңдауыңызға кім көмектесті?*
- 5. Болашақ мамандықтарыңыз туралы не білгіңіз келеді?*

Нәтижелері:

Қатысқандар-27

1.Иә-27

2. Таңдалған жоғары оқу орындарының ең көп саны.	4	Карьердегі теміржол көлігі-
- РИА-12		Қорғау өтті. орта-2
- АРПИ-2		Педагогтар-5
- ҚМУ-4		Журналистер-1
- ҚМПИ-3		Басқалары-9
- ЕҰУ-3		4. Туыстары-7
- КИНЭУ-2		Достар-4
		Сынып жетекшісі-7
-Басқалары-1		Басқалары-9
3. Тау-кен ісі-6		

2. «РИА факультеттері мен мамандықтары» тақырыбындағы жеке жұмыс

Сынып жетекшісі:

Кәсіп, мамандық, біліктілік - бұл адам еңбек нарығында сататын нәрсе. Кейде кейбір мамандықтар мен мамандықтар өте қажет, сұранысқа ие, беделді болады, басқалары өз позицияларын жоғалтады, ал басқалары жалпы өткенге кетеді. Сауалнама нәтижелері бойынша біздің сыныптың көптеген оқушылары РИА (Рудный индустриалды академиясы) таңдағаны анықталды. Мен мұндай таңдауды дұрыс деп санаймын, өйткені Академия мамандықтары тек Қазақстанның ғана емес, сонымен қатар одан тыс жерлерде де еңбек нарығында сұранысқа ие. Рудный индустриалды академиясы туралы толық ақпарат алу үшін оқушылар бірнеше топқа бөлінді.

Сонымен қатар, біздің сабақтың экскурсоводымен **Амирхан Кәкімжанов** таңдалды. Әмірханның жұмысы РИА туралы ақпарат дайындау болып табылады.

Әмірхан: Рудный индустриялық институтының тарихы өңірдің ірі тау-кен байыту кәсіпорны - **"Соколов-Сарыбай тау-кен байыту**

өндірістік бірлестігі" АҚ (бұрын Соколов-Сарыбай тау-кен байыту комбинаты) тарихымен тығыз байланысты.

1954 жылғы 30 маусымда КСРО Министрлер Кеңесі Соколов-Сарыбай кен байыту комбинатының (ССКОК) және Рудный қаласының Соколов және Сарыбай кен орындарының базасында магнетит кендерінің құрылысын бастау туралы шешім қабылдады.

Еліміздің түкпір-түкпірінен 20 мыңға жуық жас Рудный қаласына тау-кен өнеркәсібі алыбын салу бойынша үлкен құрылысқа келді. Бұл жастарға өндірістен қол үзбей жоғары білім алуға қажетті жағдай жасау үшін Қазақстан КП Горкомы Соколов-Сарыбай тау-кен байыту комбинаты мен Соколоврудстрой трестінің басшылығы 1959 жылғы мамырда КОКП ОК, ВЛКСМ ОК және КСРО Жоғары және орта арнаулы білім министрлігіне сол жерде инженерлік кадрлар даярлауды ұйымдастыруды сұрап жүгінді. Айналымда, атап айтқанда, "біздің еліміздегі ең ірі Соколов-Сарыбай тау-кен байыту комбинаты салынып жатқан Рудный қаласында қуаты жылына 19 млн тонна темір кені – жеті жылдық екпінді Комсомол құрылыстарының бірі – қазіргі уақытта 45 мың халық тұрады. ССКОК және Соколоврудстрой трестінің кәсіпорындарында 19 мыңға жуық адам жұмыс істейді, негізінен жастар...".

КАЗГМИ кешкі факультетінің ашылуы

1959 жылғы 25 маусым Рудный қаласында Соколов-Сарыбай КБК базасында Қазақ мемлекеттік металлургия институтының (ҚазММИ) кешкі факультеті ашылды. Факультеттің бірінші деканы - техника ғылымдарының кандидаты, Қазмми түлегі И. И. Пляскин. 1959 жылдың күзінде ССКБК 100 ИТЖ кешкі факультеттің алғашқы студенттері болды.

ҚазГМИ индустриялық факультеті

22 тамыз 1962 жыл ҚазССР МӘСҚ министрлігінің № 802 бұйрығымен кешкі факультет Қазмми индустриялық факультеті болып қайта құрылып, дербес балансқа ауыстырылады.

Соколов-Сарыбай тау-кен байыту комбинатының базасында Рудный қаласында ҚазГМИ кешкі индустриялық факультетінің ашылуы Қазақстанның шеткері жерлерінде кешкі және сырттай білім беруді дамытудың бастамасы болды. Факультеттің контингенті 500-ден астам студенттен тұрады.

Қазақ политехникалық институтының филиалы

1964 жылғы 5 наурыз ҚазССР МВССО №175 бұйрығымен қазмми индустриялық факультеті Қазақ политехникалық институтының (ҚазПТИ) филиалы болып қайта құрылды.

1966 жылы мамандандырылған оқу-зертханалық корпус пен жатақхананың құрылысы басталды. Студенттер де құрылысқа белсене қатысты.

1969 жылдың наурыз айында Қазақстан КП Қостанай облыстық комитеті бюросы мен еңбекшілер депутаттары атқару комитетінің қаулысы негізінде Қазақ политехникалық институты филиалының студенттері ССГОК бөлген жатақханаға ие болды, бұл оларға қолайлы тұрмыстық жағдай жасауға мүмкіндік берді.

1973 жылдың ақпан айында 100 орындық асханасы бар 784 орындық студенттік жатақхана мерзімінен бұрын пайдалануға берілді.

1972-1973 оқу жылының соңында жалпы ауданы 11,4 мың м² болатын 1500 орындық оқу-зертханалық корпус мерзімінен бұрын пайдалануға қабылданды.

Рудный Индустриалдық Институты

1978 жылғы 1 қаңтарда КСРО Министрлер Кеңесінің №765 қаулысымен ҚазПТИ филиалы Қазақстандағы елу үшінші дербес жоғары оқу орны-Рудный индустриалдық институты болып табылады.

1970 жылдардың аяғында **Рудный индустриялық институты** ҚазССР-нің солтүстік-батыс аймағындағы жалғыз техникалық жоғары оқу орны болды, ол оны өнеркәсіптік өндірістің тау-кен өндіру, құрылыс және энергетикалық салалары үшін инженерлік-техникалық кадрларды даярлау

үшін басты база ретінде айқындады. Тәуелсіз Қазақстанның қалыптасуының қиын жылдарында, инженерлік кадрларға деген сұраныс төмендеген кезде, РИИ-ның негізгі кадрлық әлеуеті мен материалдық базасын сақтауға қол жеткізілді.

РИИ қазір

Қазіргі уақытта Рудный индустриялық институты дамыған инфрақұрылымы бар техникалық ғылымдар саласындағы заманауи ғылыми-білім беру кешені болып табылады.

Институт құрылымында - 3 факультет (тау-кен металлургия факультеті, энергетика және ақпараттық жүйелер факультеті, экономика және құрылыс факультеті), 7 кафедра бар. Студенттерді оқыту бакалавриаттың 18 мамандығы бойынша мемлекеттік және орыс тілдерінде күндізгі, кешкі және сырттай оқу нысандары бойынша жалпы орта, техникалық және кәсіптік жоғары білім негізінде жүргізіледі.

Осы жылдар ішінде Рудный индустриалдық институтының қабырғасында жоғары білімі бар 25 мыңнан астам маман даярланды, олардың көпшілігі ірі басшылар, бизнесмендер, мемлекеттік қызметшілер және көрнекті ғалымдар болды..

РИИ енді РИА болды

Индустриялық институт БҒМ-нің жаңа мәртебеге сәйкестігін тексеруден өтті және қазіргі уақытта жоғары оқу орнының мәртебесін қайта атау туралы Үкімет қаулысының жобасын ілгерілету бойынша жұмыс басталды.

Оқиға тек РИИ үшін ғана емес, бүкіл облыс үшін де маңызды. Экономиканың әртүрлі салаларын, әлеуметтік саланы, өнеркәсіп пен инфрақұрылымды жаңғырту ғылыми-педагогикалық кадрларды даярлаусыз, инновациялық әзірлемелерді енгізусіз, жоғары оқу орнында жүргізілетін зерттеулер өңір кәсіпорындарында талап етілетін болады. Академия мәртебесін алу оқу орнының дамуына жаңа серпін береді, ал

белгіленген бағдарламаны іске асыру оны жетекші отандық жоғары оқу орындарының қатарына шығаруға мүмкіндік береді.

"Академия" мәртебесінің артында бакалавриат, магистратура және PhD докторантура бағдарламалары бойынша жоғары білікті кадрларды мұқият даярлау, көптеген іргелі зерттеулер мен перспективалық әзірлемелер тұр. Бірнеше ай бойы институт ұжымы мұқият жұмыс жүргізді, енді РИИ алдында жаңа міндет тұр: отандық инновациялық экономика мен өнеркәсіптің өсу нүктесі болу.

РИА мамандықтарының тізімі:

5B070200: Автоматтандыру және басқару

5B073100: Тіршілік қауіпсіздігі және қоршаған ортаны қорғау

5B070700: Тау-кен ісі

5B042100: Дизайн

5B070300: Ақпараттық жүйелер

5B080200: Менеджмент

5B070900: Металлургия

5b073700: пайдалы қазбаларды байыту

5B090100: көлікті пайдалану және жүк қозғалысы мен тасымалдауды ұйымдастыру

5b073000: құрылыс материалдарын, бұйымдары мен конструкцияларын өндіру

5B012000: Кәсіптік оқыту

5B072900: Құрылыс

5b071700: Жылу энергетикасы

5B072400: Технологиялық машиналар және жабдықтар (салалар бойынша)

5b072600: жеңіл өнеркәсіп бұйымдарының технологиясы және құрастырылуы

5B071300: Көлік, көлік техникасы және технологиялары

5B050600: Экономика

5B071800: Электр энергетикасы

Біздің сынып оқушылары РИА (біздің мектептің түлектері) студенттерімен бірге осы мамандықтарды зерттейтін және бізді әр мамандықтың ерекшеліктерімен таныстыратын топтарға бөлінді. Сынып сағатын дайындау үшін сайт ұсынылады: <http://bilimland.kz>

Топтардың міндеттері :

Сауалнама нәтижелері бойынша панорамалық мәліметтерді дайындау.

Бірінші топ "тау-кен ісі".

БЕЙНЕРОЛИК КӨРУ.

<https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230>

[gornoe_delo#lesson=16589https://bilimland.kz/ru/content/lesson/5955](https://bilimland.kz/ru/content/lesson/5955)

№5985

<https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230->

[gornoe_delo#lesson=16591](https://bilimland.kz/ru/content/lesson/5987) №5987

<https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230->

[gornoe_delo#lesson=16592](https://bilimland.kz/ru/content/lesson/5988) №5988

<https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230->

[gornoe_delo#lesson=16594](https://bilimland.kz/ru/content/lesson/5990) №5990

Екінші топ – «Мансаптық көлік».

БЕЙНЕРОЛИК КӨРУ <https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230->

[gornoe_delo#lesson=16334](https://bilimland.kz/ru/content/lesson/6089) №6089

<https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230->

[gornoe_delo#lesson=16347](https://bilimland.kz/ru/content/lesson/6094) №6094

<https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230->

[gornoe_delo#lesson=16267](https://bilimland.kz/ru/content/lesson/6071) №6071

<https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230->

[gornoe_delo#lesson=16317](https://bilimland.kz/ru/content/lesson/6085) №6085

Үшінші топ – «Тау-кен кәсіпорындарының электр жабдықтары және электрмен жабдықтау»

БЕЙНЕРОЛИК КӨРУ

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=15778 №6156

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=15770 №6148

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=15779 №6157

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=15764 №6124

Төртінші топ - «Еңбекті, қоршаған ортаны қорғау және табиғатты тиімді пайдалану».

БЕЙНЕРОЛИК КӨРУ

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=15709

№ 6165

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=15712 №6162

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=15720

№ 6166

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=15714https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=15719 № 6158

БЕЙНЕРОЛИК КӨРУ

Сынып жетекшісі: Мамандық таңдау туралы кітап жазған бір ғалым ұзақ жылдар бойы мектепте жұмыс істеген және әрдайым шәкірттерінің болашағына қызығушылық танытатын. Кездескенде, ол оларға өзгермейтін сұрақ қояды: «Сіз таңдаған мамандығыңызға көңіліңіз тола ма?». Және ол үнемі көңілсіз жауап алды: шамамен әрбір үштен бірі (!) Өз таңдауында қателік жіберді, және әр екінші түлек толық қанағаттанбағанын

мойындады, егер ол басынан бастаса, онда ол басқа жолға түскен болар еді. Неліктен көптеген жастар өздерінің таңдауында қателеседі? Сен қалай ойлайсың?

Студенттер өз пікірлерін білдіреді:

Сынып жетекшісі: Бүгінгі сынып сағатының тақырыбы: "Мен қалаймын", "Қолымнан келеді" және "Маған қажет" деген үш сөзді қоссаңыз не болады?

Мен сізге құпияны ашайын: сіз мамандықты дұрыс таңдай аласыз. Кәсіби бағдар беру мамандары тек ақпараттандыру кезінде таңдалған мамандықты саналы түрде таңдау екенін анықтады.

(Мұғалім тақтаға сынып сағаты деп аталатын үш сөзден кейін: "Мамандықты саналы таңдау" деп жазады.)

Бұл формуланы қалай түсіндіруге болады? Онда тек үш мөлшер бар:

Мен қалаймын - маған ұнайтын, менің жаным қалайтын нәрсе;

Мен жасай аламын - бұл менің қабілетіме сәйкес менің қолымнан келетін нәрсе;

қажет - осының бәрі қоғамға, елге қажет.

Біз бірге саналы түрде мамандық таңдау формуласын аламыз. Саналы таңдау - бұл адамның жеке ұмтылысы (мен қалаймын), сонымен қатар өзінің мүмкіндіктері (мен жасай аламын) және осы сәтте қоғамның осы мамандыққа қажеттіліктері (қажет) ескерілетін таңдау.

Сынып жетекшісі: Әр түрлі кәсіптер туралы көптеген мәліметтермен жұмыс істеген және бізге «Тау-кен ісі», «Мансаптық көлік», «Тау-кен өндірісінің электр жабдықтары және электрмен жабдықтау», «Еңбек және қоршаған ортаны қорғау» сияқты мамандықтар туралы негізгі түсініктер берген зерттеушілерімізге үлкен алғыс айтқым келеді. Өндірісті зерттеуге көмектескен түлектерімізге рахмет, өйткені олар өздері осы мамандықтарға оқиды. Анар, Раушан, Мырзағали және Жәнібек, көп рахмет!

МАЗМҰНЫ

	Бет
Кіріспе	3
1 Білім алушылардың кәсіпке өзіндік бейімділігін анықтау бойынша халықаралық және отандық тәжірибелер	6
2 Білім беру мазмұнын жаңарту жағдайында ШЖМ білім алушыларының кәсіпке өзіндік бейімділігін анықтау үшін педагогикалық жағдай жасау.....	27
3 ШЖМ білім алушыларының кәсіпке өзіндік бейімділігін анықтау бойынша әдістемелік ұсынымдар	39
Қорытынды	61
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі	63
Қосымша	64

ВВЕДЕНИЕ

Если человек не знает, к какой пристани он держит путь, для него ни один ветер не будет попутным.

Сенека

Современная экономическая и политическая обстановка в Республике Казахстан заставляет предъявлять все более высокие требования к индивидуальным психофизиологическим особенностям человека. Рыночные отношения кардинально меняют характер и цели труда: возрастает его интенсивность, усиливается напряженность, требуется высокий профессионализм, выносливость и ответственность.

В рамках Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы одной из приоритетных задач стало обеспечение преемственности и непрерывности обучения, профессиональной подготовки в соответствии с потребностями экономики и региональными особенностями. Соответственно с чем меняются и цели обучения и воспитания, профессионального обучения сельских обучающихся. В связи с этим огромное внимание необходимо уделять проведению целенаправленной профориентационной работы среди сельской молодежи и школьников. Обучающиеся сельских школ довольно чутко реагируют на изменения в экономической ситуации, их интересы направлены в первую очередь на те сферы занятости, в которых выше уровень доходов и меньше возможности интенсификации использования их рабочей силы. Состояние проблем и перспектив занятости молодежи на сегодняшний день свидетельствуют о том, что представления старшеклассников школы не совпадают с реальной ситуацией на рынке труда в селе, в городе и регионе. Сегодня не оправдывают себя традиционные способы профориентации, суть которых заключается в приглашении молодежи на вакантные, чаще всего непрестижные трудовые места. В современном обществе назрела потребность в выпускниках школ, обладающих нестандартным мышлением, вносящих новое в социальную и производственную жизнь общества, умеющих открыто практиковать «свой» образ жизни и мысли. Условия современного общества диктуют наличие у выпускников школ профессиональных компетенций высокого уровня. Это приводит к необходимости существенной корректировки содержания образования, а также пересмотру установившихся подходов к разработке всех компонентов учебно-методического комплекса, используемого в учебно-воспитательной работе сельских школ: учебных планов, учебных и методических пособий. Актуальность исследования определяется требованиями, предъявляемыми на современном этапе к содержанию и качеству подготовки сельских обучающихся; необходимостью повышения качества подготовки сельских обучающихся к их реальной профессиональной деятельности. Существует противоречие между необходимостью формирования предпрофессиональных качеств обучающихся при их раннем

самоопределении и несоответствием форм и методов организации обучения в современной сельской школе. У обучающихся сельской школы нередко наблюдается недостаточная сформированность ряда необходимых для освоения современных профессий знаний и умений. Учителя ссылаются на то, что сельская школа ввиду сохраняющегося слабого развития материально-технической базы и неукомплектованности преподавательского состава по существу не может выполнять даже свои основные обучающие задачи, и навязываемые ей несвойственные функции профессиональной подготовки рабочих кадров для сельскохозяйственной отрасли еще больше усугубляют проблему. Одной из значимых целей в Концептуальных основах воспитания в условиях реализации программы «Рухани жаңғыру» является формирование осознанного отношения к профессиональному самоопределению, развитие экономического мышления и экологической культуры личности. Обучающиеся не знают о каких-либо переменах на селе в лучшую сторону, а почти половина из них даже не располагают информацией о том, какие кадры нужны хозяйству; кроме этого, их не устраивает ограниченный на селе выбор профессии, при этом спектр нужных селу и АПК различных профессий расширяется все более интенсивно. Выпускники и сами сельские труженики недовольны существующим в аграрном производстве режимом труда (в основном это те, кто хотел бы работать механизатором, животноводом, шофером и т.п.), но именно дефицит в нем кадров усугубляет такое положение. Большое влияние на миграцию молодежи оказывает существующий уровень оплаты труда, который их не устраивает. Очевидно, что необходимые профориентационные системы должны быть сформированы, прежде всего, на уровне предприятий и районов, т.е. именно там, где живет, учится и строит свои планы молодежь. В каждом сельском округе должен действовать профориентационный совет или центр, который призван координировать и организовать всю работу, и его основной задачей являлось бы объединение и согласование усилий сельскохозяйственных предприятий, сельских школ, колледжей, учреждений и общественных организаций.

В настоящее время общеобразовательная школа выступает как общественная организация, которая самым непосредственным образом отвечает за качество человеческой жизни. В связи с этим на первый план выходит развитие индивидуального личностного потенциала обучающегося, его творческих способностей.

Система образования на современном этапе предполагает интеграцию педагогической науки и практики, интенсификацию учебного процесса, внедрение творческих, исследовательских форм обучения, ориентацию на личностно-деятельностный и практико-ориентированный подходы. Образование, ориентированное на развитие индивидуальных возможностей, способностей и интересов обучающихся, предполагает организацию развивающего образовательного пространства на основе специальных педагогических технологий, которое должно включать:

- отбор эффективных технологий обучения;

- разработку адаптированных программ и соответствующих учебно-методических материалов, включая учебные пособия.

Цель: обеспечить педагогов методической поддержкой и помощью в обучении обучающихся МКШ и формировании у них профессионального самоопределения, соответствующего индивидуальным особенностям каждой личности и запросам общества по профкадрам.

В соответствии с целью реализованы следующие задачи:

- Изучен международный и отечественный опыт по профессиональному самоопределению обучающихся.
- Проанализировано создание педагогических условий для профессионального самоопределения обучающихся МКШ в условиях обновления содержания образования.
- Разработаны и предложены методические рекомендации по профессиональному самоопределению обучающихся МКШ в условиях свободы выбора сферы деятельности в соответствии со своими возможностями, способностями и с учетом требований рынка труда.

Научная новизна заключается в следующем: определены эффективные технологии, разработана программа, направленная на реализацию профессиональной подготовки и самоопределения обучающихся в условиях обучения в МКШ. Выявлен педагогический потенциал этих технологий как эффективного средства развития личности. Практическая значимость состоит в том, что разработанные рекомендации могут успешно применяться в условиях сельской малокомплектной школы. Рекомендации предназначены для педагогов малокомплектных школ, для классных руководителей, педагогов-психологов, организаторов воспитательной работы.

1. Международный и отечественный опыт по профессиональному самоопределению обучающихся

Выбор профессии во все времена был и остается одним из главных решений в жизни каждого человека. Ведь именно занятие любимым, необходимым для общества, подходящим тебе делом во многом способствует успеху, развитию человека, является основой самоутверждения человека в обществе.

В 70-е годы XX века в СССР значительно выросло внимание к проблеме профессиональной ориентации учащихся. Это было вызвано возросшими потребностями народного хозяйства в кадрах, их подбору и расстановке. В 1975 году в штаты районных и городских отделов народного образования, институтов усовершенствования учителей всех республик Советского Союза была введена должность методиста по профориентации. В 70–80-е годы XX века были разработаны важнейшие государственные документы, которые определяли актуальность проблем профориентации и содержание работы по их разрешению. Благодаря этому именно в эти годы во многом сформировалась система профессиональной ориентации учащихся. Профессиональная ориентация осуществлялась как часть всестороннего развития личности молодого человека, одним из условий которого была связь обучения с трудом. В числе основополагающих государственных документов были «Директивы XXIV съезда КПСС по пятилетнему плану развития народного хозяйства СССР на 1971–1975 годы» (1971 г.), постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 20 июня 1972 года № 463 «О завершении перехода ко всеобщему среднему образованию молодежи и дальнейшем развитии общеобразовательной школы»; постановление Совета Министров СССР от 23 августа 1974 года № 662 «Об организации межшкольных учебно-производственных комбинатов трудового обучения и профессиональной ориентации учащихся», постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 22 декабря 1977 года № 1111 «О дальнейшем совершенствовании обучения, воспитания учащихся общеобразовательных школ и подготовки их к труду» и др. Для решения поставленных задач было организовано взаимодействие общеобразовательных школ с профтехучилищами, предприятиями.

Таким образом, работа по профориентации рассматривалась как социально-педагогическая деятельность, в осуществлении которой участвовали различные ведомства. Для координации этой работы при Министерстве просвещения СССР был создан межведомственный методический совет по профессиональной ориентации учащейся молодежи. Важной составляющей профориентации является ее практическая часть. Именно эта составляющая уже с первых лет развития системы профориентации потребовала укрепления материально-технической базы школ. В школах были созданы учебные цеха и мастерские для производственного обучения учащихся. В системе народного образования появилась дополнительная структура – межшкольные учебнопроизводственные комбинаты трудового обучения и профессиональной ориентации учащихся [1, 2]. Они стали ведущей формой организации трудового

обучения и профессиональной ориентации школьников. Учебные цеха межшкольных учебнопроизводственных комбинатов, учебно-материальная база трудового и производственного обучения общеобразовательных школ создавалась и укреплялась с участием предприятий, многие из которых стали базовыми для общеобразовательных школ. Выбор специальностей для производственного обучения осуществлялся с учетом потребностей региона в кадрах. Система профессиональной ориентации развивалась. Важнейшим ее достижением стало понимание того, что для обоснованного выбора профессии необходима опора на знание психологических и медико-физиологических особенностей человека. Профессиональная диагностика рассматривалась как необходимая и во многом определяющая часть системы профориентации.

Ориентация на раннее профессиональное самоопределение и образование обучающегося становится одним из актуальных принципов функционирования всех систем современного образовательного пространства. Эта тенденция прослеживается также в школах Российской Федерации, США, Германии, Франции и других стран. Социально-экономические процессы, происходящие в нашем обществе, переход к рыночным отношениям в экономике с неизбежностью вызывают соответствующие им изменения и в социальных функциях сельской малокомплектной школы.

В отечественной и зарубежной психологии и педагогике ситуацию выбора профессии традиционно принято рассматривать в контексте психологии труда и профессионального обучения. Психологический словарь определяет профессиональную ориентацию (профориентацию) как «систему мер, направленную на оказание помощи молодежи в выборе профессии». Она по своей сути представляет собой систему мероприятий, направленных на формирование у молодежи профессионального самоопределения, готовности к сознательному и обоснованному выбору профессии в соответствии со своими интересами, желаниями, склонностями, способностями и с учетом имеющихся общественных потребностей в специалистах различного профиля. В этой связи особое значение принимает определение основных понятий: «профессия» и «специальность».

Профессия (от лат. *profession* – объявляю своим делом) – род трудовой деятельности человека, занятий, требующий определенной подготовки и служащий источником существования [3]. В каждом конкретном случае наименование профессии определяется характером и содержанием работы, применяемыми орудиями или предметами труда. Наряду с родовым понятием «профессия» существует видовое понятие «специальность».

Специальность (лат. *specialis* – особенный) – это комплекс приобретенных путем специальной подготовки и опыта работы знаний, умений и навыков, необходимых для определенного вида деятельности в рамках той или иной профессии. У каждого человека также должен быть мотив – причина, побуждающая к деятельности, – и цель – то, к чему стремится человек, выполняя определенную работу.

Таким образом, происходит осмысление собственных потребностей, выстраивается их иерархия, распределяются предпочтения, возникают

интересы, которые в динамике своего развития могут превратиться в склонности, формируются ценности, оформляются мотивы, определяются цели, изучаются внешние условия, которые будут способствовать или препятствовать достижению цели. После чего принимается решение на деятельность, т. е. происходит самоопределение. Для грамотного проведения профориентационной работы необходимо учитывать, что воздействовать на потребности обучающегося бывает очень сложно, еще сложнее их изменить. В отличие от потребностей ценности меняются в течение жизни человека; отличаются по национальному признаку, меняются при переходе общества из одной социально-экономической формации к другой. Система ценностных ориентаций не является чем-то абсолютно упорядоченным и неподвижным, она противоречива и динамична, отражает как главные, существенные, стержневые изменения взаимозависимости личности с миром, так и смену текущих, мимолетных, в известной мере случайных жизненных ситуаций. Мотивы и цели более подвижны, чем ценности.

Поэтому профориентационная работа в школе должна быть направлена на развитие интересов, корректировку ценностей, мотивов и формирование целей. В этом контексте большая роль в профориентационной работе должна отводиться изучению личности обучающегося. Необходимо вовремя выявить, какими ценностными ориентациями руководствуется старшеклассник, каковы его способности, мотивы выбора профессии, профессиональные интересы. В процессе изучения личности обучающегося в целях профессионального самоопределения большое значение имеют его профессиональные интересы. Под профессиональным интересом понимают «непосредственное эмоциональное практико-познавательное отношение к профессии, при благоприятных условиях переходящее в направленность личности на конкретную профессиональную деятельность, мотивы и цели которой совпадают» [4]. Так как профессиональный интерес возникает и развивается в деятельности, то одной из его важных характеристик служит целенаправленная деятельность личности. Профессиональный интерес способствует формированию профессиональной направленности личности. Однако, как известно, деятельность личности определяется не только побуждениями в прямом смысле этого слова — потребностями, мотивами, целями, интересами, но также знаниями, умениями и навыками. По отношению к знаниям, умениям и навыкам способности человека выступают как некоторая возможность. Как правило, на занятия, к которым обучающийся более склонен, он тратит больше времени и к тому же трудится с желанием. Если человек при этом добивается еще и определенных результатов в этой деятельности, то можно говорить о способностях к данной деятельности. Основным показателем способности следует считать легкость усвоения новых знаний, быстроту совершенствования умений и достижение высоких результатов деятельности. Говоря о выявлении способностей обучающихся в целях профориентации, мы имеем в виду склонности к овладению не только знаниями школьной программы, но и определенными профессиями.

В науке способности классифицируются на врожденные и приобретенные. Способности – это индивидуально-психологические особенности личности, являющиеся условиями успешного выполнения определенной деятельности. Для определения эффективности профориентационной работы необходимо рассматривать профессиональное самоопределение обучающихся в динамике (состояние на «входе» и на «выходе»), видеть, какие существенные изменения произошли в сознании подростка и юноши (девушки). Важно следить за тем, как идет процесс формирования ценностей, становление мотивов и целей, развитие интересов и способностей. Согласно И. С. Кону, профессиональное самоопределение начинается далеко в детстве и заканчивается в ранней юности, когда уже необходимо принять решение, которое повлияет на всю дальнейшую жизнь человека. Для данного исследования важно рассмотреть процесс формирования профессионального самоопределения средствами профориентационной работы на школьном этапе [5]. Профориентационная работа может осуществляться как на уроке, так и вне урока. Практически все учебные предметы могут информировать обучающихся о различной профессиональной деятельности. Именно на уроке педагог должен сообщать обучающимся определенные знания о профессиях; раскрывать социальные, экономические и психологические стороны профессий; информировать обучающихся о путях овладения избранными профессиями; формировать ценностные ориентации, стойкие профессиональные интересы и мотивы выбора профессии. Успех профориентационной работы на уроке во многом зависит от умения учителя связать профориентационный материал с программным, сформировать положительное отношение у старшеклассников к тому или иному виду деятельности, от его знаний и владения методами обучения.

Профессиональное самоопределение – это событие, в корне меняющее дальнейшее течение жизни. Этот процесс влияет не только на ее профессиональную составляющую, но и на брачно-семейные перспективы, на материальное благосостояние, самооценку, взаимоотношения с самим собой и т.п. Трудность, которую испытывают выпускники в ситуации выбора профессии, заключается в том, что сама необходимость выбора профессии объективно связана с окончанием школы. То есть, молодому человеку приходится делать выбор не в условиях социальной, экономической реальности, а в рамках системы образования. Отсюда и типичные ошибки: выбор «за компанию», отождествление профессии со школьным предметом, перенос отношения к человеку (например, к учителю) на профессию, неумение определить пути получения профессии и многие другие. Чаще выпускники сельских школ не имеют представления о состоянии рынка труда, не способны оценить соответствие своих запросов возможностям их удовлетворения. Тем не менее, завершая этап школьной жизни, выпускнику необходимо определить дальнейший путь, причем ответственность за выбор ложится на его собственные плечи. Большинство обучающихся не готовы как к самому выбору, так и к принятию ответственности за него.

Школьные психологи, классные руководители отмечают, что для многих молодых людей необходимость принимать серьезные усилия для овладения той или иной профессией и наличие жесткой конкуренции является неожиданностью. Здесь можно говорить о существовании «синдрома выпускника» (неуверенность в себе, разочарование и т. п.), последствия которого могут негативно повлиять на профессиональную судьбу человека. Также они не осознают того, что в течение жизни может появиться желание или необходимость изменить профессию или квалификацию. А для этого надо быть готовым к тому, что знаний и умений, полученных в период обучения, может быть недостаточно. Необходимо осознавать, что в течение жизни не раз придется переучиваться, заниматься самообразованием, самовоспитанием и самосовершенствованием.

К возрастным особенностям выпускника можно отнести и актуализацию ценностно-смысловой сферы. Вновь появившиеся профессии не имеют еще корней в профессиональной культуре нашего общества.

Выбор профессии можно рассматривать как взаимодействие двух сторон: человека с его индивидуальными особенностями, и специальности (профессии) с требованиями, которые она предъявляет человеку.

С точки зрения Н.С.Пряжникова, например, главной целью профессионального самоопределения является постепенное формирование у школьников внутренней готовности к осознанному самостоятельному построению, корректировке и реализации перспектив своего развития, самостоятельному поиску лично значимых смыслов к конкретной профессиональной деятельности.

Согласно теории Дж.Холланда, люди выбирают род занятий, который более всего соответствует типу личности. Дж. Холланд выделяет шесть типов личности и предлагает проводить подбор профессии на основе черт личности.

Реалистический тип. Предпочитает деятельность, связанную с инструментами, предметами, конкретными объектами и их практическим использованием. В деятельности нацелен на достижение конкретного результата в строго определенные сроки. В теории Дж.Холланда реалистическому типу соответствуют: практичность, функциональная стабильность, настойчивость, бережливость, некоторое упорство, как правило, адекватная самооценка, иногда присуща некоторая скромность и застенчивость, поскольку сфера общения не представляет значимости. Обычно человек данного типа обладает ручной умелостью, техническими, математическими способностями, прекрасно ориентируется в пространстве. Для людей этого типа характерны такие профессии, как механик, электрик, инженер, агроном, садовод, кондитер, повар и др.

Исследовательский тип. Предпочитает работать с информацией, ориентирован на идеи: собирает, анализирует, перерабатывает и синтезирует информацию. Анализ и синтез – основные мыслительные операции этого типа. Научная и исследовательская работа, как теоретическая, так и прикладная – являются сильными сторонами данного типа личности. Личностные качества: склонность к поиску, любознательность, оригинальность. Обычно люди этого

типа чаще всего являются индивидуалистами, они самостоятельны и стремятся к независимости. Самое основное: найти причину и суть явлений. Имеют научные способности, склонность к анализу, математические способности. Выбирают среду для реализации своих способностей, которая обычно связана с систематическим и творческим исследованием естественных, биологических социальных и культурных феноменов. Люди этого типа предпочитают профессии научно-исследовательского направления: ботаник, философ, физик, программист и другие, в деятельности которых необходимы творческие способности и нестандартное мышление. Межличностные отношения в структуре деятельности играют незначительную роль.

Артистический тип. Предпочитает деятельность в области различного рода искусств (художественных, музыкальных и т. д.). Обычно это эмоциональные люди, которые отличаются богатым воображением, креативностью, стремятся выразить себя посредством искусства, обладают ярким, независимым характером. Не любят соблюдать нормы и стандарты, выполнять рутинную работу. Отношения с окружающими строят, опираясь на свои ощущения, эмоции, воображение, интуицию. Обладают хорошей реакцией, координацией, развитым восприятием. В достаточной степени развиты коммуникативные способности.

Социальный тип. Ориентирован на людей, на оказание помощи, обучение, сферу обслуживания. В связи с ориентацией на людей, как правило, общительны, дружелюбны, их отличает открытость, некоторая доверчивость, при этом они ответственные, терпеливые, обладают способностью к сопереживанию, эмпатии, ориентированы на работу в группе, но при этом стараются не занимать лидерских позиций. Коммуникативные способности развиты в высокой степени. Нуждаются в большом количестве контактов. Математические способности развиты слабее. В основном, люди этого типа ориентированы на труд, главным содержанием которого является взаимодействие с людьми. Возможные сферы деятельности: обучение, лечение, обслуживание и другие, требующие постоянного контакта и общения с людьми.

Предпринимательский тип. Ориентирован в деятельности на решение проблем или задач. В работе люди предпринимательского типа проявляют высокую активность, при этом стремятся к статусу, власти, направлены на работу с людьми. Часто обладают хорошими коммуникативными качествами, высокой социальной смелостью, уверенностью в себе, не боятся рисковать. Отличные организаторские способности, ораторский талант, способность видеть дальнейшее развитие ситуации, находчивость, практичность, умение быстро ориентироваться в сложной обстановке, склонность к самостоятельному принятию решений, тяга к приключениям. Деятельность: организаторская, управленческая, предпринимательская, сфера продаж, коммерция. Сюда относятся профессии: товаровед, директор, журналист, телерепортер и другие, связанные с руководством, управлением и общением в разных ситуациях с разными людьми, влиянием на убеждения людей и пр.

Конвенциональный тип (канцелярский или традиционный). Ориентирован на деятельность по заранее определенным условиям, где заранее известны

правила, по которым осуществляется деятельность, деятельность, которая требует аккуратности: работа с отчетами, цифрами, подготовка схем, диаграмм, работа с офисной техникой, ведение бухгалтерии, производства. Порядок – ключевой момент. Люди аккуратные и бережливые, точные, стремятся доводить начатое дело до конца, отличаются ответственностью. Сфера общения ограничена и не является ведущей, что вполне устраивает данный тип личности. Коммуникативные и организаторские способности развиты слабо, но достаточно высокие исполнительные качества. Для этого типа присущи математические способности. Люди конвенционального типа практичны, конкретны, не любят отступать от задуманного, энергичны, ориентированы на социальные нормы. В основном выбирают профессии, связанные с канцелярскими и расчетными работами, созданием и оформлением документов, установлением количественных соотношений между числами, системами условных знаков: бухгалтер, патентовед, нотариус, топограф, корректор и другие, направленные на обработку информации, представленной в виде условных знаков, цифр, формул, текстов [6].

Обычно для каждого человека свойственно сочетание нескольких типов: в чистом виде представители того или иного типа практически не встречаются. Сочетание 2-3 наиболее выраженных типов формируют профессиональный «код» личности. Зная данный код, человек может выбрать сферу деятельности, которая в наибольшей степени соответствует его предпочтениям, способностям, карьерным ожиданиям.

Профессиональное самоопределение – это форма личностного выбора, отражающая процесс поиска, а также приобретения профессии. Самоопределение реализуется в процессе анализа личных возможностей, способностей в соотнесении с профессиональными требованиями. В настоящее время понимание профессионального самоопределения учитывает проблемы взаимосвязи с жизненным самоопределением личности, а также включает влияние воздействия на индивида социальной окружающей среды и его активной позиции. В условиях рыночной экономики остро встает проблема свободы выбора профессии и обеспечение конкурентоспособности работника.

Профессиональное самоопределение обучающихся – это процесс формирования индивидом личного отношения к профессиональной деятельности и способ его реализации через согласование социально-профессиональных и личностных потребностей. Профессиональное самоопределение обучающихся является частью жизненного самоопределения, поскольку входит в социальную группу выбора профессии и образа жизни.

В профессиональном самоопределении существуют различные подходы:

- социологический – когда общество ставит задачи перед личностью,
- социально-психологический – поэтапное принятие решение личностью, а также согласование потребностей общества и личных предпочтений,
- дифференциально-психологический – формирование индивидуального строя жизни.

Символично выделяют взаимосвязанные этапы профессионального самоопределения обучающихся:

- дошкольный этап, включающий формирование первоначальных трудовых умений и навыков;
- начальная школа, включающая осознание роли труда в жизни индивида через участие в различных видах деятельности: учебной, игровой, трудовой.

Осознание своих способностей и интересов, связанных с профессиональным выбором, происходит в 5-7-х классах, а формирование профессионального самосознания приходится на 8-9-е классы.

В профессиональном самоопределении обучающихся значительную роль отводят семье и государственно-общественной структуре (профессиональным и общеобразовательным учебным заведениям; учреждениям дополнительного образования, службам занятости).

Психолого-педагогическая поддержка самоопределения обучающихся нацелена на реализацию сознательного выбора профессии. Определяются обучающиеся с выбором профессии в процессе обучения основным наукам, а также во время профессиональной подготовки.

Итак, профессиональное самоопределение обучающихся включает процесс формирования индивидом личного отношения к трудовой сфере, а также способ его самореализации через согласование профессиональных и внутриличностных потребностей.

Профессиональное самоопределение старшеклассников с будущей профессией является одной из форм личностного самоопределения и характеризуется процессом приобретения, а также поиском профессии, анализа личных возможностей, способностей в сопоставлении с требованиями профессии.

В пятнадцатилетнем возрасте старшекласснику очень сложно выбрать профессию. Зачастую профессиональные намерения неопределенные и диффузные, а профессионально ориентированные мечты, а также романтические устремления в реализации невозможны.

Неудовлетворенное наступившее будущее стимулирует развитие рефлексии – осознания личного «Я». Старшеклассник «определяется»: кто он, каковы его способности, какой жизненный идеал, кем он хочет стать. Самоанализ является отсроченной психологической основой профессионального самоопределения для большинства обучающихся профессиональной школы.

Более комфортно чувствуют себя те старшеклассники, которые получают полное среднее общее образование. На момент окончания школы старшеклассники из фантастических, воображаемых профессий выбирают наиболее приемлемые и реальные варианты. Дети понимают, что успех и благополучие в жизни, прежде всего, зависит от правильного выбора профессии.

Оценивая свои возможности и способности, престижность профессии, социально-экономическую ситуацию, старшеклассники самоопределяются в получении профессионального образования.

Таким образом, для старшеклассников учебно-профессиональное самоопределение выступает как осознанный выбор путей профессионального образования и профессиональной подготовки.

Профессионально-личностное самоопределение психологи относят к процессу формирования у человека личного отношения к профессиональной трудовой сфере, а также самореализации через согласование социально-профессиональных и внутриличностных потребностей.

Рассмотрим профессиональное самоопределение, включая разные стадии становления личности.

В дошкольном детстве малыши в игровой деятельности подражают взрослым и воспроизводят их действия. Широкое распространение в дошкольном возрасте приобретают сюжетно-ролевые игры, часть из которых несут профессионально-ориентированный характер. Малыши, играя, присваивают себе роли продавцов, врачей, строителей, воспитателей, поваров, водителей транспортных средств.

Большое значение в профессиональном самоопределении представляют первоначальные трудовые действия – выполнение простых действий по уходу за растениями, одеждой, уборке помещений. Эти действия способствуют у малышей развитию интереса к труду взрослых. Профессионально-ролевые игры, выполнение элементарных видов труда, наблюдение за трудом взрослых способствуют самоопределению дошкольников. В младшем школьном возрасте малыши охотно подражают действиям взрослых и, исходя из этого, идет ориентация на профессии родственников, родителей, учителей, близких знакомых. Важной особенностью школьников является мотивация достижений в учебной деятельности. Осознание ребенком своих возможностей, а также способностей на базе имеющегося опыта в игровой, учебной, трудовой деятельности, формирует представление о будущей профессии.

Конец младшего школьного возраста отмечается существенным возрастанием индивидуальных различий в развитии способностей между детьми, а это в свою очередь влияет на значительное расширение спектра профессиональных предпочтений. Трудовая и учебная деятельность влияет на развитие воображения детей, как творческого, так и воссоздающего. Благодаря этой способности осуществляется обогащение представлений о различных видах труда, развивается умение видеть себя в определенной профессии. Зачастую у ребенка возникают профессионально окрашенные фантазии, оказывающие в будущем огромное влияние на профессиональное самоопределение.

Подростковый возраст отмечается закладкой основ нравственного отношения к различным видам труда, у подростка формируется система личностных ценностей, определяющих избирательность в отношении профессий. Этот период психологи относят к ответственному за становление личности.

Мальчики-подростки, подражая внешним формам взрослого поведения, ориентируются на романтические профессии, которые обладают выдержкой, сильной волей, смелостью, мужеством, например, космонавт, летчик-

испытатель, автогонщик. Девочки отдают предпочтение профессиям «настоящих женщин» – это обаятельные, популярные, привлекательные топ-модели, эстрадные певицы, телеведущие.

На романтические профессии ориентация направляется под воздействием средств массовой информации, которые тиражируют образцы «настоящих взрослых». Такой профессиональной романтической ориентации способствует желание подростков к самоутверждению и самовыражению. Дифференцированное отношение к различным занятиям в кружках, учебным предметам формирует у детей намерения и мечты. Мечты, образцы желаемого будущего являются штрихами самоопределения.

Профессиональное самоопределение личности в ранней юности является важнейшей задачей. Зачастую планы подростка очень аморфны, расплывчаты, представляют характер мечты.

Подросток чаще всего представляет себя в различных эмоционально привлекательных ролях и психологический обоснованный выбор профессии самостоятельно сделать не может. А в начале юношеского возраста данная проблема встает перед юношами и девушками, которые оставляют основную общеобразовательную школу. Они составляют треть старших подростков, которые поступают в учреждения среднего и начального профессионального образования, а другие же вынуждены приступать к трудовой самостоятельной деятельности.

Психологи установили, что зачастую обучающиеся, получающие образование в колледжах, окончательно не определились, и их выбор учебного учреждения был психологически не обоснован.

подавляющее большинство молодежи в возрасте 16-23 лет в учебных заведениях получают образование или проходят профессиональную подготовку в учреждениях или на предприятиях. Зачастую романтические устремления, мечты остались в прошлом, а желаемое будущее стало уже настоящим, и многие переживают разочарование и неудовлетворенность от сделанного выбора. Некоторыми предпринимаются попытки по внесению корректив в профессиональный старт, а у большинства юношей и девушек во время обучения укрепляется уверенность в правильности своего выбора.

В возрасте 27-ми лет отмечается социально-профессиональная активность. Уже имеется место работы и определенный опыт. Актуальность приобретает профессиональный рост и достижения. Однако подавляющее большинство начинают испытывать психологический дискомфорт, который обусловлен возвышенными, нереализованными планами, а также трудовым насыщением.

Неопределенность перспектив карьеры, отсутствие достижений актуализируют рефлексию личного бытия, порождая самооценку «Я-концепции» и самоанализ. Для этого периода характерна душевная смута. Ревизия профессиональной жизни толкает к определению новых значимых целей. Некоторые из них включают повышение профессиональной квалификации и совершенствование; смену работы и инициирование повышения в должности; выбор новой профессии или смежной специальности.

Для многих людей к 30-ти годам вновь становится актуальной проблема профессионального самоопределения. Здесь возможны два пути: либо утверждать себя далее в избранной профессии и становиться профессионалом, либо менять место работы и даже профессию.

Возрастной период до 60-ти лет считается самым продуктивным. Этот период отмечается реализацией себя как личности, а также характеризуется использованием профессионально-психологического потенциала. Именно в этот период реализуются жизненные планы, оправдывается смысловое существование человека. Профессия дает уникальную возможность для человека: используя свои способности на трудовом посту, он может реализовать потребность быть личностью, а также выработать индивидуальный стиль деятельности.

После достижения пенсионного возраста люди уходят из профессии, однако к 60-ти годам личность не успевает полностью исчерпать свой потенциал. Этот период отмечается тревожным состоянием, поскольку в одночасье рушатся складывавшиеся десятилетиями стереотипы, а также образ жизни. Умения, знания, важные качества – все становится невостребованным. Такие негативные моменты ускоряют социальное старение. Большинство пенсионеров испытывают психологическую растерянность, переживают свою ненужность и бесполезность. Снова возникает проблема самоопределения, однако уже в общественно-полезной, социальной жизни.

Выбирая ту или иную профессию, человек планирует свой способ существования, при этом соотнося будущий профессиональный личный статус с жизненными ценностями.

Над данной проблемой работали следующие исследователи: М.Р. Гинзбург, К.А. Абульханова-Славская, Н.С. Пряжников, Е.И. Головахи, Э.Ф. Зеер, Е.А. Климов.

Наиболее разносторонне и последовательно вопросы профессионального самоопределения субъекта изучались в работах Н.С. Пряжникова, Е.А. Климова, Э.Ф. Зеера.

Е.А. Климов отнес профессиональное самоопределение к качеству психического проявления развития человека. В течение жизни у индивида формируется определенное отношение к разным областям труда, складывается представление о своих возможностях, профессиях, выделяются предпочтения.

Согласно Е.А. Климову, важнейшей составляющей в самоопределении выступает формирование самосознания.

Структура профессионального самосознания включает:

- осознание личной принадлежности к конкретной профессиональной общности («мы – строители»);
- оценивание своего места и личного соответствия эталонам в профессии (один из лучших специалистов, новичок);
- знание индивида о его признании в социальной группе («меня относят к хорошим специалистам»);
- знание слабых и сильных сторон, индивидуальных, а также успешных способов действия и путей самосовершенствования;

- личное представление о себе, а также работе в будущем.

Е.А. Климов отмечает два уровня в профессиональном самоопределении:

- гностический (перестройка самосознания и сознания);
- практический (изменения в социальном статусе человека).

Э.Ф. Зеер выделяет проблему самоопределения индивида в контексте прикладной психологии, где профессиональное самоопределение отмечается:

- избирательностью в отношении индивида к миру профессий;
- выбором с учетом индивидуальных качеств и особенностей человека, а также социально-экономическими условиями и требованиями в профессии;
- постоянным самоопределением субъекта на протяжении жизни;
- определением внешних событий (изменение места жительства, окончание обучения);
- проявлением социальной зрелости индивида с тесной связью самореализации.

Задачи в самоопределении решаются все по-разному на каждой из стадий профессионального развития. Они определяются межличностными отношениями в коллективе, социально-экономическими условиями, профессиональными и возрастными кризисами, но ведущая роль остается за активностью личности и ее ответственностью за личное становление.

Э.Ф. Зеер считает, что самоопределение выступает важным фактором самореализации индивида в конкретной профессии.

Н. С. Пряжников предложил свою модель самоопределения, включающую в себя такие компоненты:

- осознание личностью ценностей общественно полезного труда, а также необходимости профессиональной подготовки;
- ориентирование в социально-экономической ситуации, а также прогнозирование престижности выбираемого труда;
- определение профессиональной цели-мечты;
- выделение профессиональных ближайших целей, как этапов для достижения дальнейших целей;
- поиск информации о специальностях и профессиях, соответствующих учебным заведениям и местам трудоустройства;
- представление о личностных качествах, необходимых для реализации намеченных планов, а также о возможных трудностях в достижении целей;
- наличие резервных вариантов в выборе профессии на случай неудачи при основном варианте самоопределения;
- практическая реализация личной перспективы, корректировка планов.

Профессиональное самоопределение по Н.С. Пряжникову происходит на следующих уровнях:

- самоопределение в трудовой, конкретной функции (работник видит смысл деятельности в качественном выполнении операций или

отдельных трудовых функций, при этом свобода выбора действий индивидом ограничена);

- самоопределение на трудовом конкретном посту (трудовой пост отмечается производственной ограниченной средой, которая включает определенные права, средства труда, обязанности), при этом выполнение многообразных функций дает возможность самореализации выполняемой деятельности, а смена трудового поста сказывается негативно на качестве труда, вызывая неудовлетворенность работника;
- самоопределение на уровне определенной специальности предусматривает смену трудовых постов, что позволяет расширить возможности самореализации индивида;
- самоопределение по конкретной профессии;
- жизненное самоопределение связывают с выбором образа жизни, которое включает досуг и самообразование;
- личностное самоопределение определяется нахождением образа Я и его утверждением среди окружающих индивидов (индивид приподнимается над социальными ролями, профессией, становится хозяином личной жизни и окружающие люди причисляют его как к хорошему специалисту, так и уважаемой, уникальной личности);
- самоопределение индивида в культуре отмечается направленностью личности на «продолжение» себя в других людях и характеризуется существенным вкладом в развитие культуры, что дает возможность говорить о социальном бессмертии индивида.

Опыт профконсультационной работы показывает, что обучающиеся, которые не выбрали профессию, зачастую обращаются за помощью к психологу для определения вида деятельности, где они будут наиболее способны. За этим кроется неосознанное желание переложить решение жизненной проблемы на другого индивида. Трудности такого плана зачастую возникают из-за недостатка у школьников адекватных представлений о профессиональной пригодности, неумения оценить свои способности и возможности, а также соотнести их к миру профессий.

Многие обучающиеся не могут ответить: «Какой деятельностью хотели бы заниматься?», «Какие видят у себя способности?»; «Какие качества важны для успешности в овладении будущей профессией?»

Низкая культура знаний, а также незнание современных профессий осложняет выбор старшеклассниками жизненного пути.

Профориентационная работа в школе должна превратиться из диагностической в формирующую, развивающую, диагностико-коррекционную. Этапы консультационной работы должны быть нацелены на активизацию обучающихся сформировать стремление к осознанному, самостоятельному выбору профессии, учитывая полученные знания о себе.

Е.А. Климов подчеркивает важность профориентационной работы: «Надо всячески помогать подростку получать широкую ориентировку в мире

профессий. Он должен стать автором проекта и строителем своего жизненного пути». Е.А.Климов выделяет следующие основные затруднения и ошибки при выборе профессии. В наше время очень многие исследователи занимаются проблемой профессионального выбора старшеклассников, и, несмотря на это, проблема продолжает оставаться острой. Очевидной причиной того являются ошибки, допускаемые старшеклассниками во время выбора будущей профессии.

Вот некоторые из них:

1. Отношение к выбору профессии как к выбору постоянного пристанища в мире профессий. Важно осознавать, что жизнь меняется, человек совершенствуется и развивается, соответственно меняются взгляды на жизнь, профессию, в результате чего бывает необходимость расти по карьерной лестнице, самообразовываться, а может быть даже и сменить профиль своей работы.

2. Предубеждения чести. Возникает тогда, когда некоторые профессии считаются «постыдными», предназначенными для людей «второго сорта». Как раз такой момент может возникнуть у человека рабочей профессии, даже имея хорошую зарплату, человек стыдится, что работает сантехником или шахтером. Важно понимать, что любая профессия значима для общества.

3. Выбор профессии под прямым или косвенным влиянием товарищей. Часто выбор профессии ребята могут сделать под влиянием мнения своих товарищей или «за компанию». Важно обосновать свой выбор для себя и принять правильное решение.

4. Перенос отношения к человеку – представителю той или иной профессии – на саму профессию. Например, у подростка есть знакомый взрослый – прекрасный человек, занимающийся наукой. И подросток начинает думать, что все ученые – прекрасные люди. В действительности в творческих профессиях работают разные люди зачастую с очень непростыми характерами, что нередко порождает сложные взаимоотношения в трудовых коллективах. Кроме того, далеко не всегда сама профессия собирает в свои ряды наилучших людей, а прекрасные (умные, порядочные) люди есть в каждой профессии.

5. Увлечение внешней или какой-то частной стороной профессии. Например, в профессии учителя обучающегося может увлечь желание учить и общаться с детьми, но при этом не учитывается, что у учителя много рутинной работы, связанной с подготовкой к урокам, написанием и сдачей отчетов и т.д. Поэтому следует учитывать все разнообразные характеристики будущей профессии.

6. Отождествление школьного предмета с профессией (или плохое различение этих реальностей). Многие школьники считают, что профессию нужно связывать с любимым школьным предметом. Если я люблю биологию, то нужно и спектр профессий выбирать в данном направлении. Конечно, учебные предметы должны ориентировать школьников к соответствующей профессиональной деятельности. Но в реальности многие учебные предметы теоретически и фактически оторваны от действительности.

7. Устаревшие представления о характере труда в сфере материального производства. В прошлом многие профессии требовали максимально ручного труда и были связаны с неблагоприятными условиями (повышенной загрязненностью, шумом, травмоопасностью и т.п.). В наше время многие современные производства автоматизированы, созданы гораздо более комфортные условия, чем раньше.

8. Неумение разобраться, отсутствие привычки разбираться в своих личных качествах (склонностях, способностях, подготовленности). Профессия, выбранная без учета своих особенностей, способностей, знаний, может приносить неудовлетворенность своим трудом. Тогда могут возникать проблемы со здоровьем, конфликты с коллегами и руководством, что приводит к определенным трудностям, которые иногда приходится решать кардинально.

9. Незнание и недооценка своих физических особенностей и недостатков, существенных при выборе профессии. Учет своих физиологических особенностей не менее важен при выборе профессии. Для многих профессий есть противопоказания по здоровью, и если этим пренебрегать, то это может не только привести нервным срывам, но и авариям на производстве, что может иметь очень серьезные последствия не только для себя, но и для окружающих.

10. Незнание основных действий, операций и порядка их выполнения при решении, обдумывании задачи о выборе профессии. И здесь могут помочь не только отдельные советы и консультации специалистов, но в идеале – систематическая профориентационная работа. А со стороны самоопределяющегося человека важна активность по поиску тех специалистов, которые могли бы квалифицированно помочь в правильном профессиональном и жизненном выборе.

11. В поиске консультантов и советчиков люди нередко обращаются в коммерческие психологические центры, где с клиентов (школьников и их родителей) берут достаточно высокие гонорары. Специалисты тоже могут ошибаться и дать неправильные советы даже за деньги. Важно найти грамотного человека, который поможет определиться с выбором профессии.

12. Излишнее доверие к психологам-профконсультантам. Бывает, что и профессиональные консультанты опираются на какие-то нормы и требования, не всегда учитывая индивидуальность ребенка, тем самым неверно ориентируют его на профессиональное самоопределение.

13. Неспособность и нежелание задумываться о перспективах развития общества (и производства). Многие выпускники и их родители, к сожалению, не пытаются выбрать профессию на перспективу и востребованность в будущем. Очень часто популярность в настоящее время какой-либо профессии рождает перенасыщение специалистов в той или иной области. Поэтому полноценное самоопределение – это часто преодоление в себе страха размышлять о проблемах того общества, в котором человек собирается найти свое место.[7]

Представления родителей о «правильном» выборе часто отстают от реальной жизни и больше соотносятся с уже прошедшими социально-экономическими периодами развития страны. Причина этого в появлении на

рынке труда большого количества новых профессий. Не всегда родители знают и объективно оценивают интересы и способности детей. Нередко их советы основываются на «престижности» той или иной профессии. Зачастую родители современных подростков не имеют позитивного опыта жизни в изменившихся условиях, находятся в ситуации тотального неуспеха. Родителям нынешних подростков сложно не только предположить, какие ценности будут адекватны завтрашнему дню, но еще и передать своему ребенку те ценностно-нормативные модели, которым они не следуют сами и не всегда могут полностью их принять. Исходя из этого, возникает необходимость профориентационной работы и с родителями обучающихся.

В ходе выбора профессии родители и старшеклассники оказываются в равных условиях, что связано с недостаточной информированностью о профессиях и незнанием собственных возможностей. Данные исследований социологов и психологов, показывают, что родители влияют на выбор профессии ребенком как явным, так и неявным образом. Так, например, согласно опросам старшеклассников (обучающихся 9–11-классов), 78 % городских и 84 % сельских ребят одним из источников информации о своей будущей профессии называют родителей, родственников, взрослых знакомых. Однако, как показывает практика, большинство родителей знает мир профессий ненамного лучше своих детей или имеет устаревшие представления о профессиях. Да и в профессиональных возможностях своих детей родители ориентируются довольно слабо.

Взаимодействие родителей и старшеклассников часто строится с точки зрения взрослых, поскольку родители стараются решить вопрос профессионального самоопределения вместо ребенка, так как считают его еще недостаточно опытным. Кроме ошибок, связанных с излишней категоричностью родителей, выбор профессии нередко подменяется выбором престижного учебного заведения. Результатом противоречий во взаимодействии родителей и старшеклассников может стать конфликт интересов, иногда отложенный на длительное время, пока неудачи в выборе профессии не будут осознаны детьми. Но даже в том случае, если старшеклассники и родители достигают согласия, они могут совершать ошибки, обусловленные представлениями о фатальности выбора, престижности профессии, ориентацией на мнение ближайшего окружения [8]. Оказание помощи старшеклассникам и их родителям происходит в ходе профессиональной консультации, которая направлена на оказание психологической помощи людям в профессиональном самоопределении. Выделяют несколько типов профконсультирования: диагностический подход, воспитательная концепция, развивающая консультация. Направления организации профконсультирования: справочно-информационное направление и организационно-управленческий подход. Как организатор помощи самоопределяющейся личности, педагог-психолог может рассматриваться как:

- посредник между старшеклассником и миром профессий;
- посредник между человеком и конкретной организацией;

- посредник между человеком и определенной социально-профессиональной группой;
- посредник между человеком и конкретной государственно-административной системой;
- посредник между человеком и всей культурой.

Во взаимодействии педагога-психолога с семьей самоопределяющегося старшеклассника сразу важно обозначить, что вообще понимается под взаимодействием. Это не просто общие разговоры, а реальное решение конкретных задач, которое обеспечивает достижение намеченной цели, то есть профессионального выбора старшеклассника.

Квалифицированная помощь заключается в том, что педагог-психолог помогает старшекласснику определить наличие и направленность своих профессиональных интересов и склонностей, личностных и деловых качеств, необходимых для овладения определенной сферой профессионального труда; информирует его о содержании и условиях труда в рамках интересующей профессии; знакомит с правилами принятия решения и планирования своего профессионального пути [8]. Проведенные исследования профессионального выбора старшеклассников. Диагностика показала, что большинство испытуемых имеет серьезные проблемы в выборе профессии. Основным мотивом выбора профессии было мнение ближайшего окружения или внешние, несущественные характеристики выбираемой профессии. Наиболее предпочтительными у старшеклассников оказывались профессии типа «человек-человек» и «человек-техника». Однако требования данных профессий обучающимся были известны не всегда. Более всего среди испытуемых распространен тип личности, предполагающий работу с людьми. При этом профессии, требующие повышенного внимания, высокой ответственности и творческого подхода, не отвечают складу характера большинства испытуемых. Разработка программы психолого-педагогической помощи родителям и старшеклассникам проводилась с учетом результатов проведенной диагностики. Программа нацелена на переориентацию старшеклассников с внешних факторов профессионального выбора на собственную внутреннюю позицию. Данная программа предполагает ориентацию на целостное развитие личности старшеклассника, учет зоны его ближайшего развития, изменение системы значимых отношений и активность всех субъектов профессионального выбора. Мероприятия программы проводятся не только со старшеклассниками, находящимися в ситуации профессионального выбора, но и с их родителями. При проведении занятий со старшеклассниками особое внимание уделяется тем из них, которые показали низкие результаты при проведении диагностики. Предложенная программа реализуется в 2 этапа. На первом этапе ее реализации проводится беседа с родителями, направленная на их ознакомление с результатами диагностики и обсуждение особенностей выбора профессии их детьми. В ходе этой беседы задача педагога-психолога заключается в том, что помочь родителям понять важность профессионального выбора для будущей жизни их детей. Вторая часть программы проводится со старшеклассниками. Занятия направлены на то, чтобы помочь детям в осознании собственных

качеств. В процессе проведения упражнений участники знакомятся с требованиями различных профессий, развивают собственную позицию в отношении профессионального выбора и учатся ее аргументировать. Таким образом, взаимодействие родителей и старшеклассников на этапе выбора профессии определяется взрослением детей и ростом их самостоятельности. Основная проблема на данном этапе связана с нежеланием родителей признать это взросление и принять его. Оказание помощи старшеклассникам и их родителям происходит в ходе профессиональной консультации, которая направлена на оказание психологической помощи людям в профессиональном самоопределении. Выделяют несколько типов профконсультирования: диагностический подход, воспитательная концепция, развивающая консультация. В результате диагностического исследования выявлено, что большинство испытуемых имеет серьезные проблемы в выборе профессии. Основным мотивом выбора профессии было мнение ближайшего окружения или внешние, несущественные характеристики выбираемой профессии. Результаты диагностики способствовали разработке программы. Данная программа нацелена на переориентацию старшеклассников с внешних факторов профессионального выбора на собственную внутреннюю позицию. Программа предполагает ориентацию на целостное развитие личности старшеклассника, учет зоны его ближайшего развития, изменение системы значимых отношений и активность всех субъектов профессионального выбора.

Профессиональное самоопределение также предполагает выбор карьеры, сферы приложения и саморазвития личностных возможностей, а также формирование осознанного отношения личности к социокультурным и профессионально-производственным условиям. По мнению эстонских коллег, понятие карьеры как продвижения вверх по служебной лестнице уже давно устарело. Карьера занимает весь жизненный путь человека. Слово «карьера» охватывает самореализацию, выбор профессии, вступление на рынок труда, участие в обучении, выход на пенсию и деятельность в пенсионном возрасте. В современное время карьерное планирование является неотъемлемой предпосылкой для становления успешной личности. В эпоху технологического и информационного прогресса от человека требуется постоянно анализировать свои личностные качества, знания и навыки, а также уметь ориентироваться на рынке труда. Карьерное планирование представляет собой процесс, в ходе которого человек принимает соответствующие решения, что он будет делать в своей профессиональной и личной жизни. Человек чувствует себя более удовлетворенным и продуктивным, когда его выбор профессии, занятость и работа соответствуют индивидуальным характеристикам, потребностям, ценностям и предпочтениям [9, с. 328]. В Эстонии разработкой компетенций по карьерному планированию среди учащихся занимаются активно уже в течение последнего десятилетия. Навыки по карьерному планированию являются одними из ключевых компетенций Государственной стратегии – 2020 «Обучение всю жизнь», а также закреплены в государственном законе об основном, среднем и профессиональном образовании в Эстонии. Национальная учебная программа по карьерному планированию руководствуется тремя

основными темами-вопросами: кто я есть (самосознание); кем мне быть и куда мне дальше идти (определение и анализ своих потенциальных возможностей); как мне достичь своих целей (решение, планирование, достижение целей) [10]. Основная задача карьерного планирования – формирование позитивного отношения к профориентации, оказание поддержки молодым людям учиться понимать себя и окружающий рынок труда, знакомить с различными сферами жизнедеятельности человека и профессиями, с их значимостью и взаимоотношениями. Целью обеспечения системы карьерных услуг в Эстонии является улучшение компетентности планирования карьеры, предупреждения досрочного отсева учащихся из школы, повышения самостоятельности молодежи в будущем, а также для увеличения конкурентоспособности в ежедневной жизни и на рынке труда. Роль координатора развития всей области карьерного планирования в Эстонии отдана целевому фонду Innove, который в 2008 году запустил программу «Развитие системы карьерных услуг», цель которой – улучшить качество и доступность карьерных услуг. В ходе этой программы было обеспечено обучение карьерных специалистов, выпущены методические и информационные материалы, развит портал по планированию карьеры Rajaleidja, а также с 2014 года открыты 17 уездных информационно-консультационных центров (центры Rajaleidja). Карьерные услуги центров Rajaleidja бесплатны для молодежи в возрасте 7-26 лет и включают в себя две основные услуги:

1. Карьерная информация – это информация о возможностях учебы и работы, о профессиях и требованиях рынка труда. В результате карьерного информирования молодой человек умеет лучше искать информацию и оценивать ее релевантность; также повышается его готовность делать осознанный выбор профессии из числа всех имеющихся возможностей. Карьерная информация предоставляется в разных формах, например, на сайтах, в брошюрах, в книгах. В потоке информации можно иногда запутаться и пропустить важные детали. Карьерный инфоспециалист всегда сможет помочь найти независимые и проверенные источники, которые так необходимы при принятии решений.

2. Карьерное консультирование – это оказание поддержки человеку при принятии и осуществлении осознанных решений. Консультант помогает понять себя и возможные выборы образования и работы. В результате карьерной консультации человек способен лучше анализировать себя, видеть свои возможности в образовании и на рынке труда, ставить цели и планировать шаги для их достижения. В основном карьерные услуги проходят в индивидуальном формате, но часто специалисты работают и с группами. Основные темы, которые затрагиваются на таких занятиях, распределены по возрастным категориям. Занятия в группах отличаются от формального обучения в школе, так как знакомство с темой карьеры и профориентации происходит с помощью интерактивных методов. В качестве одного из примеров интерактивных методов можно привести «Карьерный компас», основная задача которого сводится к тому, чтобы молодой человек задумался, чего он хочет достигнуть в будущем, и как он сможет это сделать. В ходе занятий молодой человек может

научиться излагать свои мысли, творчески мыслить, общаться в команде со сверстниками и анализировать свои умения и навыки. Метод «Карьерный компас» дает молодым людям ориентир, как планировать свое будущее, ставить цели и добиваться их. На занятиях используются также специально разработанные тетради для учащихся 9-12-х классов, в которых есть рабочие листы, опросники и источники информации по разным темам карьерного планирования. Карьерные услуги Rajaleidja содействуют тому, что выбор людей в жизни сделан сознательно и опирается на соответствующую информацию.

Помимо уездных центров Rajaleidja карьерное планирование и профориентационная работа ведется в гимназических классах (10–12-е классы, 16–19 лет) и в профессиональных училищах в рамках так называемого карьерного обучения, которое направлено на то, чтобы ученик сформировал знания и навыки, необходимые для планирования карьеры, и был готов учиться на протяжении всей жизни. В результате карьерного обучения молодой человек:

- умеет анализировать свою личность,
- мотивирован на учебу,
- умеет находить информацию о рынке труда, специальностях и возможностях учебы, использует ее при планировании своего образовательного пути и готов принимать взвешенные решения.

Карьерное обучение является обязательным предметом во всех профессиональных учебных заведениях Эстонии и предметом по выбору в гимназии. Вдобавок к карьерному обучению и центрам Rajaleidja карьерные и профориентационные услуги оказываются в вузовских центрах по построению карьеры, при некоторых профессиональных учебных заведениях, а также в уездных отделах Департамента рынка труда, где для всех желающих открыты карьерные информационные комнаты. Там могут дать направление при поиске работы, помогут собрать необходимые документы и подготовиться к собеседованию. Таким образом, карьерные услуги сокращают расходы государства на случайно выбранное человеком образование; люди, занимаясь делом, которое соответствует их навыкам и желаниям, становятся счастливее и продуктивнее, а это неизменно ведет к улучшению экономики государства [10].

В США существует специальное законодательство о профессиональном консультировании, в соответствии с которым эта работа в школах ведется на протяжении всего обучения учащегося. В каждой школе этой работой занимается специально подготовленный сотрудник – профконсультант. Он заводит на каждого учащегося отдельное досье, которое может быть передано в службу занятости по окончании школы. Учащимся оказывают помощь в поиске информации о содержании профессий и требованиях к ним, а родителям – в развитии интересов и склонностей их детей [11]. В средних и старших классах у учеников есть возможность попробовать себя на летних каникулах в интересной для них профессии и определиться с выбором. Интересной формой профориентационной работы в этой стране является двухнедельная практика на

производстве. Там школьники могут полноценно поработать и даже заработать реальные деньги

Так же как и Эстония США с начала XXI века переход от понятия «профессия» к понятию «карьера» и появления целого ряда новых образовательных программ, таких, как «Академия X» и «От школы к работе», целью которых является качественная подготовка молодежи к самостоятельной трудовой жизни [12].

В Белоруссии профориентационная работа с детьми и учащимися решается на базе ресурсного центра. Цель работы ресурсного центра – оказание информационно-справочной поддержки учащимся, педагогам, родителям, содействие изучению индивидуальных психологических особенностей личности, профессиональных интересов и склонностей учащихся, информирование о ситуации на рынке труда, востребованных профессиях в селе, городе, районе, знакомство с миром профессий (профессиографической, справочной информацией о различных сферах профессиональной деятельности, отраслях народного хозяйства), обеспечение открытого доступа к книжному фонду и медиаресурсам, информирование о тематических выставках и других профориентационно значимых событиях за пределами учреждения.

Направления работы: внутришкольная работа, взаимодействие с учреждениями образования, предприятиями, управлением по труду, занятости и социальной защите населения, работа с местными средствами массовой информации. Руководитель ресурсного центра консультирует классных руководителей по разработке профориентационных мероприятий для учащихся и их родителей по вопросам самоопределения и профвоспитания. В рамках внутришкольной работы разработаны программы сопровождения выпускников с особенностями психофизического развития, которые дают возможность проследить дальнейшее их трудоустройство. Также обеспечена временная трудовая занятость учащихся, которым исполнилось 14 лет. В рамках сотрудничества с управлением по труду, занятости и социальной защите населения программой работы ресурсного центра предусмотрена подготовка учащихся к сдаче централизованного тестирования по различным учебным предметам и ориентация учащихся на поступление в учреждения среднего специального образования. На базе ресурсного центра проводятся массовые дни профориентации «Пути получения профессионального образования в Республике Беларусь», на которые приглашаются представители учреждений высшего и среднего специального образования. В рамках данного мероприятия учащиеся знакомятся с перечнем факультетов и специальностей, правилами приема, проходными баллами и условиями поступления в учреждения образования, получают индивидуальные консультации. Подготовка учащегося к выбору профессии проводится на всех уроках, так как каждый учебный предмет содержит те или иные профориентационные возможности. Чтобы выявить эти возможности и реализовать их на уроке, ресурсный центр предлагает информационные бюллетени «Взаимосвязь учебных предметов и профессиональной сферы».

Во французских школах за детьми с младших классов наблюдают (выявляют интересы ребенка) наставники. Все данные вносят в личное дело, которое заводят в младшей школе. В выпускных классах специалисты знакомят учеников с востребованными на рынке труда профессиями и дают рекомендации по развитию способностей, чтобы помочь выбрать ту или иную сферу. Также во Франции есть государственные центры профориентации, в которые можно обратиться, если с выбором профессии возникают проблемы.

В Японии есть своя уникальная методика профессиональной ориентации — метод "трех китов": самоанализ, оценки специальностей и профессиональные пробы. Начиная с седьмого класса, ученики пробуют себя в 16 разных профессиях. После этого школьники и психологи рассчитывают подробный самоанализ. На основе его результатов разрабатывается индивидуальный для каждого план обучения с учетом самой подходящей для ребенка профессии.

Профориентацию в Германии проводят с помощью тестов и консультаций. Все данные о каждом ученике вносят в тетрадь, где кроме результатов тестирований есть сведения о семье, интересах и склонностях. На основе этих записей специалисты проводят консультации по выбору профессии. После окончания школы выпускники продолжают специализированное профильное обучение уже на потенциальном рабочем месте.

В Канаде при каждом государственном университете есть свои "центры выбора", которые помогают подросткам сделать выбор. Здесь проводят семинары, тесты, а также краткие курсы самоопределения для школьников, с анализом собственных способностей, оценкой актуальности выбранной профессии, поиском альтернативных вариантов, пробы себя в профессии. В Канаде распространена производственная практика, стажировки, подработка и принятие окончательного решения. Конечно, во всем этом им помогают профконсультанты и психологи.

Согласно канадским специалистам по профориентации, алгоритм профессионального самоопределения человека состоит из нескольких ключевых этапов:

- самостоятельное решение, которое сопровождается тревогой и неуверенностью в правильности выбора,
- анализ собственных способностей и качеств, которые необходимо развивать для успешной самореализации,
- оценка актуальности выбранной профессии на рынке труда,
- поиск альтернативных вариантов,
- проба себя в профессии: производственная практика, стажировки, подработка,
- принятие окончательного решения.

Также внимание заслуживает английский опыт по созданию мини-предприятий. При школах создаются аналоги реальных производств, где школьники — участники производственного процесса. Есть и директор, и консультант, и просто рабочий — у каждого ребенка есть возможность "примерить" на себя разные профессии. Такая практика помогает им развивать свои интересы и склонности. Ученики приобретают навыки, полезные не только в будущей профессиональной деятельности, но и в повседневной жизни.

Задача профориентации состоит не только в том, чтобы помочь подросткам найти жизненный путь, но и в формировании системы занятости в будущем, ведь сегодняшние школьники — это специалисты, которые будут лечить, учить и строить завтра.

Поэтому в большинстве стран с развитой экономикой профориентации уделяется большое внимание. Программы, направленные на то, чтобы подросток нашёл свое призвание, разрабатываются специалистами и включает в себя теоретическую и практическую части. Эта система постоянно совершенствуется, чтобы соответствовать потребностям общества и готовить успешных специалистов.

2. Создание педагогических условий для профессионального самоопределения обучающихся МКШ в условиях обновления содержания образования

Содержание дошкольного воспитания и обучения ориентировано на формирование компетенций по 5-ти образовательным областям: здоровье, коммуникация, познание, творчество и социум. Школы поэтапно переходят на обновленные программы с акцентом на навыки широкого спектра: функционального и творческого применения знаний, критического мышления, проведения исследовательских работ, использования ИКТ, применения различных способов коммуникации, умения работать в группе и индивидуально, решения проблем и принятия решений. В техническом и профессиональном и послесреднем образовании программы направлены на развитие у обучающихся профессиональных компетенций. При получении высшего и послевузовского образования студент должен демонстрировать 5 результатов обучения: знание и понимание в изучаемой области; применение на профессиональном уровне, формулирование аргументов и решение проблем; осуществление сбора и интерпретация информации; сообщение информации, идеи, решения; навыки для самостоятельного продолжения обучения.

Таким образом, имеющиеся различия и несогласованность в наборе ключевых навыков и компетенций, приобретаемых на разных уровнях образования, создают препятствия к построению системы обучения в течение всей жизни (lifelong learning). Необходима проработка вопросов обеспечения преемственности образовательных программ от дошкольного до послевузовского образования.

Проблемы непрерывности образования усиливает отсутствие единых подходов к профессиональной ориентации обучающихся. В настоящее время профориентационная работа среди школьников проводится в основном в форме рекламы, когда колледжи и вузы организуют выезды в школы, информируя о специальностях, по которым ведут подготовку. Основной целью данных мероприятий является привлечение контингента. В итоге по результатам социологического исследования 2016 года "Будущее – мой выбор" (Білім – Центральная Азия) не более 15 % старшеклассников смогли определиться с будущей профессиональной деятельностью. Профдиагностика KASIPTEST показала, что 75 % обучающихся 11-х классов неверно выбрали профильное направление обучения.

Слабая профориентационная работа наряду с невысоким престижем рабочих профессий служит причиной низкого охвата молодежи системой ТиПО, что, в свою очередь, отрицательно сказывается на качестве подготовки кадров. Согласно ГИК ВЭФ-2018, работодатели оценивают качество системы ТиПО на 3,7 балла (ниже среднего). В результате, работодатели не заинтересованы делать инвестиции в обучение будущих кадров. В 2018 году доля студентов, обучающихся за счет работодателей, составила всего 0,2 % от общего контингента обучающихся. Охват студентов колледжей дуальным обучением остается также невысоким – 8 %.

Одними из показателей эффективности высшего образования является его интернационализация и представленность вузов во всемирных рейтингах. За период реализации ГПРОН 2016-2019 доля иностранных студентов в системе высшего образования выросла до 4 %. Казахстанские вузы впервые признаны рейтинговым изданием Times Higher Education. Число казахстанских вузов, отмеченных в рейтинге QS WUR, выросло до 10.

Однако в высшем образовании по индикатору "Навыки выпускников" в ГИК ВЭФ-2019 Казахстан занимает 95-е место среди 141 страны. Социологический опрос показал, что 70 % работодателей не удовлетворены навыками выпускников. При этом мониторинг трудоустройства выпускников колледжей и вузов ведется на основе статистических данных и не предусматривает обратную связь от выпускников.

Качество высшего образования влияет на отток студенческой молодежи в зарубежные вузы. В Казахстане за последние 7 лет количество студентов, выезжающих за рубеж, выросло в 2 раза. Более 100 тыс. казахстанцев получают высшее образование в 130 странах мира.

Для решения указанных проблем необходима выработка единых подходов к профориентационной деятельности, привлечению работодателей в процесс подготовки специалистов и интернационализации профессионального образования [13].

Профессиональная ориентация – предоставление информации и консультационной помощи обучающемуся в реализации его прав в области образовательных и профессиональных возможностей, свободном и осознанном выборе профессии и места учебы в соответствии с профессиональными интересами, индивидуальными способностями и психофизиологическими особенностями [14].

Профессиональная ориентация – это значимая часть процесса социальной адаптации молодежи. Ее успех во многом обеспечивает активная роль самого человека. Этому способствует профессиональная информация, профессиональная пропаганда, а также усиление междисциплинарного подхода в осуществлении профориентации. Междисциплинарный подход в осуществлении профориентации в отдельной школе обеспечивался за счет включения в эту работу учителей различных учебных предметов при взаимодействии со специалистами других учебных заведений и предприятий.

В настоящее время система профориентационной работы включает в себя деятельность по следующим направлениям:

- профессиональное просвещение, включающее профинформацию, профпропаганду и профагитацию;
- предварительная профессиональная диагностика, направленная на выявление интересов и способностей личности к той или иной профессии;
- профессиональная консультация, нацеленная в основном на оказание индивидуальной помощи в выборе профессии со стороны специалистов-профконсультантов;

- профессиональный отбор (подбор) с целью выбора лиц, которые с наибольшей вероятностью смогут успешно освоить данную профессию и выполнять связанные с нею трудовые обязанности;
- социально-профессиональная адаптация.

Все стороны учения и практической деятельности школьника находят свое отражение в работе его наставника, касаются обязанностей педагога. Профессиональное воспитание ставит своей целью формирование у обучающихся чувства долга, ответственности, профессиональной чести и достоинства. Кто поможет ребятам сделать выбор?

Роль координатора деятельности педагогического коллектива по проведению профориентационной работы в школе отводится заместителю директора по воспитательной работе.

К функциям координатора относятся:

- выработка стратегии взаимодействия субъектов, ответственных за педагогическую поддержку самоопределения обучающихся с целью согласования и координации их деятельности;
- планирование работы педагогического коллектива по формированию готовности обучающихся к профессиональному самоопределению в соответствии с концепцией и образовательной программой учреждения общего среднего образования;
- осуществление анализа и коррекции деятельности педагогического коллектива по данному направлению (консультации учителей-предметников, классных руководителей по организации системы учебно-воспитательной работы, направленной на самоопределение обучающихся);
- проведение педагогических советов, производственных совещаний по проблеме профессионального самоопределения;
- организация системы повышения квалификации классных руководителей, учителей-предметников, педагога-психолога по проблеме самоопределения обучающихся;
- осуществление контролирующих функций работы классных руководителей, учителей-предметников, педагога-психолога по проблеме профессионального самоопределения обучающихся.

Профориентационную работу осуществляют классные руководители, учителя-предметники, социальный педагог, педагог-психолог, библиотекарь, медицинский работник.

Классный руководитель:

- составляет план педагогического сопровождения самоопределения обучающихся конкретного класса, включающий разнообразные формы, методы, средства, активизирующие их познавательную и творческую активность;

- организует индивидуальные и групповые профориентационные беседы, диспуты, конференции;
- помогает обучающемуся проектировать индивидуальную образовательную траекторию, моделировать варианты профессионального становления, осуществлять анализ собственных достижений, составлять собственное портфолио;
- организует тематические и комплексные экскурсии обучающихся на предприятия;
- оказывает помощь педагогу-психологу в проведении анкетирования обучающихся и их родителей по проблеме самоопределения;
- проводит родительские собрания по проблеме формирования готовности обучающихся к профессиональному самоопределению;
- организует встречи обучающихся с выпускниками школы – студентами учреждений профессионально-технического, среднего специального и высшего образования.

Учитель-предметник:

- способствует развитию познавательного интереса, творческой направленности личности обучающихся, используя разнообразные методы и средства: проектную деятельность, деловые игры, семинары, круглые столы, конференции, предметные недели, олимпиады, факультативы, конкурсы стенных газет, домашние сочинения и т. д.;
- обеспечивает профориентационную направленность уроков, формирует у обучающихся общетрудовые, профессионально важные навыки;
- способствует формированию у обучающихся адекватной самооценки; проводит наблюдения по выявлению склонностей и способностей обучающихся;
- адаптирует учебные программы в зависимости от профиля класса, особенностей обучающихся.

Социальный педагог:

- оказывает педагогическую поддержку обучающимся в процессе их профессионального и жизненного самоопределения, способствует формированию у них адекватной самооценки;
- осуществляет консультации обучающихся по социальным вопросам;
- оказывает помощь классному руководителю в анализе и оценке социальных факторов, затрудняющих процесс самоопределения обучающихся.

Педагог-психолог проводит психологическую диагностику обучающихся, включающую в себя следующие мероприятия:

- 8-й класс: выявление направленности личности (методика Б. Басса), диагностика профессиональной направленности личности (методика Голланда) и типа мышления (методика «Тип мышления»), определение предпочитаемого типа профессии (дифференциально-диагностический опросник (ДДО) Климова).
- 9-й класс: определение профессиональных склонностей (опросник), уточнение и коррекция выбора (матрица выбора профессии), выявление отношения к различным видам профессий («Карта интересов» А. Голомштока в модификации Г. В. Резапкиной), диагностики мотивации учения и эмоционального отношения к учению (методика Ч. Д. Спилбергера).
- 10-й класс: уточнение и коррекция профессионального выбора (матрица выбора профессии Г. В. Резапкиной), диагностика тревожности (методика «Шкала тревожности» О. Кондаша), выявление отношения к различным видам профессий («Карта интересов» А. Голомштока в модификации Г. В. Резапкиной), анкета удовлетворенности профильным обучением.
- 11-й класс: мониторинг готовности обучающегося к профессиональному самоопределению через анкетирование обучающихся и их родителей, тренинговые занятия беседы, психологическое просвещение родителей и педагогов на тему выбора, психологические консультации с учетом возрастных особенностей обучающихся, формирование у обучающихся адекватной самооценки, помощь классному руководителю в анализе и оценке интересов и склонностей обучающихся, создание базы данных по профдиагностике.

Библиотекарь:

- подбирает литературу для учителей и обучающихся по профориентационной работе;
- изучает читательские интересы обучающихся и рекомендует им литературу, помогающую в выборе профессии;
- обобщает и систематизирует методические материалы, справочные данные о потребностях региона в кадрах и другие вспомогательные материалы (фотографии, вырезки, схемы, проспекты, программы, описания профессий);
- регулярно организует выставки литературы о профессиях по сферам и отраслям (машиностроение, транспорт, строительство, в мире искусства и т. д.).

Медицинский работник:

- проводит с обучающимися беседы о взаимосвязи успешности профессиональной карьеры и здоровья человека;
- консультирует о влиянии состояния здоровья на профессиональную карьеру;

- оказывает помощь классному руководителю, педагогу-психологу и социальному педагогу в анализе деятельности обучающихся.

Качество профориентационной работы с обучающимися напрямую зависит от грамотно организованной работы педагогов школы. Профориентация является естественным продолжением всей педагогической работы, в каком-то смысле является ее логическим завершением.

Профессионально-компетентный педагог не сможет охватить все, но приоткроет обучающимся занавес в мир профессий, поможет сориентироваться «на местности», подскажет, что движет человеком при выборе профессии, какие неприятности его могут подстергать, если выбор сделан необдуманно.

И одним из важных направлений профориентационной работы с подростками является объективная диагностика их интересов, склонностей, профессиональных предпочтений, способностей, личностных особенностей, мотивации, компетенций, осуществляемая для определения их актуального состояния, индивидуальных особенностей, выявления проблемных зон и ресурсов для дальнейшего развития в плане профессионального самоопределения. Профдиагностика — неотъемлемый компонент в системе профориентации, который охватывает все ступени школьного обучения. Диагностическая работа выстраивается таким образом, чтобы максимально выявлять потребности, интересы и склонности каждого ребенка на каждом возрастном этапе. В своей работе использую комплексное профдиагностирование по следующим тестам: опросник Голланда, Матрица выбора профессии (методика Г. Резапкиной), тест «ДДО» Е.А. Климова, тест «Эрудит» и т.д..

Профессиональная диагностика помогает решать ряд задач:

- получение информации об уровне готовности обучающихся к выбору профессии;
- изучение развития у обучающихся познавательной сферы;
- изучение способностей, склонностей, интересов, а также личностных особенностей обучающихся;
- диагностика уровня развития отдельных обучающихся и организация на ее основе коррекционной работы с ними и др.

Диагностическое исследование позволяет выявить актуальное состояние и степень развития основных параметров профессиональной зрелости личности. Результаты могут использоваться для активизации стремления школьника к самопознанию, самосовершенствованию, чтобы при построении своих жизненных и профессиональных планов обучающийся в большей мере учитывал свои собственные психические ресурсы.

Более содержательную информацию можно найти в Методических рекомендациях НАО им. И.Алтынсарина по использованию инструментария по проведению профессиональной диагностики обучающихся 7-11 классов средней школы.

Важным звеном в системе профориентации обучающихся является работа с родителями. Желания родителей и профессиональные намерения школьников

во многих случаях не совпадают. Все это вызывает необходимость организации специальной работы с родителями, направленной на оказание помощи семье в подготовке детей к труду и выбору профессии. Участие семьи, как социального и воспитательного института, подчеркивает двойственность профориентации как проблемы общественной и педагогической. Профориентация в школе реализуется через учебно-воспитательный процесс, внеурочную и внешкольную работу с обучающимися. На каждом периоде школьного этапа необходима реализация различных целей профориентационной работы:

– начальная школа (1–4 классы) – формирование представлений о мире профессий, о понимании роли труда в жизни человека через участие в различных видах деятельности; дети знакомятся с новыми профессиями через игры, упражнения, беседы, экскурсии, знакомства с представителями профессий.

– основная школа (5–7 классы) – развитие интересов и способностей, связанных с выбором профессии. На классных часах с обучающимися проводятся беседы, дискуссии, анкетирование и встречи с интересными людьми. Групповые формы работы повышают интерес к выбору профессии, дают возможность лучше понять основания этого выбора, расширить и уточнить его.

– основная школа (8–9 класс) – формирование профессиональной мотивации, готовности к самоанализу основных способностей и склонностей. В 9 классе на уроках больше внимание уделяется следующим разделам: «Представление о себе и своих возможностях в профессиональной деятельности», «Проектирование пути к своей профессии» и т. п. С обучающимися 8–9 классов проводятся тренинги, анкетирование и ролевые игры: «Для чего я учусь?», «Угадай профессию» и т. д. Разрабатываются памятки по правильному выбору профессиональной деятельности.

– средняя школа (10–11 классы) – формирование ценностно-смысловой стороны самоопределения, определение профессиональных планов и намерений обучающихся, развитие способностей через углубленное изучение отдельных предметов. Проводятся круглые столы, диспуты «Правильность выбора профессии», деловые и ролевые игры «Я в мире профессий», «На пороге взрослой жизни», а также диагностическая и консультативная работа в тесном сотрудничестве со специалистами психолого-педагогической поддержки посещение интернет-ресурсов, профессионального тестирования, центры занятости, учебные заведения города, олимпиадное движение.

В условиях обновления содержания образования на МКШ лежит большая ответственность в правильном выборе профессиональных намерений школьниками. Возникает вопрос: а готовы ли педагоги сельских школ оказать квалифицированную помощь школьникам в профессиональном самоопределении? Чтобы ответить на этот вопрос, была разработана анкета, направленная на изучение готовности педагогов к осуществлению деятельности по профессиональному самоопределению обучающихся. Готовность педагогов к осуществлению деятельности по профессиональному самоопределению обучающихся представляет собой комплекс взаимосвязанных составляющих:

– информационная составляющая (осведомленность в проблеме, представление об основополагающих фактах, моментах, ее сути, способах ее решения);

– отношение, оценочные суждения (отношение к проблеме, эмоциональная включенность (принятие/непринятие))

– мотивационная составляющая (осознание значимости деятельности, понимание ее целей и задач, понимание своей конкретной роли в общем деле, желание работать по разрешению проблемы, ожидания от предстоящей работы);

– операциональная составляющая (оценка своих возможностей, своей готовности к этой работе, осознание недостающих знаний, умений, навыков для осуществления этой работы и способов их добывания);

– методическая составляющая (оснащение, методические материалы, бланки, методики, тестовые и другие материалы – наличие и владение ими).

В диагностике приняли участие 20 педагогов одной школы, являющиеся классными руководителями. В результате проведенного анкетирования были получены следующие данные:

1) Представление о профессиональном самоопределении есть у 100% опрошенных педагогов.

2) Для 88% классных руководителей тема профессионального самоопределения обучающихся является актуальной, для 12% эта тема неактуальна.

3) 94% опрошенных педагогов положительно оценили свое эмоциональное отношение к проблеме профессионального самоопределения обучающихся (принятие и заинтересованность).

4) 35% педагогов правильно определили возрастной период, когда начинается профессиональное самоопределение человека.

5) На вопрос «В каком возрастном периоде целесообразно проводить работу по профессиональному самоопределению?» 18% ответили с «от 7 до 13 лет», по 41% педагогов выбрали варианты ответа «от 15 до 17 лет» и «от 13 до 15 лет».

6) Педагоги выделили следующие трудности, которые, по их мнению, возникают у старшеклассников в процессе их профессионального самоопределения: низкая культура психологических знаний обучающихся, их родителей о способностях, особенностях, склонностях; неустойчивость интересов обучающихся; плохая ориентированность в мире профессий и специальностей; препятствия со стороны родителей.

7) 100% педагогов сформулировали возможные варианты помощи, которые могут оказывать школьнику взрослые в процессе профессионального самоопределения. Причем, родителям отводится роль финансовой поддержки, передачи жизненного опыта; педагогам – личный пример, развитие способностей и знаний по предметам, просвещение на классных часах; психологу – диагностика интересов, склонностей, индивидуальное консультирование обучающихся.

8) 94% классных руководителей осуществляют ту или иную деятельность по оказанию помощи обучающимся в профессиональном самоопределении. Из них 64% проводят индивидуальные и групповые беседы о профессиях, дают обучающимся советы по поступлению в вузы. 30% педагогов проводят экскурсии на предприятия, учебные заведения; анкетирование родителей; классные часы, тесты на выявление склонностей к той или иной профессии. 6% педагогов не проводят никакой деятельности по оказанию помощи обучающимся в профессиональном самоопределении.

9) 53% педагогов считают себя достаточно компетентными в теории и практике помощи обучающимся в профессиональном самоопределении. 47% педагогов отметили свою недостаточную компетентность.

10) Знание психолого-педагогических методик и высокую ориентированность в методическом и диагностическом инструментарии показали 18% педагогов, среднюю — 29%, низкую — 53% педагогов (только начали работать по этой проблеме).

Слаженная работа педагогического коллектива дает возможность выпускникам избежать ошибок при выборе профессии. Огромное значение играет влияние социума: учреждений высшего, среднего специального и профессионального образования, центров занятости, участие школьников в днях открытых дверей, экскурсиях на производство и др. А это означает, что профориентация молодежи по своей сути является проблемой не только педагогической, но и общественной. Соответственно, одним из критериев должна являться степень взаимодействия с социумом.

К основным критериям оценки эффективности профориентационной работы можно отнести следующие:

1. Информированность о профессиях и путях их получения. Без ясного представления о содержании и условиях труда в избираемой профессии школьник не сможет сделать обоснованного ее выбора.

2. Потребность в обоснованном выборе профессии. Показатели сформированности потребности в обоснованном профессиональном выборе — это самостоятельно проявляемая школьником активность по получению необходимой информации о той или иной профессии, желание (не обязательно реализуемое, но проявляемое) пробы своих сил в конкретных областях деятельности.

3. Уверенность школьника в социальной значимости труда, т. е. сформированное отношение к нему как к жизненной ценности.

4. Степень самопознания школьника. От того, насколько глубоко он сможет изучить свои профессионально важные качества, во многом будет зависеть обоснованность его выбора. При этом следует учитывать, что только квалифицированный специалист может дать школьнику достаточно полную и адекватную информацию о его профессионально важных качествах.

5. Наличие у обучающегося обоснованного профессионального плана, в котором грамотно соотносятся требования профессии к человеку со знаниями своих индивидуальных особенностей, тех из них, которые непосредственно влияют на успех в профессиональной деятельности.

Говоря о критериях оценки профориентационной работы, очень часто имеют в виду условия, причины, следствия либо просто представления о смысле данной работы.

К условиям эффективности профориентационной работы относится принцип системности, предполагающий участие всех социальных институтов в профориентационной работе со школьниками: семьи, учреждений образования, организаций и предприятий, медицинских учреждений, центров занятости, психологических центров, средств массовой информации, общественных организаций и др.

При обеспечении эффективности профориентационной работы необходимо также опираться на принцип преемственности, поскольку нерешенность задач предшествующих уровней усложнит данную работу на каждом последующем уровне.

Безусловно, в профессиональном самоопределении школьников важно учесть принцип индивидуального подхода.

Однако нельзя забывать, что важным ориентиром при разработке системы критериев профориентационной работы в МКШ должна быть их соотнесенность с главными задачами кадровой политики государства. Содержание обучения на каждом уровне образования строится на различных целях и ожидаемых результатах, необъединенных общей методологической рамкой. Необходима единая концепция обучения в течение всей жизни, которая определяет модель (образ) гражданина Казахстана с должным набором знаний, навыков и компетенций. Необходимо переходить к политике профориентации на основе выявления способностей обучающихся. Эта политика должна лечь в основу национального стандарта среднего образования [15]. Сейчас на первый план выходят не профессии, не специализации, а компетенции работников. Профессиональная компетенция – способность успешно действовать на основе практического опыта, умения и знаний при решении профессиональных задач компетенции всегда связывают с эффективным поведением. Однако проявление компетенций зависит от следующего:

Какие способности есть у сотрудника. Это, например способности: логические, пространственные, вербальные, числовые. Они позволяют одному сотруднику быстрее осваивать знания, чем другим. При этом нужно четко понимать какие нужны способности на той или иной должности.

Внутренняя мотивация. Сотрудник должен хотеть совершать действия. В зависимости от мотивации сотрудник может по-разному проявлять компетенции.

Личностные особенности могут также отражаться на проявлении компетенций. Это может быть и темперамент, тип личности и т. д.

Знания и навыки, которые требуются для проявления компетенции. Сотрудник может просто чего-то не знать и при выполнении работы не проявлять нужных компетенций.

Наибольшую сложность при формировании моделей компетенций, у нас вызывали именно знания и навыки. После того как появился подход к формированию профессиональных компетенций – знания мы относим к

профессиональным компетенциям. А вот как сотрудник управляет своими знаниями и как их применяет на практике – мы относим к корпоративным (менеджерским) компетенциям.

Человеческие качества и личное развитие — это одномерные характеристики, которые лежат в основе компетенций. Они «существуют» и могут быть измерены независимо от работы. Важно, что компетенции определяются в связи с их значимостью для выполнения работы. И именно это важно для организации: поставленные цели достигались, сотрудник использовал компетенции и был эффективен. Чаще компетенции универсальны. Они могут применяться к людям разного возраста, образования и т. д.

Профессиональное самоопределение является очень серьезной проблемой современного общества. В мире существует около 40 000 профессий, в Казахстане их более 5000. Ежегодно 25 млн. человек в мире меняют своё место работы, 12% из них – возвращаются обратно.

В России Московская школа управления «СКОЛКОВО» и Агентство стратегических инициатив провели масштабное исследование «Форсайт Компетенций 2030», в котором приняли участие свыше 2500 российских и международных экспертов, чтобы выявить востребованные профессии в 19 отраслях экономики. Эксперты обсуждали технологические изменения, социальные и экономические процессы, влияющие на структуру рабочих задач, и строили отраслевые «карты будущего», при помощи которых выявляли спрос на новые компетенции и выстраивали образ новых профессий. Результаты исследования были собраны в «Атлас новых профессий». Для каждой отрасли приводится перечень новых профессий с кратким описанием их рабочих задач. Список этих профессий не является окончательным и исчерпывающим (вполне возможно, могут появиться и другие профессии и специализации) – однако он иллюстрирует те важные изменения, которые ожидают отрасль в ближайшие годы.

Атлас новых профессий — инструмент профориентации, который сегодня используют тысячи кружков, школ и вузов по всей стране. Он помогает начать с подростками разговор о будущем, заинтересовать их новыми возможностями, научить, как осознанно строить свою образовательную и карьерную траекторию.

Форсайт (от англ. «foresight» – взгляд в будущее, предвидение) – это социальная технология, которая была создана за рубежом более 30 лет назад и активно используется в сфере бизнеса и государственного управления. Эта технология позволяет участникам совместно создать прогноз развития отрасли, региона или страны и на основе этого прогноза договориться о действиях по достижению желаемого будущего.

Тип специализации:

Кросс-отраслевая – набор знаний, навыков и умений, дающий возможность найти работу в разных отраслях / на стыке отраслей.

Внутриотраслевая – набор знаний, умений и навыков, позволяющий работать в одной отрасли.

Надпрофессиональные навыки и умения.

Эти навыки являются универсальными и важны для специалистов самых разных отраслей. Овладение ими позволяет работнику повысить эффективность профессиональной деятельности в своей отрасли, а также дает возможность переходить между отраслями, сохраняя свою востребованность. Ниже приведен список некоторых надпрофессиональных навыков, которые были отмечены работодателями как наиболее важные для работников будущего. Это:

- ✓ Системное мышление (умение определять сложные системы и работать с ними. В том числе системная инженерия).

- ✓ Навыки межотраслевой коммуникации (понимание технологий, процессов и рыночной ситуации в разных смежных и несмежных отраслях).

- ✓ Умение управлять проектами и процессами.

- ✓ Программирование ИТ-решений / Управление сложными автоматизированными комплексами / Работа с искусственным интеллектом.

- ✓ Клиентоориентированность, умение работать с запросами потребителя.

- ✓ Мультиязычность и мультикультурность (свободное владение английским и знание второго языка, понимание национального и культурного контекста стран-партнеров, понимание специфики работы в отраслях в других странах).

- ✓ Умение работать с коллективами, группами и отдельными людьми.

- ✓ Работа в режиме высокой неопределенности и быстрой смены условий задач (умение быстро принимать решения, реагировать на изменение условий работы, умение распределять ресурсы и управлять своим временем).

- ✓ Способность к художественному творчеству, наличие развитого эстетического вкуса.

- ✓ Бережливое производство.

Также в «Атласе» представлен рекомендательный раздел по каждой отрасли, разъясняющий:

- какие вузы России дают базовую подготовку позволяющую через несколько лет оказаться в первом составе специалистов будущего;

- какие крупнейшие работодатели присутствуют на российском рынке в рассматриваемых отраслях, готовятся к внедрению новых технологий и, значит, уже сейчас определяют спрос на специалистов будущего;

- комментарии о рынке труда в отраслях.

Технологии обновляются, оборудование устаревает, инструменты становятся грудой металлолома. Профессии тоже стареют и умирают. Этот процесс естественен, он происходил и происходит при любой смене технологических циклов, например, кучеров заменили таксисты, почтальонов – администраторы почтовых серверов. Но если раньше циклы были длинными в десятки, а то и сотни лет, то теперь их продолжительность не превышает 10–15 лет. И хотя «старение» профессий не происходит мгновенно, лучше узнать о «кандидатах на пенсию» как можно раньше, а не тогда, когда уже получил «пенсионную карту» [16].

Невозможно обойти вниманием и всемирную сеть Интернет. Поэтому в области применения информационных технологий в профориентационной работе с молодежью Интернет может занять одно из ведущих мест.

На сегодняшний день абсолютное большинство образовательных учреждений имеют свои собственные странички в Интернет, и найти их бывает довольно просто при помощи известных поисковых систем либо по базам данных на образовательных порталах. Использование глобальной сети резко повышает внимание молодых людей к образовательным учреждениям, увеличивает интерес к профориентации в целом. Наличие собственного сайта (web-страницы, web-ресурса) позволяет учреждению оперативно предоставлять информацию, обмениваться опытом с коллегами, проводить конференции, осуществлять обратную связь, публиковать пресс-релизы и проводить рекламные акции. В перспективе возможно создание электронной энциклопедии, проведение различных мероприятий непосредственно в сети. Именно на персональном сайте образовательного учреждения можно узнать наиболее подробную и достоверную информацию о правилах приёма, подготавливаемых профессиях и специальностях, дополнительных образовательных услугах и другое. В последнее время Интернет становится все более насыщенным и доступным для использования информационным источником. Большой объем информационных материалов по вопросам образования и профориентации может стать серьезным стимулом в работе педагогов, психологов, а также помочь старшеклассникам и их родителям оптимально решать вопросы, связанные с обучением в школе и подготовкой к поступлению в образовательные учреждения [17,18].

3. Методические рекомендации по профессиональному самоопределению обучающихся МКШ

*Труд по обязанности – это работа,
а работа по склонности – это досуг.*

Б. Шоу

Подростки интересуются многим, часто ориентируются в нескольких направлениях сразу, посещают различные секции и кружки. Очень часто они переоценивают свои возможности в привлекающей их профессии. Занятия в кружках помогают подростку осознать свои склонности, возможности, недостатки. Проверка себя в деятельности – лучший способ и для осуществления мечты, и для предотвращения разочарований. Одни стараются перевести мечтания в действия, другие примеривают себя к разным вариантам будущего. Третьи думают о соответствии своих возможностей требованиям профессии, четвертые – собирают информацию о привлекающей профессии и учебном заведении, где ее получают. Подростки интересуются планами одноклассников, обсуждают сомнения, колебания, они отказываются от прежних мечтаний как от «детских». Многие склонны поддаваться влиянию авторитетных или более взрослых друзей. Периодически возникают споры и разногласия относительно разных профессий и того, где именно продолжать учение.

В казахстанской, как и в международной системе образования, имеет место устойчивое представление о том, что академические успехи обучающихся, их предрасположенность к изучению тех или иных учебных дисциплин, занятию теми или иными видами деятельности (искусством, спортом, ремеслом и др.) основаны не только на интеллектуальных, но и на психологических особенностях индивида.

С другой стороны, внедрение нового содержания образования сопровождается ростом популярности понятий, основанных на результатах деятельности психологических школ, например: «лидерство», «позитивное мышление», «осознанность», «эмоциональный интеллект», «soft skills» и др. На этом фоне наблюдается также некоторое «переосмысление» таких традиционных для педагогики понятий, как «ценности», «рефлексия».

Однако, к сожалению, на психодиагностическом этапе профессиональной ориентации, когда специалистам необходимо определить склонности к тому или иному виду деятельности, остается ряд актуальных проблем. К примеру, в современной школе сегодня обучаются дети поколения «Z», которые испытывают проблемы, свойственные специфике данного поколения. А именно:

1. Живут в интернете, и, как следствие, легко поддаются манипулированию.
2. Не нацелены на чтение, вследствие чего практически все имеют проблему самопознания.

3. Обладают «клиповым» мышлением, которое основано на цифровой визуализации, а не на логике.

4. Испытывают трудности при планировании действий и принятии решений.

5. Большинство из них социофобы: им легче спросить «Google», чем вступить в реальный коммуникативный контакт с родителями.

Профориентационный опыт работы регионов выявил следующее.

В Акмолинской области в целях повышения качества эффективности профориентационной работы разработано мобильное приложение «Моя профессия Aqmola». Мобильное приложение помогает старшеклассникам сориентироваться в разнообразном мире современных профессий. Разработан новый формат проведения профориентационной работы, охватывающий удаленно расположенные сельские населенные пункты – передвижной профориентационный центр «Автобус профессий». «Автобусы профессий» оснащены диагностической системой для выявления профессионального направления обучающихся и подобранным штатом профориентаторов. Дополнительно к данному направлению подключена работа передвижных мобильных учебных центров, которые оборудованы учебными местами и обеспечены дидактическим материалом по рабочим специальностям. За 2019-2020 год было проведено 395 профессиональных проб.

В ЗКО функционируют 87 кабинетов профориентации. Для создания системы специализированной подготовки и продолжения обучения в колледже и вузах различного направления в 15 школах по 6 направлениям школах региона с 2017 года действует экспериментальная площадка «Агрокласс», «Педагогический класс», «IT-класс», «Медицинский класс», «Инженерный класс», «Технический класс». Всего в эксперименте принимают участие 385 обучающихся 8-11 классов.

В Карагандинской области действует авторский метод цифровой системы профориентационной диагностики «BePro», которая была интегрирована в систему «Umau.BePro» с автоматизированной системой управления «Білімал. Электронды мектеп» (далее – АСУ), в целях обеспечения успешности мероприятия, эффективного мониторинга, а также обеспечения максимально возможного комфорта для всех желающих. Таким образом, участники опроса получили возможность пройти типирование непосредственно в интерфейсе системы. Более того, созданы условия для проведения разбора результатов и погружения в метод там же (в АСУ).

На сегодняшний день система охватывает сотни школ, десятки колледжей и предприятий Карагандинской области. В рамках системы проводятся профориентационная диагностика, просветительская работа среди работников сферы образования, родителей и обучающихся. Авторская программа имеет также задачу помочь психологам, классным руководителям, воспитателям, социальным педагогам, работающим в образовательных учреждениях Карагандинской области, освоить авторский подход определения подходящей профессии.

Предложенные педагогами подходы позволили систематизировать диагностические и учебно-методические материалы для применения их классными руководителями, организаторами воспитательной работы и школьными психологами. В Приложении 1 представлен образец программы профориентационной работы в сельской школе.

Профориентационная поддержка реализуется на учебных и внеучебных занятиях с обучающимися. Приведены диагностические методики и результаты исследований среди старшеклассников сельских школ.

Можем выделить несколько типичных ошибок при выборе профессий:

- неумение разобраться, оценить свои способности и мотивы выбора профессии;
- отсутствие собственного решения в выборе профессии под влиянием некомпетентных лиц;
- увлечение только внешней или какой-либо одной стороной профессии;
- перенесение отношения к человеку, который является представителем данной профессии, на саму профессию (как обратный эффект этой ошибки: выбравший престижную профессию человек, иногда полагает, что хорошее отношение людей к данной работе автоматически будет перенесено и на него);
- ориентация сразу на профессии высшей квалификации;
- отождествление учебного предмета с профессией (пример: когда уверенную пятерку по какому-то из школьных предметов считают единственным и достаточным условием успешного выбора профессии);
- пренебрежение к некоторым важным для общества профессиям.

Сознательным выбор профессии будет лишь в том случае, если он глубоко мотивирован: обучающийся правильно оценивает свои возможности и знает содержание той деятельности, которую ему предстоит осуществлять.

Педагогам сельской малокомплектной школа крайне важно знать объективные и субъективные факторы, составляющие содержание профессионального самоопределения.

К объективным факторам относятся:

- система объективно действующих закономерностей,
- условия жизни субъекта,
- среда,
- воспитание,
- экономическое окружение и другие.

К субъектным факторам относятся:

- возможности субъекта, склонности, интересы,
- способности, задатки,
- намерения, мотивы,
- характер, темперамент и другие стороны личности.

Чтобы выбор профессии был действительно эффективным, крайне важно разобраться в сущности указанных выше двух видов факторов.

Человеческая личность обладает как приобретенными при жизни качествами, так и биологическими свойствами, характеризующимися относительным постоянством (задатки, тип нервной системы и т.д.).

Управление профориентацией только тогда научно, когда строится с учетом индивидуально-психологических особенностей обучающихся, базируется на знании динамической функциональной структуры личности.

Требование изучать каждого школьника общепризнано. Однако на практике нередки случаи, когда учитель может подробно охарактеризовать одного-двух своих воспитанников, всем остальным он в состоянии дать лишь самую общую характеристику.

Бывает, что учитель неплохо знает обучающегося, но дать целостную характеристику направленности его личности (выделить склонности, интересы, способности, мотивы поведения, черты характера) затрудняется. Какое место занимает обучающийся в коллективе, каков его престиж среди одноклассников, как оценивают его товарищи, учителя, как сам он себя оценивает – такие вопросы часто и вовсе не ставятся отдельными педагогами.

Объясняется это целым рядом причин:

- отсутствием установки на изучение обучающихся в целях профориентации;
- слабая психолого-педагогическая подготовка учителей;
- нежелание затруднять себя дополнительной работой;
- неимение доступных методов и методик изучения обучающихся.

Современному выпускнику школы нужна характеристика, в которой оценки личностных качеств должны быть полными и точными. В характеристике необходимо указывать перспективу развития личности, прогнозировать ее будущее. Нельзя ограничиваться в характеристике обучающегося указанием на его дисциплину, учебные оценки и общую активность.

Особое внимание нужно обращать на динамику интересов обучающихся, на их склонности в процессе учебы. При этом крайне важно проектировать возможности развития способностей в процессе обучения. Если учитель заметит определенную направленность профессиональных интересов обучающегося, настойчивость и упорство, проявляемое им, то он обязан отразить это в характеристике и убедить воспитанника, что даже при небольших способностях он может достичь успеха. Хотя не всегда просто помочь юноше или девушке профессиональному самоопределению, тем не менее, нельзя признать нормальным, когда после окончания школы ученик не знает, способен ли он к чему-нибудь, где найти занятие по душе. Разглядеть индивидуальность, помочь раскрыться способностям и склонностям ученика под силу учителю, классному руководителю. Изучение обучающихся – одно из необходимых условий выявления индивидуально-психологических особенностей в целях правильного профессионального самоопределения.

«Восемь углов выбора профессии».

По мнению Е.А. Климова существует 8 углов ситуации выбора профессии. Ведь старшеклассник принимает во внимание сведения не только об особенностях различных профессий, но и массу другой информации.

1) Позиция старших членов семьи.

Конечно, забота старших о будущей профессии своего ребенка понятна; они несут ответственность за то, как складывается его жизнь.

Очень часто родители предоставляют ребенку полную свободу выбора, требуя тем самым от него самостоятельности, ответственности, инициативы. Случается, что родители не согласны с выбором ребенка, предлагая пересмотреть свои планы и сделать другой выбор, считая, что он еще маленький. Правильному выбору профессии часто мешают установки родителей, которые стремятся, чтобы дети компенсировали их недостатки в будущем, в той деятельности, в которой они не смогли себя полностью проявить. Им кажется, что именно их сын или дочь сможет проявить себя, так как у них в отличие от родителей «выше трамплин, с которого они будут погружаться в мир профессии».

Наблюдения показывают, что в большинстве случаев дети соглашаются с выбором родителей, рассчитывая на помощь родителей при поступлении в какое-либо учебное заведение. При этом дети, конечно же, забывают, что работать по данной специальности придется им, а не их родителям.

О бесконфликтности выхода из таких обстоятельств можно лишь предполагать.

2) Позиция товарищей, друзей (сверстников).

Дружеские отношения старшеклассников уже очень крепки, и влияние их на выбор профессии не исключено, так как внимание к своему профессиональному будущему у сверстников также возрастает. Именно позиция микрогруппы может стать решающим в профессиональном самоопределении.

3) Позиция учителей, школьных педагогов, классного руководителя.

Каждый учитель, наблюдая за поведением обучающегося только в учебной деятельности, все время «проникает мыслью за фасад внешних проявлений человека, ставит своего рода диагнозы относительно интересов, склонностей, помыслов, характера, способностей, подготовленности учащегося». Учитель знает множество той информации, которая неизвестна даже самому обучающемуся.

4) Личные профессиональные планы.

В поведении и жизни человека представления о ближайшем и отдаленном будущем играют очень важную роль. Профессиональный план или образ, мысленное представление, его особенности зависят от склада ума и характера, опыта человека. Он включает в себя главную цель и цели на будущее, пути и средства их достижения. Но планы различны по содержанию и то, какими они будут, зависит от человека.

5) Способности.

Способности, таланты обучающегося старших классов необходимо рассматривать не только в учебе, но и во всех других видах общественно

ценной активности, так как именно способности включает в себя будущая профессиональная пригодность.

6) Уровень притязаний на общественное признание.

Реалистичность притязаний старшеклассника – первая ступень профессиональной подготовки

7) Информированность – важная, неискаженная информация – важный фактор выбора профессии.

8) Склонности проявляются и формируются в Деятельности. Сознательно включаясь в разные виды деятельности, человек может менять свои увлечения, а значит, и направления. Для старшеклассника это важно, так как допрофессиональные увлечения – путь к будущему.

Классификация профессий

Можно выделить пять типов профессий.

Предметом профессий первого типа являются другие люди. Поэтому их называли профессиями типа «человек – человек». Профессии этого типа предъявляют высокие требования к таким качествам работника, как умение устанавливать и поддерживать деловые контакты, понимать состояние людей, оказывать влияние на других, проявлять выдержку, спокойствие и доброжелательность, речевые способности. К профессиям типа «человек – человек» относятся профессии, связанные с медицинским обслуживанием, обучением, правовой защитой человека и пр.: врач, медсестра, фельдшер, преподаватель, психолог, референт, гувернер, менеджер, продавец, официант, агент по рекламе, экспедитор, юрист, следователь, инспектор ГАИ и др.

Тип «человек – техника» включает в себя профессии, связанные с созданием, монтажом, сборкой и наладкой технических устройств, эксплуатацией технических средств, ремонтом техники. Здесь работники имеют дело с неживыми, техническими объектами труда. Этот тип профессий требует от работника высокого уровня развития наглядно-образного мышления, пространственных представлений, технической осведомленности и сообразительности, хороших двигательных навыков, ловкости. К типу «человек – техника» относятся такие профессии, как газосварщик, токарь, инженер, конструктор, слесарь, монтажник, водитель, механик, машинист, технолог и др.

Тип «человек – знаковая система» объединяет профессии, связанные с текстами, с цифрами, формулами и таблицами, с чертежами, картами, схемами, со звуковыми сигналами. Профессии этого типа требуют от человека способности к отвлеченному мышлению, оперированию числами, длительному и устойчивому сосредоточению внимания, усидчивости. К типу «человек – знаковая система» можно отнести следующие профессии: переводчик, программист, бухгалтер, экономист, специалист по маркетингу, геодезист, телефонист, налоговый инспектор, чертежник и др.

Тип «человек – художественный образ» предполагает профессии, связанные с созданием, проектированием, моделированием художественных произведений, с воспроизведением, изготовлением различных изделий по эскизу, образцу. От человека в профессиях этого типа требуется развитый

художественный вкус, высокая эстетическая чувствительность, богатое и яркое воображение. К данному типу можно отнести следующие профессии: журналист, художник, модельер, закройщик, ювелир, дизайнер, архитектор, парикмахер, гример, декоратор-оформитель, актер и др.

Тип «человек – природа» включает профессии, связанные с изучением живой и неживой природы, с уходом за растениями и животными, с профилактикой и лечением заболеваний растений и животных. Этот тип профессий предполагает наличие у человека хорошей наблюдательности, способности ориентироваться в условиях непредсказуемости и отсроченности результатов, менять цели в зависимости от условий, выносливости и терпеливости к недостатку комфорта. К этому типу мы можем отнести такие профессии, как микробиолог, геолог, овощевод, орнитолог, зоотехник, ветеринар, эколог, агрохимик, мелиоратор, лесовод и др.

Мотивы выбора профессии

Когда человек выбирает профессию первый раз, он, к сожалению, очень редко задумывается о том, пользуется ли эта профессия спросом у работодателей, легко ли будет найти работу. А потом оказывается, что, окончив учебное заведение и получив диплом, человек остается без работы, ни дня не проработав по специальности. При плановой экономике учебные заведения набирали столько учащихся, сколько потом государство могло трудоустроить. Теперь экономика рыночная, и гарантировать трудоустройство может только спрос работодателей на представителей той или иной профессии.

Каковы же возможные причины, заставляющие людей работать на той или иной работе? Чего люди ждут, что хотят получить от своей профессиональной деятельности?

Проанализировав ведущие интересы и ценности, известный американский психолог А. Маслоу разработал общую систему основных потребностей человека. В основе лежат физиологические потребности в питании, жилище и т. п., затем идет потребность в защите, стабильности жизни. Далее человек проявляет потребность в общении, социальных связях и отношениях с окружающими. Последние две высшие потребности — это потребность в уважении и признании, а также потребность в самоактуализации (самореализации своих способностей).

Учитывая, что современный человек большую часть жизни проводит на работе, можно с уверенностью предположить, что он будет стремиться удовлетворить их и в своей трудовой деятельности.

Мотив – (от лат. *movere* – приводить в движение, толкать) побуждение к деятельности, связанное с удовлетворением потребностей субъекта; совокупность внешних или внутренних условий, вызывающих активность субъекта и определяющих ее направленность; побуждающий и определяющий выбор направленности деятельности предмет, ради которого она осуществляется;

Выделяют несколько групп мотивов выбора профессии:

- Социальные (желание своим трудом способствовать общественному процессу, занять достойное место в обществе в соответствии с интересами и возможностями);
- Моральные (приносить пользу людям, оказывать им помощь, общение);
- Эстетические (стремление к красоте, гармонии, желание работать по специальности, связанной с прекрасным);
- Познавательные (связаны со стремлением к овладению специальными знаниями, проникновением в сущность профессиональной деятельности);
- Творческие (возможность быть оригинальным, неповторимым);
- Материальные (стремление иметь высокооплачиваемую работу, льготы);
- Престижные (стремления, позволяющие достичь видного положения в обществе, избрание профессии, обеспечивающей быстрое продвижение по службе, профессии, которая ценится среди друзей и знакомых);
- Утилитарные (возможность работать в городе, иметь «чистую работу», близко к дому, легкость поступления в вуз, на работу, советы и примеры друзей и знакомых).

В старших и выпускных классах основной акцент должен переноситься на конкретный выбор. При этом не надо давать школьникам готовых рекомендаций, а нужно постепенно формировать готовность самостоятельно совершать выбор. Только в этом случае можно говорить о настоящем профессиональном выборе и самоопределении.

Важно учитывать, что престиж рабочих профессий очень низок. Молодое поколение делает свой выбор в пользу престижных профессий, и даже та толика молодежи, получившая рабочую специальность, очень часто не соответствует требованиям работодателей. Что может побудить людей преодолеть негативное отношение к рабочим профессиям? Что может заставить их передумать и вместо «массового» высшего образования выбрать профессиональное? Существует много интересных, необходимых рабочих профессий. И если в школе грамотно ведется профессиональная ориентация, в процессе которой упор идет не на престижность профессий, поскольку престижность – это понятие временное, а на востребованность, стабильность и дальнейшую возможность карьерного роста, то выбор рабочей профессии школьником может стать осознанным, а не безвыходным шагом. Правильная подача информации о профессиях, перспективы развития и трудоустройства – это уже большая часть работы, помогающая выпускникам в профессиональном самоопределении к рабочим профессиям.

Важно понимать, что современной экономике нужно не так много специалистов с высшим образованием. А вот квалифицированные специалисты с высокими профессиональными навыками и компетенциями очень необходимы. Поэтому нужно достойно вознаграждать рабочих, обладающих

высокой квалификацией. А чтобы профессиональное самоопределение школьников состоялось в пользу рабочей профессии, должна проводиться планомерная совместная работа родителей, школы и общественности – государства. Необходима и социальная реклама, и фильмы, передачи, пропагандирующие рабочую профессию, хотя лучшей рекламой может стать высокий общественный статус квалифицированного рабочего. Немаловажный этап – изучение форм и методов профориентационной работы на уроках технологии с целью профессионального самоопределения школьников к рабочей профессии.

Успешное профессиональное самоопределение обучающихся связано, главным образом, с формированием у них психологических действий самопознания, самооценивания и саморазвития. Осуществление данных психологических действий возможно при условии организации специальных психолого-педагогических условий повышения личностной и мыслительной активности ребят; развития у них личностных качеств самостоятельности и инициативности, а также самоанализа, самонаблюдения, самопознания и прогностичности. Несмотря на то, что ребенок как бы определился с выбором профессии, очень важно проинформировать его как о будущей профессии, так и о нем самом. Зачастую молодое поколение весьма плохо знает круг профессий, из которого им предстоит выбирать, а так же специфику каждой профессии, от чего оказывается выбор случайным. Очень часто школьники, сделавшие рано свой профессиональный выбор, делают его, основываясь не на свои умозаключения, а в результате авторитетного мнения старших, в силу малой информированности о профессии.

Можно выделить четыре группы методов профориентационной работы в школе:

- 1) информационно-справочные, просветительские;
- 2) профессиональной психодиагностики;
- 3) морально-эмоциональной поддержки;
- 4) помощи в конкретном выборе и принятии решения.

Первая группа методов:

1) Профессиограммы, или краткие описания профессий. В качестве примера в рамках темы работы, можно привести профессиограмму на обширный список профессий.

2) справочная литература, книжный фонд и медиаресурсы о профессиях, популярная психологическая литература, помогающая обучающемуся получить информацию о свойствах своей личности и просто больше узнать о себе.

3) Информационно-поисковые системы, глобальная информационная сеть Интернет. Сейчас очень популярными стали виртуальные кабинеты профориентации, созданные в сети Интернет. Такие кабинеты создаются с целью ознакомления обучающихся с многообразием профессий, их спецификой и информацией, в каком учебном заведении можно получить данную профессию. Также там имеется возможность пройти тестирование, получить консультацию специалиста о своих психологических данных и о том, как их

учитывать при выборе профессии, при этом выдается диагностика по результатам тестирования.

4) Профессиональная реклама и агитация, но только достоверная, оперативная и привлекательная для школьников. Важно информировать обучающихся о положении на рынке труда города, перспективах развития рынка труда области и Казахстана в целом.

5) Экскурсии на предприятия и в учебные заведения. Для проведения экскурсий важно выбрать специалистов, способных донести информацию достоверно, интересно и привлекательно.

6) Встречи со специалистами. Они могут носить разносторонний характер:

- Привлечение представителей различных предприятий к мероприятиям по профориентации.
- Проведение совместных мероприятий со специалистами предприятий.
- Взаимодействие с бывшими учениками образовательного учреждения, в частности с теми, кто в настоящий момент сам является работодателем;

7) Профориентационные уроки, которые должны рассматриваться как система занятий, а не отдельные мероприятия. Это может быть цикл уроков-бесед о профессиях, могут быть занятия типа «Основы выбора профессии», которые включают в себя методы не только первой группы, но и других групп.

8) Учебные фильмы и видеофильмы. Фильмы и видеофильмы в большом количестве создаются профессиональными учебными заведениями в качестве информирования абитуриентов. Их можно найти в интернете и приобрести в качестве профориентационного материала

9) Средства массовой информации (СМИ). Средства массовой информации зачастую искажают смысл профессии, поэтому не всегда удобно на них опираться, но как вариант возможен и данный метод.

10) Ярмарки профессий (и их модификации) недавно показали свою профориентационную эффективность. Ярмарки профессий позволяют молодому человеку выйти напрямую к представителям предприятий и фирм, порасспрашивать обо всех интересующих моментах.

Вторая группа методов

Вторая группа – это, по большому счету, помощь в самопознании:

1) Закрытые беседы-интервью по строго обозначенным вопросам.

2) Открытые беседы-интервью, которые позволяют общаться с ребенком по теме, не ограничивая традиционными рамками опроса.

3) Опросники профессиональной мотивации. Данный метод позволяет выявить специфические стремления школьников к той или иной профессии. В большинстве своем это касается массовых профессий, «пригодных для большинства».

4) Опросники профессиональных способностей. В основном, данный метод используется людьми со специальной подготовкой, которые способны

адекватно разъяснить результаты тестирования. Данное тестирование оправдывает себя относительно профессий со специфическими условиями труда.

5) Личностные опросники – использование данного метода не всегда эффективно в обычных условиях. Работать с этими тестами должны специалисты, которые осознают ограниченность данной методики. По-настоящему личность нельзя «просчитать», с этим связана масса проблем.

6) Проективные личностные тесты – для их проведения необходима специальная подготовка и специальная стажировка профконсультанта.

7) Метод наблюдения – это один из наиболее распространенных и доступных методов. Но данный метод эффективен только при длительном контакте с исследуемой личностью. Обязательно должен быть разработан инструментарий проведения наблюдения: кого и с какой целью исследуем, способы исследования, фиксация результатов, объяснение и подведение итогов.

8) Сбор косвенной информации о школьнике от близкого окружения: знакомых, родителей, товарищей, а так же педагогов, врачей и т. д. Опрос должен носить ненавязчивый характер.

9) Психофизиологическое обследование – для того, кто выбирает профессию с особыми условиями труда.

10) Профессиональные пробы в учебном процессе. Метод интересный, но трудоемкий и материально затратный, не все образовательные школы могут себе это позволить. Он предполагает создание профессиональных условий на базе школы, будь то создание мастерских по изготовлению деревянных изделий, пошиву фартуков ит.д. или создание фирмы.

11) Игры и тренинги, моделирующие условия профессионального общения или морального принятия решения в процессе трудовой деятельности. Позволяют представить дальнейшее профессиональное поведение подростка. Подобную профориентационную игру «Один день из жизни» можно рассмотреть в Приложении 3.

12) С помощью тренажеров, служащих для наработки трудовых навыков, также можно изучать и прогнозировать готовность осваивать новые профессиональные действия.

Третья группа методов

Данная группа методов включает в себя:

1) Создание групп общения. На фоне комфортной психологической обстановки удастся более эффективно рассматривать непосредственно профориентационные вопросы. Но данные группы не решают профконсультационные проблемы.

2) Тренинги общения помогают постигать некоторые коммуникативные навыки, необходимые при устройстве на работу, на экзаменах, в деловом общении и т.д.

3) Сложные методы индивидуальной и групповой психотерапии (нейролингвистическое программирование, гештальт-группы, логотерапия и т. д.); используют данный метод только консультанты со специальной

подготовкой. Данные методы помогают разобраться с проблемами, возникшими в процессе профессионального самоопределения, а также осознать сущность выбираемой профессии.

4) «Пламенные» публичные выступления способствуют формированию серьезной мотивационной базы для самоопределения.

5) Успешные примеры самоопределения. Они позволяют помочь ребенку повысить уверенность в себе, увидеть на наглядных примерах успешное решение его проблем, связанных с будущей профессией и трудоустройством. Здесь важно приводить примеры выпускников, достигших хороших успехов на профессиональном поприще.

6) Праздники труда – эти мероприятия способствуют повышению престижности конкретных профессий, но только при учете специфики аудитории и при такой организации, которая создает обстановку праздника (развлечения, буфет), а не торжественного собрания. Очень полезно сводить на экскурсию выпускников, желающих связать свою жизнь с рабочей специальностью.

Четвертая группа методов

1) Построение алгоритма основных последовательных действий, обеспечивающих воплощение поставленных целей и перспектив, позволяющие наглядно (на листочке) представить ребенку возможные жизненные перспективы. Очень часто отсутствие четкой программы действий не позволяет ребенку определиться с выбором профессии. Поэтому людям, занимающимся профориентационной работой, необходимо помочь ребенку наметить план действий по достижению профессиональных целей.

2) Построение системы различных вариантов действий (в виде своеобразных «деревьев» и «ветвей»), ведущих к определенной цели, позволяющих выделить наиболее оптимальные варианты перспектив.

3) Использование различных схем альтернативного выбора из уже имеющихся вариантов выбора профессии, учебного заведения или специальности в конкретном заведении (обычно используются на заключительных этапах консультации). Это позволяет сориентировать ребенка не на одну конкретную профессию или одно учебное заведение, а представить несколько вариантов для подстраховки.

Приведём пример преподавания предметов «Художественный труд» или «Технология», которые имеют очень благоприятные условия для реализации мероприятий по осуществлению профориентационной работы с обучающимися. Если учитель технологии ставит ежеурочную цель в формировании профессионального самоопределения обучающихся, то каждый урок может нести полезную информацию о профессиональной деятельности людей, особенностях профессий, связанных с выполнением той или иной операции, тем самым помогая ребятам формировать осознанное отношение к труду и выбору будущей профессии. Рассмотрим формы и методы профориентационной работы, которые целесообразно применять учителем технологии в процессе обучения:

- Беседы, лекции, просмотр видеороликов о профессиях;
- Экскурсии обучающихся в образовательные учреждения и на предприятия ближайшего города, виртуальные экскурсии;
- «Активная проба сил» обучающимися на мастер-классах, демонстрация разных техник работы с материалами, выполнение основных операций по изготовлению изделия и т.д.;
- Конкурсы профессионального мастерства;
- Посещение «ярмарок профессий»;
- Знакомство с «образовательной картой» села, района;
- Выставки творческих работ по профессиям.
- Тематическая неделя «Дороги, которые мы выбираем».

Прежде чем провести экскурсию, организовывается профпросвещение обучающихся, групповые и индивидуальные беседы о выборе профессии, проводится работа по изучению личности обучающихся, их интересов и склонностей методом наблюдения, тестирования, анкетирования, организовывается интервью с передовиками производства, успешными представителями рабочих и сельскохозяйственных профессий, с ветеранами труда. Организовываются встречи обучающихся со специалистами, которые рассказывают о востребованных профессиях в сельском хозяйстве, об особенностях работы на производстве. Выпускники знакомятся с организацией труда на модернизированных молочно-товарных фермах с современными технологиями в агрономии и животноводстве.

Например, проводится беседа «Профессия ветеринара и зоотехника: специфика, проблемы, перспективы»; экскурсия обучающихся на молочно-товарную ферму, во время которой с ребятами беседуют на актуальную тему «Современная молочно-товарная ферма – это механизация и профессионализм рабочих». Обучающиеся смогут увидеть, как трудятся их родители. Развитие села невозможно без развития агропромышленного сектора экономики, и это развитие зависит во многом от молодого поколения, выпускников сельских школ. Именно им предстоит жить и работать на селе. Но самостоятельно и плодотворно жить они смогут только в том случае, если мы сегодня поможем сделать им осознанный профессиональный выбор, развить их способности и таланты.

В рамках профориентационной недели могут проводиться конкурсы по номинациям:

- Компьютерная презентация профессии;
- Семейное профессиональное древо;
- Профессия в картинках;
- Сочинение и эссе о профессии, ролевые игры, видео-уроки и пр.

В наше время воплотить в жизнь эти формы и методы не составляет труда. В интернете всегда можно найти помощь и подсказки. Вариантов множество – есть возможность выбрать видеоролики о профессиях, скачать фильмы, отражающие специфику различных профессий, найти мастер-классы и т.д. Перечень домашних заданий также неограничен. Это могут быть и

сочинения на тему, и подготовка интервью с вариантами его проведения, выпуск профориентационных стенгазет о профессиях, исследовательская работа на тему «Профессия моих родителей» и т.д. Для того, что бы данные мероприятия были эффективными, важно заинтересовать ребят, выявить их запросы и интересы, направить их активность в нужное русло. Обучающиеся могут воспользоваться возможностью выбора тем при изучении дисциплины. Для примера рассмотрим предмет «Технология».

Тема: Дизайн и технология создания изделий из древесных и подделочных материалов на основе конструкторской и технологической документации. По данной теме в форме беседы, во время вводного инструктажа, можно раскрыть особенности следующих профессий: мебельщик, столяр, краснодеревщик, мастер резьбы по дереву, плотник и т.д. Можно сделать акцент на более востребованные профессии в регионе. Использование данного метода предполагает повышение информированности школьников о разнообразии рабочих профессий. Д/з – написать эссе об одной из рассказанных профессий.

Тема: Декоративно-прикладное искусство: технологии создания изделий из металлов на основе конструкторской и технологической документации. Показ видеороликов о профессиях, связанных с обработкой металлов, наглядно может рассказать о следующих профессиях: токарь, сварщик, прокатчик, литейщик, сталевар, фрезеровщик, штамповщик, термист и мн. др. Может быть применен на итоговом занятии по данной теме. Д/з – составление кроссворда по итогам просмотра видеороликов. Данный метод позволяет расширить кругозор о профессиях, познакомиться с особенностями профессий, связанных с обработкой металлов, может способствовать повышению статуса рабочих профессий в глазах школьников.

Тема: Электротехнические работы. В рамках данной темы при помощи профессиограммы можно осветить специфику следующих профессий: электромонтер, электротехник, электрослесарь, автоэлектрик и т.д. Более актуально знакомить с профессиограммами во время практических работ. Д/з – составить профессиограмму с помощью интернета на автоэлектрика. Профессиограмма позволяет составить конкретное и полное представление о разнообразии профессий, научиться своевременно и правильно ориентироваться в общем характере любой специальности и определить свою пригодность к ней.

Тема: Визуальное искусство. Экскурсии на производственные предприятия села, города; посещение «Дня открытых дверей» в колледжах. При помощи данных форм можно эффективно провести уроки по конкретной теме. Экскурсии позволяют четко представить на практике специфику той или иной профессии, познакомиться с техникой и технологией производства, оценить организацию труда. Посещение «Дня открытых дверей» помогает определиться с выбором профессии, решить, где именно можно получить образование по выбранной профессии. В процессе проектной деятельности школьники могут примерить на себя сразу несколько профессий. Например, изготавливая швейное изделие, обучающиеся побывают в роли модельера, конструктора, закройщика и швеи.

Данные формы и методы работы позволяют заинтересовать обучающихся, вовлечь в процесс выбора профессии. Для реализации профориентационных целей на уроках технологии важно, чтобы кабинет был оснащен необходимым оборудованием: мультимедийным проектором с экраном, компьютером, МФУ. Современный труд характеризуется с одной стороны, широким использованием современных технологий, автоматизированного производства, а с другой – применением во многих отраслях тяжелого ручного труда. Необходимо готовить обучающегося как к ручному труду, так и к освоению новейших технологий, к труду, имеющему творческий характер. При этом нужно решительно искоренять пренебрежительное отношение к рабочим профессиям, предотвращать боязнь их. Уроки технологии располагают большими возможностями ориентации обучающихся на массовые рабочие профессии на селе, воспитания у них трудолюбия и других профессионально важных качеств личности. Будут эти возможности реализованы или нет, напрямую зависит от самого учителя, от его заинтересованности и ответственного отношения.

Соревнования WorldSkills ярко продемонстрировали трансформацию профессиональных навыков и рабочих функций современного специалиста в контексте технологических изменений. Ландшафт навыков будущего определяет и далее будет определять цифровизация, которая сегодня стремительно врывается во все сферы деятельности и диктует их развитие. Роботизация, с одной стороны, все активнее вытесняет с рынка труда отмирающие профессии, но в то же время становится питательной средой для генерации новых компетенций. Ярким тому примером служит движение World Skills; в программу чемпионата мира вошли соревнования по перспективным профессиям, востребованным в условиях высокотехнологичного производства и цифровой экономики Future Skills.

Непосредственно для обучающихся можно дать следующие рекомендации по профессиональному самоопределению.

По тому, как человек относится к своему будущему, можно судить об уровне его социальной зрелости. Без серьезного отношения к будущему не может быть и ответственного отношения к настоящему. Без глубокого продумывания будущего – ближайшего и отдаленного – человек не может рассчитывать на успех в жизни.

Поэтому предлагаем схему построения личного профессионального плана обучающегося, которое поможет сформировать обоснованный и реальный профессиональный план:

1. Главная цель (что я буду делать, каким буду, где буду, чего достигну, идеал жизни и деятельности);
2. Цепочка ближайших и более отдалённых конкретных целей (чему и где учиться, перспективы повышения мастерства);
3. Пути и средства достижения ближайших целей (беседы с людьми, проба сил, самообразование, поступление в учебное заведение, подготовительные курсы);

4. Внешние условия достижения целей (трудности возможные препятствия, возможное противодействие тех или иных людей);

5. Внутренние условия (свои возможности: состояния здоровья, способности к теоретическому или практическому обучению, настойчивость, терпение, личные качества, необходимые для работы по данной специальности);

6. Запасные варианты целей и путей их достижений (на случай возникновения непреодолимых препятствий для реализации основных вариантов).

Выбор профессии – важное и ответственное дело! Выбирая профессию, нужно учитывать в первую очередь свои интересы, склонности, способности, желания и только потом семейные традиции и интересы. Вот несколько советов, которые помогут старшеклассникам реализовать свои возможности:

1. Обсуждайте вместе с родителями возможные «за» и «против» выбранной вами профессии.

2. Рассматривайте выбор будущей профессии не только с позиции материальной выгоды, но и с позиции морального удовлетворения.

3. Учитывайте в выборе будущей профессии свои личностные качества, которые необходимы в данной специальности.

4. Если возникают разногласия в выборе профессии, используйте возможность посоветоваться со специалистами-профконсультантами.

5. Не давите на родителей в выборе профессии, иначе это может обернуться стойкими конфликтами.

6. Обращайтесь за помощью и поддержкой к родителям и учителям. Если у вас есть терпение и желание, тогда мечта сбудется.

7. Если вы ошиблись в выборе профессии, не корите себя за это. Ошибку можно исправить.

8. Если вы рано увлеклись какой-то профессией, старайтесь поддерживать этот интерес с помощью литературы, занятий в кружках и т.д.

9. Помните, что дети перенимают традиции отношения к профессии своих родителей.

Семь шагов к взвешенному решению

1. Составьте список профессий, которые вам нравятся, интересны, по которым вы хотели бы работать, которые вам подходят.

2. Составьте перечень требований выбираемой профессий. Составьте список своих требований:

- выбираемая профессия и будущий род занятий;
- выбираемая профессия и жизненные ценности;
- выбираемая профессия и жизненные цели;
- выбираемая профессия и мои сегодняшние горячие проблемы;
- выбираемая профессия и реальное трудоустройство по специальности;
- желательный уровень профессиональной подготовки;

- выбираемая профессия и мои склонности и способности;
 - желательные содержание, характер и условия работы.
3. Определите, насколько все перечисленные требования значимы. Может быть, есть менее важные требования, которые, по большому счету, можно и не учитывать.
 4. Оцените свое соответствие требованиям каждой из подходящих профессий, ведь кроме тех требований, которые есть у Вас к профессии, существуют и требования самой профессии. Проанализируйте, развиты ли у вас профессиональные качества, отвечают ли ваши интеллектуальные способности, психологические особенности, состояние здоровья требованиям профессии.
 5. Проанализируйте, какая профессия из всего списка больше других подходит вам по всем пунктам.
 6. Проверьте результаты. Чтобы убедиться в правильности ваших размышлений, обсудите свое решение с друзьями, родителями, учителями, психологом, профконсультантом.
 7. Итак, вы приняли решение, а теперь важно определить, в каком учебном заведении вы сможете получить профессиональное образование, как развивать в себе профессионально важные качества, как можно получить практический опыт работы по данной специальности, как повысить свою конкурентоспособность на рынке труда.

Однако важно знать, что при выборе профессии могут быть и ошибки, которые важно учитывать, чтобы в дальнейшем их избежать. Не надо относиться к выбору профессии как к неизменному. В любой сфере деятельности происходит смена занятий, должностей по мере роста квалификации человека. При этом наибольших успехов достигает тот, кто хорошо прошел начальные ступени.

Проанализируйте ситуацию на рынке труда. Обратите внимание на то, что с каждым годом появляются все новые профессии. Будьте готовы к тому, что придется регулярно повышать квалификацию, осваивать смежные специальности. Не бойтесь того, что выбор профессии сейчас, в 11 классе, фатальным образом определит всю вашу судьбу. Изменение выбора, освоение новой специальности сделает вас ценным специалистом, востребованным в междисциплинарных областях деятельности. Первая профессия, даже если вы затем передумаете и найдете что-то более привлекательное, пригодится в неожиданных ситуациях. Например, первое образование искусствоведа поможет юристу по своему второму образованию разобраться в сложных вопросах наследования антикварных ценностей.

Не нужно обращать особое внимание на бытующие мнения о престижности профессии. В отношении профессии предрассудки проявляются в том, что некоторые важные для общества профессии, занятия считаются недостойными, неприличными (например: дворник). Экономист или психолог ничуть не более полезен для общества, чем химик или слесарь. Престижность профессии должна учитываться, но только после учета ваших интересов и

способностей. Иначе будете владеть (если будете) «модной», но не приносящей удовольствия специальностью, или окажетесь непригодны к выполнению основных рабочих функций...

При выборе профессии есть большой соблазн пойти «за компанию» со своим другом в вуз и на специальность. Но надо помнить, что профессию мы выбираем по своему «вкусу» и «размеру» так же, как одежду и обувь. Чувство группы, ориентация на сверстников – очень позитивные особенности юношей и девушек. Они нужны для освоения норм поведения в обществе, формирования образа «Я» и самооценки. Поэтому оглядываться на других можно, но сравнивая (себя с друзьями), а не слепо повторяя. Нужно увидеть свои отличия от товарищей и сходства с ними. Это поможет понять, что если Арман идет на полицейского (а он – рискованный человек), то Азамату профессия может не понравиться (он ведь очень осторожный).

Также при выборе профессии надо учитывать, прежде всего, особенности данного вида деятельности, а не выбирать профессию только потому, что нравится или не нравится тот или иной человек, который занимается данным видом деятельности. Особенно опасно очарование преподавателем (если восхищает душевность физика – это не значит, что нравится физика сама по себе, вне «комплекта» в качестве учителя). Кроме того, часто молодые люди совершают ошибку, стараясь получить профессию кумира – спортсмена, политика, журналиста, артиста. К тому же опасно увлечение только внешней или какой-нибудь частной стороной профессии. За легкостью, с которой актер создает на сцене образ, стоит напряженный, будничный труд. А журналисты не всегда выступают в телепередачах – чаще они перелопачивают массу информации, архивов, разговаривают с десятками людей – прежде, чем подготовят 10-минутное сообщение, которое, к тому же, озвучит другой человек – телеведущий. И стюардессы не только летают по разным странам, угощая пассажиров напитками – за их спинами огромная ответственность за всех людей, находящихся на борту во время полета, а еще в обычной жизни у них наблюдаются проблемы со сном от постоянной перемены часовых поясов.

Кроме этого, не следует отождествлять школьный учебный предмет с профессией. Есть, например, такой предмет, как иностранный язык, а профессий, где требуется способность к языку, много: переводчик, экскурсовод, телефонист международной связи и др. Поэтому при выборе профессии надо учитывать, какие реальные занятия и профессии за этим предметом стоят. Для этого лучше всего не просто изучить профессиограммы или словари профессий. Стоит проанализировать газеты с вакансиями на бирже труда (там обычно указывается, какое образование требуется для конкретной вакансии). Например, человек с лингвистическим образованием («русский язык и литература», «иностранное языковое образование») может работать и преподавателем, и переводчиком, и редактором, и секретарем-референтом. Тем более, что профессий существует больше, чем школьных предметов. Можно стать юристом, маркетологом, аппаратчиком. Профессии обычно могут быть ассоциированы с несколькими школьными предметами (обычно соответствуют вступительным экзаменам в вуз при поступлении на эту специальность).

Скажем, будущему экономисту в школе может нравиться одновременно и математика, и география.

Устарелые представления о характере труда в сфере материального производства также могут негативно повлиять на выбор профессии. Во все профессии, и прежде всего в рабочие, внедряется сложная и интересная техника, повышается культура труда. Поэтому совершенно не стоит переживать из-за того, что какая-то профессия будет полностью опираться только на тяжелый ручной труд.

Вместе с этим нужно знать и правильно оценивать свои физические особенности, возможности, существенные при выборе профессии. Существуют профессии, которые могут быть противопоказаны, т.к. они могут ухудшить состояние здоровья. Таких профессий немного и к ним относятся, в основном, те, в которых требуется длительное напряжение тех или иных физиологических систем. Компьютерщики сильно напрягают глаза, а летчики – сердце. Незнание основных действий, операций и их порядка при решении, обдумывании задачи при выборе профессии может сыграть негативную роль.

Так какую профессию выбрать? Сегодня востребованные профессии Казахстана сосредоточены в разных сферах – от IT до продаж. Но развивающаяся рыночная экономика делает ставку на торговлю, услуги, финансовую деятельность. Список профессий, которые сейчас в цене, можно составить, основываясь на цепочке поставки товаров потребителю. Это и заведующие складом, и водители, и торговые представители, и продавцы-консультанты, и кассиры. Естественно, чем меньше квалификации требует работа, тем ниже она оплачивается.

В эту цепочку продаж недавно включились маркетологи – специалисты, которые изучают рынок, его основные тенденции, и стараются увеличить продажи, разработать особый подход к ведению бизнеса. Сегодня они становятся все более востребованными.

Если продолжать перечислять самые популярные вакансии в Казахстане, нельзя не отметить бухгалтеров. Ведь платить налоги организации и начислять зарплату сотрудникам нужно всегда. Бухгалтеры уже много лет в пятерке самых востребованных профессий. Из других профессий, обслуживающих бизнес, востребованы юристы. Несмотря на их перепроизводство в стране, хорошего специалиста часто бывает трудно найти.

Преподаватели английского языка набирают популярность. Все больше компаний при трудоустройстве требуют от кандидатов знаний английского, во многих это стало чем-то само собой разумеющимся. Знатоков в стране не так много, к тому же родители готовы платить за обучение языку детей с самых малых лет. Да и другие учителя сегодня тоже в цене.

Самая востребованная профессия в Казахстане сегодня – менеджер по продажам. В кризис каждая компания готова платить много хорошему специалисту с продаж, если, конечно, человек показывает отличные результаты. Основная часть оплаты труда у менеджеров – проценты от продаж.

Но мир меняется. Какие профессии востребованы в Казахстане сегодня, а какие будут востребованы завтра? Куда пойти учиться сейчас, чтобы хорошо зарабатывать в 2050 году?

1. IT

Во-первых, в ближайшие полвека будут востребованы специалисты сферы IT-технологий. Эти высокооплачиваемые профессии и сейчас на волне популярности. В онлайн уходит все – от образования до торговли. И все организации, существующие в сети, должен кто-то обслуживать. Разработчики должны в совершенстве владеть английским языком и еще несколькими языками программирования. Веб-дизайнеры тоже будут в почете. Специалисты, занимающиеся сайтами и социальными сетями. Всех, кто имеет отношение к компьютерным и интернет-процессам, можно отнести к этой группе.

2. Энергетика

Потребность людей в энергии никуда не уйдет. Через десятки лет еще будут востребованы инженеры нефтехимической промышленности.

Несмотря ни на что, нефть по сей день является основным источником энергии в мире. Но со временем ее запасы становятся все более труднодоступными. Нефтяникам будущего придется иметь дело с нефтяными песками и месторождениями на шельфах, а не фонтанирующими скважинами.

С ограниченностью запасов углеводородов в мире связана и следующая профессия: *эксперт по альтернативным источникам энергии*. Уже сегодня количество электричества, производимого силами природы, близится к 5% от общей цифры. Солнце, ветер и океанические приливы на 6% обеспечивают энергией Евросоюз и на 20% – американский штат Калифорния. Пока спрос на специалистов данной сферы во всем мире невелик, а в Казахстане всего несколько компаний устанавливают оборудование для получения «зеленого» электричества, но к середине столетия возможность выработки альтернативной энергии может стать необходимостью.

3. Производство

Стремление к импортозамещению и развитию собственного производства уже сегодня диктует спрос на инженеров и технологов. Рабочие специальности, специалисты среднего звена тоже будут востребованы на новых и возрожденных предприятиях.

4. Медицина

Медикам удастся увеличивать продолжительность жизни. Средний возраст населения планеты сегодня составляет 29 лет, по прогнозам через четверть века он увеличится до 38 лет. Это значит, что люди будут жить дольше, но дольше они будут и стареть. Такие врачи, как геронтологи, понадобятся каждому второму. Благодаря технологиям естественный процесс старения организма будет происходить под постоянным контролем специалиста.

В Казахстане медиков все чаще привлекают на работу частные клиники. Среди самых высокооплачиваемых специалистов сегодня – стоматологи, гинекологи, дерматологи.

Работники аптек (фармацевты и провизоры) тоже в списке востребованных профессий будущего.

5. Образование

По прогнозам рождаемость в Казахстане будет продолжать расти, а в мире, где правит информация, каждый должен будет получить достойное образование. И через 30 лет ничего не изменится: успех будет начинаться со школьной скамьи. Так что профессия учителя находится в одном ряду с теми, кто занимается высокими технологиями.

6. Торговля

Эта сфера не потеряет своей популярности в ближайшие 2-3 десятка лет. Специалисты по продажам по-прежнему будут в тройке лидеров, хотя и уступят лидирующие позиции IT-инженерам. Будут востребованы и продавцы, и кладовщики, и маркетологи. К этим специальностям добавятся еще и логисты, которые управляют потоками товара и оптимизируют его перемещение.

7. Специалисты по работе с персоналом

Всех вышеперечисленных специалистов нужно будет принимать на работу. Если сегодня во многих небольших компаниях это делают не-специалисты, то в будущем к процессу подбора персонала в условиях высокой конкуренции нужно будет подходить более оперативно и ответственно. К тому же, на имидж компании все сильнее будет влиять ее корпоративная культура. А разработать и внедрить ее – задача специалистов по работе с персоналом.

8. НЕО-профессии, необычные профессии будущего, которым пророчат успех во всем мире.

Некоторые исследователи считают, что через четверть века проблемы с энергией будут минимальны, а вот продуктов может на всех не хватить. В связи с этим много работы будет у селекционеров: им придется придумывать, как выращивать большие объемы продукции за меньшее время. Они будут изобретать новые сорта и породы и внедрять инновации в сельское хозяйство.

При этом жизнь продолжит перемещаться в города. Под словом «урбанист» сегодня подразумевается любитель городской жизни, через пару десятков лет так может называться популярная профессия. Архитектор с логистическим видением, или логист с архитектурным образованием. Специалист по развитию городской среды, в которой будет комфортно жить и работать.

В помощь повзрослевшим детям будущего потребуются специалисты по фильтрации информации. Сегодня человек получает за день в 5 раз больше данных, чем 30 лет назад, причем далеко не всегда нужных (попросту говоря, спама). В будущем так называемый «информационный диетолог» сможет научить сбалансированному потреблению сведений, постов и новостей так, чтобы оставалось время на реальную жизнь.

Современные люди по профессиональному признаку объединяются в группы специалистов, занимающихся аналогичным видом трудовой деятельности. То есть, выбор профессии предполагает не столько выбор

работы, сколько принятие человека в определенную группу с ее правилами, этническими нормами, ценностями, принципами, образом жизни.

На сегодняшний день насчитывается свыше шести тысяч профессий, каждая из которых предъявляет к соискателям определенные требования. Для одних специальностей важна ловкость и сила, для других – преимущественно аккуратность и ум, для третьих – сдержанность и коммуникабельность.

По сути, выбор профессии – это начало поиска работы. Необходимо убедиться, что именно эта профессия необходима. Прежде всего, нужно выяснить причины выбора той или иной специальности, а также определиться с требованиями, предъявляемыми к ней:

- Вам важна высокая оплата труда, вне зависимости от рода деятельности?
- Вы хотите получить престижную профессию, пользующуюся признанием в обществе?
- Вы ищете интересную профессию?
- Вы ориентируетесь лишь на легкость приобретения профессии?
- Вы выбираете профессию, характеризующуюся достойными условиями труда?
- При выборе профессии вы руководствуетесь примером или советом других людей?

Вопросов довольно много. Но они не раскрывают возможностей дальнейшего трудоустройства. Сможете ли после окончания учебного заведения и получения диплома устроиться на соответствующую должность?

И, наконец, соответствуют ли возможности выбранной профессии? Справитесь ли с обязанностями, которые предполагает выбранная специальность?

Под профессиональной пригодностью подразумеваются требования к профессиональным способностям человека, к его квалификации и состоянию здоровья. Это три профессионально важных качества человека, которые характеризуют его пригодность к данной профессии.

Психологов более всего интересуют способности. Имея их, а также здоровье, всегда можно приобрести знания, опыт, навыки и квалификацию.

Итак, правильный выбор профессии предполагает умение ориентироваться в трех вещах:

- Определять свои профессиональные интересы, то есть побуждения, желания, потребности выполнять определенные обязанности, нацеленность не только на результат, но и на сам процесс осуществления деятельности. От этого зависит интерес к работе, ее привлекательность. Условно для обозначения интересов применяют выражение «Я хочу».
- Выявить профессии, пользующиеся наибольшим спросом у работодателей. Иначе говоря, определить актуальное «Надо».
- Оценить свои профессионально необходимые качества, необходимые для определения профессиональной пригодности. Помимо квалификации и здоровья, здесь также важны способности, индивидуальные качества человека, позволяющие успешно осуществлять деятельность

(например, темперамент). Для условного обозначения способностей используется выражение «Я могу» (см. рис.).

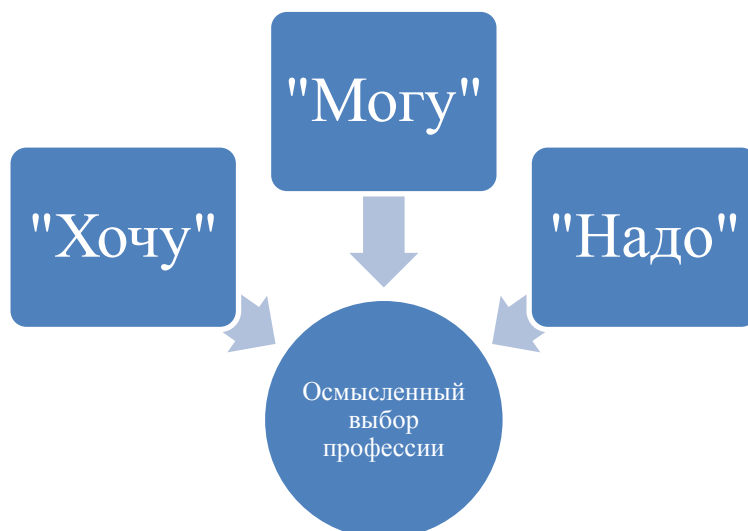

Рисунок 1. Ориентиры для осмысленного выбора профессии

При организации общеобразовательного процесса в современной школе профориентационная работа с обучающимися занимает важное место, т. к. она связывает систему образования с рынком труда и потребностями общества в профессиях, а личные интересы и потребности обучающихся – с их будущим. Чтобы подросток сделал правильный выбор, недостаточно его продиагностировать и рассказать о той или иной профессии. Он должен быть убежден в том, что это для него лучший выбор из всех возможных, соответствующий его возможностям, способностям и стремлениям. Для благополучия общества необходимо, чтобы каждый выпускник школы находил более полное применение своим интересам, склонностям, способностям, не терял напрасно время, силы (да и средства) в поисках своей профессии, своего призвания, где мог бы принести наибольшую пользу и получить глубокое удовлетворение от своего труда.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Министерством труда и социальной защиты населения Казахстана на основе приоритетов государственных программ и прогноза кадровой потребности до 2025 года разработан перечень 100 востребованных сервисных и индустриальных профессий.

Перечень профессий составлен в рамках исполнения поручения Елбасы по разработке программы «Жас маман». В него вошли 35 востребованных профессий, где требуется высшее образование, и 65, где требуется техническое и профессиональное образование, куда были включены также 10 новых профессий, в том числе IT-специалисты, инженеры по 3D-моделированию и дополненной реальности, по системам межмашинного обучения, по возобновляемым источникам энергии, по аддитивным технологиям производства, архитекторы и проектировщики инфраструктуры «умного» градостроительства, беспилотных авиационных систем и графические и мультимедийные дизайнеры, которые востребованы в период автоматизации производства.

Отбор профессий основан на использовании трех параметров.

По первому параметру учтены основные приоритеты стратегических, государственных и отраслевых программ, реализуемых в Республике Казахстан. В том числе Стратегический план развития РК до 2025 года, Государственная программа индустриально-инновационного развития РК, Государственная программа «Цифровой Казахстан», программы развития транспортной инфраструктуры «Нурлы Жол», строительства «Нурлы Жер», обрабатывающей промышленности в рамках развития «Экономики простых вещей» и других.

В рамках второго параметра из порядка 1300 профессий, представленных на рынке труда РК, в соответствии с Национальным классификатором занятий, выявлены более трехсот индустриальных и сервисных профессий.

В основу третьего параметра легли результаты прогноза потребности в кадрах до 2025 года Минтруда, а также анализа порядка 700 анкет работодателей, опрошенных совместными усилиями Министерства образования и науки РК, НПП «Атамекен» и учебных заведений.

Перечень востребованных сервисных и индустриальных профессий станет основой для модернизации МОН РК 200 учебных заведений в рамках программы «Жас маман».

В современном обществе актуально и остро встает проблема помощи обучающимся в их профессиональном самоопределении. Задача педагога в этой ситуации состоит в том, чтобы дать человеку средства разрешения его личностных проблем, связанных с профессиональным самоопределением. Это можно сделать как на основе диагностики, что поможет сельскому школьнику в совершении профессионального выбора, так и обеспечив предпосылки к совершению этого выбора в будущем. Конечно, недостаточно дать рекомендации о том, какая профессия подходит, а какая не подходит индивиду в профессиональном самоопределении личности. Школа должна обеспечить

условия, стимулирующие рост человека, в результате чего консультируемый сам мог бы взять на себя ответственность за тот или иной профессиональный выбор. Педагог, прежде всего, помогает выпускнику увидеть и осознать свои проблемы, стимулирует развитие личности, очерчивает зону возможных действий для разрешения проблем, высвечивает сильные и слабые стороны индивидуальности, намечает реальные шаги к успеху. Важнейшим моментом профессионального консультирования является поиск индивидуального воздействия, адекватного конкретной психологической проблеме каждого человека.

Список использованной литературы

1. Об организации межшкольных учебно-производственных комбинатов трудового обучения и профессиональной ориентации учащихся : постановление Совета Министров СССР, 23 августа 1974 г., № 662.
2. Положение о базовом предприятии общеобразовательной школы : утверждено постановлением Совета Министров СССР, 30 августа 1984 г., № 928.
3. Психология. Словарь / Под общ. Ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошенко. М.: Политиздат. 1990. 494 с.
4. Громкова М. Т. Психология и педагогика профессиональной деятельности / М. Т. Громкова. М. 2003. 415 с.
5. Кон И. С. Психология ранней юности / И. С. Кон. М.: Просвещение. 1989. 254 с. 5. Методика воспитательной работы / Под ред. В. А. Сластенина. М. 2002. 144 с.
6. Источник про Холланда <http://alma-mater-spb.ru/wp-content/uploads/2015/04/Профессиональные-типы-по-Джону-Холланду.pdf>
7. Климов Е. А. Как выбрать профессию / Е. А. Климов. М.: Просвещение. 1990. 150 с.
8. Практическая психология образования [Текст] / Под ред. Дубровиной И. В. — М. 2007. — 470 с.
9. Черникова, Т. В. Профориентационная поддержка старшеклассников. [Текст] / Т. В. Черникова — М.: Глобус, 2006. — 328 с.
10. Greenhaus, J. Encyclopedia of Career Development / J. Greenhaus, G. Callanan. – SAGE Publications, 2006.
11. Гриншпун, С.С. Профессиональная ориентация школьников в США / С.С. Гриншпун // Педагогика. – 2005. - №9. – С. 65 – 72.
12. Гриншпун, С.С. «Академия X»: подготовка американских школьников к жизни и труду / С.С. Гриншпун // Педагогика. – 2006. - №4. – С. 103 – 108.
13. В рамках реализации Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2020-2025 годы, от 27.12.2019 №988
14. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года «Об образовании»;
15. Послание Главы государства от 2 сентября 2019 года
16. Атлас новых профессий 3.0. / под ред. Д. Варламовой, Д. Судакова. — М.: Интеллектуальная Литература, 2020. — 456 с.
17. Организация профориентационной работы в школе: Е. С. Романова — Санкт-Петербург, Academia, 2013 г. — 304 с.
18. Профориентационная поддержка самоопределения старшеклассников: Т. В. Черникова — Санкт-Петербург, Планета, 2011 г. — 304 с.
19. Гурова, Е. В. Профориентационная работа в школе : метод. пособие / Е. В. Гурова. – М. : Просвещение, 2007.
20. Резапкина, Г. В. Психология и выбор профессии / Г. В. Резапкина. – М. : Генезис, 2007.

Приложение 1
ОБРАЗЕЦ

ЮРИДИЧЕСКОЕ НАИМЕНОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

«Утверждаю»

Приказ № _____ от _____

Директор

_____ ФИО

ПРОГРАММА

**ПО ПРОФОРИЕНТАЦИИ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ
САМООПРЕДЕЛЕНИЮ ОБУЧАЮЩИХСЯ**

на _____ год

Рассмотрено

на заседании педагогического совета

протокол № _____

« ____ » _____ 20

Содержание:

- I. Нормативно-правовое обеспечение Программы
- II. Паспорт Программы профориентационной работы
 - 1. Пояснительная записка
 - 2. Цели и задачи Программы
 - 3. Основные направления и содержание работы
 - 4. Содержание профориентации в условиях непрерывного образования
 - 5. Направления и формы работы
 - 6. Оценка эффективности реализации Программы
- III. Этапы реализации Программы
- IV. Мероприятия по реализации Программы
 - Глоссарий
 - Приложение

I. Нормативно-правовое обеспечение Программы

1. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319-III

Статья 14. Образовательные программы

29) профессиональная ориентация - предоставление информации и консультационной помощи обучающемуся в реализации его прав в области образовательных и профессиональных возможностей, свободном и осознанном выборе профессии и места учебы в соответствии с профессиональными интересами, индивидуальными способностями и психофизиологическими особенностями;

Статья 16. Общеобразовательные учебные программы начального, основного среднего и общего среднего образования.

Общеобразовательные учебные программы основного среднего образования направлены на освоение обучающимися базисных основ системы наук, формирование у них высокой культуры межличностного и межэтнического общения, самоопределение личности и профессиональную ориентацию.

2. Государственная программа развития образования и науки Республики Казахстан на 2020 - 2025 годы, Постановление Правительства Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 988

Задача 5. Обеспечить преемственность и непрерывность обучения, профессиональной подготовки в соответствии с потребностями экономики и региональными особенностями.

3. Концептуальные основы воспитания в условиях реализации программы «Рухани жаңғыру» от 15.04.2019, № 145

Трудовое, экономическое и экологическое воспитание.

Цель: формирование осознанного отношения к профессиональному самоопределению, развитие экономического мышления и экологической культуры личности.

В рамках программы «Рухани жаңғыру» в соответствии с данным направлением следует рассматривать базовое направление «Саналы азамат».

Обеспечивается через: профориентационную поддержку и осознание обучающимся своей индивидуальности и личностных ресурсов в процессе выбора будущей профессии; развитие внутреннего творческого потенциала и

личностных возможностей обучающихся, через художественное и декоративно-прикладное искусство; изучение казахстанской флоры «Казахстан – родина яблок и тюльпанов»; совершенствование, изучение экопроблем и популяризацию использования альтернативной энергии.

Критерии оценивания: проявление ответственного отношения к освоению профессиональных знаний и производительному труду; ответственного отношения к выбору профессии; достижению цели в трудовой деятельности; позитивного отношения к государственной политике в области экономического и экологического развития, в частности, к программе «Зеленая экономика»; бережное отношение к растениям, экологической грамотности, к природе, окружающим людям и самому себе; системе «человек – общество – природа»; разнообразным видам деятельности в области природопользования и охраны окружающей среды; понимание законов рыночной экономики; проявление осознанного отношения к соблюдению норм экологически безопасного поведения, бережное отношение к окружающей среде.

Механизмы реализации:

1. Трудовое воспитание на занятиях, уроках технологии, дополнительное образование, внешкольная, внеурочная деятельность. Субботники, экскурсии на предприятия, встречи с наставниками, новаторами, успешными профессионалами, наставничество, дуальное образование, конкурсы профессионального мастерства, деятельность студенческих строительных и педагогических отрядов. Реализация проектов «Планирование жизни и карьеры», «Профессиональные пробы». Укрепление материально-технической базы предмета «Технология», учебных мастерских и лабораторий. Дополнительное образование в экспедициях, туристических походах по родному краю, в субботниках, в озеленении и благоустройстве организаций образования, района, города, в посадке зелёных насаждений, в движении «Жасыл ел» и в рамках программы нравственно-духовного образования «Самопознание» участие в волонтерском движении, в экологических форумах, научных экологических проектах, в очистке природных зон от мусора.

2. «Мир профессий» (профориентационная поддержка, выбор будущей профессии); «Древняя металлургия Великой степи» (изобретение способов получения металлов на Казахской земле открыло новую историческую эпоху и навсегда изменило ход развития человечества), «Алтын қазына» (развитие художественного и декоративно-прикладного искусства), «Первый шаг к великим изобретениям» (развитие технического творчества и робототехники), «Дарындылар елі» (театральная деятельность и приобщение к музыке), «Кітап – білім бұлағы» (повышение престижа книги, «моды на чтение», поддержка самообразования и образования в течение всей жизни), «Business»

(формирование предпринимательского мышления), «Отбасы әлемі» (сохранение семейных ценностей, создание культа семьи), «Ұлы дала жастары» (трансформация гражданского самосознания молодежи вузовской системы и программы «Болашак»).

Ключевые события: 1) «Бір апта ауылда» проект для обучающихся, проживающих в городах; 2) «Бір апта қалада» проект для обучающихся, проживающих в сельской местности; 3) «Мерей». Мастер-классы успешных в профессии граждан для учеников старших классов городских и сельских школ; 4) «Шеберлер қалашығы». Республиканский фестиваль мастеров ремесленного дела; 5) «Нәтиже». Мониторинг результативности процессов сопровождения профессионального самоопределения обучающихся, опросы; 6) «Жаңару». Обновление содержания предпрофильных и профильных элективных курсов; 7) «Ізденіс». Конкурс исследовательских проектов профориентационной направленности; 8) «Тәжірибе алаңы». Стажировочные площадки для школьников на предприятиях и организациях региона; 9) Психолого-педагогическое сопровождение профессионального самоопределения обучающихся.

4. Государственная программа "Цифровой Казахстан" Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 декабря 2017 года № 827.

Цифровизация значительно опережает существующую систему требований производства к составу профессий, занятых на рынке труда. Отсутствие оперативной связи между рынком труда и системой образования может привести одновременно к подготовке уже не востребованных кадров и высвобождению кадров по "умирающим" профессиям. Необходимо полностью пересмотреть содержание всех уровней образования через развитие цифровых навыков всех специалистов.

5. Методические рекомендации по проведению диагностики и определению профессиональной ориентации обучающихся в организациях среднего образования Республики Казахстан, Утверждены приказом Министра образования и науки Республики Казахстан от 19 декабря 2018 года № 692 Приложение к приказу Министра образования и науки Республики Казахстан от «15» апреля 2019 года № 150.

II. ПАСПОРТ ПРОГРАММЫ ПРОФОРИЕНТАЦИОННОЙ РАБОТЫ

Пояснительная записка

Современная экономическая и политическая обстановка в Республике Казахстан заставляет предъявлять все более высокие требования к индивидуальным психофизиологическим особенностям человека. Соответственно изменениям меняются цели обучения и воспитания сельских обучающихся. В связи с этим, огромное внимание необходимо уделять проведению целенаправленной профориентационной работе среди сельской молодежи и школьников. Обучающиеся сельских школ довольно чутко реагируют на изменения в экономической ситуации, их интересы направлены в первую очередь в те сферы занятости, в которых выше уровень доходов и меньше возможности интенсификации использования их рабочей силы.

Можно выделить ряд направлений, способствующих решению практических вопросов профессионального самоопределения подрастающего поколения. К ним относятся:

- система профориентации, вооружающая школьников необходимыми знаниями и для ориентации в мире профессий, умениями объективно оценивать свои индивидуальные особенности,
- диагностические методики изучения личности школьников в целях оказания индивидуальной помощи в выборе профессии,
- теоретические и методические основы профессиональной консультации, общественно-значимые мотивы выбора профессии, профессиональные пробы.

Профессиональное воспитание не достигает своих главных целей – формирования у обучающихся профессионального самоопределения, соответствующего индивидуальным особенностям каждой личности и запросам общества в кадрах, его требованиям к современному труженику.

Существуют социально-экономические противоречия: между возросшими требованиями к современному специалисту и действующими формами и методами кадрового обеспечения; профессиональными планами молодежи и с потребностями экономики и региональными особенностями. Назрела потребность в выпускниках школ, обладающих нестандартным мышлением, вносящих новое в социальную и производственную жизнь общества, умеющих открыто практиковать «свой» образ жизни и мысли. Условия современного общества диктуют наличие у выпускников школ профессиональных компетенций высокого уровня. Необходимо учитывать, что знаний и умений, полученных за период обучения в молодости, не хватит на всю трудовую жизнь, а компетентность

специалиста сегодня предполагает – помимо знаний и навыков – самостоятельность, творческий подход к любому делу, умение постоянно учиться и обновлять свои знания, владение «сквозными» умениями: работа на компьютере, пользование базами и банком данных, понимание экономики бизнеса и др. Всё это приводит к необходимости корректировки содержания образования и повышения качества подготовки сельских обучающихся к их реальной профессиональной деятельности, а также пересмотру установившихся подходов к разработке всех компонентов учебно-методического комплекса, используемого в учебно-воспитательной работе сельских школ: учебных планов, учебных и методических пособий, к содержанию. Бесспорно, требуется повышение качества образования, и его важнейшая составляющая – подготовка обучающихся к профессиональному самоопределению.

Система профориентации является подсистемой общей системы трудовой подготовки школьников, непрерывного образования и воспитания, цель которых – всестороннее развитие личности, гармоничное раскрытие всех творческих сил и способностей, формирование духовной культуры подрастающего поколения. Она реализуется решением комплекса вышеназванных задач, обеспечивающих профессиональное самоопределение обучающихся. Профориентация состоит из взаимосвязанных подсистем (компонентов), объединенных общностью целей, задач и единством функций.

Процесс профессионального самоопределения обусловлен расширением и углублением творческой, общественно-значимой (трудовой, познавательной, игровой, коммуникативной) деятельности обучающихся, формированием нравственной, эстетической и экологической культуры. Система профориентации выполняет диагностическую, обучающую, формирующую и развивающую функции.

Профориентация является непрерывным процессом и осуществляется целенаправленно на всех возрастных этапах.

Профессиональное самоопределение рассматривается как важная часть социализации. Успешное профессиональное самоопределение возможно при следующих условиях:

- а) сформированность мотивационно-потребностной сферы личности, наличие развитых интересов, склонностей и способностей;
- б) достаточный уровень самосознания выпускника школы;
- с) ориентированность выпускника в поле возможностей профессионального выбора в условиях реального и потенциального рынка труда и образования.

Вопрос профессионального самоопределения начинает осознаваться обучающимися в 14-15 лет. Для этого возраста данная проблема является насущной и актуальной. Старшие подростки стремятся разобраться в себе,

оценить свои возможности в современном мире, в том числе и в профессиональном.

Состояние проблем и перспектив занятости молодежи на сегодняшний день свидетельствуют о том, что представления старшеклассников школы не совпадают с реальной ситуацией на рынке труда в селе, городе и регионе.

Сегодня не оправдывают себя традиционные способы профориентации, суть которых заключается в приглашении молодежи на вакантные, чаще всего непрестижные трудовые места.

В современных условиях профессиональное самоопределение предполагает выбор карьеры, сферы приложения и саморазвития личностных возможностей, а также формирование осознанного отношения личности к социокультурным и профессионально-производственным условиям.

Поэтому необходимо совершенствовать систему профориентационной работы, привести ее в соответствие с требованиями времени.

Следовательно, профессиональная ориентация обучающихся – это действительно актуальная, серьезная проблема, которую необходимо решать совместными усилиями всех участников образовательного процесса.

2. Цели и задачи Программы

Обеспечить профессиональное воспитание в школах и способствовать осознанному профессиональному самоопределению в соответствии с желаниями, способностями, индивидуальными особенностями каждой личности и с потребностями экономики и региональными особенностями.

1. Создать условия для осознанного выбора места обучения будущей профессиональной деятельности в соответствии с интересами, индивидуальными способностями и психофизиологическими особенностями.
2. Предоставить информацию и консультационную помощь обучающемуся для свободного и осознанного выбора возможностей в профессии.
3. Обеспечить системность профессионального информирования обучающихся на всех этапах обучения в соответствии с возрастными особенностями.

3. Основные направления и содержание работы

Основные направления профориентационной деятельности: просвещение, диагностика и коррекция.

Просветительская работа важна на всех этапах реализации программы. Она проводится классным руководителем, учителями-предметниками, библиотекарем. Ее главная цель – расширение знаний

обучающихся и их родителей о профессиях, демонстрация актуальности обсуждаемой проблемы и путей решения возникающих проблем.

Психолого-педагогическая диагностика выявляет проблемы и вопросы, возникающие у обучающихся и родителей, позволяет сделать работу в данном направлении более востребованной и значимой, изучает личностные особенности обучающихся и оценивает их профессиональные возможности.

Коррекционная работа помогает избежать ошибок при выборе профессии, провести рефлексию своих возможностей, а также найти оптимальный путь самоопределения.

С учетом психологических и возрастных особенностей школьников можно выделить следующие ***этапы и содержание профориентационной работы:***

1-4 классы: формирование у обучающихся младших классов ценностного отношения к труду, понимание его роли в жизни человека и в обществе; развитие интереса к учебно-познавательной деятельности, основанной на посильной практической включенности в различные ее виды, в том числе социальную, трудовую, игровую, исследовательскую.

5-7 классы: развитие у обучающихся личностного смысла в приобретении познавательного опыта и интереса к профессиональной деятельности; представления о собственных интересах и возможностях (формирование образа “Я”); приобретение первоначального опыта в различных сферах социально-профессиональной практики: технике, искусстве, медицине, сельском хозяйстве, экономике и культуре.

8-9 классы: уточнение образовательного запроса в ходе посещения элективных курсов и других курсов по выбору; групповое и индивидуальное консультирование с целью выявления и формирования адекватного принятия решения о выборе профиля обучения; формирование образовательного запроса, соответствующего интересам и способностям, ценностным ориентациям.

10-11 классы: обучение действиям по самоподготовке и саморазвитию, формирование профессиональных качеств в избранном виде труда, коррекция личных профессиональных планов, оценка готовности к избранной деятельности.

4. Содержание профориентации в условиях непрерывного образования.

Решение задач профориентации осуществляется в различных *видах деятельности обучающихся* (познавательной, общественно-полезной, коммуникативной, игровой, производительном труде).

С этой целью в организациях образования ежегодно составляется

план работы по профориентации. Это направление прослеживается в плане каждого классного руководителя. Обеспечивается контакт с колледжами, высшими учебными заведениями, внешкольными учреждениями, предприятиями.

5. Направления и формы работы.

Организационно-методическая деятельность

1. Работа заместителей директоров по профориентационной работе с обучающимися.
2. Методическая помощь учителям в подборке материалов и диагностических карт.

Работа с обучающимися

1. Комплекс профориентационных услуг в виде профдиагностических мероприятий, занятий и тренингов по планированию карьеры
2. Консультации по выбору профиля обучения (индивидуальные, групповые)
3. Организация и проведение экскурсий (в учебные заведения, на предприятия)
4. Встречи с представителями предприятий, учебных заведений разного уровня.

Работа с родителями

1. Проведение родительских собраний, (общешкольные, классные).
2. Индивидуальные беседы педагогов с родителями школьников.
3. Анкетирование родителей обучающихся.
4. Привлечение родителей школьников для выступлений перед обучающимися с беседами.
5. Привлечение родителей обучающихся для участия в работе кружков, спортивных секций, художественных студий, ученических театров, общественных ученических организаций.
6. Помощь родителей в организации временного трудоустройства обучающихся в каникулярное время.
7. Сотрудничество попечительского совета школы с педагогическим коллективом школы.

Формы работы определяются в соответствии с возрастными особенностями.

Этап	Возрастные особенности	Формы работы
<p>Пропедевтический</p> <p>1-4 классы</p>	<p>Повышенная чувствительность к внешним воздействиям. Ведущая деятельность – учебная.</p> <p>В овладении знаниями руководит мотив интереса, любознательность, стремление добиться одобрения со стороны взрослых.</p> <p>Недостаточно развита волевая сфера, мышление носит наглядно-действенный характер. Самооценка, уверенность в себе формируется в деятельности под воздействием взрослых.</p> <p>Ребенок должен ощутить значимость и целесообразность своего труда.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Увлекательные рассказы с примерами об интересующих профессиях, особый интерес вызывает работа родителей. 2. Проигрывание профессий, сюжетно-ролевые игры. 3. Методика «Кем быть» Нарисуй, кем бы ты хотел стать, под рисунком сделай подпись. <p>Профпросвещение</p> <ul style="list-style-type: none"> - встречи детей с мастерами своего дела (бабушки, дедушки) - показы образцов труда, конкурс рисунков о труде, выставка детских поделок - костюмированные карнавалы профессий - сочинения на тему «Пусть меня научат» - игра «Чей это инструмент?» - трудовые поручения - какие профессии живут в нашем доме (экскурсии) Темы классных часов - кто работает в нашей школе? (экскурсия) - как правильно организовать свое рабочее место? (практическая минутка) - беседа: твои трудовые обязанности в школе и дома – экскурсия в школьные мастерские - беседа: мое любимое занятие в свободное время.

<p>Поисково-зондирующий 5-7 классы</p>	<p>Формируется чувство взрослости. Подростки стремятся самоутвердиться в коллективе. Формируется нравственная основа общения.</p> <p>Для профессионального самоопределения имеют значение те виды общественно полезной деятельности, которые связаны с проявлением милосердия, заботы об окружающих, младших и людях пожилого возраста.</p> <p>Этот возраст подходит для формирования профессионально- ориентированных знаний, умений и навыков.</p>	<p>1. Встречи с интересными людьми (профессионалами) 2. Экскурсии 3. Ролевые игры 4. Конкурсы 5. Практическая, трудовая, общественно-значимая работа</p> <p>Темы классных часов</p> <p>1. Предприятия нашего района, города, региона (походы, экскурсии) 2. Всякий труд надо уважать</p>
<p>Период развития профессионального самоопределения 8-9 классы</p>	<p>Период развития профессионального самосознания, формирование личностного смысла выбора профессии</p> <p>Показатель сформированности достаточного уровня самоопределения – адекватная самооценка</p>	<p>- элективные курсы, уроки технологии, работа школьных психологов - информация о профессиях народного хозяйства, перспективах профессионального роста и мастерства - знакомство с правилами выбора профессии - профессиональные пробы - формирование умения адекватно оценивать свои личностные особенности в соответствии с требованиями избираемой профессией</p> <p>Классные часы:</p> <p>1. Что нужно знать при выборе профессии. 2. Противопоказания при выборе профессии. 3. Профессии появляются и исчезают 4. Как разговаривать с подростками о выборе дальнейшего пути (родительское собрание)</p>

Построение личного профессионального плана 10-11 классы	Период формирования значимых для профессионального самоопределения компетентностей. Знакомство со специфическими особенностями конкретных выбираемых специальностей и направлений подготовки. Коррекция и реализация образовательных- профессиональных планов. Формирование ценности самообразования и саморазвития.	- Консультирование - диагностирование - выработка стратегий -Использование профориентационного потенциала профильных учебных предметов Классные часы: 1.Профориентация и медицинская профконсультация 2. Профессии с большой перспективой 3. Сотвори свое будущее.
---	--	---

6. Оценка эффективности реализации Программы

Исполнители Программы принимают меры по своевременному выполнению запланированных мероприятий, анализируя работу за каждое полугодие.

Реализация мероприятий, предусмотренных Программой, позволит:

- повысить мотивацию обучающихся к самоопределению;
- оказать адресную психологическую помощь обучающимся в осознанном выборе будущей профессии;
- обучить подростков основным принципам построения профессиональной карьеры и навыкам поведения на рынке труда;
- сориентировать обучающихся на реализацию собственных замыслов в реальных социальных условиях.

III. Этапы реализации программы

Сроки реализации Программы: 20... - 20... годы

I этап: проектный – 20... -20...учебный год.

Цель: подготовка условий профориентационной работы

Задачи:

1. Изучить нормативную базу.
2. Разработать, обсудить и утвердить программу по профориентации обучающихся.

3. Проанализировать материально-технические, педагогические условия реализации Программы.

4. Подобрать диагностические методики по основным направлениям программы.

II этап: практический – 20...-20... учебные годы.

Цель: реализация программы по профориентации.

Задачи:

1. Отработать содержание деятельности, наиболее эффективные формы и методы воспитательного воздействия.

2. Обогащать содержание профпросвещения.

3. Развивать ученическое самоуправление.

4. Разработать методические рекомендации по профориентации.

5. Расширять и укреплять связи и отношения школы с местными предприятиями.

6. Вовлекать в систему профпросвещения представителей всех субъектов образовательной деятельности.

7. Проводить мониторинг реализации программы.

III этап: аналитический – 2019-2020 учебный год.

Цель: анализ итогов реализации программы.

Задачи:

1. Обобщить результаты работы школы.

2. Провести коррекцию затруднений в реализации программы.

3. Спланировать работу на следующий период.

IV. Мероприятия по реализации Программы

№ пп	Содержание	Срок проведен	Ответственные
Организационно-методическое сопровождение			
1.	Координирование работы педагогического коллектива		Директор
2.	Заключение договоров о сотрудничестве с профессиональными образовательными учреждениями и предприятиями сельского округа, района и т.д.		Директор
3.	Утверждение плана взаимодействия общеобразовательного учреждения с профессиональными образовательными учреждениями и предприятиями сельского округа, района и т.д.		Директор
4.	Обновление нормативной документации и методических материалов по профориентационной работе		Директор зам.директора по ВР
5.	Проведение совещания с целью анализа результатов профориентационного сопровождения за прошлый учебный год		Зам.директора по ВР
6.	Обсуждение планов по воспитательной работе педагогов		Зам.директора по ВР
7.	Разработка методических рекомендаций по профориентации для обучающихся, педагогов и родителей: - психология выбора профессии - использование игровых упражнений в профориентационной работе - трудовое воспитание как условие эффективности профориентации старшеклассников - конфликты профессионального самоопределения		Заместитель по УВР, Классные руководители

8.	Разработка методических рекомендаций по профориентации для педагогов, обучающихся и родителей: - «Психология выбора профессии» - «Использование игровых упражнений в профориентационной работе» - «Трудовое воспитание как условие эффективности профориентации старшеклассников» - «Конфликты между родителями и обучающимися при выборе профессии»		Педагог- психолог
Создание нормативно – правовой базы			
1.	Разработка и утверждение программы по профориентации обучающихся		Заместитель директора по УВР
2.	Создание банка данных об учебных заведениях города		Заместитель директора по УВР
3.	Инструктивно-методическое совещание с учителями-предметниками, классными руководителями по определению их роли в системе профориентационной работы с обучающимися и планирование		Заместитель директора по УВР
4.	Разработка классных часов, игр и рекомендаций по реализации программы профориентации обучающихся.		Заместитель директора по УВР, классные руководители
5.	Семинар-практикум для учителей начальных классов «Планирование, организация профориентационной работы с обучающимися начальных классов»		Заместитель директора по УВР
6.	Организация тематических выставок по профориентации обучающихся в библиотеке.		Библиотекарь
Мероприятия по совершенствованию профориентационной работы			
1. Профпросвещение			
Реализация программы по профориентации:			
1.	Экскурсии на предприятия региона.		Кл. рук.
2.	Экскурсии в учебные заведения региона.		Кл. рук.
3.	Ярмарка профессий «Шаг в будущее».		Кл. рук.
4.	Участие в акциях		Заместитель директора по ВР,
5.	Участие в выставке – конкурсе декоративного творчества		Учителя технологии

6.	Участие в выставках и конкурсах изобразительного искусства, песенного творчества.		Учителя ИЗО, музыки, технологии
Реализация программы:			
1.	Профориентация обучающихся на уроках		Учителя предметники
2.	Встречи с представителями интересных профессий «История нашей профессии»		Заместитель директора по ВР, классные руководители
4.	Конкурс творческих проектов		Предметники
5.	<p>Проведение тематических классных часов: Мастерим мы – мастeryт родители (1 классы).</p> <p>Профессии моего села, города (2 классы).</p> <p>Трудовая родословная моей семьи (3 классы).</p> <p>Известные люди нашего села, города</p> <p>Мир профессий (5 классы).</p> <p>Как изучить свои способности (6 класс). Я и моя будущая профессия (7 классы)</p> <p>Внутренняя культура – гарант удачного бизнеса (8 классы).</p> <p>Формула успеха - труд по призванию. Проблемы профессионального самоопределения обучающихся (9 классы).</p> <p>Дороги, которые мы выбираем (10 классы).</p> <p>Профессиональное самоопределение, подготовка к сдаче экзаменов (9,11 классы).</p>		Классные руководители, библиотекарь
6.	Проведение спецкурсов, элективных курсов профессиональной направленности		Администрация школы
7.	<p>Информационно – просветительская работа: Оформление стенда по профориентации: «Твое профессиональное будущее»</p> <p>«Типы профессий»</p> <p>«Куда пойти учиться»</p> <p>«Структура трудовой деятельности»</p> <p>Потребности в профессиях в селе регионе</p> <p>Производственные кластеры региона</p> <p>Социальное партнерство</p> <p>Учебные заведения нашего региона</p>		Заместитель по УВР

8.	<p>Родительские собрания</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Мир детей и мир взрослых: точки соприкосновения. ☐ Изучение склонностей и способностей ребенка. ☐ Организация летнего отдыха и трудоустройство обучающихся. ☐ Шпаргалка для родителей. • Помощь в период подготовки и сдачи выпускных экзаменов. ☐ Родительское собрание для учеников 		Классные руководители, администрация
9.	<p>Профессиональная адаптация обучающихся.</p> <p>Организация внеурочной деятельности обучающихся внутри школы (участие в конкурсах, выставках, проектах):</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ Коллективные творческие дела Выпуск школьной газеты ☐ Субботники по уборке школьного двора ☐ КТД «Это моя школа» ☐ Выставка «Дары осени» 		Классные руководители

2. Диагностика и консультирование.

1.	<p>Диагностика и консультирование обучающихся:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ «Карта интересов». ☐ «Склонности и профессиональная направленность». ☐ Профессиональные склонности 	Ежегодно	Педагог – психолог, Классный руководитель
2.	Консультирование родителей по вопросам профориентации	Ежегодно	Классный руководитель

3. Проадаптация

1.	Создание банка данных о предварительном и фактическом трудоустройстве выпускников.		Классные руководители
2.	Оказание помощи в трудоустройстве опекаемых и детям «группы риска».		Заместитель директора по УВР

Мониторинг качества профориентационной работы

1.	Аналитический отчет по профориентации обучающихся		Заместитель директора по УВР
2.	Анализ соответствия профнамерений обучающихся и их участия в кружках, секциях, факультативах, курсах по выбору		Классные руководители
3.	Анализ активности обучающихся по получению необходимой информации той или иной профессии, пробы своих сил в конкретных областях деятельности		Педагог-психолог
4.	Анализ профессиональных склонностей, интересов, способностей обучающихся с учетом возрастных особенностей и состояния здоровья		Педагог-психолог, Медицинский работник
6.	Представление о требованиях к профессии, конкретного места ее получения, потребностей общества в данных специалистах		Классный руководитель
7.	Самостоятельное составление своего профессионального плана		Классный руководитель

Примерный план проведения профориентационной работы «Мир профессий»

Мероприятие	Класс	Дата	Ответственные
Классные часы			
«Профессии, которые встречаются в школе»	5		Кл.руководитель
«Все профессии важны, все профессии нужны» «Есть такая профессия – лечить людей»	6		Кл.руководитель
«Мир профессий» «Профессии наших родителей»	7		Кл.руководитель
«Как найти свое место в жизни»	8		Кл.руководитель
Классный час «Моя будущая профессия. Какой я ее вижу?» (экскурсия в мир профессий)	9-11		Кл.руководитель
Творческие мастерские, оформление кабинетов			
Беседа и выполнение творческих заданий «Расширяем кругозор» по книге Л. Калининой «Профессии»	1	в течение месяца	Библиотекарь
Выставка поделок «Волшебный узелок»	2		Кл.руководитель
Выпуск стенгазеты «Профессии, которые строят дом»	3		Кл.руководитель
Оформление стенда по профориентации	9-11		Учителя труда

Акция «Мой учебник», ремонт книг из школьной библиотеки	4		Библиотекарь
Конкурс рисунков «Профессии моих родителей»	1-2	в течение месяца	Кл.руководитель
Выставка рисунков «Кем я буду?»	3-4	в течение месяца	Кл.руководитель
Классные мероприятия			
Беседы о различных профессиях на уроках чтения и развития речи	1	В течение месяца	Учитель
Беседа «О нужных профессиях» (заочная экскурсия по школе)	2		Кл.руководитель
Чтение рассказов и стихотворений о труде людей и профессиях	3-4		Учитель
Беседа «Я и мир профессий»	5		Кл.руководитель
Литературные минутки о труде, выставка книг	6-8		Классный руководитель
Познавательные беседы на тему «Дом, в котором ты живешь»	9-11	в течение месяца	Классный руководитель
Внеклассные мероприятия			
Презентация (выставка книг) «Все профессии нужны, все профессии важны»	1-11		Библиотекарь
«Веселая викторина о профессиях»	1-2		Кл.руководитель
Игра-путешествие «Чем пахнут ремесла?»	3		Классный руководитель
Викторина-презентация «Загадки о профессиях»	4		Классный руководитель
Викторина «По страницам любимых произведений»	5		Классный руководитель
Викторина «Азбука профессий»			Кл.руководитель
Дидактическая игра «Профессии людей»	7		Классный руководитель
Внеклассное мероприятие «Ты и твоя будущая профессия»	8		Классный руководитель
Диагностика профессиональных склонностей обучающихся	9		Классный руководитель
Библиотечный урок «Любимые книги читая, профессии мы выбираем»	2-4		Библиотекарь
Общешкольные мероприятия			
«Профориентационная гостиная» (консультации с приглашением специалистов)	обучающиеся родители педагоги	в течение месяца	администрация
Игра по станциям «Ярмарка профессий»	5-9		Зам по УВР Классный руководитель
Предметная декада специальных предметов	1-9		Зам по УВР

Глоссарий

Профессиональное воспитание включает в себя формирование склонностей и профессиональных интересов школьников. Сущность педагогической работы по профессиональному воспитанию заключается в том, чтобы побуждать обучающихся к участию в разнообразных формах учебной и внеклассной работы, общественно-полезному и производственному труду, к активной пробе сил. Это позволяет на практическом опыте узнать и определить свои склонности и способности. Склонность развивается в процессе деятельности, а профессиональные знания успешно накапливаются при наличии профессиональных интересов. Важно, чтобы обучающийся пробовал себя в самых различных видах деятельности (*Приложение 1*)

Профессиональное самоопределение подразумевается форма индивидуального выбора личности, которая включает в себя процесс поиска, а также приобретения определенной профессии. Обычно оно реализуется в ходе анализа своих собственных знаний и навыков, оценка способностей относительно требований, предоставляемых конкретной профессиональной обязанностью.

Профессиональная ориентация, профориентация, выбор профессии или **ориентация на профессию** (лат. *professio* — род занятий и фр. *orientation* — установка) — система научно обоснованных мероприятий, направленных на подготовку молодёжи к выбору профессии (с учётом особенностей личности и потребностей народного хозяйства в кадрах), на оказание помощи молодёжи в профессиональном самоопределении и трудоустройстве

Профессиональные пробы - это моделирование элементов конкретного вида профессиональной деятельности, имеющих завершённый вид, которое способствует сознательному и обоснованному принятию решения об оценке, самооценке ее выполнения; это «примеривание» своих индивидуальных особенностей к конкретному труду в соответствии с его требованиями. В ходе профессиональных проб обучающимся сообщают базовые сведения о конкретных видах профессиональной деятельности; моделируются основные элементы разных видов профессиональной деятельности; определяется уровень готовности обучающихся к выполнению проб; обеспечиваются условия для деятельности. При целенаправленной профессиональной ориентации важно сочетание словесно-наглядных методов с практическими (*Приложение 2*).

Диагностическая деятельность — подразумевает психологическую диагностику обучающихся, аналитическую подготовку заключений и рекомендаций как для самих обучающихся, так и для администрации школы, центра. Данная деятельность реализуется через мониторинг профессионального самоопределения обучающихся относительно выбора профиля обучения, выявление профессиональных интересов, склонностей, психологических

особенностей обучающихся. Результаты диагностической деятельности носят ориентированный характер для обучающихся (*Приложение 3.*)

Развивающая среда является важным фактором становления личности ребенка. Развитие происходит в условиях развивающей деятельности не только в учебное время, но и во внеурочное. Проведение тематических мероприятий – месячники по профориентации, профориентационные декады, систематическое проведение профориентационных игр, квест – игр, способствуют созданию развивающей среды, где каждый обучающийся может проверить свои силы, научиться взаимодействовать со взрослыми и сверстниками, активизировать процесс профессиональной ориентации (*Приложение 4,5.*)

Социальные партнеры

Направления профориентационной работы реализуются в рамках социального партнерства:

Ожидаемый результат.

- Выпускник, обладающий представлением о мире профессий, способный к профессиональному самоопределению.
- Сформируется единая информационная среда профессиональной ориентации и психологической поддержки обучающихся.
- Повысится уровень профессиональной компетенции педагогов.
- Повысится уровень информированности обучающихся и их родителей о способностях, интересах, склонностях, что позволит оценить профессиональные возможности и построить траекторию дальнейшего обучения.
- Увеличится число родителей, охваченных просветительской и консультативной деятельностью.

Приложение 1

№ п/п	Название мероприятия	Краткая аннотация
Мероприятия для обучающихся младшего школьного возраста		
1	Профориентационная игра «Ярмарка профессий»	Активизировать, пополнить знания обучающихся о профессиях.
2	Профориентационное занятие «Художник лица»	Знакомство с работой аквагримера. Обучающиеся овладевают техникой нанесения грима в различных стилях
3	«В мире электричества» (3-4 классы)	Первоначальное представление о профессиях, связанных с энергетикой
4	«Страна фиксиков» (1-2 классы)	Знакомство с профессиями, связанные с ремонтом приборов и оборудования, с монтажными инструментами, безопасными приемами работы.
5	Игра – путешествие «Что я знаю о профессиях»	Формирование представлений о мире профессий обучающихся
6	«Люди в белых халатах: кто они?»	Знакомство с профессиями медицинской сферы
7	«День красоты»	Популяризация профессий парикмахер, актер
Мероприятия для обучающихся среднего звена		
8	Конкурс – игра «Труд. Профессия. Человек»	Данная игра способствует выбору своей будущей профессии, развивать свои лидерские качества, способность принимать быстрое правильное решение в режиме соревнования
9	Викторина «Экскурс в мир филологических профессий»	Знакомство с филологическими профессиями: журналист, корректор, редактор
10	Профориентационное мероприятие «Моя профессия – художник-оформитель»	Расширение и систематизация знаний и представлений учащихся о профессии «художник». Учащиеся учатся понимать значение труда в жизни людей, различать особенности деятельности профессии «художник»
11	«Умный помощник»	Использование компьютера в инженерных областях

		профессиональной деятельности
12	«Знакомство с профессиями энергетики»	Формирование представлений о профессиях: слесарь КИПиА, энергетик, электрослесарь, электромонтер, монтажник
13	«Вектор медицинские профессии»	Формирование представления о медицинских профессиях, формуле профессий, психологические и медицинские противопоказаниях
14	Тестирование на диагностическом комплексе «Профессия и карьера»	Профориентационная диагностика с целью успешного выбора профиля обучения
Мероприятия для обучающихся старшего звена		
15	Профориентационная игра «Что? Где? Когда?»	Знакомство с содержанием деятельности новых профессий.
16	«Будущее интернет-технологиями»	Знакомство с профессиями, тесно связанные с веб-технологиями: веб-программист, веб-дизайнер, веб-администратор.
17	Деловая игра «Салон красоты «Афродита»	Знакомство с новыми сферами деятельности человек – художественный образ: имиджмейкер – художник по костюмам, парикмахер-стилист, специалист по рекламе.

Приложение 2

Перечень профессиональных проб

1	Профпроба по профессии 19 Повар-кондитер	Профпроба по профессии Мастер декоративно-прикладного искусства
2	Профпроба по профессии 20 Инфографист	Профпроба по профессии Автослесарь
3	Профпроба по профессии 21 Дизайнер ландшафта	Профпроба по профессии Офис-менеджер
4	Профпроба по профессии 22 Психолог	Профпроба по профессии Системный программист
5	Профпроба по профессии 23	Профпроба по профессии Суши-

	Повар холодного цеха			повар
6	Профпроба по профессии Кулинар	24		Профпроба по профессии Фотограф
7	Профпроба по профессии Менеджер по туризму	25		Профпроба по профессии Художник - оформитель
8	Профпроба Маникюр и дизайн ногтей	26		Профпроба по профессии Фармацевт
9	Профпроба по профессии Парикмахер	27		Профпроба по профессии Лаборант (медицина)
10	Профпроба по профессии Фельдшер	28		Профпроба по профессии Электромонтер
11	Профпроба по профессии Эколог	29		Профпроба по профессии Аниматор
12	Профпроба по профессии Актер театра	30		Профпроба по профессии Оператор медиафильма
13	Профпроба по профессии Визажист	31		Профпроба по профессии Пиццайоло
14	Профпроба по профессии Бармен	32		Профпроба по профессии Воспитатель
15	Профпроба по профессии Организатор и постановщик культурно-массовых мероприятий, театрализованных представлений	33		Профпроба по профессии Радиомеханик
16	Профпроба по профессии Массажист	34		Профпроба по профессии Менеджер по персоналу
17	Профпроба по профессии Филолог	35		Профпроба по профессии Электрик

Психологический инструментарий

27. «Ориентир» - автоматизированная экспресс-профориентация (9-11 класс).
28. «Тест Гилфорда» - диагностика социального интеллекта (с 9 лет).
29. «Тест Торренса» - диагностика креативности.
30. «Факторный личностный опросник Кеттелла» - диагностика личностных черт (с 6-17 лет).
31. «Рисуночный тест Силвер» - диагностика когнитивной и эмоциональной сфер личности (с 5 лет).
32. «Тест акцентуаций свойств темперамента» - диагностика свойств и типов темперамента .
33. «Тест Сонди» - диагностика особенностей личности: эмоционального состояния, влечений и потребностей».
34. «Личностный опросник ММРІ» - диагностика структуры личности (старше 16 лет).
35. Методика Л.А. Ясюковой «Прогноз и профилактика проблем обучения и профориентация старшеклассников» (в 7-11 классах): «Структура трудовых и жизненных ценностей», «Тест социальной перцепции Фидлера», «Мотивация профессионального выбора», «Личностный опросник Кеттелла».
36. Экспресс-диагностика по выбору профиля обучения (Г.В. Резапкина):
37. «Тест эмоций Басса-Дарки».
38. «Тест определения типа мышления».
39. Тест «Темперамент и профессия».
40. Тест «Определение уровня тревожности».
41. Тест «Определение типа будущей профессии».
42. Тест «Профиль».
43. Тест «Определение профессионального типа личности».
44. Тест «профессия и здоровье».
45. «Опросник профессиональных склонностей».
46. Определение технических способностей.
47. Методика «Эрудит».
48. Определение способностей к профессиям социального типа.
49. Определение эстетических способностей.
50. Тест «Мотивы профессиональной деятельности».
51. «Матрица профессионального выбора».
52. «ПРОФИ – II»

Приложение 4

1 класс		
N	Содержание	Виды деятельности
1	Информирование (беседы)	1. Право на образование. Право на труд (беседа) 2. Экскурсия по школе. (Кто работает в школе). 3. Как правильно организовать свое рабочее место в школе и дома.
2	Психологическое и медицинское консультирование	1. Значение ЗОЖ 2. Соблюдение режима труда и отдыха 3. Гигиена тела и одежды
3	Медицинская диагностика	1. Определение групп здоровья 2. Соблюдение календаря прививок
4	Воспитательные мероприятия	1. От зернышка до каравая (беседа) 2. О труде людей в любое время года 3. Конкурс рисунков о труде 4. Конкурс поделок «Я умею делать так» 5. Конкурс «Защита времен года» 6. Наш зеленый друг (озеленение класса) 7. Экскурсия по городу
2 класс		
1	Информирование (беседы)	1. Права и обязанности обучающегося в школе (беседа) 2. Всякая вещь трудом создана. (О бережном отношении к школьному оборудованию) 3. Культурные и трудовые традиции семьи (родительское собрание)
2	Психологическое и медицинское консультирование	1. Личная гигиена. Закаливание. 2. Гигиена труда. Влияние освещения на сохранение зрения. Проветривание.
3	Медицинская диагностика	1. Медицинские осмотры. 2. Соблюдение календаря прививок
4	Воспитательные мероприятия	1. Делу время – потехе час. (Правила сервировки чайного стола) 2. Изготовление подарков для мам и бабушек. 3. Сочинение «Кем я хочу быть» 4. Конкурс – игра «Аукцион талантов»
3 класс		

1	Информирование (беседы)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Наш основной труд – учеба. 2. Культурные традиции родного края. Экскурсия в краеведческий музей. 3. Изготовление наглядных пособий
2	Психологическое и медицинское консультирование	<ol style="list-style-type: none"> 1. Развитие интересов и склонностей детей младшего школьного возраста. (тестирование)
3	Медицинская диагностика	<ol style="list-style-type: none"> 1. Соблюдение календаря прививок
4	Воспитательные мероприятия	<ol style="list-style-type: none"> 1. Игра «Поле чудес» по теме профессии 2. Календарь профессий 3. Участие в школьных и городских конкурсах, соревнованиях
4 класс		
1	Информирование (беседы)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Трудовые успехи обучающихся в школе 2. Профессии города и области 3. Оказание помощи младшим и старшим, выполнение домашней работы 4. Знания, умения, навыки обучающегося начальной школы (родительское собрание)
2	Психологическое и медицинское консультирование	<ol style="list-style-type: none"> 1. Развитие внимания. (Тренинг) 2. Составление карты интересов.
3	Медицинская диагностика	<ol style="list-style-type: none"> 1. Детские болезни (беседы врача) 2. Соблюдение календаря прививок
4	Воспитательные мероприятия	<ol style="list-style-type: none"> 1. Сочинения о значимости труда 2. Конкурс пословиц о труде 3. Мое свободное время (выпуск газеты) 4. Альбом профессий родителей 5. Участие в школьных и городских конкурсах, соревнованиях
5 класс		
1	Информирование (беседы)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Роль знаний, умений, навыков, а приобретении человеком профессий 2. Ведение альбома «Моя профессия» 3. Путешествие по профессиям (игра, круглый стол) 4. Развитие интересов и склонностей у подростков. (родительское собрание)
2	Психологическое и медицинское консультирование	<ol style="list-style-type: none"> 1. Карта интересов (тестирование) 2. Личная гигиена мальчика и девочки. Прическа. Одежда.

3	Медицинская диагностика	1. Соблюдение календаря прививок 2. Медицинский осмотр
4	Воспитательные мероприятия	1. Профессии технического труда (кл. час) 2. Профессии обслуживающего труда (кл. час) 3. Часы общения 4. Экскурсии по городу
6 класс		
1	Информирование (беседы)	1. Классный час «Счастье в труде» (Высказывания мудрецов о труде) 2. Замечательные люди профессии моей мечты 3. Встречи родителей с обучающимися («профессии родителей») 4. Профессиональные намерения и здоровье школьника
2	Психологическое и медицинское консультирование	1. Психодиагностика. Типы характера.
3	Медицинская диагностика	1. Соблюдение календаря прививок
4	Воспитательные мероприятия	1. Экскурсия на завод. 2. Как сделать дом уютным и чистым 3. Этика и такт в семейных взаимоотношениях. 4. Деловой стиль общения
7 класс		
1	Информирование (беседы)	1. Что нужно знать при выборе профессии. Противопоказания при выборе профессии 2. Профессии появляются и исчезают 3. Как разговаривать с подростками о выборе дальнейшего пути (родительское собрание)
2	Психологическое и медицинское консультирование	1. Правила пользования средствами гигиены и косметики 2. Определение и развитие памяти, мышления
3	Медицинская диагностика	1. Соблюдение календаря прививок
4	Воспитательные мероприятия	1. Игра «Поле чудес» (о профессиях) 2. Экскурсия в музей 3. Семейный уют. Прием гостей. 4. Этикет при общении по телефону.
8 класс		

1	Информирование (беседы)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Получение образования – основа выбора профессии 2. Информирование об элективных курсах. 3. Памятка «Выбираю профессию». Ошибки при выборе профессии
2	Психологическое и медицинское консультирование	<ol style="list-style-type: none"> 1. Определение познавательных интересов для будущей профессии («Карта интересов») 2. Классификация профессий (Тест «Дифференциально – диагностический опросник») 3. Профессиональная мотивация 4. Консультации обучающихся по итогам диагностики («Самооценка», «Конструктивный рисунок человека»)
3	Медицинская диагностика	<ol style="list-style-type: none"> 1. Соблюдение календаря прививок 2. Выявление и предупреждение зависимостей различного рода у детей (родительское собрание)
4	Воспитательные мероприятия	<ol style="list-style-type: none"> 1. Участие в школьных и городских конкурсах, соревнованиях 2. Экскурсия в музей
9 класс		
1	Информирование (беседы)	<ol style="list-style-type: none"> 1. О конкурсе при поступлении в учебные заведения 2. Рынок образовательных услуг города 3. Молодежная безработица. Что это такое (родительское собрание) 4. Экзамен как профессиональное достижение выпускника 5. Итоговая аттестация
2	Психологическое и медицинское консультирование	<ol style="list-style-type: none"> 1. Межличностные отношения в профессиональной деятельности (Методика «Эмпатия», «Диалог», «Стратегия выхода из конфликта») 2. Человек как система отношений 3. Социально – психологический портрет современного профессионала
3	Медицинская диагностика	<ol style="list-style-type: none"> 1. Медицинский осмотр 2. Соблюдение календаря прививок
4	Воспитательные мероприятия	<ol style="list-style-type: none"> 1. Диспут «Цель и смысл жизни. Что от жизни ждать» 2. Как понимать друг друга без слов (тренинг) 3. Участие в школьных и городских конкурсах, соревнованиях
10 класс		

1	Информирование (беседы)	10 классы 1. Особенности обучения в старшей школе 2. Твои трудовые идеалы
2	Психологическое и медицинское консультирование	1. Как вести себя в конфликтных ситуациях
3	Медицинская диагностика	1. Медицинский осмотр
4	Воспитательные мероприятия	Знакомство с содержанием деятельности новых профессий
11 класс		
1	Информирование (беседы)	1. Итоговая аттестация 2. Мотивация выбора предметов для итоговой аттестации 3. Состояние рынка труда и место выпускников в условиях
2	Психологическое и медицинское консультирование	4. Критическая оценка самого себя 5. Умение работать над собой (тренинги) 6. Предотвращение предэкзаменационного стресса
3	Медицинская диагностика	1. Медицинский осмотр
4	Воспитательные мероприятия	1. Знакомство с ТОО «Qazproftec», в рамках проекта «Стимулирование продуктивных инноваций» занимается реализацией подпроекта «Единая информационная система профориентации, анализа и прогнозирования потребности специальностей - Bagdar.kz» 2. Дороги, которые мы выбираем 3. Перечень профессиональных проб

Профессиональная карта обучающегося

Ученика(цы) _____ класса _____
 _____ школы _____

ХОЧУ

<p>Дифференциально-диагностический опросник «ДДО» (Методика Е.А.Климова; модификация А.А.Азбель.)</p>	<p>Методика изучения профессиональной направленности (Методика Дж. Холланда, модификация А. А. Азбель, при участии А.Г. Грецова)</p>	<p>Методика “Профиль” (”Карта интересов” А.Е.Голомштока в модификации Г.В.Резапкиной)</p>	<p>Тест профессиональных склонностей (Опросник профессиональных склонностей Л.Йовайши в модификации Г.В.Резапкиной)</p>
--	---	--	--

МОГУ

<p>Личностный опросник Г.Айзенка</p>	<p>Методика «Тип мышления» (Методика в модификации Г. Резапкиной)</p>	<p>Тест-опросник «Коммуникативные и организаторские способности (КОС)»</p>	<p>Методика «Эрудит» (Методика ШТУР в модификации Г. Резапкиной)</p>
---	--	---	---

НАДО

<p>Карта самодиагностики степени готовности к выбору профиля обучения</p>	<p>Опросник определения готовности к выбору профессии (В. Б. Успенский)</p>
--	--

<u>Цели труда</u>	<u>Предмет труда</u>	<u>Средства труда</u>	<u>Условия труда</u>
Оценивать, проверять.	Человек. Информация.	Ручные.	Бытовой микроклимат.
Исследовать что-либо.	Финансы.	Механические.	Помещение с больш. кол. людей.
Перевозить людей, грузы.	Техника.	Автоматически е.	Разъезды и командировки.
Изготавливать предметы.	Искусство.	Компьютерные.	Открытый воздух.
Учить, воспитывать.	Животные и растения.	Мышление.	Экстремальные условия.
Создавать произв. искусства.	Изделия продукты.	Голос, мимика, и выраз. движения	Работа на дому.
Руководить людьми.	Природные ресурсы.	Физические воз-ти организма.	Особые условия.
Обслуживать кого-либо, что-либо		Органы чувств.	Повышенная моральная ответственность.

Заключение

Примерные темы для оформления стендов по профориентации:

1. Профессии XXI века
2. Азбука профессий
3. Сто дорог, одна – твоя
4. Сделай свой выбор
5. В мире профессий
6. Профориентация в школе – путь к успеху!
7. Выбирай дорогу в жизнь!
8. Выбираем колледж (вуз).
9. Выбираешь профессию – выбираешь судьбу.

Необходимые тематические накопительные папки в кабинете технологии (профориентационной работы):

1. «Высшее образование»
2. «Выбор профессии»
3. «Экзамены»
4. «Учебные заведения ЕАО»
5. «Абитуриенту на заметку»
6. Сборник профориентационных тестов и анкет.

Пособия малых форм

Буклеты:

1. «Путеводитель по образовательным сайтам»;
2. «Азбука профессии»;
3. «В помощь профессии»;
4. «Профессии от А до Я» и др.

Памятки:

1. Выбирающему профессию
2. «Памятка абитуриенту»;
3. «Молодёжи в помощь выбору профессии»;
4. «Советы перед вступительными экзаменами»;
5. «Как победить страх перед экзаменами»;
6. «Полезные советы будущему абитуриенту» и др.

Библиографические указатели публикаций:

1. «Молодёжная политика в сфере образования и трудоустройства»;
2. «Хочу стать юристом!» и др.

Дайджесты:

1. «Будущему офицеру»;
2. «В поисках призвания»;
3. «Инженеры на рынке труда»;
4. «Компьютерщик – это звучит модно!»;
5. «Профессия – экономист»;
6. «Будущему дизайнеру ландшафта» и др.

Выставки в библиотеке под следующими названиями:

1. «Путь к карьере»;
2. «Спросим у родителей»;
3. «Слово о призвании»;
4. «Справочное бюро» (со страницами истории профессии);
5. «Типы людей и типы профессий»;
6. «Мир профессий» (художественная литература, материал из будней ученых, испытателей, о людях редких, интересных и романтических профессий);
7. «Выбор профессии – дело серьёзное»;
8. «Много профессий хороших и разных»;
9. «Познай вкус ремесла»;
10. «Выбор профессии - выбор пути»;
11. «Куда пойти учиться»;
12. «Тебе, абитуриент!»;
13. «Как сделать выбор»;
14. «Моя будущая профессия».

Выставка может состоять из трёх разделов:

«Хочу» (как выбрать профессию; интересы и склонности);

«Могу» (человек и профессия, здоровье и выбор профессии, проверь в себя);

«Надо» (новые профессии на современном рынке труда, профессии актуальные в ЕАО);

15. «Образование в 21 веке». Материал может быть сгруппирован по рубрикам: «Образование через всю жизнь...», «Современные модели обучения»;

16. «Кем быть и где учиться, чтоб в удовольствие трудиться»

17. «Студенческие годы» (день студенчества 25 января)

18. «Осознанный выбор»

19. «Рекомендуем познакомиться: вузы, колледжи»

20. «Тебе, абитуриент!» «Для вас, абитуриенты!»;

21. «Профориентация. Кем стать после детства»

22. «Абитуриент-20..»

23. «Представляем вузы»

24. «Выбираем колледж»

25. «Ваше будущее – высокие технологии»

26. «Высшее образование: знакомство с профессией»

27. «Выбираешь профессию – выбираешь судьбу»

Методика проведения разных форм профориентационной работы **Вербальные формы**

Профориентационные уроки, часы профориентации:

“Экскурс в профессию”, “Я выбираю профессию”, “Урок занятости”, “Урок финансовой грамотности”, “Урок юридической грамотности”.

Лекции, проф. беседа проводится с целью ознакомления обучающихся с миром профессий, ориентирами профессионального самоопределения, системой профессионального обучения и подготовки в регионе, особенностями и условиями трудовой занятости населения.

При подготовке беседы предусматривается перечень вопросов для обсуждения, список рекомендуемой литературы, наглядные материалы, форма подведения итогов.

Для участия в беседе можно пригласить представителя профессии, о которой идет речь, специалистов различных социальных служб, работников профессиональных учебных заведений, студентов и др.

Устный журнал представляет собой выступления обучающихся с сообщениями на определенную тему, каждое сообщение составляет одну страницу журнала.

Чтобы журнал вышел интереснее, можно включать в него просмотр видеоматериалов, слайдов, устраивать встречи с представителями различных профессий.

Примерная тематика устных журналов: «Люди в белых халатах», «Твоя профессия», «Кто нас одевает», «В мире профессий» и др.

Круглый стол

Главной особенностью данной формы работы является коллективная беседа, посвященная конкретной проблеме. Число участников такой встречи ограничено, не более одного класса. Участие старшеклассников в беседе за «круглым столом», свободный обмен мнениями по актуальным вопросам современности предусматривает достаточно высокий уровень подготовки участников. Данная форма работы может быть рекомендована старшеклассникам, имеющим уже определенный опыт. На каждое заседание клуба составляется программа, в которой подробно описывается ход заседания, примерные вопросы участникам, указываются учебные заведения, в которых можно получить нужную профессию.

Примерная тематика: «Перспективы выбранной профессии: смогу ли я реализоваться», «Есть ли выход? Как вы представляете свое будущее и

будущее страны?», «Дорога, которую мы выбираем»; «Утверди себя в жизни трудом», «Образование и профессия в меняющемся мире»;

Диспут интересен тем, что заставляет задуматься над проблемой профессионального выбора тех, кто еще не готов к нему, а также способствует выработке коллегиального решения по спорным вопросам. Примерные темы диспутов: «Кем быть, каким быть?», «Все ли средства хороши для достижения своей цели», «Безработица — это тупик или перепутье», «Карьера — это карьеризм или профессиональный рост», «Что я делаю для достижения своей цели», «Престижность профессии. Что это такое?» и др.

Приведем примерные вопросы к диспуту «Кем быть, каким быть?»:

1. «Смысл жизни» и «Выбор профессии». Равнозначны ли эти понятия?
2. «Кем быть» или «Каким быть?»
3. Профессия красит человека или человек профессию?
4. Говорят, что можно привыкнуть к любой профессии. Так ли это?
5. Свободный выбор профессии. Что это значит?
6. Зависит ли выбор профессии от оценок в аттестате?
7. Что нужно знать для правильного выбора профессии?

Часы-дебаты «Открытие профессии». В часах-дебатах уделяется внимание тому, чтобы не было увлечения только внешней или какой-либо частной стороной профессии. Показано какого рода обстоятельства при выборе профессии надо учитывать прежде всего, а не основывать свой выбор только на личной симпатии к конкретному представителю той или иной профессии;

Часы-раздумья «Мир профессий». Помогут поднять большой пласт информации о профессиях, связанных с:

- управлением производством, руководством людьми,
- материально-бытовым, торговым обслуживанием людей, - информационным обслуживанием людей,
- медицинским обслуживанием.

Клубы по интересам, кружки

Клубы ориентированы на решение образовательных и воспитательных задач вне рамок учебного процесса. Каждый клуб имеет свою программу в соответствии с профилем работы, объявляет конкурсный набор обучающихся, проводит самостоятельную профильную деятельность, организует выпускные испытания.

Встречи с интересными людьми «Люди нашего города» и представителями учебных заведений;

Родительские собрания по профориентационной тематике

Консультация «Психологическая подготовка к экзаменам», «Поведение на экзамене», «Оформление документов при поступлении в учебное заведение»;

Практические формы: активным (кружки, клубы, мастерские, лагеря)

Традиционные поручения Примерные дела-поручения: Дежурные по классу, Санитары, или Айболиты, Библиотекари, или друзья книги, Цветоводы, или друзья природы, Физорги, Затеяники, Артисты, Журналисты или Газетчики.

Наиболее активной формой работы по профориентации является **конкурс** (например, «Выбор профессии - выбор будущего», «Библиотека - помощник в выборе жизненного пути»). **Конкурсы** могут быть самыми разнообразными и проводиться как самостоятельные мероприятия (конкурс «Лучший по профессии»), или в ходе других мероприятий, например, в ходе классного часа.

Аукцион знаний «Все профессии важны! Все профессии нужны?»;
Профориентационная рулетка «Выбор пути»;

Конкурс сочинений, эссе, стихотворений.

Конкурс рисунков. Наиболее интересными являются **конкурсы творческих работ** («Техническое творчество как ступенька к профессиональному мастерству»), **фотоконкурсы** («Профессия»), **конкурс-презентация профессий** «Выбор, определяющий судьбу»;

Профориентационный конкурс «Я б в рабочие пошел!»

Турнир знатоков

Ярмарки и аукционы на аукцион выставляются поделки, изготовленные руками самих детей. Аукцион конструируется по образу и подобию настоящего, взрослого аукциона.

Профориентационные игры

Деловые игры «Угадай профессию», «Защита выбранной профессии», «Смотрины», «Пусть каждый выберет свой путь», «Бизнес и карьера», «Сам себе адвокат», «Из школы в жизнь»;

Ролевые игры «Выявление способностей и осознанный выбор», «Выбери свою дорогу», «Качественное обучение - надёжное будущее»;

Игра-разминка «Профессионал». Правила игры заключаются в том, что необходимо вообразить себя представителем той или иной профессии, и при помощи искусства пантомимы показать себя в работе, а присутствующие должны догадаться, кого изображают играющие.

«Профессиональный ринг»

Смысл использования предлагаемых методик – в создании более непринужденной, доброжелательной и естественной, чем обычно, атмосферы работы со старшеклассниками (или даже с взрослыми клиентами), а также – в моделировании отдельных элементов профессионального, жизненного и личностного самоопределения. По сравнению с профориентационными играми, предназначенными для работы с целым классом, игровые профориентационные упражнения более просты и динамичны, хотя некоторые из них по своей сложности приближаются к собственно профориентационным играм.

Тематический утреник или вечер может быть посвящен одной профессии или целой отрасли.

1. Мир моих интересов.
2. Все работы хороши – выбирай на вкус.
3. Профессии наших родителей.
4. О профессиях разных, нужных и важных.
5. Путь в профессию начинается в школе.
6. Моя мечта о будущей профессии.
7. Труд на радость себе и людям.
8. Познай самого себя.
9. Мотивы выбора профессии.
10. Они учились в нашей школе.
11. Выпускники школы-учителя.
12. Профессии с большой перспективой.
13. Что век грядущий нам готовит?
14. Труд и творчество как главный смысл жизни.
15. Сотвори свое будущее.
16. Что? Где? Когда?

Экскурсия — одна из распространенных форм получения профессиональной информации. Не зря говорят, лучше один раз увидеть, чем сто раз услышать. В ходе экскурсии обучающихся знакомят с профессиональными учебными заведениями, предприятиями, учреждениями, работой региональных отделов службы занятости, центра профориентации.

Трудовые дела

Шоу-программы «Мастер-класс»: Моя профессия – визажист, косметолог, парикмахер». «Приятного аппетита» (о профессии повара).

К нетрадиционным формам профориентационной работы относятся: **предоставление доступа к электронным базам данных** («Учебные заведения ЕАО»), **компьютерное тестирование**.

Организация тестирования и анкетирования уч-ся с целью выявления

профнаправленности. Профконсультирование. В результате профориентационной работы составляются персональные досье, на основе которых выпускникам школ даются проф-рекомендации. Досье по профориентации обычно включает сведения о семье, успеваемости, результатах медицинского освидетельствования, особенностях характера, оценках способностей и интересов по результатам тестирования. Учителя-предметники и классные руководители активно участвуют в профориентационной работе (в основном на начальных этапах проведения мероприятий по профориентации), помогают профконсультантам составлять досье на выпускников.

Инновационными формами работы по профориентационной деятельности являются:

Справочное бюро «Проверь в себя!». Психологический практикум, направленный на оценку уровня знаний, своих индивидуальных способностей. Мир профессий огромен, и подросткам всё труднее и труднее выбрать дело своей жизни - и по вкусу, и по плечу, и тем важнее понять каждому, каков он сам, что он может;

Комплексные формы

Дни профессий «Мир профессий»;

Дни абитуриента «Моё увлечение - моя профессия», «Представьте, пожалуйста», «Работа? Профессия? Призвание? Хобби?»;

Дни профориентации «Путешествие в профессию»

Дни информации «Школа... а дальше?», «От А до Я», «Сведения об учебных заведениях»;

Профориентационный декадник «Путь к профессиональной карьере»

Месячник профориентации «Будущее – это ты».

Особенно актуально проводить **Неделю профориентации «Профессии на все времена».** В это время используется комплекс различных форм профориентационной деятельности. Кроме традиционных выставок, организовываются **встречи со специалистом** - профконсультантом из центра занятости; ведутся росмотры видеофильмов, например, «Азбука профориентации»; «Ищу работу», а также разрабатываются буклеты, закладки, листовки.

Парад профессий «Открытие профессии»;

Ярмарка профессий «Выбери работу по душе»;

Проекты «Время выбирать», «Профориентационная биржа».

Приложение 10

Пример КСП "Основы выбора профессии" (это может быть разновозрастная группа старших подростков).

Количество человек – от 10 до 25.

Цель: Ознакомить с основами выбора профессии и заинтересовать в получении дополнительной информации по вопросам профессионального самоопределения.

Задачи:

1) Дать представление об основных понятиях профориентологии и разъяснить назначение профконсультации;

2) Познакомить с классификацией профессий Е.А. Климова и признаками профессионального труда;

3) Познакомить с правилами выбора профессии и типичными ошибками в профессиональном самоопределении;

4) Выяснить уровень профессионального самоопределения ребят.

План занятия:

Приветствие. Знакомство. Вводная часть.

Обсуждение основных понятий (профессия, профориентация, профессиональное самоопределение, оптант, профессиограмма, должность, специальность, вакансия, карьера).

Разъяснение формулы выбора профессии, рассказ об основных правилах выбора профессии и типичных ошибках.

Проведение профориентационной игры «Ассоциация».

Знакомство с классификацией профессий Е.А. Климова

Проведение дифференциально-диагностического опросника «Я предпочту».

Подведение итогов занятия.

Необходимое материально-техническое обеспечение: Помещение со стульями (столы не обязательны), доска или стенд для размещения наглядных материалов. Хорошо, если есть возможность расположиться на полу (ковер или ковровое покрытие). Необходимо заранее подготовить ручки, маркеры, бейджики, листы бумаги, бланки опросника и т.д. - в соответствии с количеством участников, наглядные материалы.

Содержание:

1. Приветствие. Знакомство. Вводная часть. Педагог приветствует ребят, представляется. В ситуации, когда группа ребят не знакома педагогу, он предлагает каждому подписать свое имя и надеть бейджик на все время занятия, чтобы было удобно и легко обращаться к человеку. (Бейджики, листочки бумаги, маркеры должны быть подготовлены заранее). Далее педагог объявляет тему занятия и дает краткое описание того, что ждет ребят на занятии, и главное, каковы его цель и задачи. Здесь главное – с помощью наводящих вопросов педагога подвести ребят к самостоятельному формулированию этой цели. Например, можно спросить: «Что вы ждете от занятия «Основы выбора профессии» (причем можно задать вопрос всем, а

можно адресовать конкретному ребенку, обратившись к нему по имени), или вопрос: «Есть ли те, кто еще не определился в своем профессиональном будущем?», или: «Кто-нибудь из Вас сталкивался с трудностями в своем самоопределении? Например, родители говорят одно, а Вы хотите совсем другое, или вы бы очень хотели стать темто, но не знаете, имеете ли Вы к этому способности и талант». Или другого рода вопросы, отвечая на которые, ребята в итоге вместе с социальным педагогом озвучивают цель этого занятия, для чего оно проводится, что оно может дать полезного ребятам.

2. Обсуждение основных понятий (профессия, профориентация, профессиональное самоопределение, оптант, профессиограмма, должность, специальность, квалификация, вакансия, карьера, система образования в РК). Социальный педагог размещает на доске или стенде одно понятие (Каждое понятие отпечатано крупным шрифтом на листе какого-нибудь цвета формата А4). Ребятам предлагается высказать свое понимание, представление о сущности этого явления. Опять же, используя формулировки ребят, педагог подводит к четкому определению данного понятия.

Профессия – род трудовой деятельности, являющийся обычно источником существования и требующий определенной квалификации.

Профориентация – комплекс психолого-педагогических и медицинских мероприятий, направленных на выбор и освоение профессии в соответствии с желаниями, склонностями, способностями и с учетом потребности рынка труда.

Цель профориентации – подвести обучающегося к взвешенному, самостоятельному выбору профессиональной деятельности, сформировать психологическую готовность к профессиональному самоопределению.

Система профессиональной ориентации – деятельность различных государственных и общественных организаций, предприятий, учреждений и школы, а также семьи, направленная на совершенствование процесса профессионального и социального самоопределения школьников в интересах личности и общества в целом.

Профессиональное самоопределение – система установок личности (когнитивных, оценочных, мотивационных) по отношению к конкретной профессиональной деятельности и самореализации в ней.

Оптант - человек, выбирающий профессию.

Профессиограмма – описание профессии, где отражены ее требования к человеку (система количественно измеримых медико-биологических, психофизиологических и социально-психологических свойств и качеств, необходимых для успешного овладения профессией).

Должность – служебная обязанность, служебное место. Это круг действий, возложенных на определенного человека и безусловных для выполнения.

Специальность – функционально обособленная область трудовой деятельности в рамках одной профессии. После того, как разобрали три понятия: профессия, должность и специальность, предлагается выполнить следующее задание, а затем, ребятам привести свои примеры.

Найдите профессию, должность и специальность:

Продавец – продавец продовольственных товаров – заведующий отделом.

Слесарь-сборщик – бригадир – слесарь.

Летчик – пилот – командир вертолета.

Методист по воспитательной работе – педагог – заведующий методическим отделом. Инженер – инженер-синоптик – заведующий отделом.

Специализация –

1) сосредоточение деятельности на относительно узких, специальных направлениях, отдельных технологических операциях или видах выпускаемой продукции;

2) приобретение специальных знаний в определенной области (часть специальности);

3) разделение труда по его отдельным формам, видам.

Квалификация –

1) уровень подготовленности индивида к профессиональной деятельности;

2) наличие у работника знаний, навыков и умений, необходимых для выполнения им определенной работы.

Квалификация работников отражается в их тарификации.

Вакансия – свободное место, незанятая должность

Карьера –

1) осознанный трудовой путь человека;

2) продвижение по служебной лестнице – успешное продвижение вперед в общественной, служебной, научной, профессиональной или иной деятельности.

Образовательные уровни в РК: 1) Основное общее, 2) среднее (полное) общее, 3) начальное профессиональное образование, 4) среднее, 5) высшее профессиональное образование и 6) послевузовское профессиональное образование.

Начальное профессиональное образование – подготовка работников квалифицированного труда (рабочих, служащих) по всем основным направлениям общественно полезной деятельности на базе основного общего образования в образовательных учреждениях начального профессионального образования.

Среднее профессиональное образование – подготовка специалистов среднего звена образования на базе основного общего, среднего (полного) общего или начального профессионального образования в образовательных учреждениях среднего профессионального образования или на первой ступени высшего профессионального образования.

Высшее профессиональное образование – профессиональная подготовка и переподготовка специалистов на базе среднего (полного) общего, среднего профессионального образования в образовательных учреждениях высшего профессионального образования (вузах)

Основное общее, среднее (полное) образование, дополнительное образование занимается допрофессиональной подготовкой, т.е. дает детям так называемые общетрудовые навыки, умения и важные для любого труда личные

качества. Так, к области общетрудовых общепроизводственных навыков, умений относятся, например, планирование, организация своей работы (учебной деятельности), самоконтроль, вычисления и т.д. Строго говоря, часть из того, что делает обучающийся в школе или при внеучебной активности, фактически содержит своеобразные (пусть упрощенные) модели того или иного труда.

Разъяснение формулы выбора профессии, рассказ об основных правилах выбора профессии и типичных ошибках.

Незнание мира профессии	Незнание себя	Незнание правил выбора профессии
-------------------------	---------------	----------------------------------

Устаревшие представления о характере и условиях труда в конкретной профессии.	Необъективная оценка о своих способностях (завышение или занижение), своего здоровья.	Отождествление учебного предмета с профессией. Перенос отношения к человеку на профессию. Выбор профессии «за компанию». Неумение определить пути получения профессии.
Предубеждения в отношении престижности профессии.	Неумение, а иногда нежелание соотнести свои способности с требованиями профессии.	

4. Проведение профориентационной игры «Ассоциация».

Цель: выявить истинное отношение ребят к разным профессиям и по возможности подкорректировать это отношение. Объясняются условия игры (инструкция): «Сейчас 3 человека выйдут из класса, а класс загадает какую-нибудь профессию. Потом 3 человека войдут и попробуют ее отгадать с помощью ассоциативных вопросов, например: «Какого цвета эта профессия?», «Какой запах напоминает?», «Какая мебель используется?» и т.д. Можно спросить у обучающихся, не играли ли они в игру «Ассоциация», когда вместо профессии загадывается человек. Опыт показывает, что не все ребята сразу понимают эти вопросы, поэтому целесообразно потренироваться на одном примере. Можно взять для разбора профессию «врач-терапевт» и показать, что цвет этой профессии скорее всего белый, запах — что-то связано со спиртом (лекарство слишком наводящий ответ), мебель — стеклянный шкаф или кушетка...

Далее ведущий дает инструкцию отгадывающим: «Каждый из вас может задать по 2 таких вопроса. Сейчас вы выйдете в коридор и в течение 2 —3 минут, продумайте свои вопросы. Когда будете задавать вопросы, конкретно указывайте, кому именно вы их задаете. После этого каждый из вас будет иметь по одной попытке отгадать профессию». Три человека выходят из класса. Остальные быстро загадывают профессию, а ведущий предупреждает всех, что

спросить могут каждого, поэтому надо быть готовым к правильным, но не наводящим ответам.

Ведущий приглашает трех человек (отгадывающих), которые по очереди задают вопросы. Ведущий следит за динамикой игры.

Когда все вопросы и ответы произнесены, ведущий предлагает в течение одной минуты продумать трем отгадывающим свои ответы.

Отгадывающие называют свои варианты ответов. Эти ответы могут не совсем совпадать с угаданной профессией. Например, загадана профессия «военный летчик», а ответы такие: «космонавт», «полицейский», «автогонщик». Как видно, военный летчик и космонавт довольно близки. Право определить, отгадали ребята профессию или нет, должно быть предоставлено группе. Однако окончательно этот вопрос решается после обсуждения. Загаданная профессия, естественно, называется.

Обсуждение игры (проигрывание). Отдельно обсуждается правильность каждого ответа на ассоциативный вопрос. Если группа не согласна с ответом, можно попросить того, кто так ответил, дать объяснение. Нередко эти объяснения бывают разумными. Например, в одной игре была загадана профессия «полицейский» и на вопрос «Какого цвета профессия?» был дан ответ: «сине-белая». Оказалось, что обучающийся имел в виду полицейскую машину.

При выявлении неудачных ответов ребятам предлагается тут же придумать ответы, более соответствующие загаданной профессии.

Участвовать в этом может и ведущий, корректируя таким образом представления о профессии.

У отгадывающих можно спросить также, какие ответы лучше всего помогли им, а какие, наоборот, ввели в заблуждение. После корректировки ответов можно уточнить, кто же выиграл (возможен и ничейный результат).

Диагностические возможности игры. Игра позволяет выявить эмоциональное отношение к разным профессиям, и, поскольку характер этого отношения сильно влияет на выбор профессии, ведущий получает довольно важную информацию о группе в целом и об отдельных воспитанниках, так как за одно занятие в отдельной игре могут принять активное участие многие ребята.

Перспективы использования игры. В перспективе можно разработать специальный перечень ассоциативных вопросов, помогающих отгадывающим лучше подготовиться, а ведущему лучше организовывать игру и обсуждение в ситуации меньшей неопределенности. Можно также использовать в игре не одну, а две (соревнующиеся) группы отгадывающих. Можно загадывать не только профессии, а конкретные места работы, учебные заведения, образ типичных представителей тех или иных профессий (типичных работников).

5. Знакомство с классификацией профессий Е.А. Климова Социальный педагог предлагает схему классификации, разъясняет ее. Предлагается ребятам самим привести примеры конкретных профессий. Ребята называют профессии, вместе с ними педагог определяет их место в данной классификации. Ребята сталкиваются с проблемой невозможности однозначного отнесения той или

иной профессии только к одному типу, виду или классу. Идет обсуждение существования так называемых «смешанных» профессий. Например, профессию «библиотекарь» можно отнести и к сфере «человек-человек», и к сфере «человек - знаковая система».

6. Проведение дифференциально-диагностического опросника «Я предпочту».

Ребятам раздаются бланки опросника, дается инструкция.

В основу опросника положена идея о делении всех существующих профессий на 5 типов по признаку предмета или объекта, с которым взаимодействует человек в процессе труда.

Первую группу составляют профессии типа человек — природа, где объектом труда являются живые организмы, растения, животные и биологические процессы. Сюда входят такие профессии, как агроном, зоотехник, ветеринар, садовод, лесник и т.д.

Основой второго типа являются отношения человек — техника, объектом труда служат технические системы, машины, аппараты и установки, материалы и энергия. Такими профессиями являются: радиомеханик, токарь, слесарь, шофер, тракторист, инженер.

Третью группу образуют профессии типа человек — человек, где объектом труда являются люди, группы, коллективы. Специальности — сфера обслуживания, медицина, педагогика, юриспруденция и т.д.

Четвертую группу составляют профессии типа человек — знаковая система. Объектами являются условные знаки, шифры, коды, таблицы. В этой области работают корректоры, программисты, машинистки, статистики, экономисты.

Человек — художественный образ — основа пятого типа. Объектом труда этих специальностей служат художественные образы, их роли, элементы и особенности. К названному типу относятся, например, такие специальности, как ювелир, фотограф, музыкант, художник, искусствовед, писатель, артист и т.д.

Названные типы не могут быть строго ограничены, принимаются во внимание лишь преобладающие признаки, характерные для каждого из этих типов.

Итог может быть выражен как алгебраическая сумма. Эти результаты и будут характеризовать область наиболее целесообразного применения сил испытуемого. Однако следует оговорить, что результаты ДДО лишь в какойто мере характеризуют его способности в данный момент.

Подведение итогов занятия.

Педагог благодарит ребят и может спросить их впечатления, что было интересного и полезного на данном занятии.

Притчи о самоопределении

Притча о том, как стать мастером своего дела

Ранним утром ученики пришли к своему Учителю на традиционную беседу. Они расположились на циновке у камина и терпеливо ждали, когда Учитель заговорит.

— Ну что же, рассказывайте, с чем вы пришли сегодня, — произнес Учитель, от внимательных глаз которого не укрылось волнение учеников.

— Учитель, вчера вечером у нас был жаркий спор. Мы хотели разобраться, что нужно для того, чтобы стать Мастером своего дела. Таким, как ты. Мы спорили до рассвета. И спали всего несколько часов, но не чувствуем усталости. Мы взволнованы и хотим услышать твой ответ.

— Не спешите. Прежде скажите, к чему же вы пришли в итоге своих споров? — улыбнувшись, ответил Учитель и стал перебирать в руках камушки, которые достал из кармана.

— Мы пришли к тому, что нужно учиться, развиваться в своем деле, оттачивать свое мастерство!

— И это все? — спокойно спросил Учитель, удобно расположившись на циновке у камина.

— Нужно обучать других людей и делиться с ними своими знаниями и опытом! — тут же ответили ученики.

— И это все? — Учитель прикрыл глаза и, казалось, погрузился в полудрему.

— Соревноваться с самим собой! Стараться стать лучшим!

— Неплохо. Но есть кое-что поважнее. — Учитель продолжал сидеть с закрытыми глазами и все так же перебирал камушки.

— Помогать другим людям! Стремиться сделать мир лучше! — наперебой кричали ученики, которым не терпелось узнать ответ.

— Еще! Просыпайтесь уже!

— Всю жизнь посвятить своему Делу! — теперь стали слышны лишь отдельные возгласы.

После этого Учитель подождал немного, а затем разложил перед учениками камни, которые перебирал руками.

Их было несколько: один в форме круга, другой — в форме гладкого прямоугольника, третий — в форме сердца, четвертый — просто непонятный бесформенный обломок, пятый — кусочек розового кварца.

Учеников было пятеро, и Мастер предложил каждому выбрать камень. Причем, сделать это по очереди, в том порядке, как они сидели перед ним.

Первый ученик взял камень в форме сердца, второй выбрал круглый, третий взял себе розовый кварц, четвертый — камешек в форме прямоугольника, а пятому достался бесформенный обломок.

— А теперь подумайте и сами ответьте на свой вопрос, с которым вы сегодня пришли, — улыбаясь, проговорил Мастер.

— Знаем, знаем! Каждый из нас выбрал камень, который ему по душе! Прежде чем начать совершенствоваться, нужно выбрать себе любимое дело! То, которое будет вдохновлять! И давать сил!

Ученики обрадовались и не смогли усидеть на месте от восторга.

— Вы правы. Но посмотрите немного глубже. У кого был самый большой выбор?

— У того, кто был первым.

— А у кого выбора не было? — продолжил Мастер.

— У того, кто делал его последним. Ему ничего не оставалось, кроме как взять бесформенный обломок.

— Вот вам и сегодняшний урок: не позволяйте кому-то ограничивать ваш выбор. Вы могли воспротивиться мне и сказать, что хотите выбирать из пяти камней. Могли выйти на улицу и принести другой камень, который вам приглянулся. А вы подчинились, вы разрешили мне ограничить вас.

Ученики молчаливо смотрели на Учителя.

— А теперь ступайте и обдумайте сегодняшний урок. Всегда в своей жизни выбирайте то, что вам по сердцу. Будьте смелы, чтобы оглянуться вокруг себя и посмотреть чуть дальше, чем вам предложено. Когда вы выберете себе дело жизни таким образом, не ограничивая себя и следуя зову своего сердца, это будет союз любви. А это значит, что вы будете полны сил для того, чтобы пройти этот непростой путь и стать Мастером. Мастером своего дела.

Источник: <https://prosto-coach.ru/stati/pritcha-o-tom-kak-stat-masterom-svoego-dela>

Притча о правильности выбора

Однажды пятеро путников заблудились в лесной чаще. Перед ними встал сложный выбор, куда же пойти дальше.

Первый путник сказал, что не пойдет туда, куда не знает дороги, и повернул обратно.

Второй из них заявил, что пойдет направо. Потому что правый путь всегда верен.

Третий путник сказал, что не пойдет вместе с ними и отправился налево.

Четвертый путник, непривыкший сомневаться, утверждал, что нужно всегда двигаться вперед. Он выбрал прямой путь и продолжил идти прямо.

Пятого путника одолевали сомнения. Он произнес:

— Друзья мои, подождите, я знаю, как понять, куда идти. Для этого надо посмотреть сверху.

Он залез на самое высокое дерево и взглянул оттуда на лесные заросли. Однако остальные не стали его дожидаться, и каждый пошел своей дорогой.

Сидя на дереве, пятый из путников увидел границы леса и те выбранные его товарищами. Ему стал виден самый простой и короткий путь, по которому он и выбрался из лесной чащи.

Этого путника можно назвать мудрецом. Потому что он не стал спешить с принятием решения и поднялся над проблемой, чтобы видеть всю картину целиком. Это помогло ему сделать выбор.

Получается его выбор самый правильный? Не совсем так. Ведь эта история не закончилась. Следом за принятием решения наступают последствия. И каждый из путников обрел что-то на своем пути.

Тот, кто решил вернуться, смог составить карту местности и определил маршрут, по которому можно безбоязненно ходить по лесу, наслаждаясь его красотой. Этим маршрутом стали пользоваться и другие.

На долю того, кто пошел направо, выпал долгий и тернистый путь с множеством препятствий. Но он научился их преодолевать. Ему удалось защититься от диких животных и стать умелым охотником. В итоге, этот человек стал обучать других навыкам выживания в дикой природе.

Тот путник, что отправился в левую сторону, не сумел самостоятельно выбраться из леса, но обнаружил дом лесника, где тот жил со своей дочерью. Так путник обрел любовь и семейное счастье.

Тот, кто смело пошел вперед, оказался в местах, прежде неведомых и стал первооткрывателем. Он показал людям новые чудесные места и обнаружил полезные редкие растения.

Тот из них, что залез на дерево, выбрался из леса проще и быстрее других. Он стал специалистом по решению проблем. Многие люди обращались к нему за советом.

Так кто же из них сделал правильный выбор? Получается, что каждый. Так или иначе, сделанный выбор привел всех путников к полезному итогу.

Любой ваш выбор правильный, потому что он ведет вас к чему-то. Даже если какое-то ваше решение кажется ошибочным, со временем оно может дать вам многое.

У каждого свой путь.

Вы полны мудрости, если способны разглядеть самый оптимальный путь для себя. Но не меньше мудрости нужно, чтобы позволять другим людям идти их путем, и уважать сделанный кем-то другим выбор.

Умейте смотреть за пределы финишной черты. Там вдали всегда есть продолжение.

Источник: <https://zen.yandex.ru/media/id/5b666d0b28eb1300ac9a8877/mudraia-pritcha-o-pravilnosti-vybora-5d6e486735c8d800add1729f>

Приложение 12

«Карта интересов» А.Е. Голомшток

Цель: Выявление индивидуальных особенностей профессиональных интересов. Опросник разработан А.Е. Голомштоком. Предназначен для изучения интересов и склонностей школьников старших классов в различных сферах деятельности. Голомшток выделяет 23 таких сферы: физика, математика, химия, астрономия, биология, медицина, сельское хозяйство, филология, журналистика, история, искусство, геология, география, общественная деятельность, право, транспорт, педагогика, рабочие специальности, сфера обслуживания, строительство, легкая промышленность, техника, электротехника.

Инструкция: для определения ведущих интересов Вам предлагается перечень вопросов. Если Вам очень нравится то, о чем спрашивается в вопросе, в бланке ответов рядом с его номером поставьте два плюса ("++"), если просто нравится - один плюс ("+"), если не знаете, сомневаетесь - ноль ("0"), если не нравится - один минус ("-"), а если очень не нравится - два минуса ("--"). Отвечайте на вопросы, не пропуская ни одного из них.

Текст опросника

Любите ли Вы? Нравится ли Вам? Хотели бы Вы

1. Знакомиться с жизнью растений и животных.
2. Занятия и чтение книг по географии.
3. Читать художественную или научно-популярную литературу о геологических экспедициях.
4. Уроки и книги по анатомии и физиологии человека.
5. Выполнять ежедневную домашнюю работу.
6. Читать научно-популярную литературу о физических открытиях, жизни и деятельности выдающихся физиков.
7. Читать об открытиях в химии или о жизни и деятельности выдающихся химиков.
8. Читать технические журналы.
9. Читать статьи в научно-популярных журналах о достижениях в области электроники и радиотехники.
10. Знакомиться с разными металлами и их свойствами.
11. Узнавать о разных породах древесины и об их практическом применении.
12. Узнавать о достижениях в области строительства.
13. Читать книги, смотреть фильмы о водителях различных видов транспорта (автомобильного, железнодорожного и т.д.).
14. Читать книги, смотреть фильмы о летчиках.

15. Знакомиться с военной техникой.
16. Читать книги об исторических событиях.
17. Читать произведения классиков русской и зарубежной литературы.
18. Читать и обсуждать публицистические статьи и очерки.
19. Обсуждать текущие дела и события в учебном заведении, городе, стране.
20. Интересоваться педагогической работой.
21. Читать книги, смотреть фильмы о работе милиции
22. Заботиться о порядке в собственных вещах, красивом виде помещения.
23. Читать книги из серии "Занимательная математика".
24. Изучать экономическую географию.
25. Заниматься иностранным языком.
26. Знакомиться с жизнью выдающихся художников, историей искусства.
27. Знакомиться с жизнью выдающихся артистов, встречаться с ними, коллекционировать их фотографии.
28. Знакомиться с жизнью и творчеством выдающихся музыкантов, с вопросами теории музыки.
29. Читать спортивные газеты, журналы, литературу о спорте.
30. Изучать биологию, ботанику, зоологию.
31. Знакомиться с различными странами по книгам и телепередачам.
32. Читать о жизни и деятельности знаменитых геологов.
33. Интересоваться достижениями медицины.
34. Посещать с экскурсиями предприятия легкой промышленности.
35. Читать книги из серии "Занимательная физика".
36. Изучать химические явления в природе.
37. Знакомиться с новейшими достижениями техники.
38. Интересоваться работой радиотехника, электрика.
39. Знакомиться с различными измерительными инструментами, используемыми в процессе металлообработки.
40. Наблюдать за изготовлением изделий из дерева (например, мебели).
41. Наблюдать за работой строителей.
42. Читать литературу о средствах передвижения.
43. Читать книги, смотреть фильмы и телепередачи о морях.
44. Читать книги, смотреть фильмы и телепередачи на военные темы, знакомиться с историей крупных сражений.
45. Обсуждать текущие политические события в стране и за рубежом.
46. Читать литературно-критические статьи.
47. Слушать радио, смотреть теленовости и тематические телепередачи.
48. Узнавать о событиях, происходящих в городе, стране.

49. Объяснять учащимся трудные для понимания вопросы.
50. Справедливо рассудить поступок знакомого или литературного героя.
51. Обеспечивать семью продуктами, организовывать питание членов семьи.
52. Читать научно-популярную литературу об открытиях в математике, о жизни и деятельности выдающихся математиков.
53. Интересоваться экономическими передачами по телевидению.
54. Читать художественную литературу на иностранном языке.
55. Заниматься художественным оформлением праздников.
56. Посещать театр.
57. Слушать оперную или симфоническую музыку.
58. Посещать спортивные соревнования, смотреть спортивные передачи.
59. Посещать дополнительные занятия по биологии.
60. Посещать дополнительные занятия по географии.
61. Коллекционировать минералы.
62. Изучать функции организма человека, причины возникновения и способы лечения болезней человека.
63. Готовить обед дома.
64. Осуществлять демонстрацию физических опытов.
65. Участвовать в организации опытов с химическими веществами.
66. Ремонтировать различные механизмы.
67. Производить замеры в электросетях с помощью приборов (вольтметра, амперметра).
68. Конструировать различные предметы и детали из металла.
69. Художественно обрабатывать дерево (вырезать, выпиливать).
70. Набрасывать эскизы или выполнять чертежи строительных объектов.
71. Проявлять интерес к автомобильному транспорту.
72. Увлекаться парашютным спортом, авиамоделизмом.
73. Заниматься спортивной стрельбой.
74. Изучать историю возникновения различных народов и государств.
75. Писать стихи.
76. Наблюдать за проведением и жизнью других людей.
77. Выполнять организационную общественную работу.
78. Проводить время с маленькими детьми, заниматься и играть с ними.
79. Устанавливать дисциплину среди сверстников.
80. Наблюдать за работой работников сферы обслуживания (повар, официант, продавец).
81. Участвовать в математических олимпиадах.
82. Просматривать экономические обзоры в газетах и журналах.

83. Слушать радиопередачи на иностранном языке.
84. Посещать музеи, художественные выставки.
85. Публично выступать.
86. Играть на музыкальном инструменте.
87. Участвовать в спортивных соревнованиях.
88. Наблюдать за ростом и развитием животных, растений.
89. Сбирать книги по географии.
90. Посещать краеведческий музей.
91. Вникать в работу врача, фармацевта.
92. Шить для себя.
93. Интересоваться физикой.
94. Интересоваться химией.
95. Работать с техникой.
96. Знакомиться с устройством электроаппаратуры.
97. Заниматься слесарным делом.
98. Выполнять столярные работы.
99. Принимать участие в отделочных ремонтных работах.
100. Помогать полиции в работе с пешеходами по правилам уличного движения.
101. Быть членом гребных и яхт-клубов.
102. Участвовать в военизированных играх.
103. Знакомиться с историческими местами.
104. Быть членом литературного клуба.
105. Наблюдать за ведением журналистами телепередач.
106. Публично выступать с сообщениями и докладами.
107. Организовывать работу детей.
108. Устанавливать скрытые причины поступков и поведения людей.
109. Оказывать различные услуги другим людям.
110. Решать сложные математические задачи.
111. Точно вести расчет своих денежных средств.
112. Посещать курсы по изучению иностранного языка.
113. Заниматься в художественной секции.
114. Участвовать в художественной самодеятельности.
115. Посещать музыкальную школу.
116. Заниматься в спортивной секции.
117. Участвовать в биологических олимпиадах и конкурсах.
118. Путешествовать.
119. Принимать участие в геологической экспедиции.
120. Ухаживать за больными.

121. Посещать кулинарные конкурсы и выставки.
122. Участвовать в конкурсных мероприятиях по физике.
123. Решать сложные задачи по химии.
124. Разбираться в технических схемах и чертежах.
125. Разбираться в сложных радиосхемах.
126. Знакомиться с новой техникой, наблюдать за работой промышленного оборудования.
127. Мастерить что-нибудь из дерева своими руками.
128. Помогать в строительных работах.
129. Принимать участие в обслуживании и ремонте автомобиля.
130. Мечтать о самостоятельных полетах на самолете.
131. Строго выполнять распорядок дня.
132. Публично выступать с докладами на исторические темы.
133. Работать с литературными источниками.
134. Принимать участие в дискуссиях, конференциях.
135. Организовывать и проводить коллективные мероприятия.
136. Обсуждать вопросы воспитания детей и подростков.
137. Помогать работникам милиции.
138. Постоянно общаться с различными людьми.
139. Принимать участие в математических олимпиадах, конференциях.
140. Интересоваться вопросами ценообразования, начисления заработной платы.
141. Общаться на иностранном языке.
142. Участвовать в художественных выставках.
143. Принимать участие в театральных постановках.
144. Участвовать в музыкальных конкурсах.
145. Регулярно тренироваться и участвовать в спортивных соревнованиях.
146. Выращивать растения, ухаживать за домашними животными.
147. Проводить топографическую съемку местности.
148. Совершать длительные, трудные походы.
149. Интересоваться деятельностью медицинских работников.
150. Шить, кроить, создавать модели одежды.
151. Решать сложные задачи по физике.
152. Посещать с экскурсиями химические предприятия.
153. Участвовать в выставках технического творчества.
154. Ремонтировать аудиотехнику.
155. Работать на станке.
156. Выполнять по чертежам столярные работы.
157. Принимать сезонное участие в строительстве.

158. Изучать правила дорожного движения для водителей.
159. Изучать морское дело.
160. Читать воспоминания главнокомандующих и полководцев.
161. Знакомиться с историческими местами родного края.
162. Писать рассказы.
163. Писать заметки или очерки в газету.
164. Выполнять общественные поручения.
165. Организовывать детские игровые и праздничные мероприятия.
166. Изучать законодательные документы, гражданское право.
167. Удовлетворять потребности людей в тех или иных услугах.
168. Выполнять математические расчеты по формулам.
169. Интересоваться проблемами региональной экономики.
170. Участвовать в олимпиадах по иностранному языку.
171. Посещать художественные музеи.
172. Играть на сцене в спектаклях.
173. Слушать классическую музыку.
174. Помогать преподавателю физкультуры в проведении занятия.

Обработка и интерпретация результатов.

За каждый знак "+" в бланке ответов проставляется +1 балл, за каждый знак "-" проставляется -1 балл, за нулевой ответ - 0 баллов. В каждом из 29 столбцов бланка ответов подсчитывается количество положительных и отрицательных баллов. Исходя из структуры бланка ответов, определяются следующие виды профессиональных интересов (по столбцам).

Чем больше положительных ответов в столбце, тем выше степень выраженности интереса к данному виду профессиональной деятельности.

Уровни выраженности:

от -12 до -6 - высшая степень отрицания данного интереса;

от -5 до -1 - интерес отрицается;

от +1 до +4 - интерес выражен слабо;

от +5 до +7 - выраженный интерес

от +8 до +12 - ярко выраженный интерес.

1. Биология
2. География
3. Геология
4. Медицина
5. Легкая и пищевая промышленность
6. Физика

7. Химия
8. Техника
9. Электро- и радиотехника
10. Металлообработка
11. Деревообработка
12. Строительство
13. Транспорт
14. Авиация, морское дело
15. Военные специальности
16. История
17. Литература
18. Журналистика
19. Общественная деятельность
20. Педагогика
21. Юриспруденция
22. Сфера обслуживания
23. Математика
24. Экономика
25. Иностранные языки
26. Изобразительное искусство
27. Сценическое искусство
28. Музыка
29. Физкультура и спорт

Приложение 13

Тест на профориентацию по методике академика Е.А. Климова.

Предлагаем вам 20 пар утверждений. Внимательно прочитав оба утверждения, выберите то, которое больше соответствует вашему желанию. Выбор нужно сделать в каждой паре утверждений.

Ответьте на вопрос: «Мне нравится...»

1а. Ухаживать за животными.	1б. Обслуживать машины, приборы (следить, регулировать)
2а. Помогать больным людям, лечить их.	2б. Составлять таблицы, схемы, программы вычислительных машин.
3а. Следить за качеством книжных иллюстраций, плакатов, грампластинок, художественных открыток.	3б. Следить за состоянием, развитием растений.
4а. Обрабатывать материалы (дерево, ткань, пластмассу и т.д.).	4б. Доводить товары до потребителя (рекламировать, продавать).
5а. Обсуждать научно-популярные книги, статьи.	5б. Обсуждать художественные книги.
6а. Выращивать молодяк животных какой-либо породы.	6б. Тренировать сверстников (или младших) в выполнении каких-либо действий (трудовых, учебных, спортивных).
7а. Копировать рисунки, изображения, настраивать музыкальные инструменты.	7б. Управлять каким-либо грузовым, подъёмным, транс портным средством (подъёмным краном, машиной и т.п.).
8а. Сообщать, разъяснять людям нужные для них сведения в справочном бюро, во время экскурсии и т.д.	8б. Художественно оформлять выставки, витрины, участвовать в подготовке концертов, пьес и т.п.
9а. Ремонтировать изделия, вещи (одежду, технику), жилище.	9б. Искать и исправлять ошибки в текстах, таблицах, рисунках.
10а. Лечить животных.	10б. Выполнять расчёты, вычисления.
11а. Выводить новые сорта растений.	11б. Конструировать новые виды промышленных изделий (машины, одежду, дома и т.д.).
12а. Разбирать споры, ссоры между людьми, убеждать, разъяснять, поощрять, наказывать.	12б. Разбираться в чертежах, схемах, таблицах (проверять, уточнять, приводить в порядок).
13а. Наблюдать, изучать работу кружков художественной	13б. Наблюдать, изучать жизнь микробов.

самодеятельности.	
14а. Обслуживать, налаживать медицинские приборы и аппараты.	14б. Оказывать людям медицинскую помощь при ранениях, ушибах, ожогах и т.п.
15а. Составлять точные описания, отчёты о наблюдаемых явлениях, событиях, измеряемых объектах и др.	15б. Художественно описывать, изображать события наблюдаемые или представляемые.
16а. Делать лабораторные анализы в больнице.	16б. Принимать, осматривать больных, беседовать с ними, назначать лечение.
17а. Красить или расписывать стены помещений, поверхность изделий.	17б. Осуществлять монтаж здания или сборку машин, приборов.
18а. Организовывать культ походы людей в театры, музеи, на экскурсии, в туристические путешествия и т.п.	18б. Играть на сцене, принимать участие в концертах.
19а. Изготавливать по чертежам детали, изделия (машины, одежду), строить здания.	19б. Заниматься черчением, копировать карты, чертежи.
20а. Вести борьбу с болезнями растений, с вредителями леса, сада.	20б. Работать на машинах (пишущая машина, компьютер, телетайп, телефакс).

Запишите свои ответы в таблицу

Группы профессий				
Человек – природа	Человек – техника	Человек – человек	Человек – знаковая система	Человек – художественный образ
1а	1б	2а	2б	3а
3б	4а	4б	5а	5б
6а		6б		7а
	7б	8а		8б
	9а		9б	
10а			10б	
11а	11б	12а	12б	13а
13б	14а	14б	15а	15б
16а		16б		17а
	17б	18а		18б
	19а		19б	
20а			20б	

Результаты тестирования

Теперь подсчитайте, сколько вариантов вы отметили в каждом столбике. Там, где оказалось наибольшее количество ответов — ваша профессиональная сфера.

Человек — природа. Сюда входят профессии, в которых человек имеет дело с различными явлениями неживой и живой природы, например биолог, географ, геолог, математик, физик, химик и другие профессии, относящиеся к разряду естественных наук.

Человек — техника. В эту группу профессий включены различные виды трудовой деятельности, в которых человек имеет дело с техникой, её использованием или конструированием, например профессия инженера, оператора, машиниста, механизатора, сварщика и т.п.

Человек — человек. Сюда включены все виды профессий, предполагающих взаимодействие людей, например политика, религия, педагогика, психология, медицина, торговля, право.

Человек — знаковая система. В эту группу включены профессии, касающиеся создания, изучения и использования различных знаковых систем, например лингвистика, языки математического программирования, способы графического представления результатов наблюдений и т.п.

Человек — художественный образ. Эта группа профессий представляет собой различные виды художественно-творческого труда, например литература, музыка, театр, изобразительное искусство.

**Опросник для определения профессиональной готовности
Л.Н. Кабардовой**

Цель: Выявление уровня профессиональной готовности.

Инструкция: Внимательно прочитайте вопросы. На каждый из них Вам необходимо дать три ответа, оценив их в баллах. Ответ записывается в соответствующую клетку бланка ответов, где цифрами обозначены номера вопросов, а буквами - клеточки для трех ответов.

Сначала Вы оцениваете, насколько хорошо Вы умеете делать то, что записано в вопросе (клеточка "а"):

- делаю, как правило, хорошо - 2 балла; - делаю средне - 1 балл;
- делаю плохо, совсем не умею, никогда не делал - 0 баллов.

Затем оцениваете ощущения, которые возникают у Вас, когда Вы это делаете(клеточка "б"):

- положительные (интересно, легко) - 2 балла; - нейтральные (все равно) - 1 балл;
- отрицательные (неинтересно, трудно) - 0 баллов.

Третий ответ должен отразить, хотели бы Вы, чтобы описанное в вопросе действие входило в Вашу работу (клеточка "в"):

- да - 2 балла;
- все равно - 1 балл; - нет - 0 баллов.

Текст опросника

1. Делать выписки, вырезки из различных текстов и группировать их по определенному признаку.

2. Выполнять практические задания на лабораторных работах по физике (составлять и собирать схемы, устранять в них неисправности, разбираться в принципе действия прибора и т.п.).

3. Длительное время (более одного года) самостоятельно, терпеливо выполнять все работы, обеспечивающие рост и развитие растений (поливать, удобрять, пересаживать и пр.)

4. Сочинять стихи, рассказы, заметки писать сочинения, признаваемые многими интересными, достойными внимания.

5. Сдерживать себя, не "выливать" на окружающих свое раздражение, гнев, обиду, плохое настроение.

6. Выделять из текста основные мысли и составлять на их основе краткий конспект, план, новый текст.

7. Разбираться в физических процессах и закономерностях, решать задачи по физике.

8. Вести регулярное наблюдение за развивающимся растением и записывать данные наблюдения в специальный дневник.

9. Мастерить красивые изделия своими руками: из дерева, ткани, металла, засушенных растений, ниток.

10. Терпеливо, без раздражения объяснить кому-либо, что он хочет знать, даже если приходится повторять это несколько раз.

11. В письменных работах по русскому языку, литературе легко находить ошибки.

12. Разбираться в химических процессах, свойствах химических элементов, решать задачи по химии

13. Разбираться в особенностях развития и во внешних отличительных признаках многочисленных видов растений.

14. Создавать законченные произведения живописи, графики, скульптуры. 15. Много и часто общаться со многими людьми, не уставая от этого.

16. На уроках иностранного языка отвечать на вопросы и задавать их, пересказывать тексты и составленные рассказы по заданной теме.

17. Отлаживать какие-либо механизмы (велосипед, мотоцикл), ремонтировать электротехнические приборы (пылесос, утюг, светильник).

18. Свое свободное время преимущественно тратить на уход и наблюдение за каким-нибудь животным.

19. Сочинять музыку, песни, имеющие успех других.

20. Внимательно, терпеливо, не перебивая, выслушивать людей.

21. При выполнении задания по иностранному языку без особых трудностей работать с иностранными текстами.

22. Налаживать и чинить электронную аппаратуру (приемник, магнитофон, телевизор, аппаратуру для дискотек).

23. Регулярно, без напоминания, выполнять необходимые для ухода за животными работы: кормить, чистить (животных и клетки), лечить, обучать.

24. Публично, для многих зрителей, разыгрывать роли, подражать, изображать кого-либо, декламировать стихи, прозу

25. Увлекать делом, игрой, рассказом детей младшего возраста.

26. Выполнять задания по математике, химии, в которых требуется составлять логическую цепочку действий, используя при этом различные законы, формулы, теоремы.

27. Ремонтировать замки, краны, мебель, игрушки.

28. Разбираться в породах и видах животных, знать их характерные

признаки и повадки.

29. Всегда четко видеть, что сделано писателем, драматургом, художником талантливо, а что нет, и уметь обосновать это устно или письменно.

30. Организовать людей на какие-либо дела, мероприятия.

31. Выполнять задания по математике, требующие хорошего знания математических формул, законов и умения их правильно применять при решении.

32. Выполнять действия, требующие хорошей координации движений и ловкости рук: работать на станке, на электрической швейной машинке, проводить монтаж и сборку изделий из мелких деталей.

33. Сразу замечать мельчайшие изменения в поведении или во внешнем виде животного или растения.

34. Играть на музыкальных инструментах, публично исполнять песни, танцевальные номера.

35. Выполнять работу, требующую обязательных контактов со множеством разных людей.

36. Выполнять расчеты, подсчеты данных, выводить на основе этого различные закономерности, следствия.

37. Из типовых деталей, предназначенных для сборки определенных изделий, конструировать новые, придуманные самостоятельно.

38. Специально заниматься углубленным изучением биологии, анатомии, ботаники, зоологии: читать научную литературу, слушать лекции, научные доклады.

39. Создавать на бумаге и в оригинале новые, интересные модели одежды, причесок, украшений, интерьера помещений.

40. Влиять на людей: убеждать, предотвращать конфликты, улаживать разногласия, разрешать споры.

41. Работать с условно-знаковой информацией: составлять и рисовать карты, схемы, чертежи.

42. Выполнять задания, в которых требуются мысленно представить расположение предметов или фигур в пространстве.

43. Длительное время заниматься исследовательскими работами в биологических кружках, на биостанциях, в зоологических кружках и питомниках.

44. Быстрее и чаще других замечать в обычном необычное, удивительное, прекрасное.

45. Сопереживать людям (даже не очень близким), понимать их

проблемы, оказывать посильную помощь.

46. Аккуратно и безошибочно выполнять "бумажную" работу: писать, выписывать, проверять, подсчитывать, вычислять.

47. Выбирать наиболее рациональный (простой, короткий) способ решения задачи: технологической, логической, математической.

48. При работе с растениями или животными переносить ручной или физический труд, неблагоприятные погодные условия, грязь, специфический запах животных.

49. Настойчиво, терпеливо добиваться совершенства в создаваемом или исполняемом произведении (в любой сфере творчества).

50. Говорить, сообщать что-либо, излагать свои мысли вслух.

Ч-З – человек - знаковая система

Ч-Т – человек - техника

Ч-П – человек - природа

Ч-Х – человек - художественный образ

Ч-Ч – человек - человек

Обработка и интерпретация результатов

Каждый столбец клеток в бланке ответов соответствует одному из типов профессий. Колонки, обозначенные буквами, отражают оценки трех ответов на каждый вопрос:

а - оценка своих умений;

б - оценка своего эмоционального отношения;

в - оценка своих профессиональных пожеланий, предпочтений.

Приступая к обработке результатов, сначала следует внимательно просмотреть бланк ответов и отметить те номера вопросов, при ответе на которые испытуемый в графе «умения» поставил оценку «0». Эти вопросы следует полностью исключить из обработки. Примером может служить соотношение оценок «0-12-11». В этом случае вторая и третья оценки также исключаются при подсчете баллов по соответствующим шкалам (эмоционального отношения и профессиональных положений). Они учитываются только при качественном анализе каждой сферы.

Далее подсчитывается сумма баллов в каждой профессиональной сфере по шкалам «умения», «отношение» и «профессиональные пожелания». Обращается внимание на соотношение оценок по данным шкалам как в каждой профессиональной сфере, так и по каждому конкретному вопросу (виду деятельности).

Выбор наиболее предпочтительной профессиональной сферы (или нескольких сфер) делается на основе сопоставления сумм баллов, набранных в разных профессиональных сферах по шкале

«профессиональные предпочтения». Обращается внимание на те профессиональные сферы, в которых эти суммы наибольшие. Затем в каждой сфере сравниваются между собой баллы, набранные по трем шкалам. Предпочтительным является такое сочетание, в котором оценки по второй и третьей шкалам количественно сочетаются с оценкой по первой шкале, отражающей реальные умения испытуемого. Например, соотношение оценок типа «10-12-11» благоприятнее, чем сочетание «3-8-12», поскольку предпочтения испытуемого в первом случае более обоснованы наличием у него соответствующих умений.

Далее анализируются отдельные вопросы, ответы на которые получили оценки в баллах "2-2-2", а также "2-2-1", "1-2-2". Это необходимо, во-первых, для того, чтобы сузить профессиональную сферу до конкретных специальностей. Например, работа в области "человек-знак" может осуществляться с буквами, словами, текстами (филолог, историк, редактор и др.); с иностранными знаками, текстами (технический переводчик, гид-переводчик); с математическими знаками (программист, математик, экономист и др.). Во-вторых, это дает возможность выйти за пределы одной сферы на профессии, занимающие промежуточное положение между разными областями, например учитель математики (сферы "человек-человек" и "человек-знак"), модельер (сферы "человек -художественный образ" и "человек - техника") и т.д.

По результатам ответов испытуемого делается вывод о том, к какой сфере профессиональной деятельности он склонен.

«Профессиональные намерения»

Цель: Определяет уровень сформированности и осознанности профессиональных намерений.

В повседневной жизни намерения человека определяют желание действовать, совершать поступки, в частности, в последующей профессиональной деятельности. Необходимо, чтобы личность адекватно оценивала свои индивидуальные особенности имела четкие профессиональные представления которые во многом определяют успешность выполнения профессиональной деятельности.

Профессиональные намерения связаны с престижем профессии, который часто находится в обратном отношении к ее массовости. Устойчивость профессиональных намерений связана с осознанием обучающимися требований, предъявляемых специальностью, отчетливым представлением об ее трудностях и готовностью к их преодолению.

В процессе профессионального обучения намерения обучающихся работать в дальнейшем по выбранной специальности могут измениться. Намерение - сознательное стремление завершить действие в соответствии с намеченной программой, направленной на достижение предполагаемого результата. Намерение представляет собой возникающее в процессе психического развития человека новое функциональное образование, в котором в неразрывном единстве выступают аффективные и интеллектуальные компоненты. Намерение – сознательное решение, выполняющее функцию побуждения и планирования поведения и деятельности человека. Оно организует поведение человека, позволяет ему произвольно действовать с целью удовлетворения своих потребностей.

Намерение формируется, во-первых, когда цель деятельности отдалена и ее достижение отсрочено, во-вторых когда удовлетворение потребности не может быть достигнуто непосредственно, а требует достижения промежуточных целей, не имеющих побудительной силы.

Под профессиональными намерениями понимается совокупность сознательных побуждений к овладению определенным видом деятельности и совершенствованию в нем, опирающееся на профессиональное самоопределение.

Инструкция: Обведите кружком выбранные ответы на вопросы опросника, а там, где это требуется, впишите их самостоятельно.

Текст опросника

1. Чем Вы думаете заняться после обучения в школе?

- а) продолжить обучение в вузе;
- б) поступить в техникум;
- в) поступить в колледж;
- г) работать;
- д) работать и учиться в вузе или техникуме;
- е) не определился.

2. Какой профессией Вы бы хотели посвятить себя?

- а) рабочего;
- б) инженера;
- в) преподавателя;
- г) юриста;
- д) другой вариант (впишите в бланк).

3. Знания по каким предметам необходимы представителю избранной Вами профессии в первую очередь? Впишите в бланк.

7. Какие качества личности особенно необходимы для представителя выбранной профессии? Самому значимому из них присвойте номер 1, менее значимому - 2 и т.д.

5. Каковы Ваши представления об условиях работы по выбранной профессии?

- а) представляю хорошо;
- б) имею некоторое представление;
- в) не представляю

6. Каким образом Вы готовитесь к будущей профессиональной деятельности?

- а) развиваю и систематизирую знания, необходимые для работы по профессии;
- б) овладеваю навыками, формирую умения, необходимые для профессии;
- в) развиваю в себе качества личности, необходимые представителю данной профессии;
- г) занимаюсь формированием качеств, компенсирующих недостающие способности.

7. Проявляются ли у Вас профессионально важные качества:

- а) в процессе учебной деятельности?
- б) на семинарах, факультативных занятиях?
- в) во время самостоятельной работы?
- г) не выявил проявления.

8. Знаете ли Вы, где можно получить подготовку по избранной профессии?

- а) да;
- б) нет.

9. Где и что Вы читали о выбранной профессии?

- а) в художественной литературе;
- б) в научно-популярной литературе;
- в) в специальной литературе;
- г) другой вариант (впишите в бланк).

10. С кем Вы беседовали по собственной инициативе об избранной профессии?

- а) с родителями;
- б) со сверстниками;
- в) с преподавателями;
- г) ни с кем.

11. Имеются ли профессии, близкие или родственные избранной Вами, которыми Вы могли бы успешно овладеть?

- а) да, имеются;
- б) нет;
- в) не знаю;
- г) назовите 2-3 родственные профессии.

12. В каком классе Вы осуществили свой профессиональный выбор?

- а) в 7-м классе;
- б) в 8-м классе;
- в) в 9-м классе;
- г) в 10-м классе;
- д) в 11 -м классе.

13. Что мешает Вам в осуществлении профессионального самоопределения?

- а) отсутствие устойчивого интереса к чему-либо;
- б) плохая информированность о профессиях;
- в) неуверенность в себе, низкая самооценка;
- г) неуспех в выполнении многих дел; д) другие причины (впишите в бланк).

14. Свое решение о выборе данной профессии вы считаете окончательным?

- а) да;
- б) нет.

15. Кто в наибольшей степени повлиял на Ваш выбор профессии? Проранжируйте предлагаемые варианты ответов.

- а) родители;
- б) учителя;
- в) сверстники;
- г) другой ответ (впишите в бланк).

16. Что для Вас было наиболее важным при выборе профессии?

- а) желание принести пользу обществу;
- б) представление о высоком социальном статусе профессии;
- в) возможность хорошо заработать;
- г) интерес, творчество в работе;
- д) соответствие работы личным возможностям.

17. Чтобы стать хорошим специалистом, по Вашему мнению, нужно:

- а) получить профессиональную подготовку в вузе;
- б) окончить техникум;
- в) окончить колледж;
- г) попробовать себя в выбранной профессии.

18. Как часто рассказывают преподаватели о профессиях на занятиях?

- а) часто;
- б) изредко;
- в) очень редко;
- г) не рассказывают.

19. Как Вы предпочитаете работать?

- а) индивидуально;
- б) коллективно.

20. В процессе профессиональной деятельности что Вам больше нравится?

- а) быть исполнителем;
- б) быть организатором;
- в) руководить.

21. На каких предметных факультативах Вы бы хотели заниматься? Ответ впишите в бланк ответов.

22. Какая область знаний увлекает Вас в большей степени?:

- а) о природе;
- б) об искусстве;
- в) о технике;
- г) о человеке;
- д) об экономике.

Обработка и интерпретация результатов

Все вопросы группируются по пяти направлениям, а ответы свидетельствуют об уровне сформированности и осознанности каждого из них.

В качественный анализ включаются:

1. Жизненные планы испытуемых (вопросы 1, 2, 6 (в, г), 12, 13, 16, 17, 20, 22).
2. Увлечения и профессиональные намерения (вопросы 2, 9, 11, 12, 19, 20, 21, 22)
3. Знания о профессии (вопросы 3, 4, 5, 6 (а, г), 11, 12, 17, 21, 22)
4. Оценка своей пригодности к профессии (вопросы 4, 7, 9, 11, 12, 13, 21)
5. Эффективность профориентационной работы (вопросы 6 (б, в), 8, 9, 10, 12, 13 (б), 14, 15, 18, 22) На основе полученных результатов устанавливается обоснованность профессиональных намерений с целью оказания помощи в профессиональном самоопределении.

ПЛАН УРОКА

Предмет	Классный час
Учитель	Аханова А.Б.
Школа, класс	Карагандинская область, г. Рудный, КГУ «Средняя школа № 15»
Тема урока	Я ХОЧУ – Я МОГУ – МНЕ НАДО.... И ЭТО МОЙ ВЫБОР!

www.bilimland.kz

КЛАССНЫЙ ЧАС ПО ТЕМЕ «Я ХОЧУ – Я МОГУ – МНЕ НАДО.... И ЭТО МОЙ ВЫБОР!»

Классный час, посвященный проблеме осознанного выбора профессии.

*Истинное сокровище для людей - умение трудиться.
Эзоп*

Цели: расширить представление детей о различных профессиях; формировать позитивное отношение к труду, к профессиональному росту; побуждать детей к поиску информации о профессиях, к осознанному профессиональному выбору путем анкетирования.

В последнее время на рынке труда складывается парадоксальная ситуация: с одной стороны, в промышленности остро не хватает рабочих кадров, а с другой стороны, молодые специалисты с высшим образованием являются безработными. Специалисты утверждают, что это результат неправильного профессионального выбора молодых людей. Наша задача - помочь ребятам найти востребованную специальность.

Форма проведения: час общения.

Ход классного часа:

I. Интерактивная беседа по теме «Профессиональная характеристика»

Классный руководитель:

-Пройдет совсем немного времени, и вам придется выбирать свой путь в жизни. И путь этот начнется с перекрестка, от которого расходятся не 3, как в сказке, а 50 тыс. дорог - именно столько сейчас существует профессий. И очень важно не ошибиться в выборе пути. Ведь от этого выбора зависит очень многое: и материальный достаток, и круг общения, и интересы, и счастье в

жизни. Недаром говорят, что, выбирая профессию, человек выбирает свою судьбу.

Я дам краткие определения нескольких понятий, которые относятся к профессии.

Профессия - это трудовая деятельность человека, которая дает ему средства для существования и развития.

Специальность - вид занятий в рамках одной профессии.

Квалификация - это уровень профессионального мастерства.

Должность - это место, занимаемое человеком в организации.

Как видим, толкования этих слов содержат профессиональную характеристику человека.

С целью выявления вузов, мною было проведено анкетирование.

Анкета «Мой выбор».

Вопросы:

1. Выбрал ли ты профессию?

2. Назови ВУЗ, в котором ты бы хотел учиться?

3. Назови профессию, которую ты выбрал?

4. Кто помог тебе с выбором?

5. Чтобы ты хотел узнать о своей будущей профессии?

Результаты:

Принимало участие-27

1. Да-27

2. Наибольшее количество

выбранных вузов.

-РИА-12

-АРПИ-2

-КГУ-4

-КГПИ-3

-ЕНУ-3

-КИНЭУ-2

-Другие-1

3. Горное дело-6

Железнодорожный

транспорт в карьере-4

Охрана окруж. среды-2

Педагоги-5

Журналисты-1

Другие-9

4. Родные-7

Друзья-4

Классный руководитель-7

Другие-9

2. Индивидуальная работа по теме «Факультеты и специальности РИА»

Классный руководитель:

Профессия, специальность, квалификация - это то, что продает человек на рынке труда. Время от времени одни профессии и специальности становятся очень нужными, востребованными, престижными, другие теряют свои позиции, а третьи вообще уходят в прошлое. По результатам анкетирования было выяснено, что многие ученики нашего класса выбрали РИА (Рудненская индустриальная академия). И я считаю такой выбор правильным, потому что специальности Академии востребованы на рынке труда не только Казахстана, но и за ее пределами. Для более полной информации о Рудненской Индустриальной Академии ученики разделились на несколько групп.

А также экскурсоводом нашего урока выбрали Амирхана Какимжанова. Работа Амирхана заключается в подготовке информации о РИА.

Амирхан: История Рудненского индустриального института тесно переплетается с историей крупнейшего горно-обогатительного предприятия региона - АО «Соколовско-Сарбайское горно-обогатительное производственное объединение» (ранее Соколовско-Сарбайский горно-обогатительный комбинат).

30 июня 1954 года Советом министров СССР было принято решение о начале строительства на базе Соколовского и Сарбайского месторождений магнетитовых руд Соколовско-Сарбайского горно-обогатительного комбината (ССГОК) и города Рудный.

Около 20 тысяч молодых людей с разных уголков нашей страны приехали в город Рудный на большую стройку по возведению гиганта горнорудной промышленности. Чтобы создать необходимые условия для этой молодежи в получении высшего образования без отрыва от производства, Горком КП Казахстана, руководство Соколовско-Сарбайского горно-обогатительного комбината и треста Соколоврудстрой в мае 1959 года обратились в ЦК КПСС, ЦК ВЛКСМ и Министерство высшего и среднего специального образования СССР с просьбой организовать подготовку инженерных кадров на месте. В обращении, в частности, говорилось: «В городе Рудном, где строится крупнейший в нашей стране Соколовско-Сарбайский горно-обогатительный комбинат мощность 19 млн тонн железной руды в год – одна из ударных комсомольских строек семилетки – в настоящее время проживает 45 тысяч населения. На предприятиях ССГОКа и треста Соколоврудстрой работает около 19 тысяч человек, в основном молодежь...».

Открытие вечернего факультета КазГМИ

25 июня 1959 года в городе Рудном на базе Соколовско-Сарбайского ГОКа был открыт вечерний факультет Казахского Государственного металлургического института (КазГМИ). Первый декан факультета – кандидат технических наук, выпускник КазГМИ Пляскин И.И. Осенью 1959 года 100 ИТР ССГОКа становятся первыми студентами вечернего факультета.

Индустриальный факультет КазГМИ

22 августа 1962 года приказом Министерства ВССО КазССР № 802 вечерний факультет реорганизуется в индустриальный факультет КазГМИ и переводится на самостоятельный баланс.

Открытие вечернего индустриального факультета КазГМИ в г. Рудном на базе Соколовско-Сарбайского горно-обогатительного комбината явилось началом развития в Казахстане вечернего и заочного образования на периферии. Контингент факультета насчитывает более 500 студентов.

Филиал Казахского политехнического института

5 марта 1964 года приказом МВССО КазССР №175 индустриальный факультет КазГМИ преобразуется в филиал Казахского политехнического института (КазПТИ).

В 1966 году было начато строительство специализированного учебно-лабораторного корпуса и общежития. Студенты также принимали активное участие в строительстве.

В марте 1969 года на основании постановления бюро Кустанайского обкома КП Казахстана и Исполкома депутатов трудящихся студенты филиала Казахского политехнического института получили общежитие, выделенное ССГОКом, что позволило создать для них более благоприятные бытовые условия.

В феврале 1973 года было досрочно сдано в эксплуатацию студенческое общежитие на 784 места с встроенной столовой на 100 мест.

В конце 1972-1973 учебного года досрочно принят в эксплуатацию учебно-лабораторный корпус на 1500 мест, общей площадью 11,4 тыс.м².

Рудненский Индустриальный Институт

1 января 1978 года постановлением Совета Министров ССР №765 филиал КазПТИ становится пятьдесят третьим в Казахстане самостоятельным высшим учебным заведением – **Рудненским индустриальным институтом**.

В конце 1970-х годов Рудненский индустриальный институт являлся практически, единственным техническим вузом во всем северо-западном регионе КазССР, что определяло его как главную базу для подготовки инженерно-технических кадров для горнодобывающей, строительной и энергетической отраслей промышленного производства. В сложные годы становления независимого Казахстана, когда был снижен спрос на инженерные кадры, удалось сохранить основной кадровый потенциал и материальную базу РИИ.

РИИ сейчас

В настоящее время Рудненский индустриальный институт представляет собой современный научно-образовательный комплекс в области технических наук с развитой инфраструктурой.

В структуре института - 3 факультета (горно-металлургический факультет, факультет энергетики и информационных систем, факультет экономики и строительства), 7 кафедр. Обучение студентов ведется по 18 специальностям бакалавриата на государственном и русском языках по очной,

вечерней и заочной формам обучения на базе общего среднего, технического и профессионального высшего образования.

За эти годы в стенах Рудненского индустриального института подготовлено более 25 тысяч специалистов с высшим образованием, многие из которых стали крупными руководителями, бизнесменами, государственными служащими и выдающимися учеными.

РИИ стал РИА

Индустриальный институт прошел проверку МОН на соответствие новому статусу и в настоящее время начата работа по продвижению проекта Постановления Правительства о переименовании статуса вуза.

Событие значимо не только для РИИ, но и для всей области. Поскольку модернизация различных отраслей экономики, социальной сферы, промышленности и инфраструктуры невозможна без подготовки научно-педагогических кадров, внедрения инновационных разработок, исследования, проводимые в вузе, будут востребованы на предприятиях региона. Получение статуса академии даст новый импульс развитию учебному заведению, а реализация намеченной программы позволит вывести его в разряд ведущих отечественных вузов.

За статусом «Академия» стоит тщательная подготовка высококвалифицированных кадров по программам бакалавриата, магистратуры и докторантуры PhD, множество фундаментальных исследований и перспективных разработок. В течение нескольких месяцев коллектив института вел скрупулезную работу, теперь перед РИИ стоит новая задача: стать точкой роста отечественной инновационной экономики и промышленности.

Перечень специальностей РИА:

5B070200: Автоматизация и управление

5B073100: Безопасность жизнедеятельности и защита окружающей среды

5B070700: Горное дело

5B042100: Дизайн

5B070300: Информационные системы

5B080200: Менеджмент

5B070900: Металлургия

5B073700: Обогащение полезных ископаемых

5B090100: Организация перевозок, движения и эксплуатация транспорта

5B073000: Производство строительных материалов, изделий и конструкций

5B012000: Профессиональное обучение

5B072900: Строительство

5B071700: Теплоэнергетика

5B072400: Технологические машины и оборудование (по отраслям)

5B072600: Технология и конструирование изделий легкой промышленности

5B071300: Транспорт, транспортная техника и технологии

5B050600: Экономика

5B071800: Электроэнергетика

Ученики нашего класса разделились на группы, которые будут исследовать данные профессии вместе со студентами РИА (выпускниками нашей школы) и познакомят нас с особенностями каждой специальности. Для подготовки классного часа рекомендован сайт: <http://bilimland.kz>

Задача групп:

- По результатам анкетирования подготовить панорамные сведения.

Первая группа «Горное дело».

ПРОСМОТР ВИДЕОРОЛИКОВ.

<https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230>

[gornoe_delo#lesson=16589https://bilimland.kz/ru/content/lesson/5955](https://bilimland.kz/ru/content/lesson/5955) №5985

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=16591

№5987

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=16592

№5988

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=16594

№5990

Вторая группа - «Карьерный транспорт».

ПРОСМОТР ВИДЕОРОЛИКОВ

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=16334

№6089

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=16347

№6094

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=16267

№6071

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=16317

№6085

Третья группа - «Электрооборудование и электроснабжение горных предприятий»

ПРОСМОТР ВИДЕОРОЛИКОВ

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=15778

№6156

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=15770

№6148

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=15779

№6157

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=15764

№6124

Четвертая группа - «Охрана труда, окружающей среды и рационального природопользования».

ПРОСМОТР ВИДЕОРОЛИКОВ

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=15709 №

6165

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=15712

№6162

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=15720 №

6166

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=15714 №6160

https://bilimland.kz/ru/content/structure/2230-gornoe_delo#lesson=15719 № 6158

ПРОСМОТР ВИДЕОРОЛИКОВ

Классный руководитель: Один ученый, написавший книгу о выборе профессии, много лет проработал в школе и всегда интересовался дальнейшей судьбой своих учеников. При встрече он задавал им неизменный вопрос: «Доволен ли ты избранной профессией?» И получал удручающий ответ: примерно каждый третий (!) ошибся в своем выборе, и каждый второй признавался, что не совсем доволен, и если бы начинать сначала, то, наверное, пошел бы по иной стезе. Почему же так много молодых людей ошибается в своем выборе? Как вы считаете?

Ученики высказывают свои мнения:

Классный руководитель: А что получится, если сложить три слова, которые вынесены в тему сегодняшнего классного часа: «хочу», «могу» и «надо»?

Я открою вам секрет: получится правильный выбор профессии.

Специалисты по профориентации установили, что правильным может быть только осознанный выбор профессии, полученная во время информация.

(Учитель дописывает на доске после трех слов названия классного часа: « = осознанный выбор профессии».)

Как объяснить эту формулу? В ней всего три величины:

хочу - это все, что мне нравится, к чему лежит душа;

могу - это все, что мне по силам, по способностям;

надо - это все, что нужно для общества, страны.

Вместе получается формула осознанного выбора профессии. Осознанный выбор - это такой выбор, при котором человек учитывает и личные устремления (хочу), и свои возможности (могу), и потребности общества в этой профессии именно в данный момент (надо).

Классный руководитель: Хочу сказать огромное спасибо нашим исследователям, которые поработали с большим объемом информации о различных профессиях и дали нам основные понятия о таких профессиях, как «Горное дело», «Карьерный транспорт», «Электрооборудование и электроснабжение горных предприятий», «Охрана труда и окружающей среды». И сказать слова благодарности нашим выпускникам, которые помогли исследовать отрасли, так как они сами обучаются на таких специальностях. Анар, Раушан, Мырзагали и Жанибек, спасибо вам огромное!

СОДЕРЖАНИЕ

	Стр
Введение	145
1 Международный и отечественный опыт по профессиональному самоопределению обучающихся.....	148
2 Создание педагогических условий для профессионального самоопределения обучающихся МКШ в условиях обновления содержания образования.....	171
3 Методические рекомендации по профессиональному самоопределению обучающихся МКШ.....	184
Заключение	207
Список использованной литературы	209
Приложение	210

**ШЖМ БІЛІМ АЛУШЫЛАРЫНЫҢ КӘСІПКЕ ӨЗІНДІК БЕЙІМДІЛІГІН
АНЫҚТАУЫ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

**МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ
САМООПРЕДЕЛЕНИЮ ОБУЧАЮЩИХСЯ МКШ**

Басуға 16.09.2020 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/16.
Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Қаріп түрі «Times New Roman». Шартты баспа табағы 18

Подписано в печать 16.09.2020 г. Формат 60×84 1/16.
Бумага офсетная. Офсетное издание.
Тип шрифта «Times New Roman». Усл.печ.л. 18.